

ELINA PEKKARINEN & SAMI MYLLYNIEMI (TOIM.)

OPIN POLUT JA PIENTAREET

NUORISOBAROMETRI 2017

ELINA PEKKARINEN & SAMI MYLLYNIEMI (TOIM.)

OPIN POLUT JA PIENTAREET

NUORISOBAROMETRI 2017

Nuorisotutkimusverkoston julkaisut:

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.)

Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017

Valtion nuorisoneuvosto

Nuorisotutkimusseura

Nuorisotutkimusverkosto

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Ulkoasun suunnittelu: Sole Lähti

Kansikuva: Mikael Heikkinen

Taitto: Ari Korhonen

Kustannustoimitus: Tanja Kielinen

Tiivistelmän käännökset ruotsiksi ja englanniksi: Käännöstoimisto Bellcrest Käännökset Oy

© Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, opetus- ja kulttuuri-ministeriö ja tekijät

ISBN (nid.) 978-952-7175-55-2

ISBN (PDF) 978-952-7175-56-9

Julkaisuja (Nuorisotutkimusseura) ISSN 1799-9219, nro 200, Kenttä

Verkkojulkaisuja (Nuorisotutkimusseura) ISSN 1799-9227, nro 129

Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja ISSN 1455-268X (painettu), nro 58

Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja ISSN 2341-5568 (verkkojulkaisu), nro 58

Paino: Painotalo Varteva Oy

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	5
<i>Sami Myllyniemi & Tomi Kiilakoski</i>	
TILASTO-OSIO	9
KYSELYN TOTEUTUS JA TAUSTAMUUTTUJAT	11
KOULUTUSTASO	12
ASUMINEN JA MUUTTAMINEN	15
NUORTEN KOULUTUSPOLUT	21
OMA PERUSKOULUAIKA	21
KOULUN VAIHTAMINEN	26
PERUSKOULUN JÄLKEEN	27
MISTÄ TIETOA PERUSKOULUN JÄLKEISISTÄ VAIHTOEHDOSTA	28
KOULUTUSVALINTOIHIIN LIITTYVÄT PELOT	32
KUINKA MONI TIETÄÄ, MITÄ HALUAA OPISKELLA	33
MISSÄ IÄSSÄ PÄÄTETÄÄN, MITÄ HALUAA OPISKELLA	33
OPISKELUVALINTOIHIIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	36
OVATKO OPISKELIJAT TOIVOMASSAAN KOULUTUKSESSA	38
TYTYTYVÄISYYS NYKYISEEN KOULUTUKSEEN	39
KOULUTUSTASO TAUSTATIETOJEN VALOSSA	40
OPINTOJEN KESKEYTTÄMINEN JA KOULUPUDOKKUUS	42
MINKÄ TASOISEN KOULUTUKSEN NUORET ODOTTAVAT SUORITTAVANSA	49
TOIVEAMMATTI JA KOULUTUSTA VASTAAVA TYÖ	52
KOULUTUS JA OPPIMINEN	55
OPPIMISEN JA OSAAMISEN TAVAT	55
NÄKEMYKSET KOULUSTA JA KOULUTUKSESTA	57
OPPI KOULUSSA JA SEN ULKOPUOLELLA	61
TAITOJEN TÄRKEYS ELÄMÄSSÄ PÄRJÄÄMISELLE	71
SAATU OPPI JA SEN TÄRKEYS	72
TUTKINTOJEN ULKOPUOLINEN OPISKELU	74
AIEMMIN HANKITUN OPPIMISEN TUNNUSTAMINEN	77
MITKÄ ASIAT VAIKUTTAVAT TYÖNSAANTIIN	79
TALOUDELLINEN TILANNE	81
KOULULAISTEN JA OPISKELIJOIDEN TYÖSSÄKÄYNTI	82
RAHANPUUTE JA KOULUTUSMAHDOLLISUUKSIEN TASA-ARVO	83
LUOTTAMUS, OSALLISUUS JA YHTEENKUULUVUUS	89
SOSIAALINEN LUOTTAMUS	89
ARJEN- JA ELÄMÄNHALLINTA	91
JÄRJESTÖVAIKUTTAMINEN	94
YHTEENKUULUVUUDEN TUNNE	94

TYTYTYVÄISYYS ELÄMÄÄN	99
TYTYTYVÄISYYS IHMISSUHTEISIIN	99
TYTYTYVÄISYYDEN MUUTOS	101
VIITTEET	105
LÄHTEET	109
TIETEELLISET ARTIKKELIT	119
<i>Jonna Pulkkinen & Juhani Rautopuro & Jouni Välijärvi</i>	
 KAIKKI HYVIN? SUOMALAISSUURTIEN HYVINVOINTI NUORISOBAROMETRIN JA PISA- TUTKIMUKSEN TULOSTEN VALOSSA	121
<i>Anna-Maria Tenojoki & Jukka Rantala & Jan Löfström</i>	
 KOULUSSA VAI KOULUN ULKOPUOLELLA? NUORTEN KOKEMUKSET YHTEISKUNNALLISEN VAIKUTTAMISEN OPPIMISESTÄ	133
<i>Reijo Byman & Tiina Korhonen & Sara Sintonen & Olli Vesterinen & Heikki Kynäslähti</i>	
 NUORTEN KÄSITYKSET DIGITALISAATION TÄRKEYDESTÄ	149
NÄKÖKULMIA	161
<i>Emmi Pentikäinen & Juuso Luomala & Alvar Euro</i>	
TOISEN ASTEEN KOULUTUS ON MONELLE LIIAN KALLIS	163
<i>Pasi Haapakorva & Tiina Ristikari & Tomi Kiilakoski</i>	
TOISEN ASTEEN OPINTOJEN KESKEYTTÄMISEN TAUSTATEKIJÖITÄ	167
<i>Elina Pekkarinen</i>	
LASTENSUOJELUN TARVE KYTKEYTYY KIELTEISIIN OPPIMISKOKEMUKSIIN	179
LIITTEET	189
KIRJOITTAJAT	205
TIIVISTELMÄ	207
SAMMANFATTNING	209
ABSTRACT	211

Suomi tunnetaan korkeatasoisesta koulutusjärjestelmästä, joka tukee yhteiskunnan uudistumista ja mahdollisuuksien tasa-arvoa. Olemme ylpeitä maksuttomasta peruskoulusta ja toisen asteen opinnoista, joissa nuoret saavat laajan yleissivistyksen, valmiudet jatko-opintoihin ja eväät työelämään. Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa luotiin tavoite maailman osaavimmasta kansasta. Tämän osaavan kansan harteille on kasattu myös vastuu hyvinvointiyhteiskunnan säilymisestä. Korkeakoulutetun väestön määrän täytyy kääntyä kasvuun, jotta Suomesta löytyy osaavaa työvoimaa tulevaisuuden tarpeisiin.

Osaamista ja koulutusta koskevia teemoja käsiteltiin Nuorisobarometrissa viimeksi vuonna 2008. Kymmenen vuoden aikana nuorten usko työnsaantimahdollisuuksien paranemiseen koulutuksen avulla on pysynyt vahvana. Nuoret kokevat saavansa tietoa koulutusmahdollisuuksista, ja suurin osa nuorista kertookin opiskelevansa itselleen mieluisaa alaa. Koulutusvalintoihin liittyy kuitenkin aina epävarmuutta ja huolta, sillä valinnat tehdään hyvin nuorena. Koulutukseen liittyvät valinnat eivät pääty peruskoulun jälkeen, vaan niitä tehdään lisää toisen asteen opintojen päätyttyä, ja jonkin verran läpi elämän.

Osaamista ja koulutusta koskevaan keskusteluun liittyy olennaisesti työelämä. Nuorten työttömyys on suhdanneherkkää, ja työllistymisen haasteena on ollut jo jonkin aikaa taloustaantumien aiheuttama nuorisotyöttömyys. Paljon puhutaan työnteekijöiden osaamisesta ja sen vahvistamisesta. Niillä nuorilla, joilla ei ole toisen asteen koulutusta, on heikot mahdollisuudet työllistyä. Yhteiskunta on jatkuvassa muutoksessa ja muutos on usein vaikeasti ennakoitavaa. Valmiuksia pärjätä niin arjessa,

työelämässä kuin osana yhteiskuntaa lisää vahva osaaminen. Muutos tuntuu olevan pysyvä olotila, eikä meillä ole tietoa, millaista osaamista tuleva työelämä tulee vaatimaan. Osaamisen katvealueiden tunnistamista tehdään monella rintamalla, ja koulutusjärjestelmämme pyrkii vastaamaan tulevaisuuden tarpeisiin.

Ilmassa on myös huolenaiheita, jotka nousevat muun muassa viimeisimmistä PISA-tuloksista. Vahvasta koulutusjärjestelmästä tunnetun Suomen osaamistaso on laskussa: nuorten lukutaito on heikentynyt ja heikosti koulussa pärjäävien määrä lisääntyy. Kansakoululaitoksen perustamisesta asti yhtäjaksoisesti jatkunut koulutustason nousu on jämähtänyt, ja jopa kääntymässä laskuun. Osaamiserot kantaväestön ja maahanmuuttajanuorten välillä ovat merkittäviä. Alueelliset erot ja sosioekonomisen taustan vaikutukset koulutustasoon ovat kasvussa, mikä nousee esiin myös Nuorisobarometrin tuloksissa. Koulutusjärjestelmäämme kohdistuu haasteita, joilta emme voi ummistaa silmiä.

Kouluttautunut yhteiskunta on rikkaus ja luo arvoa niin taloudellisen kuin inhimillisen pääoman merkityksissä. Se, miten nuori polvi koulutuspolkunsa kulkee, ratkaisee Suomen koulutustason tulevaisuudessa. Vastuuta ei tule kuitenkaan säilyttää yksin nuorisolle. Yhteiskunnan pitäisi huolehtia siitä, että jokaisella on mahdollisuus opiskella ammatti. Saaduille tiedoille ja taidoille pitää lisäksi olla käyttöä työelämässä.

Koulutuksen kysynnän ja tarjonnan kohtamisessa on mitä suurimmissa määrin kyse pitkäjänteisistä rakenteellisista ja koulutuspoliittisista päätöksistä. Koulutuspolitiikan vaikutukset ovat kauaskantoisia. Koulutuspolkua on alettu katsoa laajempänä kokonaisuutena, ja tänä päivänä siihen lasketaan mukaan varhaiskasvatus.

Oppimisesta tulee koko ajan yhä monimuotoisempaa ja erilaisia välineitä ja yhteistyötä hyödyntävää. Uuden oppimisen riemu ja oppimiseen tarvittavan tuen tunnistaminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa luovat lapselle ja nuorelle vahvemman pohjan koulutielle. Lasten ja nuorten hyvinvointiin panostaminen on edellytys Suomen osaamisen kasvulle.

Tässä Nuorisobarometrissa selvitetään ensimmäistä kertaa nuorten kokemuksia oppimisesta koulun ulkopuolisissa oppimisympäristöissä, kuten vapaa-ajalla, harrastuksissa, nuorisotyössä ja työelämässä. Koulussa opitaan edelleen paljon yleissivistystä, oppimaan oppimista ja kykyä tavoitteelliseen työskentelyyn. Koulun ulkopuolella opitaan paljon sosiaalisia taitoja, suvaitsevaisuutta, päätöksentekokykyä ja kriittistä ajattelua. Koulun ulkopuolisen oppimisen merkityksestä ja sen tunnistamisesta keskustellaan yhä enemmän. Aikaisemmassa koulutuksessa tai vapaa-ajalla hankitun osaamisen tunnistaminen osaksi opintoja vahvistuu ammatillisen koulutuksen reformin ja lukiolain uudistuksen myötä. Koulutusjärjestelmän ulkopuolella hankitaan sosiaalista pääomaa, joka on valtioneuvoston tulevaisuusselonteon mukaan tärkeintä työn murroksessa selviämässä. Nuorilla vapaa-ajan toiminta voi olla keskeinen paikka harjoitella ryhmätyö- ja organisointitaitoja, kykyä ymmärtää erilaisuutta ja käydä merkityksellistä ja rakentavaa dialogia.

Osaaminen ja koulutus ovat poliittisen keskustelun keskiössä vuodesta toiseen. Nyt julkaistu Nuorisobarometri antaa hyvän pohjan seurata nuorten ajatuksia osaamisesta ja koulutuksesta. Arvokasta lisätietoa koulutuksen alueellisesta yhdenvertaisuudesta tuo syksyllä 2018 valmistuva tutkimus syrjäseuduilla asuvien nuorten koulutuspoluista ja -asenteista. Nuorisobarometrin lisäotokseen pohjautuva aineisto kerättiin yhtä aikaa nyt käsillä olevan tutkimuksen kanssa.

On selvää, että korkeatasoinen koulutusjärjestelmämme tarvitsee uudistusta, jotta tulevaisuuden osaamisen tarpeisiin pystytään

vastaamaan. Kymmenen vuoden päästä nyt tehtävät uudistukset, kuten Uusi peruskoulu -ohjelma, ammatillisen koulutuksen reformi ja lukiolaki, ovat olleet voimassa useampia vuosia ja niiden mukanaan tuomia vaikutuksia pystytään jo arvioimaan.

Opin polut ja pientareet – Nuorisobarometri 2017 pohjautuu puhelinhaastatteluihin, joilla kerättiin ajantasaista tietoa nuorten omista oppimiseen ja koulutukseen liittyvistä näkemyksistä. Julkaisu sisältää tilasto-osan lisäksi tieteellisiä artikkeleita ja näkökulmatekstejä, jotka linkittyvät barometrin aineistoon ja muuhun tutkimuskirjallisuuteen.

Jonna Pulkkinen, Juhani Rautopuro ja Jouni Välijärvi tarkastelevat suomalaisnuorten hyvinvointia Nuorisobarometrin ja PISA-tutkimuksen aineistojen valossa. Tarkastelu osoittaa, että vaikka nuoret voivat voittopuolisesti hyvin, heijastuu perheen sosioekonominen asema kielteisesti nuoren sosiaaliseen hyvinvointiin peruskoulussa sekä yleiseen elämään tyytyväisyyteen. Lisäksi nuorten kokemukset kouluyhteisöön kuulumisesta ovat PISA-tutkimuksen mukaan heikentyneet. Nämä havainnot edellyttävät välitöntä korjaamista, sillä sosiaalinen hyvinvointi on vahvasti kytköksissä muihin hyvinvoinnin alueisiin.

Anna-Maria Tenojoki, Jukka Rantala ja Jan Löfström kääntävät katseensa koulun lisäksi koulumaailman ulkopuolelle kysyen, missä yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja opitaan. Heidän analyysinsä osoittaa, että näitä opitaan molemmissa ja vapaa-ajan areenat muodostavat tärkeän vaikuttamiseen perehdyttävän kentän. Tarkastelu antaa myös varovaisen myönteisiä signaaleja siitä, että peruskoulu tasoittaa perhetaustan vaikutuksia vaikuttamistaitojen oppimisessa. Kriittisenä huomiona nostetaan esiin ammatillisen koulutuksen demokratiakasvatuksen puute. Lukiolaiset kokevat oppineensa vaikuttamisen taitoja ammattikoulussa opiskelevia enemmän.

Digitaalisten taitojen omaksumista pidetään nykynuoren elinehtona, mutta mitä digitaalisilla taidoilla oikein tarkoitetaan? Reijo Byman, Tiina

Korhonen, Sara Sintonen, Olli Vesterinen ja Heikki Kynäslahti ottavat haltuun digitalisaation, mediataitojen ja mediamaiseman käsitteet ja tarkastelevat, miten Nuorisobarometrin vastaajat arvottavat digitaalisia taitoja, mediataitoja ja tietotekniikkataitoja. Tulokset osoittavat, että nuoret arvottavat nämä taidot korkealle, mutta ne eivät yllä merkityksellisimpien taitojen tasolle. Lisäksi tuloksissa havaitaan sukupuoleen ja asuinalueeseen kytkeytyviä eroja mediataitojen arvotuksessa: tytöt pitävät mediataitoja poikia tärkeämpinä, ja pääkaupunkiseudulla asuvat korostavat mediataitojen merkitystä muualla asuvia enemmän.

Näkökulmateksteissä pureudutaan kysymyksiin, jotka liittyvät opintojen kustannuksiin, keskeyttämiseen ja kouluviihtyvyyteen. Suomen Opiskelija-Allianssi – OSKU ry:n Emmi Pentikäinen ja Juuso Luomala sekä Suomen Lukiolaisten Liitto ry:n Alvar Euro haastavat vallitsevat mielikuvat toisen asteen opintojen maksuttomuudesta kysyen, onko kaikilla yhtäläinen mahdollisuus suorittaa opintoja suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Toisen asteen opintoihin liittyvät materiaali- ja oppikirjahan- kinnat tekevät huomattavan loven monen perheen kukkaraan, eikä kaikilla ole mistä ammentaa. Pasi Haapakorva, Tiina Ristikari ja Tomi Kiilakoski nostavat esiin lukuisia tekijöitä, jotka ovat yhteydessä toisen asteen opintojen keskeyttämiseen. Merkitteä pantavaa on, että kasautunut opintojen keskeyttäminen on vahvasti yhteydessä nuoren mielenterveyden ongelmiin. Lisäksi

näkökulma nostaa esiin opinto-ohjauksen merkityksen tilanteissa, joissa nuoren opintopolku on ollut katkonainen. Teoksen päättää Elina Pekkarisen tarkastelu lapsuudenperheessä koetun lastensuojelun tarpeen ja kouluviihtyvyyden välillä. Havainnot osoittavat, että lapsuudenperheessään lastensuojelun tarvetta kokeneilla nuorilla on kielteisiä koulukokemuksia, jotka liittyvät puutteelliseen tukeen ja kannustukseen, kiusaamiseen sekä yhteisön ulkopuolelle jäämiseen.

Valtion nuorisoneuvosto on julkaissut suomalaisten nuorten arvoja ja asenteita selvittävää Nuorisobarometriä vuodesta 1994 lähtien. Vuodesta 2004 julkaisu on tehty yhteistyössä Nuorisotutkimusverkoston kanssa. Pysyvien perusteemojen lisäksi barometreissa on tutkittu vaihtuvia aihepiirejä. Nuorten ymmärtäminen ja heidän elinolojensa parantaminen edellyttää muiden tietolähteiden ohella luotettavaa ja yleistettävissä olevaa tietoa nuorten omista näkemyksistä. Tämän kokemustiedon kerääminen on Nuorisobarometrin pysyvä tehtävä, ja tutkimus julkaistaan jatkossakin vuosittain. Näin voidaan sekä jatkaa arvo- ja asenneilmaston seurantaan että nostaa esiin ajankohtaisia tai muuten tärkeitä teemoja. Ensi vuoden Nuorisobarometri käsittelee vaikuttamiseen ja Eurooppaan liittyviä kysymyksiä. Nuorisobarometri 2017 kuljettaa lukijan matkalle pitkin osaamisen ja koulutuksen polkuja ja pientareita. Toivomme, että se tarjoaa teille kiinnostavan ja myönteisen lukukokemuksen!

Helsingissä helmikuussa 2018

Herttaliisa Tuure ja Anna-Maria Tenojoki
Valtion nuorisoneuvosto

Elina Pekkarinen ja Sami Myllyniemi
Nuorisotutkimusverkosto

TILASTO-OSIO

KYSELYN TOTEUTUS JA TAUSTAMUUTTUJAT

Tässä luvussa esitellään lyhyesti haastatteluiden toteuttamisprosessia ja joitain keskeisimpiä taustamuuttujia. Lisäksi liitteessä 2 on yhteenveto kyselyyn vastanneista erilaisten taustatekijöiden mukaan.

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat 15–29-vuotiaat Manner-Suomessa asuvat henkilöt. Nuorisobarometrin perusotoksessa käytettiin kiintiöpöimintää,¹ jossa kiintiöinti tehtiin kolmen kriteerin mukaan: sukupuoli (2), ikäluokat (15–19, 20–24, 25–29), äidinkieli (suomi, ruotsi, muu).

Tutkimusta varten haastateltiin yhteensä 1 902 nuorta. Kaikkiaan 6 152 kieltäytyi haastatteluista, joten vastanneiden ja kieltäytyneiden suhde oli 31 prosenttia, mikä on viime vuosien tyypillinen taso Nuorisobarometreissa. Varsinaisten eksplisiittisten kieltäytymisten lisäksi katoon kuuluvat myös implisiittisesti kieltäytyneet, kuten puheluihin vastaamattomat.² Kato on Nuorisobarometrin yli kaksikymmenvuotisen historian ajan ollut koko ajan paheneva ongelma. Luotettavan tiedon saaminen edellyttää haastatteluja, mutta suostumuksen saaminen vaikeutuu kaiken aikaa. Nuorten ikäryhmässä on myös tyypillistä, että puhelinnumero löytyy vain noin puolelle nuorista.

Kun haastatteluja oli tehty 596, niiden keskipituus oli peräti 34,5 minuuttia. Tämän jälkeen haastatteluista poistettiin kysymykset T40, T45, T46, T47 (ks. haastattelulomake, liite 1). Näiden kysymysten poisto lyhensi haastattelujen keskimääräistä kestoja vain alle kaksi minuuttia, joten lisäksi poistettiin kysymykset K5, T31–35, T37, T45–47. Kaikkien haastattelujen keskimääräinen kesto oli 31 minuuttia 35 sekuntia, lopullisen haastattelulomakkeen osalta hieman lyhyempi.

Nuorisobarometrin taustamuuttujat on saatu pääosin vastaajilta itseltään. Niitä ei siis ole haettu rekisteristä, vaan ne kertovat tutkimusta varten haastatellun nuoren oman käsityksen asiasta. Tätä ei tarvitse pitää virhelähteenä, mutta se on hyvä pitää mielessä tuloksia tulkittaessa. Esimerkiksi työssäkäyvä opiskelija voi pitää pääasiallisena toimintanaan palkkatyötä tai opiskelua.

Äidinkieli

Nuorisobarometrissa vieraskielisten osuus kiintiöitiin ensimmäistä kertaa vuonna 2014. Muutostarve johtuu luonnollisesti maahanmuuton yleistymisestä; ensimmäisen Nuorisobarometrin ilmestyessä vuonna 1994 vieraskielisten 15–29-vuotiaiden osuus oli alle 2 prosenttia. Tämän kasvavan joukon saaminen mukaan parantaa barometrin edustavuutta perusjoukkoa eli kaikkia Suomessa asuvia nuoria ajatellen. Otoksiintiöt muodostettiin väestötietojärjestelmästä saadun äidinkielen perusteella siten, että osuudet ovat samat kuin perusjoukossa: 1 651 suomenkielistä (87 %), 101 ruotsinkielistä (5 %) ja 149 muuta kuin suomea tai ruotsia puhuvaa (8 %). Jotain muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvia kutsutaan yksinkertaisuuden vuoksi vieraskielisiksi. Vastaajan oma kokemus äidinkielestään kysyttiin haastattelutilanteessa, jossa yhtä suuri osuus (n=152) kuin rekistereissä määritteli äidinkielekseen jonkin muun kuin suomen tai ruotsin. Väestötietojärjestelmän vieraskieliseksi määrittelyä 10 prosenttia (n=15) kertoi äidinkielekseen suomen. Toisaalta prosentti (n=18) väestötietojärjestelmän mukaan suomenkielisistä sanoi haastattelutilanteessa äidinkielekseen jonkin muun. Näistä vain yhdessä tapauksessa sekä vastaaja

itse että hänen molemmat vanhempansa ovat syntyneet Suomessa. Näistä kahdesta osin erilaisesta kielimuuttujasta Nuorisobarometris-
sa käytetään haastattelutilanteessa kerrottua. Oman kokemuksen ensisijaisuutta puoltaa se, että viime kädessä myös väestötietojärjestelmässä oleva äidinkieli on muutettavissa omalla ilmoituksella.

KOULUTUSTASO

Varhaiskasvatus

Suomalaisten lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on vähäisempää kuin OECD-maissa keskimäärin, ja varsinkin erot muihin pohjoismaihin ovat suuria. Vasta esikouluvaiheessa osallistumisaste alkaa olla muiden maiden tasolla (OECD 2017). Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet varhaiskasvatukseen osallistumisella olevan myönteisiä vaikutuksia esimerkiksi kognitiivisiin ja sosiaalisiin taitoihin sekä sosio-emotionaaliseen kehitykseen. Myönteiset vaikutukset tosin edellyttävät, että saatu varhaiskasvatus on ollut laadukasta. (Karila 2016, 16–17.) Tässä Nuorisobarometrissa päästään tarkastelemaan, mikä yhteys varhaiskasvatukseen osallistumisella on myöhempiin elämäntapa-
kemuksiin. Pääosin varhaiskasvatukseen osallistumisen yhteydet suoritettuihin tutkintoihin (kuvio 14) ja koettuun hyvinvointiin (kuvio 51) ovat heikkoja.

Nuorisobarometriin haastatelluista nuorista kodin ulkopuolella päivähoidossa ennen kouluikää oli ollut 82 prosenttia nuorista. Selvästi suurin osa, 47 prosenttia, oli käynyt kunnallisessa päiväkodissa. Yksityisessä päiväkodissa oli ollut 8 prosenttia, perhepäivähoitajalla 26 prosenttia, sukulaisen tai muun yksityisen hoitajan luona 5 prosenttia. Sama vastaaja saattoi olla ollut useammassa hoitopaikassa.

Kuusivuotiaana esiopetukseen oli osallistunut koko 15–29-vuotiaiden ikäryhmästä 86 prosenttia. Alle 20-vuotiailla osuus on yli 90 prosenttia, kolmeakymmentä ikävuotta lähestyvillä alle 80 prosenttia. Esiopetukseen osallistuminen

siis yleistyi jo ennen kuin lakimuutos teki siitä pakollista vuoden 2015 alusta.

Ennen peruskouluikää 73 prosenttia oli ollut sekä esiopetuksessa että päivähoidossa, 8 prosenttia vain päivähoidossa, 13 prosenttia vain esikoulussa ja 5 prosenttia ei kummassakaan.

Suoritettut tutkinnot ja opiskelupaikka

Muodollista koulutustasoa mittaavia muuttujia kyselyssä oli kaksi: korkein suoritettu tutkinto ja haastatteluhetken opiskelupaikka. Lisäksi kysyttiin tietoja muun muassa vanhempien koulutustasosta, koulutuksen keskeyttämisistä, siitä, minkä tasoisen koulutuksen vastaaja odottaa suorittavansa ja peruskoulun päättötodistuksen keskiarvosta (peruskoululaisilta viimeisimmän todistuksen keskiarvo). Lähes koko haastattelu käsitteli koulutusta eri näkökulmista.

Ammatillinen perustutkinto on 458:lla, ammattitutkinto 173:lla ja erikoisammattitutkinto 23 vastaajalla. Kun huomioidaan suoritettujen tutkintojen päällekkäisyydet, on ainakin jokin ammatillinen tutkinto kaikkiaan 594 vastaajalla. Heistä 50 on suorittanut lisäksi ammattikorkeakoulututkinnon ja 10 yliopistotutkinnon. Ne 133 vastaajaa, joilla on sekä ammatillinen tutkinto että ylioppilastutkinto, eli kaksi toisen asteen tutkintoa, on korkeimman tutkinnon mukaisessa luokittelussa sijoitettu ylioppilaiden luokkaan. Tämän luokituksen mukaan ylin suoritettu tutkinto on ammatillinen tutkinto 426 vastaajalla (22 % kaikista vastaajista) ja ylioppilastutkinto 569 vastaajalla (30 %). Ammattikorkeakoulututkinto on 182:lla (10 %) ja yliopistotutkinto 190:llä (10 %). Tutkintojen suorittaminen on luonnollisesti sidoksissa ikään. Kokonaan vail-
la peruskoulun jälkeisiä tutkintoja on kaikista haastatelluista 28 prosenttia, 18 vuotta täyttä-
neistä 12 prosenttia, 20 vuotta täyttäneistä enää 4 prosenttia ja vähintään 25-vuotiaista 3 prosenttia.

Nuorisobarometrin aineistossa keskias-
teen tutkinnon suorittaneiden osuus on 52 prosenttia, kun se Tilastokeskuksen mukaan kaikista 15–29-vuotiaista on 49 prosenttia.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneita on barometriaineistossa 20 prosenttia, kun osuus koulutustilastoissa on 13 prosenttia. (SVT 2018.) Haastatellut nuoret ovat siis keskimääräistä koulutetumpia, mikä kertoo koulutustason yhteydestä todennäköisyyteen vastata puhelinhaastatteluihin.

Yhdistetty koulutusmuuttuja

Nuorten ikäryhmässä koulutustaso on jatkuvassa muutoksessa ja mittaa usein suunnilleen samaa asiaa kuin ikä. Koska valtaosalla nuorista koulutus on yhä kesken, tutkintomuuttujaa käytettäessä suuri osa tapauksista hukataan, mikäli kaikki opiskelijat jätetään analyyseistä pois.

Kattavampi koulutusmuuttuja saadaankin yhdistämällä tiedot suoritetuista tutkinnoista ja haastatteluhetken opiskelupaikasta. Näin luodun muuttujan luokat ovat yliopistotutkinto tai sitä suorittamassa (n=399), ammattikorkeakoulututkinto tai sitä suorittamassa (n=376), toisen asteen ammatillinen tutkinto tai sitä suorittamassa (n=522), ylioppilas tai lukiossa (n=407) sekä ei tutkintoja, ei opiskele (n=43). Peruskoululaiset (n=145) on jätetty pois, sillä siinä vaiheessa eri koulutuspolut eivät vielä ole eriytyneet. Yhteensä kolmessa tapauksessa jokin tiedoista puuttui, minkä lisäksi kuusi jossakin muualla opiskelevaa ei mahtunut mihinkään kategoriaan.

Kaikkiaan 133 nuorella on sekä ammatillinen että ylioppilastutkinto. Näistä 65:llä ei ole toista astetta ylempiä opintoja ja heidät on luokiteltu ylioppilaiksi. Ne nuoret, joilla on sekä ammatillisen että yleissivistävän linjan toisen asteen opintoja muttei vielä tutkintoa molemmista, on luokiteltu nuoren viimeisimmän opiskeluorientaation perusteella. Niinpä aineiston 27 ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevaa ylioppilasta on luokiteltu toisen asteen ammatillisen tutkinnon luokkaan ja 5 lukiossa opiskelevaa toisen asteen ammatillisen tutkinnon jo suorittanutta puolestaan ylioppilaiden ja lukio-
laisten luokkaan.

Ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista 28 (14 %) on ylioppilaita ja 129 (65 %)

peruskoulutautaisia. 42:lla (21 %) ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista on jo suoritettuna jokin ammatillinen tutkinto, yhdellä yliopistotutkinto.

Ammattikorkeakoulututkintoa suorittavista 153 (69 %) on ylioppilaita, 42 (21 %) ammatillisen tutkinnon suorittaneita, 13:lla (6 %) on jo ammattikorkeakoulututkinto ja kahdella (1 %) yliopistotutkinto. Yliopisto-opiskelijoista korkein tähän mennessä suoritettu tutkinto on 190:lla (62 %) ylioppilastutkinto, kolmella (1 %) toisen asteen ammatillinen tutkinto, 17:llä (6 %) ammattikorkeakoulututkinto, 198:lla (32 %) yliopistotutkinto (eli he ovat joko jatko-opiskelijoita tai toista tutkintoa suorittamassa). Harvinaisempiakin koulutuspolkuja on aineistoon osunut: yksi yliopistotutkinnon suorittanut on siirtynyt ammatilliseen koulutukseen ja kaksi ammattikorkeakouluun. Ammattikorkeakoulututkinnon jo suorittaneista yksi opiskelee luki-
ossa.

Vanhempien koulutus

Vanhempien koulutusta mitattiin pyytämällä valitsemaan viidestä vaihtoehdosta isän ja äidin suorittama ylin tutkinto. Tarjotut vaihtoehdot olivat ammatillinen tutkinto (ammatillinen perustutkinto, ammatitutkinto tai erikoisammattitutkinto), ylioppilastutkinto, opistoasteen tutkinto, korkeakoulututkinto ja ei tutkintoa (eli pelkästään peruskoulu tai vastaava).

Vastaajan isän ja äidin koulutukset ovat aineistossa yleensä suunnilleen samalla tasolla. Jos molempien vanhempien korkein suoritettu tutkinto on tiedossa, 54 prosentissa tapauksissa se on molemmilla sama. Jos ammatillinen tutkinto, ylioppilastutkinto ja opistoaste rinnastetaan toisiinsa, on isän ja äidin koulutustaso 66 prosentissa tapauksista sama. Tapaukset, joissa toisella on esimerkiksi korkeakoulututkinto ja toisella ei mitään peruskoulun jälkeisiä tutkintoja, ovat harvinaisia (ks. taulukko 1). Keskimäärin vastaajien äitien koulutustaso on hieman isien koulutustasoa korkeampi; korkeakoulututkinto on äideistä 35 prosentilla ja isistä 30 prosentilla.

On monta mahdollista tapaa luoda isän ja äidin koulutustasot yhdistävä muuttuja. Yksi vaihtoehto olisi määritellä vanhempien koulutus yksinkertaisesti isän tai äidin korkeimman koulutustason mukaan. Tällöin tulisi kuitenkin jatkotarkasteluja ajatellen liian suuri osuus korkeakoulututkintoja (47 %) ja liian pieni osuus kokonaan ilman tutkintoja olevia (4 %). On siis syytä tarkastella molempien vanhempien tutkintoja samanaikaisesti, jolloin haasteeksi muodostuu se, että erilaisia tutkintoyhdistelmiä on käytännön analyysija ajatellen liikaa. Muuttujan erottelukyvyn lisäksi on tarkoituksenmukaista, että kuhunkin luokkaan tulee tarpeeksi tapauksia. Niinpä Nuorisobarometrin tilasto-osiossa ammatillinen tutkinto, ylioppilastutkinto ja opistoasteen tutkinto on yhdistetty luokaksi ”keskiaste” ja vanhempien yhdistetty koulutusmuuttuja saa kaikkiaan neljä luokkaa: korkea-aste molemmilla (23 %), korkea-aste toisella (24 %), keskiaste molemmilla (40 %), keskiaste toisella tai ei kummallakaan (13 %). Kuten

kaikissa muissakin kysymyksissä, myös tässä oli vaihtoehto ”ei osaa sanoa”, johon päätyi joko toisen tai molempien vanhempien kohdalla 9 prosenttia nuorista. Kaikki nämä tapaukset on jätetty yhdistelmämuuttujasta pois, jolloin muuttujan n=1738 (ks. taulukko 1).

Lapsuudenkodin rahatilanne

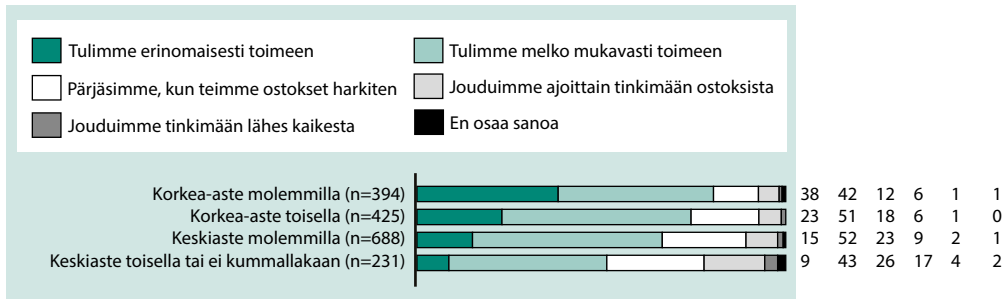
Haastatteluhetken koetun taloudellisen tilanteen mittarina käytettiin puhelinhaastattelut toteutaneen Kantar TNS:n vakiokysymystä ”Mikä seuraavista kuvaa parhaiten taloutesi taloudellista tilannetta ja käytettävissäsi olevaa rahamäärää tällä hetkellä”.³ Vastaajan lapsuudenkodin taloudellista tilannetta selvitettiin kysymyksellä ”Kun ajattelet peruskouluikäsi, niin millainen perheesi toimeentulo oli?”⁴ Molemmissa kysymyksissä vastausvaihtoehdot olivat: tulen/tulemme erinomaisesti toimeen; tulen/tulemme melko mukavasti toimeen; pärjään/pärjäämme, kunteen/teemme ostokset harkiten; joudun/joudumme ajoittain tinkimään ostoksista; joudun/

TAULUKKO 1. VANHEMPIEN KOULUTUSTASO. YHDISTETYN MUUTTUJAN LUOKAT.

ÄITI \ ISÄ	Ammatillinen tutkinto	Ylioppilastutkinto	Opistoasteen tutkinto	Korkeakoulututkinto	Ei tutkintoa (peruskoulu tai vastaava)	En osaa sanoa	Yhteensä
Ammatillinen tutkinto	396	34	17	90	69	39	645
Ylioppilastutkinto	87	40	8	25	22	11	193
Opistoasteen tutkinto	56	8	42	44	17	7	174
Korkeakoulututkinto	147	34	37	394	35	22	669
Ei tutkintoa (peruskoulu tai vastaava)	45	7	10	13	61	7	143
En osaa sanoa	12	2	2	9	8	46	79
Yhteensä	743	125	116	575	212	132	1903

	n	%
Korkea-aste (molemmilla)	394	23
Korkea-aste (toisella)	425	24
Keskiaste (molemmilla)	688	40
Keskiaste (enintään toisella)	231	13
Yhteensä	1738	100

KUVIO 1. LAPSUUDENKODIN TALOUDELLINEN TILANNE VANHEMPIEN KOULUTUSTASON MUKAAN. (%)

joudumme tinkimään lähes kaikesta. Tiedustelemalla rahojen riittämistä kysymys siis yhdistää tulot ja menot, mikä tuo vastaamiseen enemmän konkreettisuutta verrattuna oman sijainnin arviointiin jonkinlaisella köyhä–rikas-asteikolla.

Kuviosta 1 nähdään selvästi, että vanhempien koulutustaso (ks. taulukko 1) on vahva selittäjä peruskouluiän rahatilanteelle. Ennen kuin lapsuudenkodin taloudellisen tilanteen vaikutuksista voidaan vetää esimerkiksi nuoren koulutuspolkuja koskevia johtopäätöksiä, on siis syytä vakioda vanhempien koulutustaso, joka saattaa olla havaittujen yhteyksien varsinainen selittäjä.

Lastensuojelun asiakkuus

Nyt toteutetuissa haastatteluissa esitettiin kolmatta kertaa kysymys ”Kun ajattelet peruskouluikäsi, niin oliko perheesi tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa?” Myöntävästi vastasi 13 prosenttia (n=248). Vuoden 2016 barometrissa osuus oli 12 prosenttia (n=229) ja vuoden 2015 barometrissa 10 prosenttia.⁵ Tietoa käytetään taustamuuttujana, ja kysymys on tarkoitus toistaa myös tulevaisissa tiedonkeruissa.

ASUMINEN JA MUUTTAMINEN

Asumiseen ja muuttamiseen liittyviä kysymyksiä oli tämänkertaisessa haastattelussa tavallista enemmän. Nuorisobarometrissa selvitettiin

perhe- ja asumismuodon ohella, onko vastaaja asunut nykyisessä asuinkunnassaan koko ikänsä, ja jos ei ole, kuinka kauan hän on asunut siellä. Kysymykset peruskouluvuosien muuttokerroista ja koulunvaihtoista antavat mahdollisuuden tarkastella muuttamisen yhteyksiä koulutuspolkuihin.

Osin erityiskiinnostus muuttoja ja asumista kohtaan johtuu samaan aikaan barometrin perusotoksen kanssa toteutetusta harvaan asuttujen seutujen erillisotoksesta ja sen tarjoamasta harvinaisesta mahdollisuudesta tutkia nuorten kokemusten yhteyksiä asuinpaikan luonteeseen ja eri palveluiden etäisyyksiin (raportti julkaistaan myöhemmin vuonna 2018). Koulujen lakkauttamiset ovat etenkin syrjäseuduilla johtaneet pitkiin koulumatkoihin, jotka tosin ovat nykyisen lainsäädännön sallimissa rajoissa, mutta voivat olla lapsen näkökulmasta kohtuuttomia, sillä koulumatka saa alakouluikäisellä kestää kaksi ja puoli tuntia, yläkoululaisella jo kolme tuntia päivässä. Esimerkiksi lapsiasiavaltuutettu on kiinnittänyt huomiota siihen, että kouluverkon supistuessa koulumatkat voivat muuttua huomattavan pitkiksi ja tätä kautta koulumatkaan käytettävä aika pidentyä (Lapsiasiavaltuutettu 2016, 18). Tutkimuksissa onkin todettu, että yläkouluikäisillä koulumatkaan käytettävä aika saattaa hipoa lain sallimaa kolmea tuntia. Toisen asteen koulutuksessa matkat voivat olla vielä pidempiä. Odotusaikojen vuoksi

matkat saattavat venyä neljään ja jopa viiteen tuntiin. (Tuuva-Hongisto & Pöysä & Armila 2016, 39–44.) Koulumatkojen ohella etäisyydet näkyvät myös muilla tavoin, esimerkiksi pitkinä matkoina harrastuksiin tai kulutuskulttuurin pariin (Kiilakoski 2015).

Kiinnostuksessa muuttoliikettä kohtaan on taustalla myös viranomaisrekistereihin perustuvassa, vuonna 1987 syntyneiden kohorttitutkimuksessa tehty havainto runsaan muuttamisen (yli 10 muuttoa 25 ikävuoteen mennessä) yhteyksistä erilaisiin hyvinvoinnin vajeita indikoiviin tekijöihin, kuten toimeentulotuen saamiseen, koulupudokkuuteen, psykiatrisiin hoitoihin, kumulatiiviseen työttömyyteen tai rangaistusmääräyksiin. Tutkimuksessa todettiin, että runsaat muutot ovat kuormittava tekijä hyvinvoinnille. Selityksiksi tarjottiin esimerkiksi kaveripiirin ja eri kasvuympäristöjen, kuten koulun tai harrastustoiminnan, vaihtumista muuttojen myötä. Muuttojen taustalla lieene myös tekijöitä, joita on syytä selvittää tarkemmin. Runsaat muutot lapsuusaikana olivat tyypillisempiä kodin ulkopuolelle sijoitetuille. Korkeasti koulutettujen vanhempien lapset muuttivat kilometrimääräisesti muita enemmän 25 ikävuoteen mennessä. (Ristikari ym. 2016, 84–87.) Esimerkiksi koulupudokkuutta tarkasteltaessa lapsuudessaan paljon muuttaneet ovat selkeästi suuremmalla todennäköisyydellä (41 prosenttia) koulupudokkaita kuin ei kertaakaan muuttaneet (7 prosenttia). Toisaalta 16. ikävuoden jälkeen koulupudokkaat jäävät helpommin paikkakunnalleen. (Moisio ym. 2016, 34–36.) Kohorttitutkimuksen esiin nostamat kysymykset juurettomuudesta saavat uudenlaista lisävalaistusta nyt tehdystä haastattelututkimuksesta, joka tarjoaa mahdollisuuden nuorten oman kokemustiedon tarkasteluun.

Asumis- ja perhemuoto

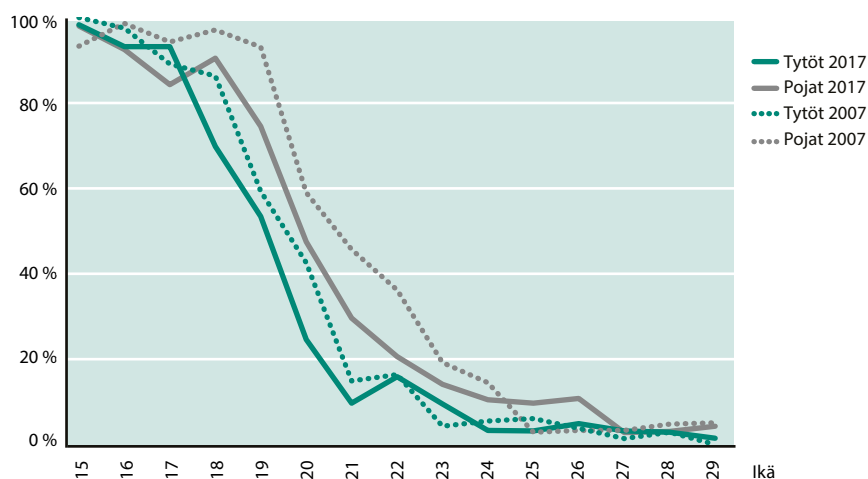
18-vuotiaista asui haastatteluhetkellä vanhempansa tai vanhempiensa luona 81 prosenttia, 19-vuotiaista 63 prosenttia, 20-vuotiaista enää 36 prosenttia ja 21-vuotiaista 21 prosenttia. Tyypillisimmät muuttoiät ovat siis 18 ja 19 vuot-

ta. Muihin Euroopan maihin verrattuna suomalaisnuoret muuttavat pois lapsuudenkodistaan nuorina. Ikä, jolloin nuoret muuttavat pois vanhempiensa kotoa, on Suomessa eurooppalaisittain erittäin alhainen. EU:n jäsenmaista Suomen ohella myös Ruotsissa ja Tanskassa muutetaan kotoa Euroopan unionin alueen nuorimpina. EU:ssa 28 maassa itsenäistymismuuton keski-ikä on vuodesta 2000 noussut, ja se oli vuonna 2013 tytöillä 25 vuotta, pojilla 27 vuotta. (Eurostat 2015.) Erot eurooppalaiseen keskiarvoon ovat merkittäviä ja kertovat suomalaisen yhteiskunnan nuorisopoliittisista lähtökohdista, joissa arvostetaan itsenäistymistä eurooppalaisittain varhaisessa vaiheessa elämäntulkua.

Tytöt muuttavat poikia keskimäärin reilun vuoden nuorempina: barometriaineistossa 19-vuotiaista tytöistä vanhempiensa luona asuu 53 prosenttia, pojista 75 prosenttia, 20-vuotiaista tytöistä 25 prosenttia ja pojista 48 prosenttia. Kuviosta 2, jossa verrataan vuosien 2007 ja 2017 Nuorisobarometrien lapsuudenkodissa asuvien osuuksia, nähdään niin tyttöjen kuin poikien itsenäistymismuuttojen hieman varhentuneen. Trendi on jatkunut ainakin 80-luvulta saakka (Rapo & Keski-Peräjä 2017), mutta aivan viime vuosina Nuorisobarometrissa ainoastaan tyttöjen muutot ovat jatkaneet aikaistumistaan, mikä pysyvänä trendinä lisäisi entisestään keskimääräisen lapsuudenkodista muuttamisiän sukupuolten välisiä eroja.⁶ Muuttamisen sukupuolittuneisuus näkyy myös vuonna 1987 syntyneiden kohorttia käsitelleessä tutkimuksessa, jossa todettiin naisten muuttavan miehiä pidempiä kilometrimääriä. Tämä yhteys säilyy vanhempien koulutustaustasta riippumatta. (Ristikari ym. 2016, 87.)

Talouuskriisin jälkeisessä Euroopassa nuorten perhetaustan merkitys on noussut niin paljon, että esimerkiksi *The Guardian* -lehdessä nykyistä sukupolvea on kuvattu riippuvaiseksi sukupolveksi (Malik 2014). Tällä viitataan siihen, että osa eurooppalaisista nuorista ei pysty itsenäistymään ja jää toimeentulossaan vanhempiensa varaan. Tämä ei kuitenkaan päde asumisen suhteen Suomessa, jossa varhainen kotoa

KUVIO 2. VANHEMPIEN LUONA ASUVIEN %-OSUUDET 2007 JA 2017.

muuttaminen on nuorille kaikkein tyypillisin valinta. Muuttamaan ei täällä aja niinkään lapsuudenkodin ahtaus tai perheen taloudellinen asema, vaan nuoren halu itsenäistyä ja päästä omaan rauhaan on pysynyt tärkeimpänä poismuuton syynä kyselystä toiseen. (Kilpeläinen ym. 2015; Ilmonen ym. 2005; Kupari 2011; Aapola & Ketokivi 2005, 15.) Pohjoismaisiin yhteiskuntiin ja niiden kasvatuskulttuureihin kuuluu myös nuorten kasvattaminen itsenäisyyteen, mikä näkyy valtion tarjoamissa tuissa, jotka mahdollistavat nuoren irtautumisen vanhemmistaan. Yksi osoitus tästä kasvatusmaisemasta on juuri muuhun Eurooppaan verrattuna varhainen kodista muuttaminen. Varhaiseen muuttoikään vaikuttaa se, että valtio tukee nuorten itsenäistymisprosessia muun muassa opintotuen, asumistuen ja työttömyysturvan muodossa (Oinonen 2013). Nuorten tulotaso on muuta väestöä alaisempi, ja he asuvat muita useammin vuokralla (Hilamo ym. 2012).

Käsitteet perhe, kotitalous ja ruokakunta ovat haasteellisia yhteismitattomuudessaan, sillä niiden arkimerkitykset ja etuuksiin, kuten asumistukeen, liittyvät viranomaismerkitykset sekoittuvat helposti keskenään. Ajankohtainen keskustelu liittyy opiskelijoiden siirtymiseen yleisen asumistuen piiriin elokuussa 2017 ja

samalla yksilökohtaisen asumislisän muuttamiseen koko ruokakunnan yhteiseksi tueksi. Asumistuen ruokakuntakohtaisuus tarkoittaa sitä, että yhteisen vuokrasopimuksen tehneet asukkaat kuuluvat samaan ruokakuntaan, jolloin tukeen vaikuttavat kaikkien jäsenten tulot. Edessä voi olla tilanteita, joissa kämppäkaverin tulot pienentävät myös ruokakunnan toisen jäsenen asumistukea. Jatkossa tuki muuttuu vahvasti vuokran mukana, minkä on arveltu vaikeuttavan opiskelijoiden kimppa-asumista ja muuttavan opiskelijoiden asumismielityksiä kalliimpaa yksin asumista suosivaan suuntaan (Härkönen 2017). Haastattelut tehtiin ennen elokuuta tapahtunutta muutosta, joten muutokset eivät näy barometriaineistossa. Kuitenkin jo tätä kirjoitettaessa marraskuussa 2017 Kelan tilastoista nähdään, että vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna eniten onkin kasvanut nimenomaan yksin asuvien tuen saajien määrä. (Aaltonen & Ståhl 2017.)

Kunnasta toiseen muuttaminen

Valtaosa nuorista asuu muualla kuin synnyinkunnassaan. Kaikista vastaajista 39 prosenttia on asunut koko ikänsä nykyisessä asuinkunnassaan ja 61 prosenttia on muuttanut sinne jossain vaiheessa. Alle 20-vuotiaista 35 prosenttia ker-

too muuttaneensa yli kuntarajojen, 20–24-vuotiaista jo 70 prosenttia ja 25–29-vuotiaista 76 prosenttia. Noin kahdenkymmenen vuoden iässä tapahtuvat muutot ovat pääosin samalla itsenäistymismuuttoja pois lapsuudenkodista. Koko elämänkulun muuttoaktiivisuuden huippu osuu nuoruusvuosiin. Iän lisäksi liikkumista määrittää sukupolvi, mikä näkyy siinä, että kaikista Suomessa syntyneistä ja asuvista henkilöistä vuoden 2016 lopussa jopa puolet asui synnyinpaikkakunnallaan, synnyinmaakunnassaan peräti kaksi kolmasosaa.⁷ Vertailu syntymäkunnassaan asuvien nuorten ja koko väestön välillä kuvaa myös väestön keskittymistä ja tähän liittyvää kaupungistumista.

Iän ja elämänvaiheen lisäksi toinen tärkeä muuttamista selittävä tekijä on äidinkieli. Suomenkielisistä 40 prosenttia, ruotsinkielisistä 52 prosenttia mutta vieraskielisistä vain 18 prosenttia kertoo asuneensa samassa kunnassa koko ikänsä. Valtaosa näistä vieraskielisistä nuorista (85 %) on syntynyt paitsi nykyisen kotikuntansa myös Suomen rajojen ulkopuolella; heidän äideistään ulkomailla on syntynyt 99 prosenttia ja isistään 93 prosenttia. Vaikka väestötason tilastojen perusteella lähes puolet vieraskielisistä 15–19-vuotiaista on asunut maassa alle viisi vuotta, on Nuorisobarometrin aineistossa viimeisimmästä muutosta kulunut alle viisi vuotta vain joka kymmenennellä. Äidinkielen mukaiset erot nykyisessä kotikunnassa vietetyissä vuosissakin ovat melko pieniä kaikkien keskiarvon ollessa 5,8 vuotta ja vieraskielisten 4,8 vuotta. Tähän syynä on se, että kaikki haastattelut toteutettiin suomeksi tai ruotsiksi, ja kysymyksiin vastaaminen edellyttää hyvää kielitaitoa, mikä useimmille merkitsee lukuisia Suomessa vietettyjä vuosia.

Vuonna 1987 syntyneiden seurantalukemuksessa Helsinki, Oulu ja Jyväskylä ovat keränneet eniten tähän ikäkohorttiin kuuluvia nuoria. Keskittymisestä kertoo se, että kaikista Suomen kunnista 282 eli 90 prosenttia on nettomuutoltaan negatiivisia. Yhdessä nämä tiedot kertovat kaupungistumisen toisesta aallosta. (Moisio ym. 2016.) Nuorten muuttokohteisiin vaikuttavat

suurten kaupunkialueiden tarjoamat opiskelumahdollisuudet. Muuttoliikkeestä kohti etelän kasvukeskuksia barometriaineistossa kertoo se, että pääkaupunkiseudun nuorista kuntarajan yli muuttaneita on 69 prosenttia, maaseutumaaisissa kunnissa asuvista vain 31 prosenttia. Jos tarkastellaan tilastollisen kuntamuuttujan sijaan nuoren omaa kokemusta välittömän asuinalueensa luonteesta, erot ovat vielä suurempia. Isojen kaupunkien keskustassa asuvista peräti 81 prosenttia on muuttanut sinne muista kunnista.

Pojista 56 prosenttia ja tytöistä peräti 66 prosenttia on kuntaan muuttaneita. Se, että tytöt muuttavat ahkerammin kohti tiheämpiä asutuskeskittymiä, tarkoittaa poikien osuuden kasvua harvaan asutuilla alueilla. Kaupunkimaisissa kunnissa pojat ovat vähemmistönä, mutta maaseutumaaisissa kunnissa poikien osuus koko ikäryhmässä on 58 prosenttia, yli 20-vuotiaiden ikäryhmässä vieläkin suurempi. Nuorisobarometrin kuvaama nykytilanne toistaa jo pitkän ajan kuluessa syntynyttä tilannetta, joissa naisten liikkuvuus maaseudulta kaupunkeihin on ollut miehiä selkeästi voimakkaampaa. Tilanteen on katsottu olleen sama jo peräti 1800-luvulta lähtien. Tätä tilannetta on selitetty esimerkiksi sillä, että maatilat tapaavat periytyä isiltä pojille. Tätä kautta naisten ja miesten toimintamahdollisuudet ja tilat ovat eronneet toisistaan jo pitkään. (Vaattovaara 2015, 69–75.) Nykyisin itsenäistymismuuttojen ajankohtaan vaikuttavat esimerkiksi poikien asevelvollisuus ja tyttöjen korkeampi koulutusaste ja siitä johtuva muuttoliike yliopistokaupunkeihin.

Koulutusvalinnat määrittävät nuorten muuttoliikettä, sillä ammattikoululaisista puolet (51 %) on jossain vaiheessa elämäänsä vaihtanut kuntaa, mutta lukiolaisista vain kolmannes (34 %). Ero liittyy pitkälti oppilaitosverkostoon, sillä toisin kuin ammatillisemmin suuntautuneiden ikätovereidensa, ei lukiolaisten välttämättä tarvitse muuttaa lapsuudenkodista toisen asteen opintojen vuoksi. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen saavutettavuus vaihtelee eri puolilla maata, ja koulutuksen keskittämisen on nähty johtavan mahdollisuuksien epätasaiseen jakautumiseen

(Käyhkö 2016). Koulutusmuodon valinta koh-telee samassa ikävaiheessa olevia nuoria eri tavoin, sillä ammatillisen koulutuksen valinta merkitsee huomattavasti useammille nuorille hakeutumista niille paikkakunnille, missä on mahdollista suorittaa haluttu tutkinto. Tämä näkyy myös Nuorisobarometrin aineistossa siten, että ammattikoululaiset ovat asuneet nykyisessä kotikunnassaan keskimäärin selvästi vähemmän aikaa (noin 5 vuotta) kuin lukiolaiset (noin 9 vuotta). Nuoruusaikojen muuttaminen on siis tilastollisesti sidoksissa ammatillisen koulutuksen valintaan. Nuorisotutkija David Farrugia (2015) on kutsunut liikkumisen pakoksi tilan- netta, jossa maaseutumaisissa ympäristöissä asuvat nuoret joutuvat muuttamaan pois kas- vuympäristöstään työn, koulutuksen ja muiden rakenteellisten seikkojen vuoksi. Liikkumisen pakko näyttää Nuorisobarometrin valossa koh- dentuvan nuorten aikuistumisen alkuvaiheissa erityisesti nuoriin, jotka suuntautuvat ammatil- liseen koulutukseen.

Myöhemmässä vaiheessa erot tasoittuvat ja kääntyvät toisin päin, niin että korkeakoulu- tuksen saaneet liikkuvat ammattikoulutuksen saaneita keskimäärin enemmän kuntarajojen yli. Korkeakouluopiskelijoista harvempi kuin joka viides asuu synnyinkaupungissaan.

Koulutukseen liittyvillä päätöksillä on pit- käkestoisia vaikutuksia paitsi yksittäisen nuo- ren elämään myös koko koulutusjärjestelmään. Korkeakoulujärjestelmän laajentamista koske- vassa tutkimuksessa havaittiin, että koulutuk- sen saavutettavuuden paranemisen myönteiset vaikutukset eivät rajoitu vain niihin ikäluokkiin, jotka olivat nuoria korkeakoululaitoksen levit- täytyessä koko Suomeen, vaan myös heidän lapsiinsa (Suhonen & Karhunen 2017). Koulu- tuksen saavutettavuuden tärkeys ei tietenkään rajoitu vain korkeakouluihin, vaan koulutuserot voivat syntyä jo varhaiskasvatuksessa ja perus- koulussa. Nuorisobarometrissa ylisukupolvi- suus ilmenee esimerkiksi siten, että matalasti koulutettujen vanhempien lapset kokevat muita useammin koulumatkat liian pitkiä (ks. kuvio 3). Ylipäätään pitkillä koulumatkoilla on enem- män vaikutusta opintojen keskeyttämiseen kuin vaikkapa kiusaamisella (kuvio 16). Koulutuk- sen saavutettavuus on yksi mahdollisuuksien tasa-arvon mittari. Mitä enemmän koulu- ja oppilaitosverkkoa keskitetään, sitä kauemmak- si koulutus etäänny muualla kuin kaupungeissa asuvien nuorten kasvuympäristöistä (Kiilakoski 2015; Käyhkö 2016; Tuuva-Hongisto & Pöysä & Armila 2016).

NUORTEN KOULUTUSPOLUT

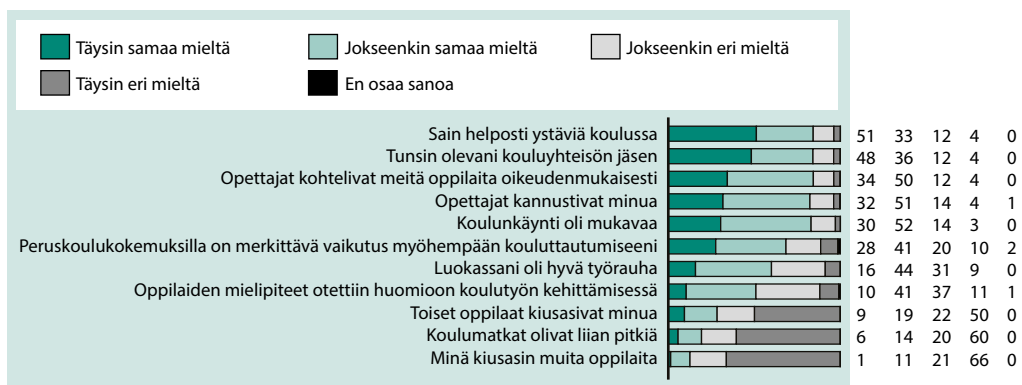
Koulutusta on kuvattu suomalaisen hyvinvoinnin keihäänkärjeksi (Rinne & Salmi 1998). Yhteiskunnan tasolla koulutustason nosto on nähty keinona vaikuttaa väestön osaamiseen, taloudelliseen kilpailukykyyn ja yleiseen sivistykseen. Yksilötasolla koulutus mahdollistaa ammattipätevyysien hankkimisen, tieto- ja taitotason lisäämisen ja parhaimmillaan yhteisön, johon kiinnittyä. Lisäksi koulutus suojaa työttömyysriskiltä. Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä on myös mahdollista siirtyä koulutusmuodosta toiseen verrattain joustavasti. Tässä Nuorisobarometrissa tutkimme nuorten näkemyksiä koulutuksesta ja sen toiminnasta heidän itsensä kokemana. Kysymykset koskettelevat omia kouluaikaisia kokemuksia sekä hakeutumista jatkokoulutukseen. Yleisten henkilötason kysymysten ohella on kysytty nuorten näkemyksiä koulutusjärjestelmän toiminnasta kokonaisuudessaan.

OMA PERUSKOULUAIKA

Kuvio 3 esittelee nuorten vastaukset heidän peruskouluaikaansa kuvaaviin väittämiin. Peruskouluvuosiin voi mahtua monenlaisia kouluja ja kokemuksia, mikä pyrittiin haastatteluissa huomioimaan siten, että jos haastateltavalla oli ollut monta koulua, pyydettiin arvioimaan sitä, joka hänen omasta mielestään oli merkityksellisin.

Kysymykset koskevat ennen kaikkea yhteisöllisyyttä niin kavereiden, sukupolvisuhteiden eli koulussa toimivien aikuisten ja nuorten välisen vuorovaikutuksen, luokan kuin koko koulunkin tasolla. Lisäksi selvitetään kokemuksia opettajista, vaikutusmahdollisuuksista ja koulumatkojen pituudesta. Nuorten enemmistön peruskoulukokemukset näyttävät näin mitattuna varsin myönteisiltä. Useampi kuin neljä viidestä on ainakin jokseenkin samaa mieltä siitä, että koulunkäynti oli mukavaa ja että opettajat olivat

KUVIO 3. "MITÄ MIELTÄ OLET SEURAAVISTA KOULUUN JA KOULUTUKSEEN LIITTYVISTÄ KYSYMYKSISTÄ?" (%)

kannustavia ja oikeudenmukaisia. Vielä useampi kokee saaneensa koulussa helposti ystäviä ja olleensa kouluyhteisön jäsen.

Peräti 82 prosenttia Nuorisobarometriin haastatelluista nuorista allekirjoittaa väitteen koulunkäynnin mukavuudesta. Tyttöjen ja poikien näkemyksissä ei ole eroja. Mukavimmaksi koulunkäynnin arvioivat ne, jotka keskiarvolta mitattuna menestyvät koulussa hyvin. Myös vanhempien koulutustaso on vahvasti yhteydessä kouluviihtyvyyteen: korkeasti koulutettujen vanhempien jälkeläiset ovat kokeneet koulunkäynnin muita mukavampana. Muihin kuvion 3 kysymyksiin ei vanhempien koulutustasolla ole juuri yhteyttä, mutta matalammin koulutettujen vanhempien lapset ovat kokeneet koulumatkat liian pitkiksi. Lapsuudenkodin taustat, kouluviihtyvyys, koulumenestys, pitkät koulumatkat sekä koulunvaihdot liittyvät kaikki toisiinsa (ks. lisää kuviot 4 ja 5 ja niiden tulkinta; perhetaustan yhteyksistä koulutuspolkuihin ks. myös kuvio 14).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuoden 2017 Kouluterveyskyselyssä 8.- ja 9.-luokkalaisista vain 60 prosenttia sanoo pitävänsä koulunkäynnistä. Osuus on kasvanut viimeisten kymmenen vuoden aikana, mutta on yhä selvästi pienempi kuin Nuorisobarometrin kyselyssä. Tulosten erot ovat ymmärrettäviä, sillä kysymysten muotoilut ovat erilaisia,⁸ minkä lisäksi lähes kaikki Nuorisobarometrin vastaajat muistelevat peruskouluajojaan takautuvasti. Mielenkiintoista lisätietoa tarjoaa se, että Kouluterveyskyselyssä kysymys koulunkäynnistä pitämisestä esitettiin peruskoululaisten lisäksi myös toisen asteen opiskelijoille. Vertailussa kaikkein suurin osuus koulunkäynnistä pitäviä on ammatillisissa oppilaitoksissa, 83 prosenttia, kun lukioissa osuus on 72 prosenttia. Nuorisobarometrin aineistosta puolestaan havaitaan, että haastatteluhetkellä ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista 75 prosenttia sanoo pitävänsä peruskoulun käymistä mukavana, kun lukiolaisilla osuus on 87 prosenttia ja parhaillaan peruskoulua käyvillä 92 prosenttia. Vaikka ammattikoulutukseen jatkaneet ovat siis pitäneet

peruskoulusta keskimääräistä vähemmän, on heidän viihtymisensä omassa nykyisessä oppilaitoksessaan korkealla tasolla.

Kaksi kuvion 3 kysymyksistä on muokaten⁹ lainattu PISA 2015 -oppilaskyselystä, jossa niiden tarkoituksena oli mitata erityisesti yhteenkuuluvuutta kouluyhteisöön. Tässä laajassa kansainvälisessä vertailussa suomalaisoppilaat kokivat vuonna 2015 hieman keskimääräistä enemmän yhteenkuuluvuutta kouluunsa. Kuitenkin PISA 2015 -tulosten mukaan peräti joka viides suomalaisnuori koki itsensä ulkopuoliseksi tai ei saanut ystäviä koulussa. Lisäksi kaikkien yhteenkuuluvuutta kuvaavien tekijöiden osalta muutos vuodesta 2003 vuoteen 2015 on ollut negatiivinen sekä Suomessa että OECD-maissa keskimäärin. (Väljärvi 2017.) Tästä poiketen vuoden 2017 Kouluterveyskyselyssä 8.-9.-luokkalaisista kokonaan vaille ystäviä on pojista 10,8 ja tytöistä 6,2 prosenttia (Kouluterveyskysely). Nuorisobarometrin antaman valoisamman kokonaiskuvan rinnalla on siis synkempiä kehityskulkuja, joista on syytä olla huolissaan, varsinkin kun ottaa huomioon koulun tärkeän roolin nuoren elämässä ja kasvussa. Samalla voi korostaa, että yksikin ulkopuoliseksi ja osattomaksi koulussa jäänyt nuori on jo ongelmallinen asia.

Nuorisobarometriin haastatelluista 15- ja 16-vuotiaista harvempi kuin joka kymmenes koki ystävien saamisen peruskoulussa vaikeaksi, siis selvästi harvempi kuin samanikäiset kahden vuoden takaisessa PISA-kyselyssä. Nyt saadut myönteisemmät tulokset saattavat johtua erilaisista tiedonkeruutavoista: on mahdollista, että arkaluonteisiin kysymyksiin ystävien saamisen vaikeudesta on helpompi vastata tietokonekyselyssä kuin puhelinhaastattelussa. Myös kysymysten kehystämällä¹⁰ on vaikutusta tuloksiin. Mahdollinen tulkinta on toki sekin, että kuluksen kahden vuoden aikana tilanne on parantunut ja että yhä useampi tuntee olevansa osa kouluyhteisöä. Asiaan on kiinnitetty enenevästi huomiota, mistä yksi ilmentymä on osallisuutta tukevan toimintakulttuurin korostaminen vuonna 2014 vahvistetuissa valtakunnallisissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2014).

Sen sijaan merkittävä osa nuorista kokee, ettei heidän mielipiteillään ollut vaikutusta. Mielipiteiden vaikutusta mittaava kysymys ”Oppilaiden mielipiteet otettiin hyvin huomioon koulun kehittämisessä” jakaa vastaajat karkeasti ottaen kahtia: 51 prosenttia on täysin tai jokseenkin samaa mieltä, 48 prosenttia on joko täysin tai jokseenkin eri mieltä väitteestä. Kysymys on muotoiltu kohdistumaan pelkkää kuulemistä tai konsultaatio-osallisuutta voimakkaampaan vaikuttamisen tapaan (ks. Kiilakoski 2017). Mielipiteiden huomioon ottaminen on vahvempi osallisuuden osoitin kuin mahdollisuus lausua mielipiteensä.

Osallisuuden voi jakaa sosiaaliseen ja poliittiseen osallisuuteen. Ensimmäinen näistä keskittyy yhteisöllisyyteen, jäsenyyteen ja kuulumiseen, jälkimmäinen taas vaikuttamiseen, vallan saamiseen ja muutoksen tekemiseen lähiyhteisöissä ja -ympäristöissä. (Kiilakoski 2017.) Nuorisobarometrissa vastaukset osallisuuden poliittisia ulottuvuuksia mittaaviin kysymyksiin erosivat vastauksista osallisuuden sosiaalisia ulottuvuuksia koskeviin kysymyksiin. Merkittävä osa vastaajista koki olevansa kouluyhteisön jäsen, piti koulunkäyntiä mukavana sekä opettajia kannustavana. Näin osallisuuden sosiaalisia ulottuvuuksia mittaavat kysymykset näyttävät osoittavan koulun onnistuneen yhteisöllisyyden ja kuulumisen ulottuvuuksissa, mutta samaan tasoon ei päästä osallisuuden poliittisissa ulottuvuuksissa.

Haastattelukysymyksien vastausvaihtoehdot (täysin samaa mieltä / samaa mieltä / eri mieltä / täysin eri mieltä) avaavat koulukiusaamiseen erilaisen tulokulman kuin aiemmin käytetty tapa kysyä kiusaamiskokemusten frekvenssejä (usein / harvoin / ei koskaan). Näin kysyttynä puolet nuorista on täysin eri mieltä siitä, että joutui peruskouluaikaan toisten oppilaiden kiusaamaksi. Toisin sanoen näyttää siltä, että toisella puolella on ainakin jonkinlaista kokemusta kiusatuksi tulemisesta. Vastaavasti tulkiten kolmasosa nuorista tunnistaa tai tunnustaa olleensa itse tekijänä mukana jonkinlaisessa koulukiusaamisessa. Vuoden 2017 Kouluterveyskyselyn

mukaan joka kolmas peruskoulun 4.- ja 5.-luokkalaisista ja joka neljäs 8.- ja 9.-luokkalaisista on joskus lukuvuoden aikana joutunut kiusatuksi, ja molemmissa ikäryhmissä viikoittaisen kiusaamisen uhriksi joutuu noin 6 prosenttia oppilaista. Laajentamalla tarkastelu koko peruskouluaikaan nähdään siis jonkintasoisia uhrikokemuksia olevan jopa puolella. Aikarajauksen lisäksi tulkinna on huomioitava, että tarjoamalla Likert-asteikollisia vastausvaihtoehtoja saadaan kenties suurempia osuuksia kuin kyllä/ei-kysymyksillä, mikä kertoo kiusaamisen asteeroista ja korkeahkosta kynnyksestä kertoa joutuneensa kiusatuksi. KIVA-koululle, vertaissoittelulle ja muulle koulukiusaamisen aktiiviselle torjumiselle on selvästi yhä tarvetta.

Nuorista 60 prosenttia, pojista 65 prosenttia ja tytöistä 55 prosenttia, on sitä mieltä, että peruskoululuokassa vallitsi hyvä työrauha. Kysymys koulun työrauhasta nousee aika ajoin julkiseen keskusteluun, usein koulun ja kodin kasvatusvastuun rajoihin keskittyvänä huolipuheena. Todellisen tilanteen valaisemiseksi on tärkeää saada niin ajallista vertailua kuin tietoa sekä oppilaiden että opettajien kokemuksista. Nuorisobarometrin iän mukaisessa vertailussa kokemus luokan työrauhasta paranee iän myötä, mikä näyttäisi viittaavan tilanteen heikkenemiseen viime vuosina. Pitkän ajan takaiset mielikuvat eivät kuitenkaan ole vertailukelpoisia tuoreempien kanssa esimerkiksi siksi, että aika kulta muistot tai mennyttä tarkastellaan nykyisyyden valossa.

Luokan työrauhaa selvitettiin barometrissa nyt ensimmäistä kertaa, joten tällä poikkileikkaustiedolla ei vielä päästä käsiksi mahdollisiin muutoksiin. Luokan tai ryhmän työrauhaa on kuitenkin selvitetty PISA-tutkimuksissa, joissa suomalaisnuorten kokemukset luokkien työrauhasta ovat muuttuneet jossain määrin kielteisemmiksi vuosituhannen alkuun verrattuna (Välijärvi 2015; ks. myös Pulkkinen ym. tässä julkaisussa). Kouluterveyskyselyissä kehitys sen sijaan on viimeisen kymmenen vuoden ajan ollut selvästi myönteistä, ja tällä hetkellä 8.- ja 9.-luokkalaisista 68 prosenttia

pitää työrauhaa hyvänä.¹¹ Kouluterveyskyselyissä myös 8.- ja 9.-luokkalaisten kokemukset niin opettajien oikeudenmukaisuudesta, oppilaiden mielipiteiden huomioon ottamisesta kuin kiinnostuksesta oppilaan kuulumisia kohtaan ovat kehittyneet parempaan suuntaan. (THL 2017.) Sen sijaan 4.- ja 5.-luokkalaisista vuonna 2017 vain 29 prosenttia oli sitä mieltä, että luokassa on usein rauhallista.¹²

Niillä nuorilla, jotka ovat pitäneet peruskouluaikeisten luokkiensa työrauhaa huonona, on myöhemmin saavutettu koulutustaso jäänyt keskimääräistä matalammaksi. Luokan heikoksi koettu työrauha on myös yhteydessä keskimääräistä matalampaan peruskoulun päättötodistuksen keskiarvoon. Työrauhaa voi tässä mielessä pitää tärkeänä yhdenvertaisuuskysymyksenä. On tosin muistettava, ettei pelkästään havaittujen yhteyksien perusteella voi väittää luokan levottomuuden esimerkiksi heikentäneen koulumenestystä. On myös epäselvää, kertooko työrauha ensisijaisesti luokkien äänekkyystä tai suoritusorientoituneisuudesta, vai liittyykö siihen laajempia nuorten välisen vuorovaikutuksen teemoja: erilaisia jäsenyyksiä, mukaan ottamisia, ulossulkemisia tai luokan sisäisten statusryhmien jännitteitä (ks. Hoikkala & Paju 2013, 140–142). Koulussa hyvin pärjääminen on yhteydessä ylipäänsä myönteiseen kuvaan koulunkäynnistä, mikä voi näkyä myös keskimääräistä parempana kokemuksena luokan työrauhasta. Ja lapsuudenkodin ongelmilla tiedetään olevan kielteisiä vaikutuksia niin kouluviihtyvyyteen kuin -menestykseenkin. (Koulunkäyntikokemusten eroista lastensuojelun kanssa tekemisissä olleiden ja muiden vastaajien välillä ks. Pekkarinen tässä julkaisussa.)

Enemmistö nuorista joka tapauksessa arvelee peruskouluaikeisten koulukokemusten vaikuttaneen merkittävästi myöhempään kouluttautumiseensa. Vaikkei huomioitaisi koulumenestystä, jonka yhteydet myöhempään kouluttautumiseen ovat jokseenkin itsestään selviä (ks. kuvio 14 peruskoulun päättötodistuksen keskiarvosta ja myöhemmästä

kouluttautumisesta), saa kokemus peruskoulu-kokemusten pitkäkestoisista seurauksista tukea myös muusta kyselyaineistosta. Ne nuoret, jotka kokivat kuuluvansa kouluyhteisöön ja pitivät koulunkäyntiä mukavana, ovat myöhemmin pärjänneet opinnoissaan hyvin. Vastaavasti sekä koulukiusaamisen uhreilla että kiusaavilla on suuri riski jäädä kokonaan koulutuksen ulkopuolelle (kuvio 14). Kiinnostavasti opettajien kannustuksella on yhteys tyttöjen mutta ei poikien hyvään myöhempään kouluttautumiseen. Tytöt myös kokevat oppimisesta saadun palautteen tärkeämmäksi kuin pojat (kuvio 19).

Nuoret, joilla on myönteisiä muistoja peruskouluajoistaan, keskeyttävät muita harvemmin tutkintoon johtavan koulutuksen. Useimmilla kuvion 3 peruskoulukokemuksista on jokin yhteys myöhempään keskeyttämisiin, mutta suuri merkitys on etenkin sillä, saiko nuori koulussa helposti ystäviä, kokiko hän itsensä kouluyhteisön jäseneksi ja oliko hän mukana kiusaamisessa tekijänä tai uhrina. Vaikuttaa siis siltä, että peruskoulu on myöhemmän kouluttautumisen kannalta tärkeä yhteisö sekä sosiaalisen elämän näyttämö ja että toimiva peruskouluyhteisö toimii suojaavana tekijänä riskille jäädä vaille tutkintoja. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden kysymyksiä ei siis voi pitää irrallisina tulevaisuuden oppimispolkuja koskevista kysymyksistä. Yhteisöllisyys ja osallisuus ovat osa sitä pohjaa, joka tukee kouluttautumista.

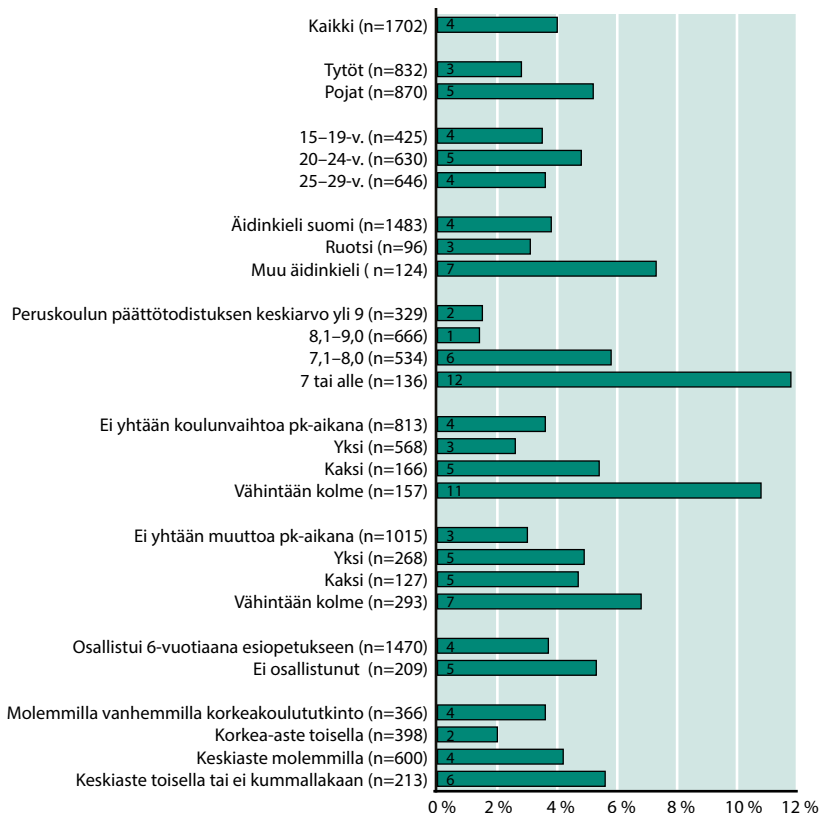
Peruskoulukokemuksilla on vaikutusta paitsi myöhempään koulupolkuun, myös elämään laajemmin, sillä myönteiset kokemukset ovat yhteydessä nuorten korkeampaan elämään tyytyväisyyteen (ks. kuvio 51 ja sen tulkinta). Noora Ellosen väitöstutkimuksen mukaan vaikutus on ennen kaikkea yhteisöllistä: Jos opettajien ja oppilaiden muodostama kouluilmapiiri on sosiaalisesti tukeva ja kannustava, vaikuttaa se masentuneisuutta vähentävästi kaikkiin koulun oppilaisiin, myös niihin, jotka eivät itse koe saavansa opettajaltaan tai koulukavereiltaan yksilöllistä tukea. Sen sijaan positiivinen merkitys heikkenee, jos toiset oppilaat kokevat ilmapiirin

hyväksi ja toiset huonoksi. Ellosen tutkimuksen mukaan kokemus epätasa-arvoisesta kohtelusta opettajien taholta lisää nuorten masentuneisuuden riskiä. (Ellonen 2008.) Samansuuntainen yhteys havaitaan selvästi Nuorisobarometrissa, sillä nuoret, jotka kokivat opettajien kohdelleen oppilaita oikeudenmukaisesti, ovat muita selvästi tyytyväisempiä elämäänsä kokonaisuutena (kuvio 51). Yhteys on ymmärrettävästi kaikkein voimakkain peruskouluikäisillä, mutta kiinnostavasti se säilyy vahvana myös Nuorisobarometrin aineiston vanhimpiin ikäryhmiin. Kouluyhteisöllä, sen vuorovaikutuskulttuurilla ja koulun sukupolvisuhteilla todella on merkitystä nuorten hyvinvoinnille. (Ks. myös Pulkkinen ym. tässä julkaisussa.)

Luokalle jääminen

Luokalle kertoo jääneensä joskus 4 prosenttia vastaajista, 5 prosenttia pojista ja 3 prosenttia tytöistä. Kuvion 4 mukaan luokalle jääminen on vahvassa yhteydessä heikkoon koulumenestykseen, lukuisiin koulunvaihtoihin ja muuttoihin. Haastatteluissa kysymys luokalle jäämisestä esitettiin vain niille, jotka ovat suorittaneet tai parhaillaan suorittamassa vähintään toisen asteen tutkintoa. Vastaajajoukosta siis puuttuvat peruskoululaiset sekä ne, joilla ei ole tutkintoa tai opiskelupaikkaa. Niin luokalle jäämisen kuin myöhemmän koulutuksen ulkopuolelle jäämisen riskitekijät ovat pitkälti samoja (kuvio 14). Esimerkiksi koulutuksen ulkopuolisten ryh-

KUVIO 4. "OLETKO KOSKAAN JÄÄNYT LUOKALLE (ALALUOKILLA, YLÄLUOKILLA, TOISEN ASTEEN OPINNOISSA)?" (KYLLÄ-VASTAUSTEN %-OSUUS)

mässä vähintään kolmesti koulua vaihtaneiden osuus on muihin verrattuna kaksinkertainen. Niinpä yhteydet ovat todennäköisesti vielä kuviossa 4 havaittuja voimakkaampia.

Vähintään yhtä kiinnostavaa kuin selvittää kuvion 4 tapaan luokalle jäämisen taustatekijöitä olisi tarkastella luokalle jäämisen seurauksia. Koska aineistosta edellä mainitusta syystä puuttuu koulutuksen ulkopuolisten ryhmä, jää tällainen tarkastelu väistämättä vajaaksi. Kuitenkin tästäkin aineistosta nähdään, että luokalle jääneistä selvästi muita harvempi jatkaa korkea-koulutukseen tai on tyytyväinen koulutukseen. Jopa joka neljäs luokalle jäänyt on haastattelukellä työttömänä.

KOULUN VAIHTAMINEN

Kun nuorilta kysyttiin, kuinka monta kertaa he vaihtoivat koulua peruskoulun aikana, noin puolet (48 %) vastaajista ilmoitti, ettei ole vaihtanut koulua kertaakaan. Joka kolmas (33 %) vaihtoi koulua kerran, 10 prosenttia kaksi kertaa ja 9 prosenttia vähintään kolme kertaa. Viisi vastaajaa kertoo vaihtaneensa koulua ainakin kymmenen kertaa. Aiemmissä tutkimuksissa on osoitettu usein muuttamisen olevan yhteydessä erilaisiin pahoinvointia indikoiviin tekijöihin, minkä yhtenä selittävänä tekijänä voi pitää sitä, että nuoren ympärillä olevat kasvuympäristöt vaihtuvat kaveripiireineen ja turvallisine aikuiskontakteineen (Ristikari ym. 2016). Barometri mahdollistaa sen vertailun, miten useasti koulua vaihtaneet kokevat asiat verrattuna muihin nuoriin.

Haastattelutilanteissa ei määritely sitä, mitä koululla tai sen vaihtamisella tarkkaan ottaen tarkoitetaan. Niinpä vastauksissa voi olla vaihtelua esimerkiksi siinä, milloin koulun vaihtaminen tarkoittaa yksinkertaisesti siirtymistä alakoulusta yläkouluun silloin, jos asteita ei ole yhdistetty yhtenäiskouluksi.

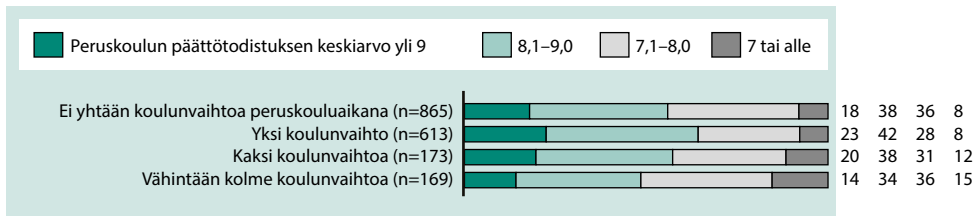
Koulun vaihtuminen useaan kertaan on yhteydessä heikkoon peruskoulun päättötodistuksen keskiarvoon (kuvio 5). Vastaava ero näkyy myös myöhemmissä opinpoluissa, sillä

monet koulunvaihdot liittyvät kohonneeseen riskiin jäädä kokonaan saille tutkintoja ja opintopaikkaa (kuvio 14). Useasti koulua vaihtaneet ovat myös jääneet useammin luokalleen (kuvio 4), kokeneet ystävien saamisen vaikeammaksi, joutuneet useammin kiusatuksi ja ylipäättään pitäneet koulusta muita vähemmän (vrt. kuvio 3). Suhde kouluun ja siellä tapahtuvaan vuorovaikutukseen vertaisryhmän sisällä on heillä hankalampi. Nämä huomiot herättävät kysymyksiä siitä, liittyvätkö ikävät koulukokemukset ja opintopolun rikkonaisuus lukuisiin koulunvaihtoihin vai onko pikemminkin niin, että vaikeudet koulussa ovat koulunvaihtojen taustalla. Koulunvaihdon syitä ei nuorilta kysytty, joten asiaa joudutaan pohtimaan epäsuorasti tarkastelemalla yhteyksiä muihin kysymyksiin. Nähdään esimerkiksi, että monta kertaa koulua vaihtaneet ovat muita useammin sitä mieltä, että koulumatkat olivat liian pitkiä. Vaikka aineisto ei kerro, liittyivätkö pitkät koulumatkat aikaan ennen vain jälkeen koulunvaihtojen, se antaa kuvaa siitä, millaisia vaikutuksia perheen ratkaisuille voi olla koulutyön arkeen.

Lukuisat koulunvaihdot ovat yhteydessä vanhempien matalampaan koulutustasoon, peruskouluiän perheen toimeentulovaikeuksiin ja lastenhuollon asiakkuuteen. Nuorten peruskouluiän elämäntilanteesta saadut tiedot viittaavat siis siihen, että taustalla on huoltajiin ja lapsuudenkotiin liittyviä hyvinvoinnin vajeita, jotka selittävät niin koulunvaihtoa kuin heikkoa koulumenestystäkin. Sen sijaan isoissa kaupungeissa yleistynyttä vapaata koulunvalintaa, niin sanottua ”koulushoppailua” yläasteelle siirryessä, harjoittavat erityisesti koulutetut vanhemmat (ks. Seppänen 2006; Seppänen ym. 2015).

Onkin syytä huomata, että perheen hyvinvoinnin vajeet ovat yhteydessä paitsi useisiin koulunvaihtoihin myös lapsuudenperheen muuttoihin ja että myös lukuisilla muutoilla on yhteys huonoihin koulukokemuksiin, heikkoon peruskoulumenestykseen ja matalaan koulutustasoon. Kun koulunvaihtoja ja muuttoja tarkastellaan samanaikaisesti, nähdään, että varsinkin moniin koulunvaihtoihin liittyy

KUVIO 5. PERUSKOULUAJAN KOULUNVAIHDOT JA KOULUMENESTYS. (%)

koulukiusaamista niin tekijänä kuin uhrina. Kouluviihtyvyys ja yhteenkuuluvuus kouluyhteisöön ovat heikolla tasolla etenkin niiden poikien joukossa, jotka ovat vaihtaneet useampaan kertaan koulua, vaikkei perhe ole muuttanut. Tämä saattaa viitata varsinkin poikien koulunvaihtojen taustalla oleviin sopeutumisvaikeuksiin. Voi myös miettiä, onko koulun vaihtaminen yksilön oppimispolun ja myöhemmän hyvinvoinnin kannalta tehokas tai toivottava ratkaisu.

Jos kouluviihtyvyyden ja koulun sosiaalisten suhteiden sijaan tarkastellaan koulumenestystä, muuttojen ja lapsuudenkodin tilanteen merkitys korostuu. Heikko päättötodistuksen keskiarvo ja myöhemmin saavutettu matala koulutustaso nimittäin ovat yhteydessä lapsuudenperheen moniin peruskouluikäisiin muuttoihin riippumatta siitä, vaihtuiko samalla myös koulu. Tämä yhteys on samanlainen sekä tytöillä että pojilla. Kiinnostavaa on se, että korkeasti koulutettujen vanhempien jälkeläisten koulumenestys ei riipu muuttomäärästä, vaan muuttojen yhteys heikkoon koulumenestykseen havaitaan ainoastaan suhteellisen matalasti koulutettujen vanhempien lapsilla. Muuttamisen ei siis voi väittää suoraan selittävän heikkoa koulumenestystä, vaan taustalla on laajempia lapsuudenkotiin kasvuympäristönä liittyviä tekijöitä. Tähän viittaa sekin, että usein muuttaminen oli ylipäätään yleisempää perheissä, joissa oli toimeentulovaikeuksia ja vanhempien koulutustaso oli matala. Sen sijaan monien koulunvaihtojen ja huonon kouluviihtyvyyden yhteyteen ei vanhempien koulutustasolla ole vaikutusta. Aineiston rajoitteiden vuoksi täytyy olla varovainen kovin pitkälle menevien johtopäätösten kanssa. Lukuisten muuttojen

ja koulunvaihtojen mutkistamalla koulupolulla vaikuttaa lapsuudenkodin vahva koulutuksellinen pääoma kuitenkin toimivan parempana suojaavana tekijänä lapsen koulumenestykselle kuin koulussa viihtymiselle.

PERUSKOULUN JÄLKEEN

Peruskoulun päättöluokkalaisten sijoittuminen jatko-opintoihin on nivelvaihe, jonka käy läpi lähes koko ikäluokka. Vuonna 2016 peruskoulun päätti 57 615 nuorta, joista lähes kaikki hakivat toisen asteen koulutukseen. Vain 50 oppilasta ei hakenut yhteishaussa jatko-opintoihin. Lukioihin haki 53 prosenttia ja ammatilliseen koulutukseen 46 prosenttia. (Koulutukseen hakeutuminen.)

Nuoret naiset hakevat selvästi useammin lukioon ja miehet ammatilliseen koulutukseen. Peruskoulun päättäneistä naisista lukio-opintoihin pyrki 62 prosenttia ja miehistä 44 prosenttia. Ammatilliseen koulutukseen naisista haki 37 prosenttia ja miehistä 55 prosenttia. Samana vuonna opintojaan lukiossa jatkoi 52 prosenttia ja ammatillisessa koulutuksessa 42 prosenttia. Peruskoulun päättäneistä 2 prosenttia jatkoi välittömästi valmentavassa tai valmistavassa koulutuksessa. Peruskoulun lisäopetuksessa (kymppiluokalla) jatkaneita oli 1 prosentti ikäluokasta.

Kaikkien edellä mainittujen koulutusten ulkopuolelle jäi noin 1 400 opiskelijaa, vajaa 3 prosenttia peruskoulun päättäneistä. Viime vuosina on tapahtunut huomattavaa kehitystä koulutuksen aloittamisessa, kun yhä useampi jatkaa toisen asteen opintoihin. Koulutuksessa aloittamattomien nuorten määrä on pudonnut

merkittävästi, sillä vuotta aiemmin koulutuksen ulkopuolelle jääneitä oli 2 500 ja viisi vuotta aiemmin vuonna 2011 yli 5 000. (Koulutukseen hakeutuminen.) Peruskoulun jälkeisen tutkinnon puuttuminen on kuitenkin kansainvälisesti tarkastellen Suomessa ongelmallisen yleistä, mihin vaikuttavat etenkin ammatillisten oppilaitosten keskeyttämismäärät (ks. luvut koulutuksen keskeyttämisestä ja sen syistä s. 42–49).

Toisen asteen opintojen aloittamisen hankaluuksien taustalla löytyy myös rakenteellisia tekijöitä. Esimerkiksi peruskoulun vuonna 2015 päättäneistä toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jäi vajaa kolme prosenttia, kun vieraskielisistä osuus oli yhdeksän prosenttia (Rautanen & Loukkola 2017). Tilanteen korjaaminen saattaa vaatia kohdennettuja toimenpiteitä. Helsingissä käytössä olevan positiivisen erityiskohtelun mallin kautta on saavutettu hyviä tuloksia toisen asteen opintoihin jatkamisen suhteen (Silliman 2017).

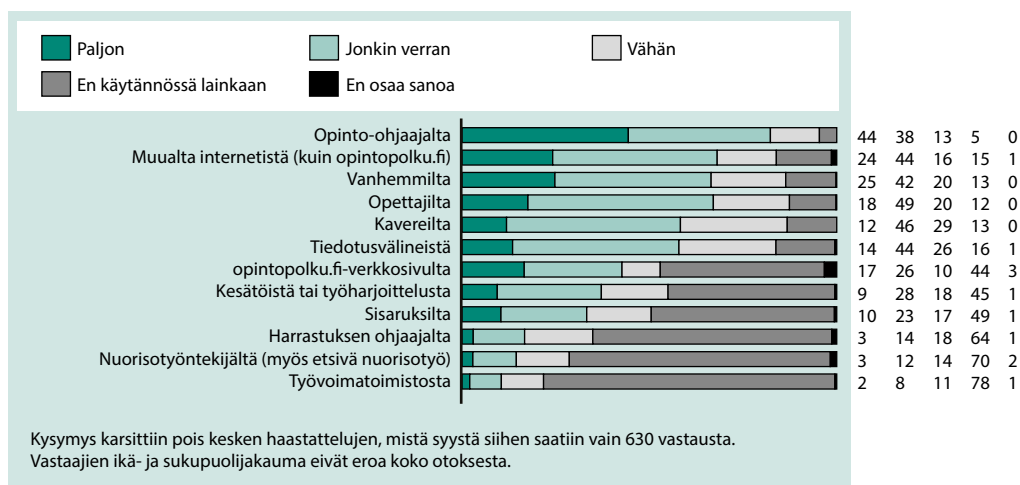
OECD-maiden vertailussa Suomessa on suhteellisen vähän pelkän perusasteen koulutuksen varassa olevia nuoria aikuisia (Wittig 2014). Vielä vuosituhannen alussa tilanne oli tätäkin parempi, mutta sittemmin on ilman

peruskoulun jälkeistä koulutusta olevien osuus jopa hieman kasvanut. Vuonna 2016 koko valtakunnan 20–29-vuotiaista 17 prosenttia oli vailla peruskoulun jälkeistä tutkintoa, pojista 19 prosenttia ja tytöistä 15 prosenttia. Suomalaisistaustaisesta väestöstä tutkintoa vailla olevien prosenttiosuus oli 12 prosenttia. Osin kyse on myös tilastovääristymästä, sillä tilastot kattavat hyvin vain Suomessa suoritettut tutkinnot. Ulkomailla suoritettut tutkinnot puuttuvat rekisteristä. (Wittig 2017.)

MISTÄ TIETOA PERUSKOULUN JÄLKEISISTÄ VAIHTOEHDOISTA

Siirryttäessä peruskoulusta toiselle asteelle nuoren on tehtävä omaa tulevaa koulutuspolkuaan määrittävä valinta. Valinnan onnistumiseen, jos onnistumisen mittarina on tutkinnon suorittaminen, vaikuttavat ainakin perhetausta ja aiempi koulumenestys. Ensisijaisen hakutoiveen mukaiseen koulutukseen pääseminen lisää todennäköisyyttä suorittaa tutkinto. (Virtanen 2016; ks. myös Haapakorva ym. tässä julkaisussa.) Onnistuneessa koulutusvalinnassa nuoren käsitys omista voimavaroistaan, vahvuuksistaan

KUVIO 6. "MISSÄ MÄÄRIN OLET SAANUT TAI SAIT TIETOA PERUSKOULUN JÄLKEISISTÄ KOULUTUSVAIHTOEHDOISTA SEURAAVILTA Tahoilta?" (%)

ja toiveistaan kohtaa valitun koulutusmuodon tarjontoiheen. Koulutusvalintoja tehtäessä tarvitaankin sekä tietoa koulutusvaihtoehdoista että tietoisuutta siitä, miten omat ominaisuudet tukevat valitun alan opiskelua.

Nuorisobarometrissa on selvitetty jo viiden-toista vuoden ajan, minkälaisia tiedon lähteitä nuoret käyttävät valintojensa tueksi (tuoreimmat tulokset kuviossa 6, vertailu aiempiin barometreihin kuviossa 7). Selvästi tärkein tietolähde peruskoulun jälkeisistä koulutusvaihtoehdoista on nuorten oman kertoman mukaan opinto-ohjaaja. 44 prosenttia kokee saaneensa opoltaan paljon tietoa, useampi kuin neljä viidestä ainakin jonkin verran. Vanhempien merkitys tiedon lähteenä on myös verrattain merkittävä. Noin kaksi kolmannesta vastaajista ilmoitti saaneensa ainakin jonkin verran tietoa vanhemmiltaan. Vanhempien merkitys on aiemmissa tutkimuksissa näkynyt esimerkiksi siinä, että korkeasti koulutettujen vanhempien lapset keskeyttävät koulutustaan muita vähemmän (Virtanen 2016; Haapakorva ym. tässä julkaisussa). Myös muiden opettajien kuin oppilaanohjaajien merkitys on lähes vastaavalla tasolla vanhempien kanssa, joskin paljon tietoa muilta opettajilta kokee saaneensa 18 prosenttia, kun vastaava määrä vanhempien osalta on 25 prosenttia. Opinto-ohjausta on pyritty kehittämään suuntaan, jossa yksittäisen opinto-ohjaajan sijaan koulu voisi tukea nuorten ammatinvalintaa moniammatillisesti ja yhteisöllisesti (esim. Niemi & Mietola & Helakorpi 2010, 59). Näyttää kuitenkin siltä, että suurin merkitys koulutusvalinnassa on edelleen opolla. Kolmannes nuorista on sitä mieltä, että on saanut muilta opettajilta kuin opolta vähän tai ei lainkaan tietoa.

Myös muiden aikuisten, kuten harraste-ohjaajien tai nuorisotyöntekijöiden, kautta on saatu tietoa, mutta merkitys on edellä kuvattuja vähäisempi. Näyttääkin siltä, että julkisten palvelujen tuottajista nimenomaan koululla on keskeinen merkitys koulutusvalinnan tukemisessa. Koulussa saatava opintoneuvonta ei ole pelkästään oppilaanohjaajien varassa, vaikka heidän asemansa valintatiedon välittäjänä on kaikkein tärkein.

Media vaikuttaa tiedon lähteenä varsin keskeiseltä, varsinkin kun huomioidaan Opintopolku.fi-sivusto, muu internet ja tiedotusvälineet kaiken kaikkiaan. Kavereiden merkitys koulutukseen liittyvässä tiedonkulussa taas vaikuttaa jäävän vähäisemmäksi. Taustalla saattaa olla se, ettei vertaisryhmän vaikutusta ole niin helppo tunnistaa tai tunnustaa kuin ammattilaisten ja muiden aikuisten. Huomion arvoista on kuitenkin ystävien ja kavereiden merkityksen jatkuva lasku tietolähteenä (kuvio 7).

Nuoret naiset hankkivat miehiä enemmän koulutustietoa tiedotusvälineistä, myös Opintopolku.fi-sivustolta ja muualta netistä, mutta muuten sukupuolten väliset erot ovat merkityksettämiä. Havainto on sama kuin kymmenen vuoden takaisessa Nuorisobarometrissa 2007. Nuoret miehet sen sijaan kokevat saaneensa enemmän tietoa kesätoista tai työharjoittelusta. Kesätyö- tai työharjoittelupaikka tosin on tärkeä tietolähde ainoastaan ammattikoulun tai ammattikorkeakoulun valinneille pojille, lukioon ja yliopistoon menneillä sukupuolierot kääntyvät päinvastaisiksi. Vaikuttaakin siltä, että erityisesti ammattisuuntautuneille pojille tekeminen ja kokemusellisuus ovat keskeisiä tekijöitä tulevaisuuden koulutusvalintojen kannalta.

Koulutuksen mukaisessa vertailussa erityisesti lukiolaiset ja tuoreet ylioppilaat kokevat saaneensa oppilaanohjaajilta paljon tietoa opintovaihtoehdoista. Osin tämä voi johtua siitäkin, että saatu tieto on tuoreempaa mielessä kuin vaikkapa korkeakoulututkimnon jo suorittaneilla. Voi tietysti olla, että opinto-ohjaus kohtaa paremmin nuorten tarpeet siinä tilanteessa, kun he suunnittelevat jatko-opintojaan peruskoulun päättöikää vanhempina. Nuoret, jotka eivät opiskele ja joilla ei ole tutkintoja, kokevat saaneensa muita enemmän tietoa työvoimatoimistoista ja nuorisotyöntekijöiltä.¹³ Havaintoa selittää se, että näistä koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista useampi kuin joka kolmas on työtön. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevilla nuorilla on asiakkuuksia TE-toimistoissa, työvoiman palvelukeskuksissa, etsivässä nuorisotyössä sekä nuorisotyön tieto- ja neuvontapalveluissa

(Aaltonen & Berg 2014, 43). Ammatista ja opinnoista käydään keskusteluja monen eri ammatillaisen kanssa.

Nuorimmat vastaajat kertovat saaneensa muita enemmän tietoa vanhemmiltaan, opinto-ohjaajiltaan, tiedotusvälineistä ja nuorisotyöntekijöiltä. Iän mukainen tarkastelu on tässä kysymyksessä monitulkintaista, sillä mielikuvat peruskouluajoista saattavat hämärtää iän myötä. Erot voivat kuitenkin kertoa paitsi muuttuneista muistikuvista, myös siitä, että nuoret saavat näiltä toimijoilta enemmän tietoa kuin aiemmin. Opinto-ohjauksen on todettu olevan merkityksellistä senkin takia, ettei nuorilla välttämättä ole paljon tietoa työelämästä tai ammatillisesta koulutuksesta. Siksi pienetkin tiedonjyvät ovat tärkeitä. (Lappalainen & Mietola & Lahelma 2010.) Nuorisobarometrin seurantatiedot kuviossa 7 tukevat sitä käsitystä, että opinto-ohjaajat ja vanhemmat todella ovat entistä tärkeämpiä peruskoulun jälkeisten koulutusvaihtoehtojen tietolähteitä. Opintopolku.fi-palvelu on ollut selvästi tärkeämpi tietolähde alle 25-vuotiaille kuin tätä vanhemmille. Tämä liittyy kyseisen portaalin historiaan, sillä Opintopolku.fi-palvelu otettiin käyttöön elokuussa 2013, eikä sitä siten nykymuodossaan ollut olemassa nykyisten kolmekymppisten tehdessä valintoja toisen asteen opinnoista.¹⁴

Lukion valinnat kokevat saaneensa opinto-ohjaajalta enemmän tietoa kuin ammatilliselle linjalle menneet. Etenkin korkeakoulupolulle päätyneille pojille on opinto-ohjaaja ollut tärkeä tietolähde. Kaikilla koulutustasoilla tytöt kokevat saaneensa poikia selvästi enemmän tietoa tiedotusvälineistä, Opintopolku.fi-sivustolta ja muualta internetistä. Tiedonhaussa oma aktiivisuus on tärkeää, mikä herättää jatkokysymyksen siitä, miksi suhteellisen monet tytöt oma-aloitteisuudestaan huolimatta ovat jääneet koulutuksen ulkopuolelle.

Peruskoulun koulumenestyksellä on yhteys siihen, kuinka paljon nuoret kokevat saaneensa eri tahoilta tietoa peruskoulun jälkeisistä koulutusvaihtoehtoista. Keskiarvoin mitattuna hyvin pärjänneet ovat saaneet keskimääräistä

enemmän tietoa opinto-ohjaajilta ja tiedotusvälineistä. Heikosti koulussa menestyneet puolestaan kokevat saaneensa muita nuoria enemmän tietoa työvoimatoimistosta, nuorisotyönohjaajilta, harrastuksen ohjaajilta ja kesätoista. Heikolla päättötodistuksella on vahva yhteys niin työttömyyteen kuin koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen, mikä selittää työvoimatoimiston ja nuorisotyönohjaajan suhteellista tärkeyttä, etenkin kun haastatteluissa erikseen mainittiin etsivä nuorisotyö, jonka keskeisenä kohderyhmänä ovat juuri työn ja koulutuksen ulkopuoliset nuoret. Erityisesti poikiin liittyvä huomio on kesätyö- tai työharjoittelupaikasta saadun tiedon tärkeys niille, jotka ovat myöhemmin lähteneet opiskelemaan ammattioppilaitokseen tai ammattikorkeakouluun.

Tieto peruskoulun jälkeisistä koulutusvaihtoehtoista on erityisen tärkeää siksi, että toisen asteen koulutukseen ohjautuminen tai sen ulkopuolelle jääminen on tärkeä tienhaara syrjäytymispolulla. Ulkopuolisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta huomion arvoinen on se havainto, että varsinkin kokonaan koulutuksen ulkopuolelle jääneet pojat kokevat saaneensa vain vähän tietoa koulutusvaihtoehtoista. Vailla opiskelupaikkaa ja tutkintoja olevat pojat eivät koe saaneensa tietoa vanhemmiltaan, sisarusilta tai kavereiltaan, mutta suurimmillaan sukupuolten väliset erot ovat suhteessa viranomaisiin ja muihin ammattimaisiin aikuisiin. Koulutuksen ulkopuolelle päätyneet pojat eivät juuri koe saaneensa tietoa työvoimatoimistoista, oppilaanohjaajilta, opettajilta, harrastusten ohjaajilta tai nuorisotyöntekijöiltä.

Tietoa vaille ovat siis jääneet juuri ne, jotka eniten olisivat sen tarpeessa.

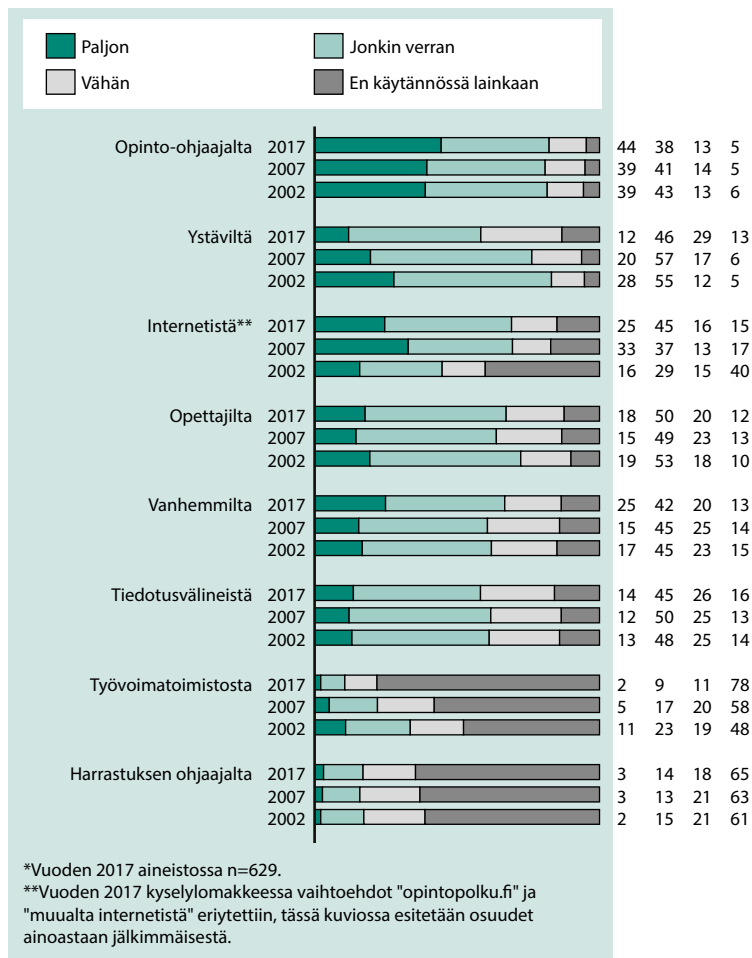
Tiedonsaanti koulutusvaihtoehtoista 2002–2017

Nuorisobarometri selvitti nyt kolmatta kertaa nuorten kokemuksia siitä, mistä he ovat saaneet tietoa peruskoulun jälkeisistä koulutusvaihtoehtoista (kuvio 7). Opinto-ohjaajien, opettajien ja vanhempien merkitys tietolähteenä on pysynyt

yhtä vahvana tai vahvistunut entisestään. Nuorille läheisten aikuisten merkitys koulutusvaihtoehtoista keskusteltaessa on tämän mukaan ollut vakaa viimeisten 15 vuoden aikana. Sen sijaan kavereiden tärkeys opiskeluvaihtoehtojen tietolähteenä on vähentynyt kysely kyselyltä. Samaan aikaan kavereiden merkitys sinänsä ei ole vähenemässä, vaan ystävien tärkeys (Myllyniemi 2017, 29), määrä (Myllyniemi 2015, 70) ja tapaamistiheyskin (Myllyniemi 2016, 77) ovat hyvin korkeita ja pikemmin kasvussa kuin laskussa. Selitystä laskevalle trendille tyy-

tyy siis hakea muualta, kuten ystävyys-suhteiden luonteen muutoksista. Mahdollisesti koulutusvaihtoehtoista keskusteleminen kuuluu entistä vähemmän kavereiden kanssa olemiseen. On myös mahdollista, että koulutusjärjestelmässä ja työmarkkinoilla tapahtuneet muutokset ovat merkinneet sitä, etteivät nuoret enää hahmota eri vaihtoehtoja ja koulutuspolkuja niin selvästi kuin aiemmin. Lisäksi on huomioitava, että vaihtoehdot ”paljon” ja ”vähän” ovat suhteellisia ja saavat merkityksensä ympäröivistä kysymyksistä. Siten jos esimerkiksi opinto-ohjaajien

KUVIO 7. "MISSÄ MÄÄRIN OLET SAANUT TAI SAIT TIETOA PERUSKOULUN JÄLKEISISTÄ KOULUTUSVAIHTOEHDOSTA SEURAAVILTA TAHOILTA?" SUUNTAA ANTAVA* VERTAILU 2002, 2007 JA 2017. (%)

rooli on vahvistunut, ystävien rooli vaikuttaa suhteellisesti pienemmältä, vaikei se tosiasiallisesti juuri olisi muuttunut.

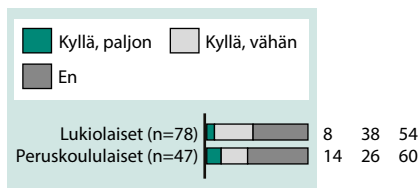
Tiedonsaantia opintovaihtoehtoista voi peilata kysymykseen ”Missä iässä päätit mitä haluat opiskella?” (kuvio 10). Muilla opintovaihtoehtoihin liittyvillä tietolähteillä ei ole yhteyttä ikään, mutta opinto-ohjaajien, opettajien ja nuorisotyöntekijöiden merkitys on ollut suuri erityisesti niille, jotka ovat jo nuorella iällä löytäneet opiskelusuuntansa. Tämä havainto korostaa entisestään peruskouluikäisten kanssa toimivien ammattilaisten tärkeyttä.

KOULUTUSVALINTOIHIN LIITTYVÄT PELOT

Kun koulutusvalintojen kauaskantoiset seuraukset otetaan huomioon, on ehkä yllättävääkin, että vain vähemmistö peruskoululaisista ja lukiolaisista tunnistaa tai tunnustaa pelkäävänsä koulutukseen liittyviä valintoja (kuvio 8). Yksi sukupuoleen liittyvä ero on pienestä vastaajamäärästä¹⁵ huolimatta tilastollisesti merkitsevä, sillä lukiossa väärin koulutusvalintoihin liittyvät pelot ovat yli kaksi kertaa yleisempiä tytöillä kuin pojilla. Havaintoa voi peilata vuoden 2016 Nuorisobarometriin, jossa erityisesti juuri alle 20-vuotiaiden tyttöjen havaittiin kantavan huolta työssä jaksamisestaan ja työn riittävydestä (Myllyniemi 2017). Kouluterveyskyselyissä puolestaan havaitaan niin peruskoulussa kuin toisella asteella olevien tyttöjen kokevan selvästi poikia enemmän ahdistusta ylipäättään (THL 2017).

Samaan aikaan koulutustilastot kertovat tyttöjen poikia korkeammasta koulutusasteesta ja PISA-tulokset peruskouluikäisten tyttöjen kansainvälisestäkin erinomaisesta koulumenestyksestä (Vettenranta ym. 2016). Epäilemättä koulutusvalintojen kaltaisten tärkeiden elämäntekemisen voi olla vakava stressitekijä, mutta huolen kantaminen niistä voi myös kertoa asian rakentavasta vakavasti ottamisesta. Tähän voisi viitata sekin, että erityisesti ne tytöt, jotka pärjäävät koulussa hyvin, pelkäävät väärin koulutusvalintoja, kun taas pojista tässä

KUVIO 8. ”PELKÄÄTKÖ TEKEVÄSI VÄÄRIÄ KOULUTUKSEEN LIITTYVIÄ VALINTOJA?” (%)

suhteessa huolettomimpia ovat huonommin menestyvät. Koululaisten erilaisten motivaatiomaailmien tekijöiden tarkastelussa on havaittu, että heikommasta osaamisestaan huolimatta pojilta ei puutu uskoa omiin kykyihinsä. Tytöillä sen sijaan itseluottamus ja käsitykset omista kyvyistään ovat melko vaatimattomat poikiin verrattuna ja omaan osaamistasoonsa nähden (Niemivirta 2004). Jotain merkitystä sukupuolierojen taustoja pohdittaessa voi olla silläkin, että useimmilla lukiolaispojilla edessä oleva asevelvollisuuden suorittaminen antaa lisää miettimisaikaa ja kenties omalta osaltaan vähentää koulutusvalintoihin liittyviä paineita.

Väärin koulutusvalintoihin liittyvät pelot ovat selvästi yleisempiä niillä nuorilla, jotka eivät vielä tiedä, mitä haluavat opiskella (ks. kuvio 9). Tämä ei ole niin itsestään selvää kuin miltä kenties vaikuttaa, sillä kysymyksessä ei täsmennetty, mitä väärin valintoja pelot koskevat. Huolihan saattaa liittyä vaikkapa opinnoissa pärjäämiseen tai valmistumisen jälkeiseen työllistymiseen, jolloin se, missä määrin huoli oli perusteltu, selviää vasta myöhemmin. Jos väärin koulutusvalintoja koskevat pelot kerran hellittävät päätöksen synnytyä, se voi viitata siihen, että itse päätöksenteon vaikeus huolettaa nuoria. Todennäköisempi vaikutussuunta lienee kuitenkin se, ettei koulutusvalintoja ole saatu tehdyksi nimenomaan väärin valintoihin liittyvien pelkojen vuoksi. Toisaalta kuviossa 10 ja sen tulkinnassa havaitaan, ettei koulutusvalintojen tekeminen vähän myöhemmin ole välttämättä lainkaan haitaksi myöhemmän pärjäämisen kannalta.

KUINKA MONI TIETÄÄ, MITÄ HALUAA OPISKELLA

Kysymys omista opiskelutoiveista esitettiin vain vähän yli sadalle nuorelle, sillä kysymys jouduttiin poistamaan kesken haastattelujen. Taustamuuttujien mukaisiin vertailuihin ei siis juuri ole mahdollisuuksia, ja tulokset kuviossa 9 ovat vain suuntaa antavia.

Jotain voi kuitenkin päätellä siitä, kuinka suuri enemmistö nuorista tietää, mitä haluaa opiskella. Kolme neljästä haastatelluista lukiolaisista sanoo olevansa ainakin jonkin verran perillä siitä, mitä haluaa opiskella lukion jälkeen. Peruskoululaisista tätä mieltä on jopa yhdeksän kymmenestä. Sitä, että peruskoululaiset vaikuttavat varmemmilla opiskelutoiveistaan kuin lukiolaiset, voi tulkita siitä näkökulmasta, että osa heistä haluaa ammattikouluun, mikä usein jo sisältää varsinaisen opiskelualan toisin kuin lukiolaisilla. Myös lukiolaisilla peruskouluikäiset opiskelutoiveet ovat voineet joutua uuteen harkintaan tiedon lisääntyessä. Luultavasti pääasiallinen selitys löytyy kuitenkin yksinkertaisesti siitä, että suuri osa peruskoululaisista on ymmärtänyt kysymyksen valintana lukion ja ammattikoulun välillä.

Toisaalla haastattelussa kysyttiin sitä, minkä tasoisen koulutuksen nuoret arvelevat suorittavansa (kuvio 17). Niistä peruskoululaisista, jotka jo osaavat arvioida tulevaisuuden koulutustasokseen ammatillisen tutkinnon, vain puolet on varma siitä, mitä haluaa opiskella. Tohtoriksi tähtäävät vaikuttavat yleisesti ottaen tietävän mitä

haluavat, mutta maisterin tai kandidaatin tutkintoon tähtäävistä lukiolaisistakin noin neljännes ei ole vielä päättänyt varsinaista opiskeluaan. Iso osa peruskoululaisista ja lukiolaisista siis tietää tavoittelemansa koulutustason osaamatta kuitenkaan vielä sanoa sitä, mitä varsinaisesti haluaa opiskella.

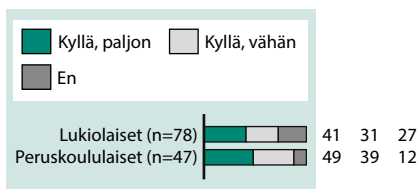
MISSÄ IÄSSÄ PÄÄTETÄÄN, MITÄ HALUAA OPISKELLA

Nuorten on tehtävä ensimmäiset tärkeät opintopolkuunsa liittyvät valinnat jo peruskoulun yhdeksännellä luokalla. Peruskoulun vuonna 2016 päättäneistä nuorista lähes kaikki jatkoivat opintojaan toisella asteella eli lukiossa (53 %), ammattikoulussa (42 %), osa myös valmentavassa koulutuksessa (2 %) tai peruskoulun lisäopetuksessa eli kymppiluokilla (1 %). Jatko-opintoihin hakematta jätti vain 50 nuorta, koulutuksen ulkopuolelle jäi peruskoulun päättäneistä 2,5 prosenttia eli 1 400 nuorta.

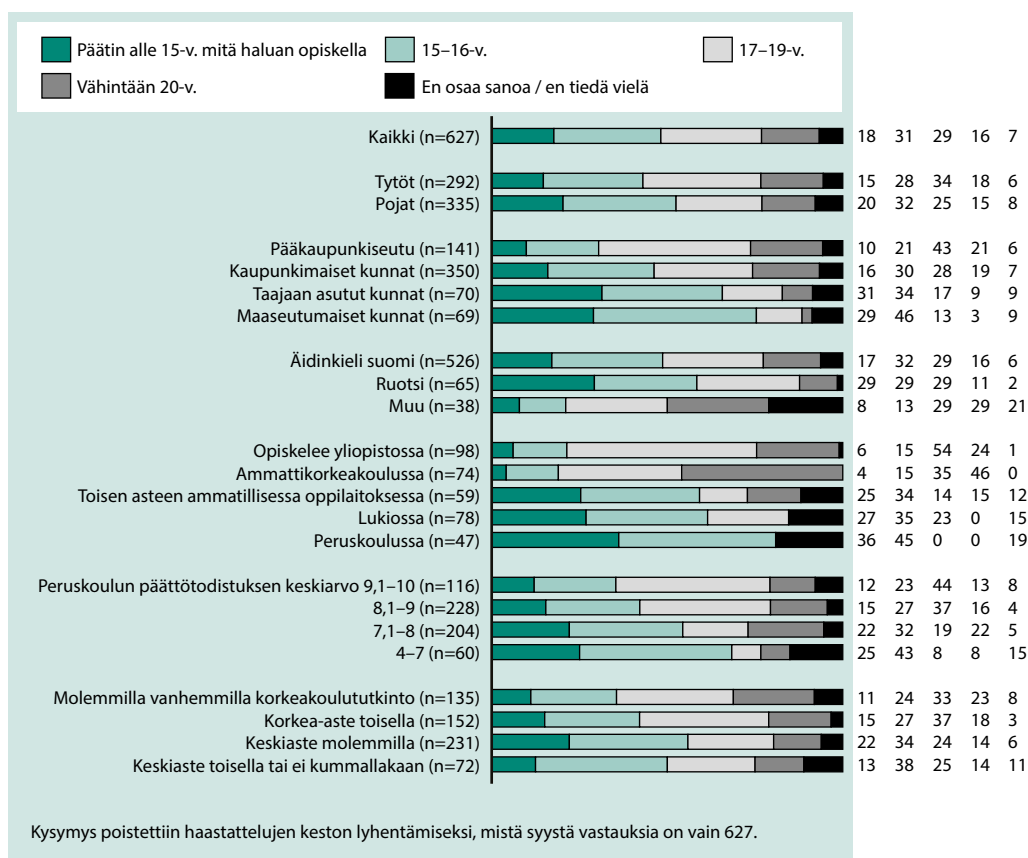
Noin puolet ikäluokasta käy läpi toisen tärkeän valinnan ylioppilaaksi tulon jälkeen. Keväällä 2017 ylioppilaita valmistui 27 070, mutta heistä vain alle kolmasosa aloitti jatko-opinnot ylioppilasvuonna. Etenkin naisylioppilaiden välitön sijoittuminen jatko-opintoihin kangertelee yhä enemmän. Uusista naisylioppilaista koulutuksen ulkopuolelle jäi 74 prosenttia, miesylioppilaista 66 prosenttia. Kymmenessä vuodessa jatko-opintojen ulkopuolelle jääneiden osuus uusista ylioppilaista on kasvanut 58 prosentista 71 prosenttiin. (SVT 2017e.)

Opintoihin jatkamisen hidastuminen ei ole koulutuspolitiikan tavoitteiden mukaista, ja nuorten vastauksia kysymykseen siitä, missä iässä he päättivät mitä haluavat opiskella, voidaan lukea nimenomaan opintopolkujen kokonaisuuden näkökulmasta (kuvio 10).¹⁶ Ne vastaajat, jotka tietävät, mitä haluavat opiskella, päättivät asian yleisimmin 15 vuoden iässä. Ammatinvalintaan liittyviä asioita olisi siis syytä pitää painokkaasti esillä jo peruskoulussa, ja peruskoulun työelämään tutustumisjakson olisi hyvä antaa mahdollisimman monipuolinen kuva

KUVIO 9. "TIEDÄTKÖ, MITÄ HALUAT OPISKELLA PERUSKOULUN/LUKION JÄLKEEN?" (%)

KUVIO 10. "MISSÄ IÄSSÄ PÄÄTIT MITÄ HALUAT OPISKELLA?" (%)

työelämästä ja siinä vaadittavista taidoista (vrt. kuvio 6 siitä, mistä nuoret ovat saaneet tietoa peruskoulun jälkeisistä koulutusvaihtoehtoista).

Toinen tyypillinen päätöksentekoaikä osuu 18. ja 19. ikävuoden kohdalle. Tämäkin kertoo opintojen saranavaiheista, siirtymästä toiselle asteelle ja siitä joko työhön tai korkea-asteelle opiskelemaan. Ihmiset tietenkin työstävät tulevaisuudenodotuksiaan vuosien mittaan, mutta peruskoulun päätyttyä on joka tapauksessa valittava, mihin hakee opiskelemaan. Ikä, jossa nuori päättää, mitä haluaa opiskella, ei usein ole hänen omassa päätösvallassaan, vaan enemmän tai vähemmän koulutusrakenteen aiheuttaman

pakon sanelema. Nuoret ajassa -seurantahankkeen tutkijoiden mukaan varsinkin ne nuoret, jotka ovat vähiten valmiita valitsemaan, joutuvat valitsemaan ammattikoulun ja lukion välillä liian aikaisin. Hankkeessa haastatelluista yli sadasta nuoresta iso osa teki toisen asteen koulutusvalintansa muista kuin koulutuksen sisältöön tai ihanneammattiinsa liittyvistä syistä. (Tolonen & Aapola-Kari 2017; Manninen 2017.)

Pojat sanovat päättäneensä keskimäärin tyttöjä nuorempina, mitä haluavat opiskella. Tämä voi vaikuttaa yllättävältä ottaen huomioon yleisen käsityksen tyttöjen varhaiskypsyydestä ja tosiasian tyttöjen poikia paremmasta koulumenestyksestä (Ristikari ym. 2016). Tulosta selittää

kuitenkin juuri se, että mitä korkeammalle vastaaja on kouluttautumassa, sitä vanhempana hän on päättänyt, mitä haluaa opiskella. Korkeakouluopiskelijoista vain joka viides kertoo päättäneensä opintojensa toivesuunnasta peruskouluiässä viimeistään 16-vuotiaana. Koulutustilastoissa on havaittu uusien naispuolisten ylioppilaiden jatko-opintoihin sijoittumisen takkuavan, mikä on linjassa sen kanssa, etteivät monet tytöt tuossa iässä ole vielä päättäneet, mitä haluavat opiskella.

Toisaalla haastattelussa selvitettiin sitä, mistä nuoret ovat saaneet tietoa peruskoulun jälkeisistä opintovaihtoehdoista (ks. kuvio 6). Ne, jotka kokevat saaneensa paljon tietoa opiskelumahdollisuuksista nuorisotyöntekijöiltä, kesätoissa tai työharjoittelussa sanovat päättäneensä opiskelusuuntauksestaan jo hyvin nuorena, usein alle 15-vuotiaana. Tämä liittyy usein heikkoon koulumenestykseen ja ammatilliseen suuntautumiseen. Varhain päätetyt opiskelutavoitteet vaikuttavat siis tyypillisemmiltä toisen asteen koulutukseen tähtääville kuin määrätietoisesti korkeakoulutukseen tähtääville nuorille. Tässä valossa vanhempien koulutustaso on kiintoisa taustatieto, sillä keskimääräistä nuorempana opintotavoitteestaan ovat päättäneet ne, joiden molemmilla vanhemmilla on keskiasteen tutkinto. Nuoret, joiden molemmilla vanhemmilla on korkeakoulututkinto, ovat saaneet tai ottaneet miettimisaikaa enemmän kuin vähemmän koulutettujen vanhempien jälkeläiset.

Alueellinen vertailu osoittaa, että asuinpaikka on vahvasti yhteydessä siihen, missä iässä nuori tietää, mitä haluaa opiskella. Siinä missä maaseutumaisissa kunnissa asuvista 29 prosenttia tietää opiskelualansa alle 15-vuotiaana ja 46 prosenttia 15–16-vuotiaana, ovat vastaavat luvut kaupunkimaisissa kunnissa 16 ja 30 prosenttia. Pääkaupunkiseudulla nämä luvut ovat vielä pienempiä, 10 prosenttia ja 21 prosenttia. Erot ovat suuria. Tätä selittää osin kaupunkilaisnuorten ja heidän vanhempiansa korkea koulutustaso. Suuri osa haastatteluhetkellä kaupungissa asuvista nuorista on muuttanut sinne nimenomaan koulutuksen perässä. Maaseutumaisessa

asuinympäristössä asuvalle nuorelle koulutusvalintaan kerrostuu monia muitakin valintoja ja pohdinnan aiheita, kuten mahdollinen lähtö toiselle paikkakunnalle, taloudellisten resurssien riittävyys tai omien voimavarojen ja uskaluksen riittävyys (Käyhkö 2016). Näyttää siltä, että maaseutumaisissa paikoissa asuvat nuoret joutuvat kaupungissa asuvia varhemmin tekemään isoja elämäänsä koskevia päätöksiä, jotka liittyvät muuttamisen ja liikkumisen pakkoihin (Farrugia 2015).

Tulkinnan varaa jää tosin siihen, kuinka väljästi kysymyksen muotoilu on ymmärretty. Siinä missä yhdelle vastaajalle voi riittää vaikkapa sen tietäminen, että haluaa terveysalalle, saattaa toinen vastaaja edellyttää tavoitellun ammattinimikkeen (kuten sairaanhoitaja) tasoista päätöstä, ennen kuin hän kokee päättäneensä, mitä haluaa opiskella. Kiinnostavasti hyvin harva toisen asteen opiskelijoista ja peruskoululaisista sanoo, ettei ole vielä tehnyt päätöstä. Tästä voinee päätellä, että osa varsinkin nuorimmista vastaajista on vastannut sen mukaan, missä iässä on tehnyt valinnan lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä. Tämän tulkinnan puolesta puhuu sekin, että peruskoululaiset ovat varmempia opiskelutoiveistaan kuin lukiolaiset (kuvio 9). Tämä sinänsä yllättävä tulos selittyisi sillä, että osa peruskoululaisista on ymmärtänyt kysymyksen koskevan valintaa lukion ja ammattikoulun välillä, kun taas lukiolaisten opiskelutoiveet kohdentuvat jo varsinaiseen opiskelualaan.

OPISKELUVALINTOIHIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Oma kiinnostus on nuorten itsensä ilmoituksen mukaan ylivoimaisesti tärkein tekijä heidän opiskeluvaihtoehtojensa (kuvio 11). Kaksi kolmesta kokee sen vaikuttaneen erittäin paljon, lähes kaikki ainakin melko paljon. Tämän voin nähdä myös luontevana vastauksena jälkimodernissa nuoruudessa, jossa asioita tarkastellaan yksilön valintojen, ei niinkään rakenteellisten tekijöiden kautta (Kivijärvi 2015, 178–179). Voi myös esittää jatkokysymyksen, mistä oma kiinnostus

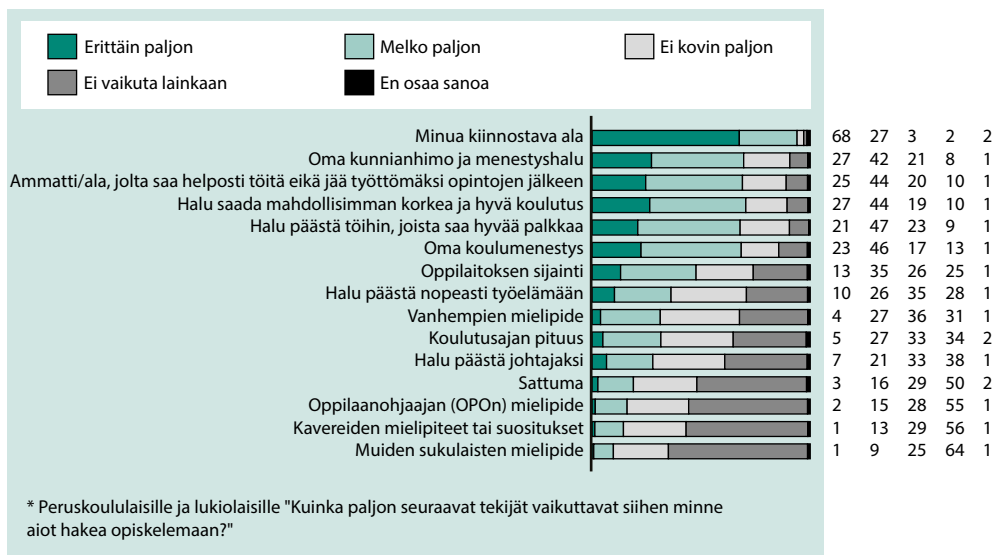
koulutusaloja kohtaan syntyy. Voihan ajatella, että mielenkiintoon vaikuttavat koulutuksen ja ammatin varsinaisten sisältöjen ohella sellaiset tekijät kuin palkkaus, työllistymismahdollisuudet, oppilaitoksen sijainti ja niin edelleen – siis nimenomaan muut tässä kysymyksessä selvitettyt opiskeluvalintoihin vaikuttavat tekijät. Tuloksia tulkittaessa on siis otettava huomioon, että muut kysytyt tekijät ovat alisteisia vastaajan alaa kohtaan tuntemalle kiinnostukselle paitsi tärkeiden suhteen myös kausaalisesti.

Kysymys esitettiin kaikille koululaisille ja opiskelijoille. Peruskoululaisille ja lukiolaisille kysymysmuotoilu oli ”Kuinka paljon seuraavat tekijät vaikuttavat siihen minne aiot hakea opiskelemaan?” ja muille ”Kuinka paljon seuraavat tekijät vaikuttivat siihen mitä lähdit opiskelemaan?” Lukioon meneminen on tietenkin valinta itsessään, mutta koska harva jättää opinnot ylioppilaslakkiin, kohdentuu lukiolaisille esitetty kysymys kuitenkin tuleviin valintoihin. Kuvioon 11 näiden kahden erilaisen kysymyksen tiedot on yhdistetty.

Opiskelupaikan valintaan vaikuttavien tekijöiden tärkeys kuitenkin vaihtelee monin

paikoin riippuen siitä, kysytäänkö asiaa ennen vai jälkeen opintojen alun. Oman koulumenestyksen merkitys opiskeluvalinnoissa korostuu peruskoululaisilla ja lukiolaisilla, mikä vaikuttaa luonnolliselta, sillä vastaajat ovat tilanteessa, jossa voivat yhä vaikuttaa koulumenestykseen ja opintomahdollisuuksiinsa. Lisäksi heidän peruskoulun päättötodistuksellaan tai ylioppilastutkintotodistuksellaan on olennaista merkitystä jatko-opintoihin pääsyn kannalta. Ymmärrettävää on sekin, että vanhempien, sukulaisten, kavereiden ja oppilaanohjaajan mielipiteet arvioidaan merkityksellisemmiksi ennen opiskeluhakua kuin opintojen jo alettua. Vähemmän ennalta arvattavaa lienee se, että ennen opiskeluhakua kysyttäessä korostuvat menestymiseen liittyvät syyt, kuten halu päästä johtajaksi, saada hyvää palkkaa ja korkea koulutus. Tästä ei kuitenkaan kannattane päätellä, että kasvamassa olisi uusi ammatillisesti kunnianhimoinen sukupolvi. Ennen ja jälkeen varsinaisten opintojen alkua nimittäin vastataan tavallaan eri kysymyksiin. Ennen opiskelupaikan varmistumista kyse on myös unelmista, kun taas opintonsa jo aloittaneet arvioivat valintaan vaikuttaneita tekijöitä

KUVIO 11. "KUINKA PALJON SEURAAVAT TEKIJÄT VAIKUTTIVAT SIIHEN MITÄ LÄHDIT OPISKELEMAAN?"* (KYSYTTY KOULULAISILTA JA OPISKELIJOILTA, N=1142, %)

jälkikäteen. Opiskelupaikan jo saaneiden arvioissa korostuvat erityisesti alan kiinnostavuus – ja sattuma. Ehkä tuloksissa näkyy myös taipumus jälkikäteen rationalisoida tehtyjä valintoja, esimerkiksi tilanteessa, jossa ensisijaiset opinto-haaveet eivät välttämättä ole toteutuneet.

Samojen kysymysten esittäminen eri oppilaitoksissa opiskeleville antaa mahdollisuuden vertailla valintojen taustoja. Yleisesti ottaen akateemisesti suuntautuneiden päätöksenteossa painottuvat sisällölliset, ammatillisesti suuntautuneilla sen sijaan välineellisemmät seikat. Halu päästä nopeasti työelämään on vaikuttanut varsinkin ammattikoululaisten opiskeluvalintaan, vähiten puolestaan yliopistossa opiskeleviin. Koulutustilastoissa neljä viidestä toisen asteen korkeimpana tutkintonaan suorittaneista 25–34-vuotiaasta on ammatillisella linjalla. Kansainvälisesti vertaillen osuus on Suomessa poikkeuksellisen suuri, mikä kertoo yhtäältä ammattikoulutuksen luomista hyvistä työllistymismahdollisuuksista, toisaalta siitä, että lukiolaisista suhteellisen suuri osuus jatkaa suorittamaan ylempiä tutkintoja (OECD 2017).

Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat ovat siis halunneet valita ammatin tai alan, jolta saa helposti töitä eikä jää työttömäksi opintojen jälkeen, yliopisto-opiskelijat puolestaan antavat koulutuksen työllistävyydelle vähiten painoa. Tämä on siinä mielessä erikoista, että vaikka ylempi korkeakoulututkinto ei enää turvaakaan työttömyydeltä entiseen tapaan ja akateemisten alojen erot työllistymisasteessa ovat suuria, parantaa korkea koulutustaso kuitenkin keskimäärin työllistymismahdollisuuksia selvästi (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017). Toisaalta juuri koulutuksen ja työllistymisen yhteyden pitäminen itsestäänselvyytenä (kuvio 22) voi selittää yliopisto-opiskelijoiden asennetta. Jos hyvän koulutustason jo sinänsä arvioidaan suojaavan työttömyydeltä, voi varsinaisen alanvalinnan tehdä oman mielenkiinnon mukaan. Nimenomaan yliopisto-opiskelijoilla korostuukin oma kiinnostus alaa kohtaan, kun taas ammattikoululaisilla sen painoarvo on suhteellisen matalalla.

Asia, jossa yliopisto-opiskelijat ja ammattikoululaiset kuitenkin muistuttavat toisiaan, on se, että kummallakaan ryhmällä halu päästä johtajaksi ei ole juuri painanut opintopohdintoissa. Tämä on kiinnostavaa, sillä yliopistokoulutus lienee yksi tärkeistä väylistä johtoasemiin nousemisessa. Eniten johtajaksi pääsemistä opintovalinnoissaan painottavat peruskoululaiset. Toinen peruskoululaisten ja lukiolaisten vaakakupissa painava asia on halu saada kovaa palkkaa, mutta niin tämä kuin halu päästä johtotehtäviin selittynee pitkälti näiden vastaajien nuorella iällä ja sillä, että ennen varsinaisia opintohakuja vastaajat ovat eri tilanteessa kuin opintopaikan saamisen jälkeen. Mielenpisteet saattavat muuttua opiskelijan arjen jo tultua tutuksi ja muun elämänkokemuksen myötä. Kysymystä täydentää ajatus kunnianhimosta ja menestys-halusta opiskeluvalintojen pontimena, joka on suurinta lukiolaisilla ja yliopisto-opiskelijoilla ja pienintä ammattikoululaisilla. Vaikuttaa siis siltä, että ainakin yliopisto-opiskelijoille menestys tarkoittaa muutakin kuin johtavaan asemaan pääsemistä tai hyvää palkkaa.

Koulumenestys on vaikuttanut merkittävästi enemmän yliopisto-opiskelijoiden kuin ammattikorkeakoululaisten opiskelualan valintaan. Toinen korkeakouluopiskelijoita erottava tekijä on se, että yliopistolaisilla vanhempien mielenpisteet ovat opiskeluvalinnoissa painaneet enemmän kuin ammattikorkeakoululaisilla. Tiedetään, että akateemisten vanhempien lapset jatkavat muita todennäköisemmin yliopistoon (kotitaustan yhteyksistä koulutusvalintoihin ks. Kivinen & Rinne 1995; Kivinen ym. 2012; Karhunen & Uusitalo 2017), mutta vanhempien näkemysten painoarvoa voidaan pohtia myös ammatin periytymisen näkökulmasta. Koulutussosiologian professori Kivinen arvioi, että kodin arvostukset näkyvät suuremmin lapsen koulutustasossa kuin uravalinnassa, mutta vanhempien näkemyksillä ja perheen ammatillisella historialla voi olla vaikutusta myös alanvalintaan. Jos ajatellaan professioiden ylisukupolvisuutta, on ymmärrettävää, ettei ammattikorkeakoulututkintoihin voi liittyä samaa perinnettä astua

isän tai äidin jalanjäljissä kuin historiallisesti arvostettujen akateemisten ammattien, kuten papin, lääkärin ja lakimiehen kohdalla, sillä ammattikorkeakoulututkinto on ollut mahdollista saavuttaa vasta 1990-luvulta lähtien. Tilastokeskuksen aineiston perusteella kaikkein useimmin vanhemmilta lapsille siirtyviä ammatteja ovat kuitenkin maanviljelijän, eläintenkasvattajan, kalastajan ja suutarin ammatit (Mentula 2015). Nuorisobarometrin aineisto ei mahdollista ammattitason tarkastelua, mutta eniten painoarvoa vanhempien mielipiteelle opiskeluvalinnoissa antavat nimenomaan korkeasti koulutettujen vanhempien lapset. Yhteys koulutustasoon ei kuitenkaan ole suoraviivainen, vaan myös kaikkein matalimman koulutustason vanhempien mielipiteet arvioidaan keskimääräistä merkityksellisemmiksi. Ainoastaan isän koulutustasolla on merkitystä poikien arvioihin vanhempien mielipiteen vaikutuksesta opiskeluvalintoihin. Tyttöjen kohdalla päinvastoin ainoastaan äidin koulutustaso on yhteydessä vanhempien näemyksen merkitykseen.

Opintovalintojen taustat eivät tietenkään tyhjenny kuvion 11 vaihtoehtoihin. Oppilaitosverkkoon ja erilaisiin tukiin liittyvillä päätöksillä lienee suoria seurauksia opiskelijoiden arkeen ja sitä kautta pohdintaan koulutusvalinnoista. Yleisemminkin rakenteellisilla koulutuspoliittisilla ratkaisuilla voi olla suuri vaikutus eri koulutusväylien suosioon, vaikka ne eivät näy yksilön motiiveihin keskittyvien haastattelujen tuloksissa. Esimerkki välillisemmästä vaikutuksesta on koulumuodosta toiseen siirtymisen lisääntynyt joustavuus, kuten ammattikorkeakoulun ja yliopiston välisen väylän avartuminen, minkä voi ajatella motivoivan nuoria toisen asteen koulutukseen osallistumiseen.

Nuorisobarometrin opiskeluvalintoihin liittyviä kysymyksiä täydentävät parhaillaan käynnissä olevan Nuoret ajassa -seurantahankkeen haastattelut. Hankkeessa haastatelluista yli sadasta vuonna 2000 syntyneestä nuoresta iso osa teki toisen asteen koulutusvalintansa hatarin tiedoin ja tunnesyistä. Esimerkiksi suvun ja

kavereiden näkemykset painavat paljon, samoin sellaiset opintojen sisällön tai oman intohimon kannalta toissijaiset tekijät, kuten oppilaitoksen läheisyys. (Tolonen & Aapola-Kari 2017.) Tässä valossa Nuorisobarometrin kuvion 11 antama vaikutelma on tavallaan liian optimistinen korostaessaan alan kiinnostavuuden ja työllisyysnäköymien kaltaisia perusteluja. On toki niinkin, että toisin kuin Nuorisobarometrin aineistosta, ei sadan haastattelun pohjalta voi tehdä tilastollisia johtopäätöksiä, mutta on myös syytä huomata, että toistuvat ja syvälliset haastattelut antavat jossain määrin toisenlaisen kuvan nuorten elämänvalintojen perusteluista.

OVATKO OPISKELIJAT TOIVOMASSAAN KOULUTUKSESSA

Kysymys siitä, onko nuori toivomassaan koulutuksessa, esitettiin niille, jotka opiskelevat muualla kuin peruskoulussa tai lukiossa.¹⁷ Jopa yhdeksän kymmenestä haastatellusta opiskelijasta sanoo olevansa toivomassaan koulutuksessa (kuvio 12).

Toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista muita matalampi osuus (80 %) on toivomassaan koulutuksessa. Vuonna 2016 peruskoulun päättäneistä ammattikouluun haki 46 prosenttia, mutta pääsi vain 42 prosenttia. Ammattikoulutukselle on kysyntää, ja tyytyväisyyttä koulutuspaikkaan selittääkin ehkä ennen kaikkea se, onko nuori päässyt haluamalleen linjalle. Oppilaitokset eivät pysty itse säätämään aloituspaikkojensa määrää, ja viime aikoina ammatillisten oppilaitosten aloituspaikkoja on keskitetty isompiin kasvukeskuksiin. Ammatillisten oppilaitosten aloituspaikkojen määrän kussakin oppilaitoksessa vahvistaa opetus- ja kulttuuriministeriö.

Nuoret, jotka 15–16-vuotiaana ovat päättäneet, mitä haluavat opiskella, näyttävät olevan hieman muita harvemmin toivomassaan koulutuksessa. Tuossa vaiheessa opiskelusuuntauksestaan päättäneet ovat myös keskimääräistä tyytymättömmämpiä nykyiseen koulutukseensa

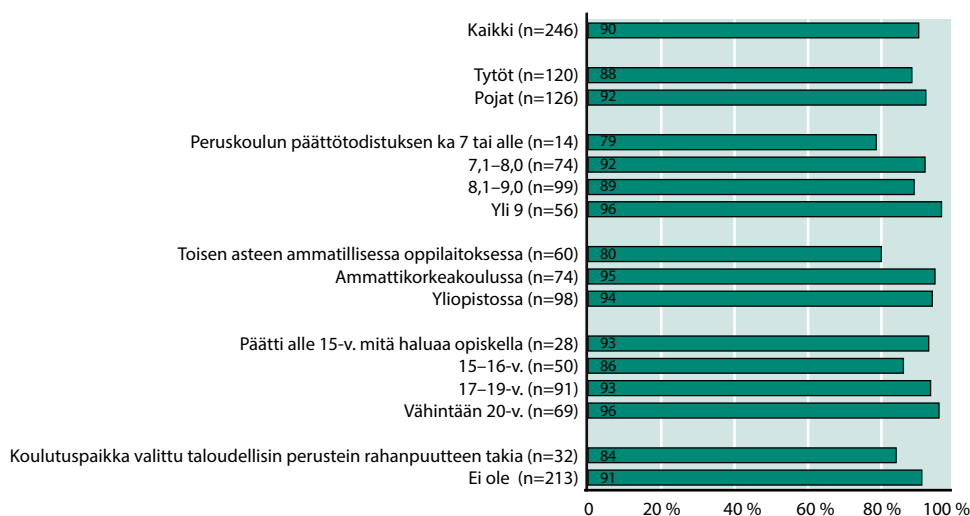
työn saantia ja tulevaisuutta ajatellen (kuvio 13). Tämä on se ikä peruskoulun yhdeksännellä luokalla, jossa toisen asteen opintoihin liittyvät valinnat on tehtävä, olipa siihen valmis tai ei. Vaikka toivomassaan koulutuksessa olevien osuus on suuri tässäkin joukossa, voi paineen alla myös virhevalintojen tekeminen olla todennäköisempää. Sen sijaan vähän vanhempana, vähintään 20-vuotiaana opiskeluvalintansa tehneistä lähes kaikki sanovat olevansa haluamassaan koulutuksessa.

Se, että on rahanpuutteen vuoksi joutunut valitsemaan koulutuspaikan taloudellisin perustein, vaikuttaa vähentävän kokemusta halutussa koulutuksessa olemisesta. Kokemus rahanpuutteen vaikutuksesta opiskeluvalintoihin on yleisin ammattikoululaisilla (vrt. kuvio 40). Nuoret, joille halu päästä nopeasti työelämään on ollut tärkeä kriteeri opiskelupaikan valinnassa, ovat muita harvemmin haluamassaan koulutuksessa. Vastaavasti niistä opiskelijoista, joille tärkeää opiskelupaikan valinnassa on ollut oma kiinnostus tai halu saada mahdollisimman hyvä koulutus, lähes kaikki kokevat olevansa haluamassaan koulutuksessa (vrt. kuvio 12).

TYTYTYVÄISYYS NYKYISEEN KOULUTUKSEEN

Kysymys ”Oletko tyytyväinen nykyiseen koulutukseesi, jos ajattelet työn saantia ja omaa tulevaisuuttasi?” (kuvio 13) esitettiin kaikille, kun vain opiskelijoille esitettiin kysymys ”Oletko toivomassasi koulutuksessa?” (kuvio 12). Kaikkiaan 81 prosenttia nuorista on näin mitattuna tyytyväisiä nykyiseen koulutukseensa, tytöistä suunnilleen yhtä suuri osuus kuin pojistakin. Iän myötä tyytyväisyys koulutukseen laskee, mikä liittyy pikemmin elämänvaiheeseen kuin ikään. Opiskelijat, joiden koulutus on yhä kesken, katsovat luottavaisesti tulevaisuuteen, kun taas työelämästä jo kokemusta saaneissa on myös koulutukseensa tyytymättömiä. Opiskelijoista peräti 89 prosenttia on tyytyväisiä koulutukseensa, palkkatyössä olevista vain 74 prosenttia ja työttömistä harvempi kuin kaksi kolmesta. Huomion arvoista on, että koulutusta vastaamattomassa työssä olevista koulutukseen tyytyväisiä on suunnilleen yhtä pieni osuus kuin työttömistä.

KUVIO 12. "OLETKO TOIVOMASSASI KOULUTUKSESSA?" (KYLLÄ-VASTAUSTEN %-OSUUS)

Nuorilta kysyttiin myös, minkä tasoisen tutkinnon he arvioivat suorittavansa (kuvio 17). Kaikilla niillä, jotka ovat vastanneet myöntävästi, koulutus on tavallaan kesken riippumatta siitä, opiskelevatko he parhaillaan. Nykyistä koulutustasoaan ylemmäs tähtäävistä 68 prosenttia on tyytyväisiä nykyiseenkin koulutukseensa, mutta muilla tyytyväisten osuus on 84 prosenttia. Yhteyttä on mielekästä ajatella myös niin päin, että koulutukseensa tyytyväisistä 16 prosenttia on asettanut tavoitetutkinnon nykyistä korkeammalle, kun tyytymättömistä osuus on noin kaksinkertainen, 31 prosenttia. Tyytymättömyys nykyiseen koulutukseen voi motivoida hakeutumaan jatko-opintoihin tilanteen parantamiseksi. Samalla on muistettava, että lisäkouluttautumista on paljon muutakin kuin vain korkeampiin tutkintoihin tähtäävää.

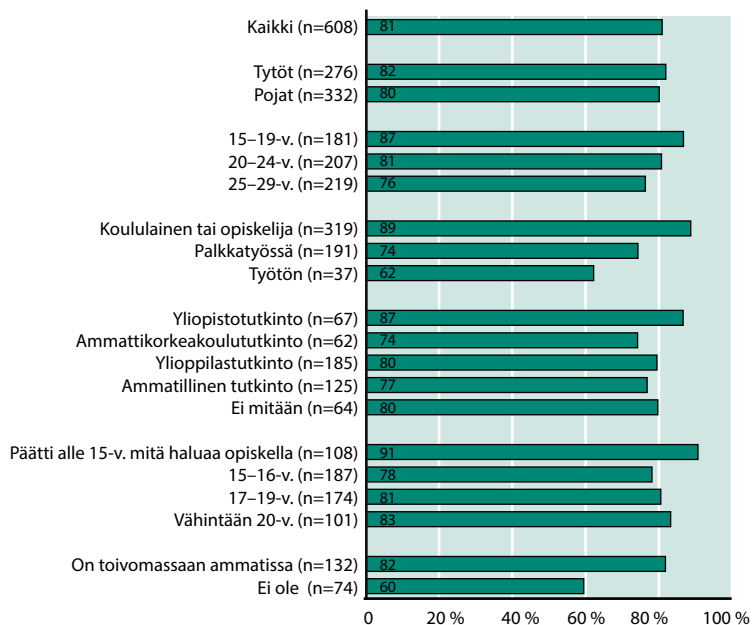
Yliopistotutkinnon suorittaneet ovat muita useammin tyytyväisiä koulutukseensa, mutta muuten suoritettujen tutkintojen välillä ei juuri ole eroja tyytyväisyyden suhteen. Kuva kuitenkin tarkentuu, jos otetaan huomioon myös

haastatteluhetken opiskelutilanne. Koulutukseensa on tyytyväinen vain vähemmistö kokonaan koulutuksen ulkopuolella olevista eli niistä, joilla ei ole tutkintoja ja jotka eivät myöskään opiskele. Peruskoulupohjalla olevista nuorista yhtä suuri osuus on työttömänä kuin työssä, joten tyytymättömyys lienee ymmärrettävää, sillä kysymyksessä kysyttiin nimenomaan tyytyväisyyttä työnsaantia ajatellen.

KOULUTUSTASO TAUSTATIETOJEN VALOSSA

Kuvioon 14 on koottu nuorten koulutuspolkuun liittyvää tietoa siten, että koulutusmuuttujia on tavallisesta poiketen selitettävänä muuttujana. Jotta mukaan olisi saatu mahdollisimman paljon tapauksia, on tiedot suoritetuista tutkinnoista ja haastatteluhetken opiskelupaikasta yhdistetty samaan muuttujaan. Peruskoululaiset on jätetty pois, sillä siinä vaiheessa eri koulutuspolut eivät vielä ole eriytyneet. Selittäviksi muuttujiksi on valittu sellaisia, joiden voi aja-

KUVIO 13. "OLETKO TYYTYVÄINEN NYKYISEEN KOULUTUKSEESI, JOS AJATTELET TYÖN SAANTIA JA OMAA TULEVAISUUTTASI?" (KYLLÄ-VASTAUSTEN %-OSUUS)

KUVIO 14. KOULUTUS TAUSTAMUUTTUJITTAIN. (%)

tella kausaalisesti edeltävän koulutusvalintoja. Siksi esimerkiksi alumuuttajaa ei ole mukana, sillä muuttoliike opiskelupaikkakunnille selittää kaupunkien ja etenkin pääkaupunkiseudun nuorten korkeaa koulutustasoa, ei toisin päin. Myöskään ikämuuttajia ei ole mielekäs selittäjä, sillä nuorten opinnot ovat usein kesken, jolloin ikä ja koulutustaso mittaavat osapuilleen samaa asiaa.

Nuorisobarometrin haastatteluaineiston perhetaustojen mukaiset yhteydet nuorten kouluttautumiseen vastaavat muiden tilastolähteiden tietoja. Ylempiin tutkintoihin yltävät todennäköisemmin ne nuoret, joiden vanhemmilla on hyvä koulutustaso ja joiden lapsuudenkodissa oli hyvä toimeentulo. Nämä molemmat yhteydet ovat jo ainakin puolen vuosisadan ajan vaikuttaneet voimakkaasti lasten kouluttautumiseen, eikä tasa-arvoistumiskehitystä juuri ole tapahtunut. Itse asiassa vanhempien taustan vaikutus lasten yliopistokoulutukseen hakeutumiseen on tässä ajassa pikemminkin hieman vahvistunut kuin heikentynyt. (Kivinen ym. 2012; Karhunen & Uusitalo 2017.) Nuorisobarometrin haastatteluaineistossa muuttaminen usein peruskouluikäna on yhteydessä matalampaan koulutukseen. Vastaavasti 1987 syntyneiden kohorttiaineistossa runsaat muutot liittyvät kohonneeseen riskiin jäädä ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa (Ristikari ym. 2016, 84).

Kuten koulutustilastoissa, myös haastatteluaineistossa tyttöjen koulutustaso on keskimäärin poikia korkeampi, ja tytoista suurempi osa suuntautuu toisen asteen opinnoissaan lukioon, pojista vastaavasti ammattioppilaitoksiin. Peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo ennustaa hyvin tulevia opintovalintoja. Yli 9 keskiarvon saaneista jopa puolet jatkaa yliopistoon ja kaksi kolmesta korkeakoulutukseen. Enintään 7 keskiarvon saaneista sen sijaan 75 prosenttia jatkaa ammattikouluun ja kokonaan koulutuksen ulkopuolelle jääneiden osuus on korostuneen suuri.

Peruskoulukokemuksista myös yhteisöllisyyteen ja viihtyvyyteen liittyvät kysymykset linkittyvät vahvasti myöhempään koulutusvalintoihin. Kokemus kouluyhteisöön kuulumisesta

on vahvassa positiivisessa yhteydessä korkeaan koulutustasoon, kun taas koulukiusaamisen uhrien koulutustaso uhkaa jäädä keskimääräistä matalammaksi. Edellä kuviossa 3 esitellyistä koulukokemuksista monet muutkin, kuten esimerkiksi kokemus hyvästä työrauhasta tai opettajilta saadusta tuesta, liittyy korkeampaan koulutustasoon. Se yli 70 prosenttia nuorista, joka kuvion 3 mukaan arvioi peruskouluikäisten koulukokemusten vaikuttaneen merkittävästi myöhempään kouluttautumiseensa, vaikuttaisi siis näiden havaintojen valossa olevan oikeilla jäljillä.

OPINTOJEN KESKEYTTÄMINEN JA KOULUPUDOKKUUS

Tilastokeskuksen koulutustilastojen mukaan kaikista tutkintoon johtavan koulutuksen opiskelijoista 5,1 prosenttia keskeytti opinnot eikä jatkanut missään tutkintoon johtavassa koulutuksessa lukuvuoden 2014–2015 aikana. Tutkintojen keskeyttäminen väheni edellisvuoteen verrattuna lukio-, ammattikorkeakoulu- ja yliopistokoulutuksessa ja pysyi ennallaan ammatillisessa koulutuksessa. Nuorille suunnatussa ammattikoulutuksessa keskeytti 7,6 prosenttia ja nuorille suunnatussa lukiokoulutuksessa 3,1 prosenttia nuorista. (SVT 2017c.)

Pidemmällä aikavälillä myös ammatillisen koulutuksen keskeyttämisprosentti on pudonnut merkittävästi. Vuoden 2000 korkean tuntukselta 13,1 prosentista ollaan tultu alaspäin lukuvuoden 2014–2015 lukuun 7,6 prosenttia. Ammatillisessa koulutuksessa alakohtaiset erot tosin ovat melko suuria, sillä luonnontieteiden alalla keskeyttämisprosentti on 10,8, kun se sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla on 5,9 prosenttia. Koulutuspolkujen tutkimisen näkökulmasta merkittävä tieto on kuitenkin se, että osa keskeyttäneistä jatkaa toisen tutkinnon suorittamista. Lukiokoulutuksessa niiden nuorten prosenttiosuus, jotka eivät keskeyttämisen jälkeen jatka muussa koulutuksessa, on 1,4 prosenttia. Ammatillisessa koulutuksessa tutkintoon johtavien opintojen kokonaan keskeyttäneiden osuus on

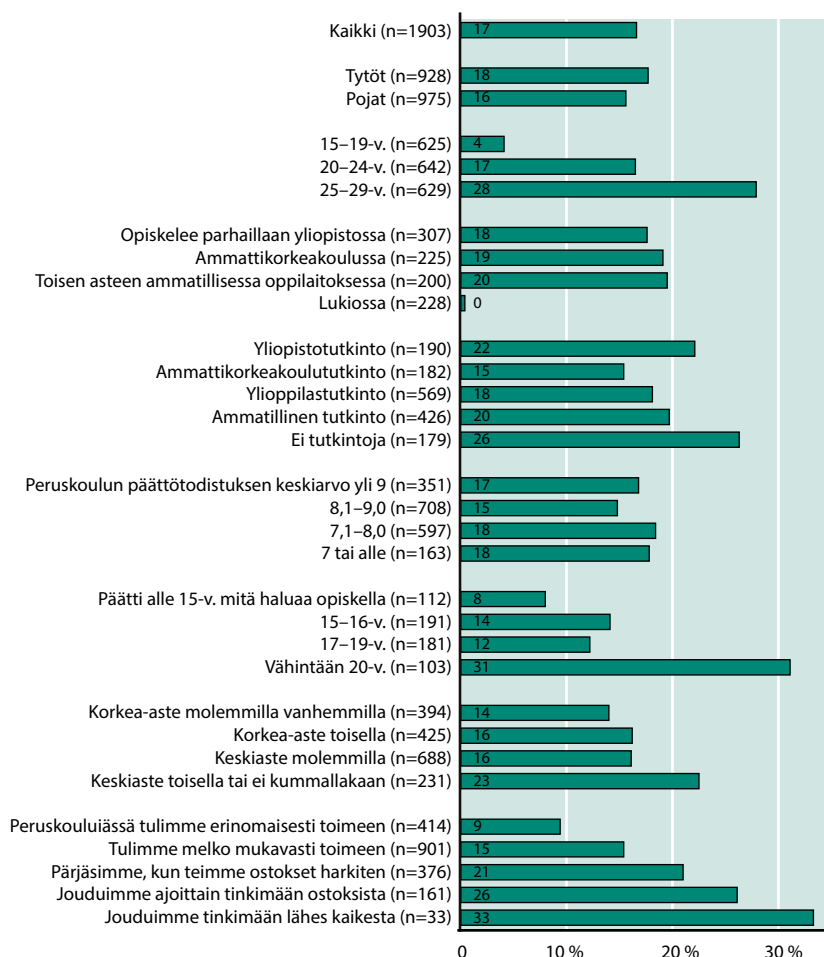
6,8 prosenttia. Yhteensä tutkintoon johtaneessa koulutuksessa keskeytti 5,1 prosenttia tutkintoon johtavassa koulutuksessa opiskelevista. (SVT 2017c.)

Nuorisobarometrin haastatteluaineistossa kaikista 15–29-vuotiaista 17 prosenttia sanoo joskus jättäneensä kesken jonkin tutkintoon johtavan koulutuksen (kuvio 15). Se, että keskeyttäneiden osuudet Nuorisobarometrin aineistossa ovat Tilastokeskuksen keskeyttämislukuja suurempia, johtuu etenkin kahdesta seikasta. Tilastokeskuksen luvut kertovat keskeyttämisestä yhden lukuvuoden aikana¹⁸, kun taas Nuorisobarometrin haastatteluissa kysyttiin, montako

kertaa vastaaja on kaiken kaikkiaan keskeyttänyt opiskelut. Ikä onkin tässä keskeinen taustatieto, sillä vähintään 25-vuotiaista jo 28 prosenttia on jossain elämänvaiheessa ehtinyt keskeyttää opintonsa.

Yhden lukuvuoden aikaisia keskeyttämislukuja paremman kokonaiskuvan opintojen suoritamisesta antaa niin sanottu läpäisyaste. Se kertoo, kuinka monta prosenttia koulutuksen aloittaneista on suorittanut tutkinnon tarkastellun opiskeluajan puitteissa. Eri tutkinnoille on annettu tavoiteaika, joka esimerkiksi ammatillisessa koulutuksessa on kolme ja puoli vuotta. Tilastokeskuksen koulutustilastojen mukaan

KUVIO 15. TUTKINTOON JOHTAVAN KOULUTUKSEN KESKEYTTÄMINEN. (%)

niin yliopistokoulutuksen, ammattikorkeakoulutuksen kuin toisen asteen ammatillisen koulutuksen läpäisyasteet paranivat vuonna 2015. Kaikkiaan nuorille suunnatun ammatillisen koulutuksen suoritti tavoiteajassa 68 prosenttia koulutuksen aloittaneista, lukiokoulutuksen kolmessa ja puolessa vuodessa suoritti 81 prosenttia, ammattikorkeakoulututkinnon neljässä ja puolessa vuodessa 47 prosenttia ja yliopistokoulutuksen viidessä ja puolessa vuodessa 56 prosenttia koulutuksen aloittaneista. (SVT 2017b.)

Erilaisen aikarajauksen lisäksi toinen syy Tilastokeskuksen barometria matalammille koulutuksen keskeyttämisluvuille on se, että Tilastokeskuksen luvuissa eivät ole mukana ne, jotka saman lukuvuoden aikana jatkoivat jossain muussa tutkintoon johtavassa koulutuksessa. Tilastokeskuksen mukaan koulutussektoria vaihtaneita lukuvuonna 2014–2015 oli tosin vain 1,2 prosenttia, ja eniten lukio- ja ammattikorkeakoulukoulutuksessa. Nuorisobarometrin haastatteluissa tätä rajausta ei käytetty, vaan kysyttiin keskeyttämisestä ylipäätään, minkä lisäksi kaikille keskeyttäneille esitettiin avoin kysymys siitä, mitä he tekivät keskeyttämisen jälkeen.

Nuorisobarometrin vastaajista koulutuksen keskeyttäneet kertoivat, mihin tutkintoon se olisi johtanut. Peruskoulun on keskeyttänyt neljä vastaajaa, lukion 52, ammatillisen tutkinnon 122, ammattikorkeakoulututkinnon 77 ja yliopistotutkinnon 69 vastaajaa. Vastaajat saivat valita useamman vaihtoehdon, mutta vain 4 prosenttia (n=14) oli jättänyt kesken useamman kuin yhden tutkinnon.¹⁹

Eritasojen koulutusten keskeyttäneiden osuuksien tarkastelu ei kuitenkaan ole kovin valaisevaa, sillä ilman tietoa aloitetuista opinnoista aineisto ei mahdollista eri koulutustasojen keskeyttämisprosentin tai läpäisyn laskemista. Sen sijaan voidaan tarkastella, keitä keskeyttäneet ovat ja miten eri koulutuksen keskeyttäneet ovat pärjänneet keskeyttämisen jälkeen.

Niin Tilastokeskuksen kuin Nuorisobarometrinkin luvuissa pojat keskeyttävät tutkintoon johtavan koulutuksen tyttöjä useammin

useimmilla koulutussektoreilla (SVT 2017c). Tilastokeskuksen luvuissa tytöt keskeyttivät opintonsa poikia useammin ainoastaan ammatillisessa koulutuksessa, Nuorisobarometrissa sen lisäksi ammattikorkeakoulussa. Kokonaisuutena sukupuolten väliset erot keskeyttämisissä eivät barometrissa ole tilastollisesti merkitseviä.

Kuviosta 15 nähdään, että noin joka viides opiskelija niin ammattikouluissa, ammattikorkeakouluissa kuin yliopistoissakin on jossain vaiheessa keskeyttänyt jonkin tutkintoon johtavan opiskelun. Ammattikoululaisista 10 prosenttia on aiemmin keskeyttänyt nimenomaan ammatillisen tutkinnon opiskelun, ja vastaavasti ammattikorkeakouluissa opiskelevista 5 prosenttia kertoo aiemmin keskeyttäneensä ammattikorkeakoulututkinnon opiskelun. Nämä viittaavat pikemmin opintoalan vaihtoon kuin varsinaiseen keskeyttämiseen. Sen sijaan ammattikorkeakoulussa haastatteluhetkellä opiskelevista 10 prosenttia on keskeyttänyt yliopistotutkinnon opiskelun, mikä kertoo todellisesta keskeyttämisestä. Yliopisto-opiskelijoista puolestaan 4 prosenttia on keskeyttänyt ammattikorkeakoulututkinnon ja 9 prosenttia yliopistotutkinnon opiskelun. Osalle tästä 9 prosentista tutkinnon keskeytyminen on todennäköisesti tarkoittanut suhteellisen kitkatonta oppiaineen vaihtamista, osalle puolestaan todellista opintojen katkeamista ja pääsykokeiden kautta uudelleen yliopistoon pyrkimistä. Likimainkaan kaikki eivät keskeyttämisen jälkeen joudu aloittamaan tyhjistä, sillä tutkinnon keskeyttäneistä 40 prosenttia on saanut aiemmasta koulutuksesta opintosuorituksia hyväksiluettua toiseen tutkintoon, yliopisto-opinnot keskeyttäneistä 55 prosenttia (kuvio 34).

Tutkinnon keskeyttäminen ei monille tarkoita opintojen loppumista eikä välttämättä edes pidempää lykkäystä. (ks. avoimet kommentit s. 48–49; ks. myös Haapakorva ym. tässä julkaisussa s. 171–172). Kuviossa 15 vertaillaan tutkintoon johtavan koulutuksen keskeyttämisen yleisyyttä taustamuuttujittain, mutta on mielekästä tulkita yhteyttä myös toisin päin tarkastelemalla keskeyttäneiden ja muiden koulutusuria.

Koulutuksen jossain vaiheessa keskeyttäneistä keskimääräistä useammalla (25 %) on yliopisto-tutkinto tai he suorittavat sitä parhaillaan. Keskeyttäneistä peräti 30 prosenttia sanoo tavoittelevansa nykyistä koulutustasoaan korkeampaa tutkintoa, kun osuus muilla on 20 prosenttia. Keskeyttämisellä jossain opintojen vaiheessa ei ole merkittävää yhteyttä siihen, onko vastaaja koulutukseensa tyytyväinen (kuvio 13), eikä myöskään siihen, kokeeko hän olevansa koulutustaan vastaavassa työssä (kuvio 18a).

Näiden tietojen perusteella voi opinnot keskeyttäneistä saada liiankin myönteisen kuvan aktiivisina ja eteenpäin pyrkivinä nuorina. Haastatteluhetkellä työttömiä on keskeyttäneiden joukossa paljon (37 %) ja keskimääräistä suurempi on myös kokonaan vailla peruskoulun jälkeisiä tutkintoja ja opiskelupaikkaa olevien osuus (10 %). Sekä opintoja pitkälle jatkavien kuin kokonaan koulutuksen ulkopuolelle jääneiden osuudet siis korostuvat. Niin taustat kuin keskeyttämisen syytkin ovat näissä ryhmissä kovin erilaisia. Lähes kaikki yliopistotutkinnon keskeyttäneet ovat jatkaneet opiskelua korkeakoulussa, kun taas ammattikoulun keskeyttäneistä useampi kuin joka viides on haastatteluhetkellä vailla tutkintoa ja opiskelupaikkaa. Keskeyttämisen syistä koulutuksen ulkopuolella olevilla painottuvat heikkoon opintomenestykseen, motivaatioon, terveyteen ja tuen puutteeseen liittyvät syyt, kun taas korkeakoulutusta jatkaneet ovat muita useammin keskeyttäneet väärän alan valinnan takia. (Ks. kuvio 16 ja seuraava luku keskeytyksen syistä.)

Hankalimmassa asemassa ovat ne nuoret, joilla ei ole tutkintoja ja jotka eivät myöskään parhaillaan opiskele. Tästä 43 koulutuksen ulkopuolisen nuoren joukosta 31 (72 %) on jossain vaiheessa ollut tutkintoon johtavassa koulutuksessa, mutta jättänyt sen kesken. Näistä valtaosalla (24) kesken on jäänyt ammatillinen tutkinto, harvemmalla (4) lukio. Näistä koulutuksen ulkopuolella olevista, jotka eivät ole koskaan opiskelleet, on enemmistö haastatteluhetkellä työttöminä, kun opintonsa keskeyttäneistä osuus on vajaa kolmannes. Se, että on joskus

opiskellut jotain tutkintoa varten, on kuitenkin aktiivisuuden osoitus, vaikkei se jostain syystä tutkintoon asti riittänytäkään. Keskeyttämisen syiden vakavuudesta omaa kieltään kertoo se, että pääasialliselta toiminnaltaan moni opinnot keskeyttäneistä sanoo olevansa eläkkeellä, sairauslomalla tai kuntouttavassa työtoiminnassa. Tarkemmin keskeyttämisen syistä kerrotaan seuraavassa luvussa ja kuviossa 16.

Keskeyttämisen syyt

Koulutuksen keskeyttämisen syitä on tärkeä kysyä nuorilta itseltään, jotta saataisiin selville, minkälaiset tekijät vaikuttavat keskeyttämiseen. Tämä mahdollistaa myös sopivien ohjaus- ja tukitoimien luomista. Kuvio 16 esittää opintonsa keskeyttäneiden vastaajien keskeyttämiseen vaikuttaneet syyt.

Yksittäisellä vastaajalla on keskimäärin vain vähän asioita, joilla on ollut vaikutusta keskeyttämiseen. Yli kolmanneksella keskeyttämiseen ainakin jonkin verran vaikuttaneita syitä on vain yksi, enemmistöllä enintään kaksi.²⁰ Keskeyttämisen syy vaikuttaa siis usein olevan yksittäinen, ei epämääräinen kasautuvien ongelmien vyyhti.

Ylivoimaisesti yleisin syy on väärän alan valinta. Se on enemmistöllä vaikuttanut ainakin melko paljon keskeyttämiseen. Eniten vaikuttaa siis kohtaanto-ongelma, jossa valittu ala on nuoren näkökulmasta väärä. Nuorten ja oppilaitosten väliseen suhteeseen liittyy myös se, ettei opetus vastaa nuorten ennakkokäsityksiä. Se, ettei opetus vastannut odotuksia, mikä on kolmanneksella vaikuttanut ainakin melko paljon keskeyttämiseen, voi johtua paitsi alaan liittyvistä vääristä luuloista myös suppeaksi jääneestä opinto-ohjauksesta tai muusta puutteellisesta valintatiedon lähteestä. Koulussa viihtymättömyyden voi ajatella olevan eri tason asia kuin alavalinnan kohdalleen osuminen, sillä koulussa viihtyminen on yhdistelmä vertaisvuorovaikutusta, opetusta, koulun toimintakulttuuriakin (ks. Kiilakoski 2012). Koulun toiminnan ohella myös ne asiat, joihin koulutus ei vaikuta, ovat merkittäviä keskeyttämisen syitä. Koulun

ulkopuolisten asioiden mietittyttäminen on vaikuttanut enemmistöllä ainakin vähän keskeyttämiseen. Millään muulla kysytyistä asioista ei ole ollut enemmistön mielestä lainkaan vaikutusta. Vastausten joukosta voidaan poimia koulun toimintakulttuuriin ja sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen liittyvät vastaukset. 14 prosenttia vastaajista toteaa, että keskeyttämiseen on erittäin tai melko paljon vaikuttanut se, ettei hän ole saanut tukea opinnoissa. 9 prosenttia vastaajista pitää oppilaiden ja opettajien välejä erittäin tai melko paljon keskeyttämiseen vaikuttaneena syynä. Oppilaiden keskinäiset välit, kiusaaminen tai yksinäisyys on vaikuttanut verrattain vähän keskeyttämiseen. Suomalaisen yhteiskunnan mahdollisuuksien tasa-arvon kannalta keskeisenä huomiona voi pitää myös sitä, että 7 prosenttia katsoo pitkän koulumatkan ja 10 prosenttia rahanpuutteen vaikuttaneen erittäin tai melko paljon keskeyttämiseen. Mahdollisuuksien eriarvoisuudesta kertoo se, että lapsuudenkodin taloudellinen tilanne on vahvasti yhteydessä rahanpuutteeseen opintojen keskeyttämisen koettuna syynä. (Ks. lisää luku Taloudellisesta tilanteesta s. 81 alkaen.)

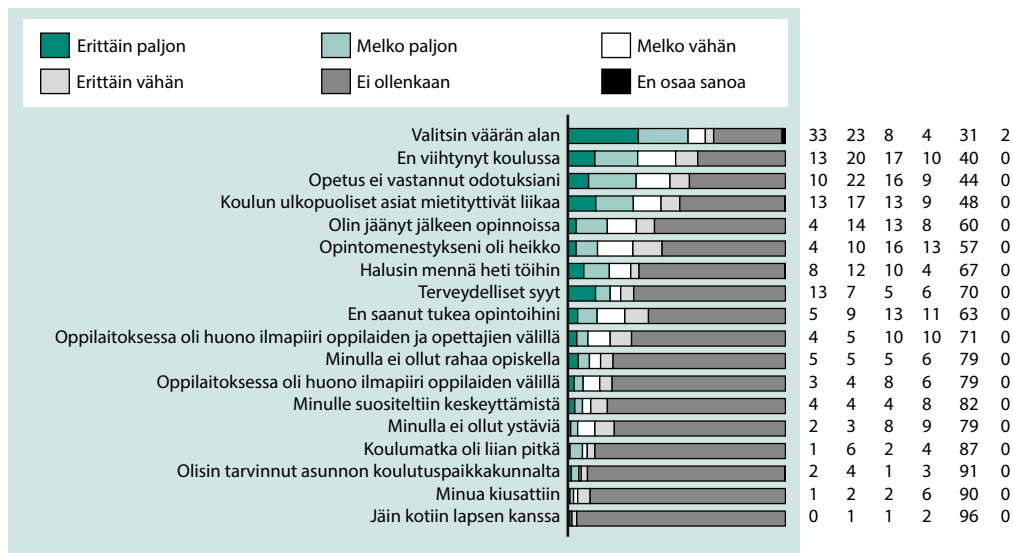
Edellä kuvioista 15 nähtiin, että koulutuksen keskeyttäminen on suunnilleen yhtä yleistä tytoilla (18 %) ja pojilla (16 %). Myöskään keskeyttämisen syissä ei juuri ole sukupuolieroja, lukuun ottamatta tytöille yleisempiä terveydellisiä syitä. Tytöillä väärän alan valinta näyttäisi olevan keskeyttämisen syynä vähän useammin kuin pojilla, mutta erot selittyvät osin tyttöjen korkeammalla koulutustasolla, sillä väärän alan valinta on tyypillinen keskeyttämisen syy nimenomaan korkeakouluopiskelijoille. Havaintoja voi peilata vuoden 2016 Nuorisobarometrin tuloksiin, joiden mukaan joka neljäs niin tytöistä kuin pojista uskoo vaihtavansa ammattia monta kertaa. Ammatinvaihdon taustalla ei tietenkään tarvitse olla kokemusta väärästä alanvalinnasta, vaan esimerkiksi halu edetä työuralla, kehittää itseään tai vaikkapa saada vaihtelua. Lukuisat ammatinvaihdot eivät vuoden 2016 barometrin perusteella niinkään liity kuvaan kunnianhimoisista uraohjuksista vaan pikemminkin toisella

tapaa dynaamisista nuorista, joiden unelmissa korostuu itsensä toteuttaminen (ks. lisää Myllyniemi 2017, 71). Vuoden 2016 Nuorisobarometrin avoimessa kysymyksessä pojilla oli tyttöjä selvästi useammin vaikeuksia nimetä toiveammattiaan (Teräsaho & Keski-Petäjä 2017).

Keskeyttäminen ja ilman opiskelupaikkaa jääminen ei liene usein oma, tietoinen valinta. Tästä kertoo esimerkiksi se, että enemmistö nuorista, jotka itse ovat jossain vaiheessa keskeyttäneet lukion tai ammattikoulun, kannattavat toisen asteen pakollisuutta kaikille. Keskeyttämisen syitä tarkastelevasta kuvioista 16 saa yleiskuvan, että keskeyttämiselle on monesti ollut hyvät perustelut. Vaikka keskeyttäminen ei varmastikaan ole ollut toiveissa, ovat monien opinnot jatkuneet sen jälkeen menestyksellä mielekkäämmällä alalla tai muusta syystä sopivammassa oppilaitoksessa. Keskeyttämistä erheellisen koulutusvalinnan takia on pidetty positiivisena seikkana, sillä se eliminoi väärän valinnan seurauksia ja toisaalta ohjaa opiskelijan toisille koulutuspoluille hänen kykijensä ja urasuunnitelmiansa mukaan (Honkakoski & Kinnunen & Vuorijärvi 2016, 32–33). Nuorten avovastaukset kysymykseen siitä, mitä he tekivät keskeyttämisen jälkeen, antavat niin ikään yllättävän myönteisen kuvan: suuri osa sanoo menneensä töihin tai vaihtaneensa itselle sopivampaan koulutukseen (avoimista kommentteista ks. lisää s. 48–49).

Aina ei tilanne kuitenkaan ole koulutuksen keskeyttäjälle hyvä. Keskeyttämiset aiheuttavat paitsi viivytyksiä elämäntululle ja kuluja yhteiskunnalle, myös pidempiä tai pahimmissa tapauksissa pysyviä opintopolkujen katkeamisia (ks. kuvio 14). On siis syytä tarkastella niitä, jotka ovat keskeyttämisen jälkeen jääneet koulutuksen ulkopuolelle. Heillä useimmat kuviossa 16 esitetyt keskeyttämisen syyt ovat painaneet myöhemmin koulutukseen palanneita nuoria enemmän. Huomiota kannattaa kiinnittää siihenkin, missä asioissa keskeyttämisen jälkeen vaille tutkintoja ja opiskelupaikkaa jääneiden vastaukset eivät poikkea muista. Ilmapiiiri, oppilaitoksessa viihtyminen, kiusatuksi joutuminen

KUVIO 16. "KUINKA PALJON SEURAAVAT SYYT VAIKUTTIVAT KESKEYTTÄMISEESI?" (%)
(KYSYTTY VAIN TUTKINTOON JOHTAVAN KOULUTUKSEN KESKEYTTÄNEILTÄ, N=316)

tai ilman ystäviä jääminen eivät keskeyttämisen syinä eroa muista nuorista. Se, ettei opetus vastannut odotuksia, ei ole koulutuksen ulkopuolelle jääneille keskimääräistä tärkeämpi keskeyttämisen syy, ja itse asiassa väärän alan valinta on vähemmän tärkeä syy kuin muille koulutuksen keskeyttäneille.

Ei liene yllätys, että erityisesti koulutuksen ulkopuolelle jääneillä painottuvat heikko opintomenestys ja jälkeen jääminen opinnoissa. Vuonna 1987 syntyneiden kohorttiaineistosta käy ilmi, että peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo on yhteydessä koulutusten keskeyttämisiin (Haapakorva & Ristikari & Kiilakoski tässä teoksessa). Rahanpuutteen suhteen merkitsevää eroa on vain yliopistoon jatkaneisiin, mutta terveydelliset syyt ovat olleet tärkeä keskeyttämisen peruste nimenomaan koulutuksen ulkopuolelle pysyvämmiin jääneille. Myös opintomotivaatioon liittyvät syyt, halu mennä heti töihin ja koulun ulkopuolisten asioiden mietittyminen liikaa, ovat olleet erityisen merkittäviä. Ikävä kyllä aineisto ei kerro halun työllistyä nopeasti tyydyttyneen kovin menestyksekkäästi,

sillä opinnot keskeyttäneistä koulutuksen ulkopuolella olevista lähes kolmannes on haastatteluhetkellä työttömänä. Toisaalta niistä koulutuksen ulkopuolisista, joilla ei ole takana edes kesken jääneitä opintoja, työttömänä haastatteluhetkellä on yli puolet.

Kiinnostavasti koulutuksen ulkopuolelle jääneillä keskeyttämisen syynä painottuvat opintoihin saadun tuen puute sekä se, että heille on suositeltu keskeyttämistä. Haastatteluista ei saada tietää niitä taustatekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet tuen puutteeseen saati kehotukseen opintojen keskeyttämisestä. Keskeyttämisen syiden vakavuudesta jotain voi päätellä siitä, että pääasialliselta toiminnaltaan moni koulupudokas sanoo olevansa eläkkeellä, sairauslomalla tai kuntouttavassa työtoiminnassa.

Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden kokemus tuen riittämättömyydestä on tärkeä havainto. Taustalla voi olla myös isoja kysymyksiä siitä, kuinka hyvin koulutus kohtaa nuoren omassa, erityisessä elämäntilanteessaan (Souto 2014). Opintojen haasteissa auttamiseen sijoitetun rahan voi ajatella investointina, sillä koulutus

on paras lääke syrjäytymiseen, joka aiheuttaa inhimillisen kärsimyksen lisäksi taloudellisia kustannuksia yhteiskunnalle. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimuksen tulokset osoittavat, miten suuri merkitys koulutuksella on koko elämän aikaisten kustannusten ja tuottavuuden kannalta. Arvioiden mukaan peruskoulun varaan jäävät aiheuttavat julkishallinnolle elin-aikanaan keskimäärin 370 000 euron lisäkustannukset verrattuna koulutuksen hankkiviin. Tutkimuksen perusteella syrjäytymisen ehkäisemiseksi tehdyt interventiot ovat kannattavia, sillä hyvinvoinnin tukemiseen ja arjen sujumiseen vaikuttamalla voidaan estää ongelmien ilmaantumista ja edistää niistä selviämistä. (Hilli ym. 2017.)

Nuorisobarometriin haastateltujen opinnoista pudonneiden kokemukset tuen puutteesta kannustavat siirtämään kustannuspohdinnan näkökulmaa nuorista itsestään toimimattomiin palveluihin. On tavallaan nuorta syylistävää puhua siitä, kuinka paljon yksi opinnoista pudonnut maksaa, kun tuen varaan jäämisen riskiin vaikuttaa koko palveluiden ketju alkaen lastensuojelusta, lasten ja nuorten mielenterveyspalveluista, päihdehuollosta oppimisvaikeuksien hoitoon ja niin edelleen. Koulutukseen, varsinkin ammatilliseen koulutukseen kohdistuvat leikkaukset iskevät todennäköisesti pahiten juuri niihin, joilla muutoinkin on kohonnut riski jäädä koulutuksen ulkopuolelle. Laskelmia olisi syytä tehdä myös siitä näkökulmasta, kuinka monella eurolla palveluntarvetta toimimaton palvelu eri elämänvaiheissa myöhemmin tuottaa. (Tolonen 2018.)

Mitä nuoret tekivät keskeyttämisen jälkeen?

Niiltä vastaajilta, jotka ilmoittivat keskeyttäneensä opinnot, kysyttiin avoimena kysymyksenä, mitä he olivat tehneet keskeyttämisen jälkeen. 316 oman ilmoituksensa mukaan koulutuksen keskeyttäneestä avovastaukseen vastasi 95 nuorta. Heidän vastauksensa tuovat esille erilaisia elämäntilanteita koulutuksen keskeyttämi-

sen taustalla. Avovastauksen jättäneistä monilla koulutuksen keskeyttäminen näyttäytyi positiivisena valintana, joten voi arvioida, että avovastaukseen vastasivat lähinnä ne nuoret, joilla koulutuksen keskeyttäminen oli koulutukseen tai työelämään siirtymisen kannalta myönteinen ratkaisu.

Vastaajista 39 ilmoitti keskeyttämisen jälkeen työskennelleensä tai hakeneensa töitä. Näin ainakin osa niistä nuorista, jotka keskeyttivät tutkintoon johtavassa koulutuksessa, ei kuitenkaan jää NEET-statukseen työn tai koulutuksen ulkopuolelle. Valtaosa näistä vastaajista on vain lyhyesti kuvannut menneensä töihin. Osalle vastaajista työnteko oli välivaihe ennen hakeutumista muuhun koulutukseen. Tällöin työtä on tehty lyhyehkön ajan, mikä näkyy vastauksissakin työn kuvauksena tilapäisenä vaiheena ennen uutta koulutusvalintaa.

”Vaihdoin nykyiseen koulutukseeni. Sitä ennen keskeyttämisen jälkeen olin noin puoli vuotta töissä.” (Mies 20–24 vuotta.)

”Jag arbetade en tid och sen gick jag till en annan skola, avlade examen.” (Mies, 25 vuotta.)

”Olin vähän aikaa töissä ja hain sitten toiseen koulutukseen.” (Nainen 25–29 vuotta.)

38 vastaajaa ilmoitti vaihtaneensa koulutusalaan tai koulutussektoria. Osa ilmoitti vaihtaneensa lukiokoulutukseen, osa ammatilliseen koulutukseen ja osa yliopistoon. Osalle keskeyttäminen oli reitti siihen koulutusohjelmaan, joka paremmin vastasi omia toiveita ja koulutukselle asetettuja tavoitteita.

”Vaihdoin sellaiseen opintopaikkaan joka vastasi tavoitteitani ja kiinnosti.” (Mies, 25–29 vuotta.)

”Hain opiskelupaikan alalta, johon halusin.” (Nainen, 25–29 vuotta.)

18 vastaajaa ilmoitti olleensa muissa toiminnoissa. Heidän osaltaan kuvaukset keskeyttämisen jälkeisestä toiminnasta vaihtelevat eri tavoin

palvelujärjestelmien parissa olemisesta. Kolme vastaajista ilmoittaa käyneensä joko armeijan tai suorittaneensa siviilipalveluksen. Yksi on ollut oman ilmoituksensa mukaan kotona. Osa vastaajista on tarvinnut koulutuksen jälkeen tukitoimenpiteitä joko terveys- tai työllisyyspalveluissa.

”Olin hetken sairauslomalla. Sitten menin työssäoppimiseen.” (Nainen, 25–29 vuotta.)

”Olin pitkään sairauslomalla ja sitten menin kuntouttavaan työkokeiluun.” (Nainen, 20–24 vuotta.)

”Hoidin itseni kuntoon. Hain uudestaan kouluun.” (Mies, 20–24 vuotta.)

Avovastaukset kuvaavat, miten isoja eroja nuorten keskeyttämisen jälkeisissä mahdollisuuksissa voi olla. Osa siirtyy sujuvasti toisiin opintoihin, ja avovastaukseen vastanneista yllättävän monella oli myös mahdollisuus jatkaa töissä. Vaikka vastaukset olisivatkin painottuneet niihin, joille keskeyttämisellä oli myönteisiä seurauksia, tuo vastausten analyysi silti esiin nuorten erilaisia voimavaroja, resursseja (Aaltonen & Lappalainen 2013). Osan pitää hoitaa itsensä kuntoon, osalle on mahdollista aloittaa työt. Koulutuksen keskeyttämisen jälkeiset polut poikkeavat toisistaan, vaikka toisinaan koulutuksen ja työn ulkopuolella olevia nuoria katsotaan ikään kuin yhtenäisenä joukkona.

MINKÄ TASOISEN KOULUTUKSEN NUORET ODOTTAVAT SUORITTAVANSA

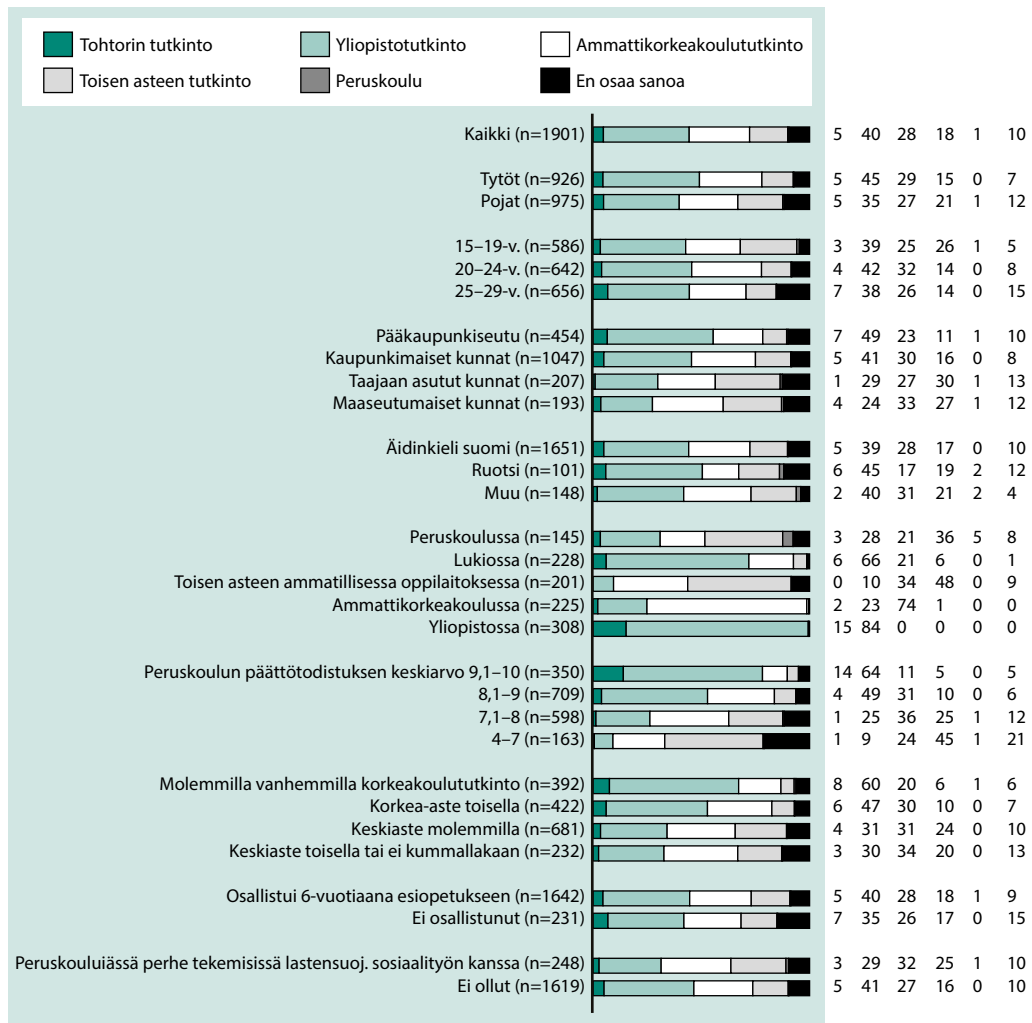
Kaikilta haastatelluilta nuorilta kysyttiin, minkä tasoisen koulutuksen he odottavat suorittavansa. Vaikka vastaajia pyydettiin mainitsemaan kaikki tutkinnot, on osa vastaajista kuitenkin kertonut ainoastaan ylimmän tavoittelemansa tutkinnon. Koska ainoastaan osa vastaajista on maininnut kaikki tavoittelemansa tutkinnot, ei erilaisten odotettujen opintopolkujen yleisyyden tarkastelu ole mielekästä vaan tulokset ovat luotettavia vain ylimmän mainitun tutkinnon suhteen.

Kuviossa 17 odotettu koulutustaso vastaa tämänhetkistä tilannetta siinä, että tytöt arvelevat kouluttautuvansa poikia pidemmälle. Korkea-asteen tutkinnon odottaa suorittavansa 67 prosenttia pojista ja peräti 78 prosenttia tytöistä. Yliopistotutkinnon odottaa suorittavansa 40 prosenttia pojista ja 49 prosenttia tytöistä. Opetus- ja kulttuuriministeriön koulutustason nostamiseen tähtäävä visio siitä, että vuonna 2030 puolet nuorista aikuisista olisi suorittanut korkeakoulututkinnon, ylittyisi siis näillä luvuilla kirkkaasti. Vaikka kysymysmuotoilussa kirjaimellisesti pyydettiin arviota siitä, minkä koulutustason nuori odottaa suorittavansa, siis eräänlaisesta omaan tilanteeseen perustuvasta odotusarvosta, on odotuksissa kyse myös unelmista, eivätkä tavoitteet kaikkien kohdalla kenties ole realistisia. Odotukset itsessään kuitenkin kertovat nuorten opiskeluinnosta ja vahvasta uskosta koulutuksen arvoon.

Alueelliset erot ovat isoja myös odotetun tutkinnon tason suhteen. Maaseutumaisessa ympäristössä asuvista nuorista 28 prosenttia toivoo suorittavansa yliopistotutkinnon joko tohtorin tai maisterin tasoisena. Lähes yhtä suuri prosenttiosuus nuorista toivoo suorittavansa ammatillisen tutkinnon (27 %). Kaupunkimaisissa kunnissa asuville luvut ovat varsin toisenlaisia. Heistä 46 prosenttia toivoo suorittavansa yliopistotasaisen tutkinnon ja 16 prosenttia toisen asteen tutkinnon. Pääkaupunkiseudulla asuvilla ero on vielä suurempi. Heistä vain 11 prosenttia odottaa suorittavansa toisen asteen tutkinnon. Kaupungissa asuvat ovat keskimäärin korkeammin koulutettuja kuin maaseudulla asuvat. Silti näyttää siltä, että pidempi fyysinen etäisyys yliopistoon merkitsee myös isompaa henkistä etäisyyttä. Tämän voi nähdä paitsi perhesosiaalisaation kysymyksenä (vanhempien vaikutuksesta ks. Käyhkö 2016), myös laajempänä opinto-ohjauksen ja tiedonjakamisen kysymyksenä.

Koulutusyhteiskunnassa elävistä nuorista yli kaksi kolmannesta odottaa suorittavansa korkeakoulututkinnon. Niiden osuus, jotka eivät osaa sanoa, minkä koulutustason odottavat

KUVIO 17. "MINKÄ TASOISEN KOULUTUKSEN ODOTAT SUORITTAVASI?" (%)

suorittavansa, kasvaa iän myötä. Tämä on siinä mielessä yllättävää, että koulutukseen liittyvän tiedon lisääntymisen ja elämäntilanteen vakiintumisen voisi ajatella pikemmin vähentävän kuin lisäävän epävarmojen osuutta. Kuitenkin kaikista koululaisista ja opiskelijoista vain 3 prosenttia ei osaa sanoa odottamaansa koulutustasoa, kun taas päätoimisilla palkkatyöläisillä osuus on 16 prosenttia, työttömillä 20 prosenttia ja yrittäjillä 23 prosenttia. Taustalla saat-taa joissain tapauksissa olla se, että työelämän

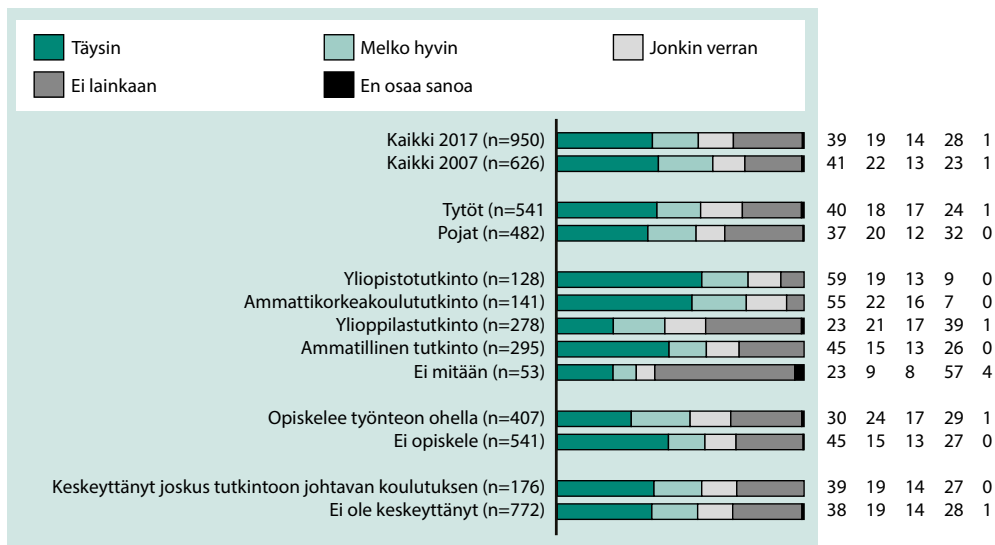
todellisuuteen tutustuminen vähentää alan- ja ammatinvalintaan liittyvää varmuutta. Mahdollisesti monia mietityttää mahdollisuus jatkaa opintojaan tai jopa vaihtaa alaa. Vuoden 2016 Nuorisobarometrissa peräti joka neljäs nuori uskoi vaihtavansa ammattia monta kertaa työuransa aikana (Myllyniemi 2017, 70). Ammatin-vaihtojen yleistymisellä lienee vaikutusta myös nuoruusajan koulutuspohtintoihin. On myös huomattava, että epävarmuus omasta odotetusta koulutustasosta on yhteydessä peruskoulun päättötodistuksen keskiarvoon.

Ammatin tai alan vaihtaminen ei välttämättä edellytä nykyistä korkeampaa tutkintotasoa, eikä tulevasta koulutustasosta epävarmojen osuus muutenkaan ole pätevä osoitin alastaan epävarmojen määrän selvittämiseksi. Työurala eteenpäin haluaminenkin voi näkyä monella muullakin tavalla kuin varsinaisena alanvaihtona, myös nykyistä korkeamman koulutuksen tavoittelemisena. Barometrin aineistossa pääasialliselta toiminnaltaan palkkatyössä olevista 29 prosenttia odottaa suorittavansa nykyistä korkeamman tutkinnon, ja jos työn ohella opiskelevat jätetään luvuista pois, on osuus jo 32 prosenttia. Lähes joka kolmas työssäkäyvä nuori siis uskoo jatkavansa opintojaan nykyistä korkeampaan tutkintoon. Sen lisäksi koulutustaan voi täydentää monella muullakin tavalla, kuten toisella samantasoisella tutkinnolla. Merkittävää osaa työssäkäyvistä nuorista kiinnostaa siis osaamisen täydentäminen myös muodollisin tutkinnoin. Kiinnostavaa kyllä, sillä, onko työssäkäyvä nuori toivomassaan ammatissa, ei ole yhteyttä haluun tavoitella nykyistä korkeampia tutkintoja. Myöskään sillä, kuinka hyvin koulutustaan vastaavassa työssä nuori kokee olevansa (ks. kuvio 18), ei ole yhteyttä jatkokoulutushaluihin.

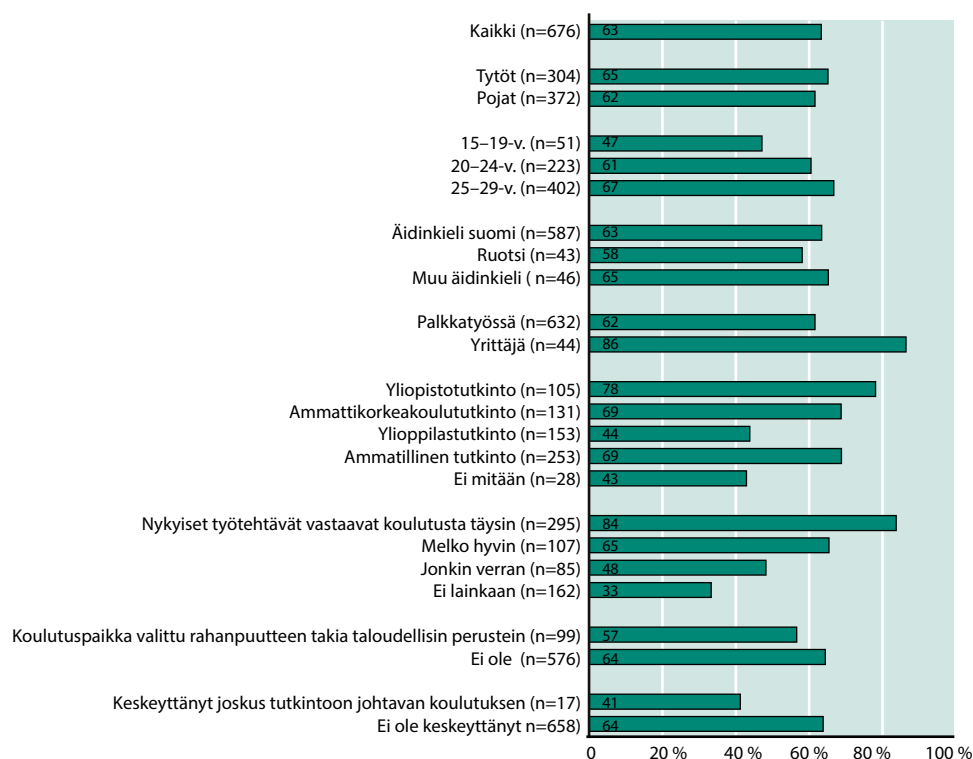
Monilla tyytymättömyys ammattiinsa näyttää siis kanavoituvan jollain muulla tavoin kuin haluna jatkaa opintoja ylempiin tutkintoihin.

Haastatteluaineiston kaikista peruskouluiän ylittäneistä nuorista 22 prosenttia odottaa myöhemmin suorittavansa korkeamman tutkinnon kuin sen, jota on parhaillaan suorittamassa tai jo suorittanut. Lukiolaisten ja yliopisto-opiskelijoiden tapauksessa tätä osoitinta ei luontevasti voi käyttää, sillä heidän voi lähtökohtaisesti odottaa jatkavan opiskelua ylempään korkeakoulututkintoon saakka. Ammatillisen tutkinnon suorittaneista tai sitä parhaillaan suorittavista 43 prosenttia odottaa jatkavansa suorittamaan korkeakoulututkintoa (33 % ammattikorkeakoulututkintoa, 10 % yliopistotutkintoa), ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista 33 prosenttia odottaa jatkavansa suorittamaan yliopistotutkintoa. Kokonaan tutkintoja vailla olevista opiskelemattomista nuorista peräti 77 prosenttia odottaa jossain vaiheessa suorittavansa ainakin jonkin tutkinnon. Tämä on myönteinen signaali, joka kuitenkin sisältää kääntöpuolelleen sen, että noin joka neljäs koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista ei usko tilanteen korjautuvan milloinkaan.

KUVIO 18A. "MITEN NYKYISET TYÖTEHTÄVÄSI VASTAAVAT KOULUTUSTASI?" (%)

KUVIO 18B. "OLETKO TOIVOMASSASI AMMATISSA?"* (KYLLÄ-VASTAUSTEN %-OSUUS)

*Kysytty vain niiltä, jotka ovat pääasialliselta toiminnaltaan palkkatyössä tai yrittäjiä.

TOIVEAMMATTI JA KOULUTUSTA VASTAAVA TYÖ

Palkkatyössä oleville nuorille esitettiin kysymys ”Miten nykyiset työtehtäväsi vastaavat koulutustasi?” (kuvio 18a). Pääasialliselta toiminnaltaan palkkatyössä olevilta ja yrittäjiltä puolestaan kysyttiin ”Oletko toiveammatissasi?” (kuvio 18b). Kysymyksiä käsitellään tässä erikseen, vaikka ne linkittyvät hyvin vahvasti toisiinsa.

Täysin koulutusta vastaavissa tehtävissä kokee olevansa 39 prosenttia työssäkäyvistä nuorista. Vastaukset kuviossa 18a kertovat koulutuksen ja työn kohtaamisesta, välillisesti ehkä myös tyytyväisyydestä omaan koulutukseen (vrt. kuvio 13). Koulutuksen ja työelämän välinen kytkös näyttää ainakin nuorten itsensä kokemuksen valossa tuottavan valtaosalle johdonmukaisen polun. Toisaalta 28 prosenttia

kokee, ettei ole koulutustaan vastaavassa työssä. Tytöistä suurempi osa kuin pojista kokee olevansa koulutustaan vastaavissa tehtävissä. Sukupuolieroja selittää osin tyttöjen korkeampi koulutustaso, sillä korkeakouluopettajat ovat selvästi parhaiten onnistuneet sijoittumaan koulutustaan vastaaviin tehtäviin.

Keskeyttämisellä jossain opintojen vaiheessa ei ole merkittävää yhteyttä siihen, kokeeko nuori myöhemmin työelämässä olevansa koulutustaan vastaavissa tehtävissä. Tämä on sinänsä kiinnostavaa, ja edellä (kuviot 15 ja 16 ja niiden tulkinta) havaittiinkin, ettei tutkinnon keskeyttäminen monille tarkoita opintojen loppumista. Opintojen ohella työssäkäyvät kokevat selvästi muita harvemmin työnsä koulutustaan vastaavaksi, mikä lienee ymmärrettävää. Opiskelijoiden yleistynyt työssäkäynti (kuvio 38) saattaaakin

olla osaselitys sille, että tilanne on vähän heikentynyt kymmenen vuoden takaiseen verrattuna.

Pääasialliselta toiminnaltaan palkkatyössä olevista nuorista 63 prosenttia kokee olevansa toiveammattissaan. Vuoden 2004 barometrissa vastaava osuus oli 49 prosenttia. Vertailukelpoisuutta nyt saatuun tulokseen vähentää se, että vuonna 2004 vastausvaihtoehdot eivät olleet vain kyllä tai ei, vaan lisäksi 10 prosenttia kertoi olevansa kouluttautumassa toiveammattiinsa. Todennäköisesti osa toiveammattissaan olevista koki olevansa yhä kouluttautumassa, esimerkiksi tilanteessa, jossa vastaaja oli parhaillaan

työharjoittelussa. Kuitenkin trendi on pikemmin parempaan kuin huonompaan suuntaan.

Yliopistotutkinnon suorittaneista 78 prosenttia, ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista ja ammatillisen tutkinnon suorittaneista 69 prosenttia kokee olevansa toivomassaan ammatissa. Korkea koulutustaso siis lisää todennäköisyyttä toiveammattiin pääsyyn, mutta yhteys koulutustasoon ei ole aivan niin selvä kuin kysyttäessä, vastaako työ koulutusta. Pikemmin voisi sanoa, että toiveammattiin pääsemiseksi minkä tahansa tutkinnon suorittaminen kannattaa, tutkinnon tasolla ei ole niin suurta merkitystä.

KOULUTUS JA OPPIMINEN

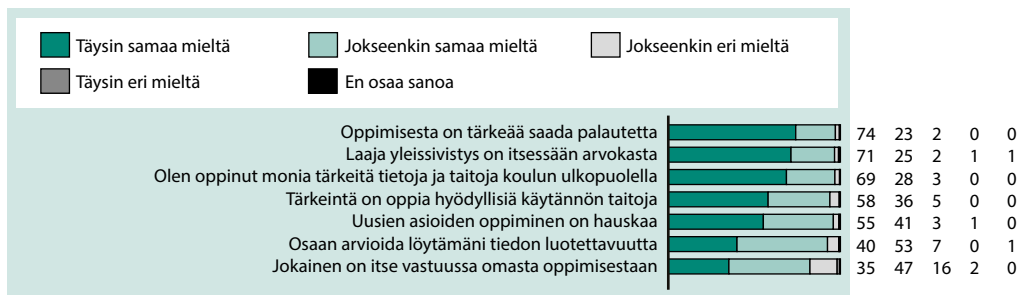
OPPIMISEN JA OSAAMISEN TAVAT

Haastatteluissa oppimiseen ja osaamiseen yleisellä tasolla liittyvä kysymyssarja (kuvio 19) erotettiin kouluun ja koulutukseen liittyvistä kysymyksistä (kuvio 21). Oppiminen on yleisinhimillinen prosessi, joka ei rajaudu pelkästään koulutusjärjestelmään tai oppilaitoksiin, vaan jatkuu läpi ihmisen elämänkulun. Oppimista tapahtuu useissa eri tilanteissa. Voidaankin erotella toisistaan oppimisen institutionaalinen ja yleisinhimillinen merkitys, eli oppiminen joka tapahtuu ohjatusti koulutusjärjestelmän eri tasoilla ja oppiminen, jota tapahtuu kaikissa yksilölle merkityksellisissä tilanteissa. (Jarvis 2011.) Mitä nuoremmista ihmisistä on kysymys, sitä enemmän heidän elämästään on kulunut koulutuksen piirissä. Oppimisen yleinen merkitys saattaa samaistua institutionaaliseen oppimiseen monin tavoin, mutta jakolinja on tässä yhteydessä mahdollisesta keinotekoisuudestaan huolimatta hyödyllinen erotellessaan asenteita oppimisinstituutioissa ja niiden ulkopuolella tapahtuvaan oppimiseen.

Suomalaiseen yhteiskuntaan on perinteisesti kuulunut vahva oppimisen ja koulutuksen arvostaminen. Paitsi sosiaalisen nousun välineenä, koulutus ja oppi on nähty itsessään arvokkaina. Luottamus erityisesti peruskouluun onkin ollut ja on kansainvälisesti vertaillen vahvalla tasolla. (Sahlberg 2011; Simola 2015.) Tätä samaa linjaa jatkaen Nuorisobarometrin oppimista koskevissa vastauksissa pidetään varsin johdonmukaisesti arvossa niin käytännön taitoja kuin yleissivistystäkin. Haastatteluissa yleissivistystä ei määritelty vastaajille, eikä sille yleisesti vakiintunutta määritelmää olekaan. Vaikka yleissivistyksen sisältö on jatkuvassa muutoksessa, on siinä merkittävää jatkuvuuttakin (Niiniluoto 2018), ja ehkä barometriin haastateltujen ”en osaa sanoa” -vastausten vähyys kertoo sanan tuttuudesta myös nuorille.

Kuviosta 19 nähdään, että kolme neljäs- tä nuoresta on täysin samaa mieltä siitä, että oppimisesta saatu palaute on tärkeää. Lähes yhtä moni pitää laajaa yleissivistystä itsessään arvokkaana. Molemmat nämä ominaisuudet ovat asioita, jotka ovat tyypillisiä koulutuksessa

KUVIO 19. "MITÄ MIELTÄ OLET SEURAAVISTA OPPIMISEEN JA OSAAMISEEN LIITTYVISTÄ VÄITTÄMISTÄ?" (%)

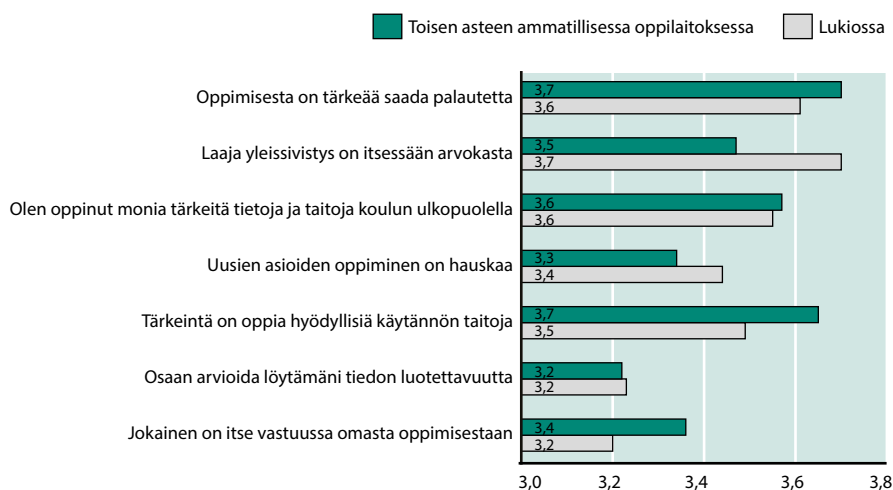
tapahtuvalle oppimiselle. Kuten kuviosta 23 näkyy, yleissivistys on tärkein monialainen taito, jonka nuoret kokevat oppivansa nimenomaan koulutusjärjestelmän piirissä. Nämä molemmat asenteet ovat tyypillisiä erityisesti tytöille, samoin uusien asioiden oppimisen pitäminen hauskana.

Palautteen saamisen tärkeydestä nimenomaan tytöille kertoo sekin, että opettajien kannustuksella on yhteys tyttöjen mutta ei poikien hyvään myöhempään kouluttautumiseen (kuvio 3 ja sen tulkinta). Nämä ovat kiinnostavia havaintoja, sillä yhdeksi selitykseksi suomalaistyttyjen suureen etumatkaan oppimisessa ja koulutustasossa on tarjottu sitä, kuinka suorituksia koulussa arvioidaan. Kysymys oppimisesta saadusta palautteesta vaatii selvästi tarkempaa erottelua. Nyt tehdyissä haastatteluisa erityisesti tytöt ovat sitä mieltä, että peruskoulussa oppilaan osaamista tulisi arvioida numeroarvioinnin sijaan sanallisesti, kun taas pojista selvä enemmistö haluaisi säilyttää numeroarvioinnin (kuvio 21).

Pojille tyypillisempää on puolestaan painottaa jokaisen vastuuta omasta oppimisestaan. Se, että tytöillä korostuu nimenomaan palautteen

saaminen ja pojilla omaehtoisuus, kertoo jotain erilaisista oppimisen tavoista tai sitten koulutuksen tavoista ja kyvystä tukea oppimista. Poikien peruskoulutuksen päättötodistuksen tyttöjä alhaisempi keskiarvo (Ristikari ym. 2016), poikien tyttöjä korkeampi NEET-aste ja heikompi PISA-menestys (Vettenranta ym. 2016) johdattelevat tulkitsemaan havaintoja siten, että koulun nykyinen toimintakulttuuri tuottaa osaltaan sukupuolittunutta oppimisen järjestystä, jossa tytöt oppivat keskimäärin poikia paremmin. On tietysti tärkeää korostaa, että tämä huomio on tilastollinen eikä se kiinnitä huomiota erilaisiin tapoihin olla tyttö, poika tai kieltäytyä mukautumasta tähän jakoon. Muissa kuvion 19 kysymyksissä ei sukupuolten välillä tosin ole merkitseviä eroja, joten havainnoista ei ole syytä vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Päinvastoin kannattaa huomioida erojen puuttuminen. Esimerkiksi se, ettei sukupuolten välillä ole eroja käsityksissä käytännön taitojen tärkeydestä, ei välttämättä tue ennakkokäsityksiä sukupuolten erilaisista oppimismotivaatioista. (Ks. myös kuvio 28 tyttöjen ja poikien oppimisesta koulussa ja sen ulkopuolella.)

KUVIO 20. "MITÄ MIELTÄ OLET SEURAAVISTA OPPIMISEEN JA OSAAMISEEN LIITTYVISTÄ VÄITTÄMISTÄ?" LUKIOLAISTEN JA AMMATTIKOULULAISTEN VERTAILU. (KESKIARVOT; 4 = TÄYSIN SAMAA MIELTÄ, 1 = TÄYSIN ERI MIELTÄ.)

Ammatillisen ja yleissivistävän linjan opiskelijoiden erot ovat monin paikoin oletetun kaltaisia: siinä missä lukiolaiset arvostavat enemmän yleissivistystä, ammattikoululaiset pitävät tärkeimpänä hyödyllisiä käytännön taitoja (kuvio 20). Jakolinjat noudattavat tässä suhteessa yleissivistyksen ja ammatissivistyksen perinteisiä eroja. Yhtä arvattavaa ei kenties ole se, että lukiolaisista uusien asioiden oppiminen on hausempaa kuin ammattikoululaisista tai että ammattikoululaiset pitävät lukiolaisia tärkeämpänä oppimisesta saatavaa palautetta. Samaan aikaan ammattikoululaiset allekirjoittavat lukiolaisia useammin myös väitteen siitä, että jokainen on itse vastuussa omasta oppimisestaan. Tämä asenne lieenee sukua Nuorisobarometrien vakioväitteelle, että menestyminen elämässä on itsestä kiinni. Ajatus jokaisesta oman onnensa seppänä on tyypillinen nimenomaan ammattikoululaisille.

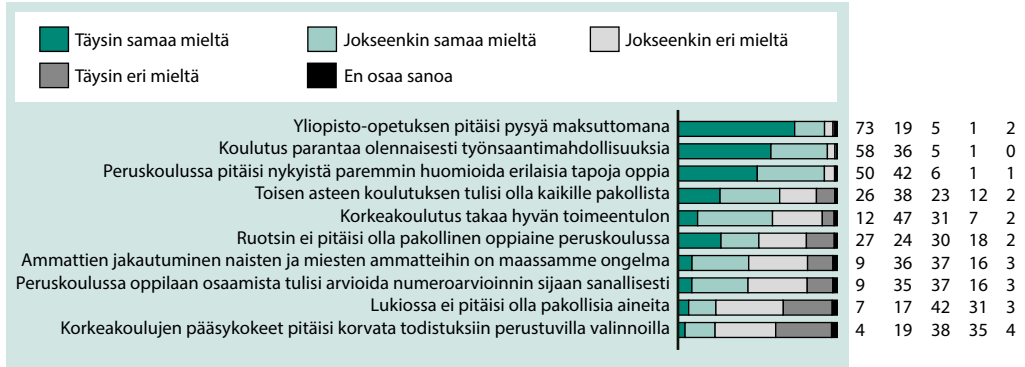
Kysymys tiedon luotettavuuden arvioinnista ei tuota eroja koulutusmuotojen välillä. Tämän kysymyksen voi laajemmin tulkita liittyvän informaatiolukutaitoon. Informaatiolukutaidon käsitteellä viitataan kykyyn paitsi hakea ja ymmärtää tietoa myös arvioida lähteen luotettavuutta ja luoda siihen kriittinen suhde. 93 prosenttia nuorista on joko täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämän ”osaan arvioida löytämäni tiedon luotettavuutta” kanssa. Heidän käsitystään omasta informaatiolukutaidostaan voi siis pitää verrattain korkeana. Nuorten itsensä käsitys kyvystään arvioida tiedon luotettavuutta on ristiriidassa sellaisten tutkimusten kanssa, jotka korostavat, ettei nuorten informaatiolukutaito kehity automaattisesti. Esimerkiksi lukiolaisia tutkittaessa tuotetaan tuloksia, joiden mukaan lukiolaiset eivät välttämättä osaa arvioida lähteiden pätevyyttä ja luotettavuutta. (Sormunen & Heinström 2015; Mikkonen 2015.) Ajankohtainen keskustelu valeutisista ja ennakkokäsityksiä tukevien uutisten luomasta vahvistusharhasta ei näytä vaikuttavan vastaajien käsityksiin omista kyvyistään arvioida tietoa.

NÄKEMYKSET KOULUSTA JA KOULUTUKSESTA

Yleiskuva kuvion 21 kouluun ja koulutukseen liittyvistä näkemyksistä kertoo niin halusta säilyttää koulutusjärjestelmän nykyisiä rakenteita kuin muutoshalustakin. Perinteinen suomalainen yhteiskunnan kertomus koulutuksen arvosta tulevan työuran edistäjänä näkyy aineistossa selkeästi. Useampi kuin yhdeksän kymmenestä arvioi koulutuksen parantavan olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia. Yhtä moni haluaisi yliopisto-opetuksen säilyvän maksuttomana, ja useampi kuin kolme neljästä vastustaa korkeakoulujen pääsykokeiden korvaamista todistuksiin perustuvilla valinnoilla. Kriitikoista nykyistä koulutusjärjestelmää kohtaan kertoo lähes yksimielinen näkemys siitä, että peruskoulussa pitäisi nykyistä paremmin huomioida erilaisia tapoja oppia. Laajaa keskustelua herättäneistä uudistusajatuksista vastaajien enemmistön tuen saa oppivelvollisuuden jatkaminen toisen asteen tutkintoon saakka. Joka toinen nuori haluaisi luopua ruotsin pakollisuudesta peruskoulussa. Sen sijaan vain joka neljäs on edes jokseenkin samaa mieltä lukion pakollisista aineista luopumisesta. Vaikkei kysymys tarkkaan ottaen kohdentunut pakollisten aineiden määrään, se tuo oman kriittisen äänensä keskusteluun valinnaisuuden lisäämisestä lukion opetusohjelmaan.

Kysymys oppivelvollisuuden pidentämisestä muotoiltiin konkreettiseksi väitteeksi toisen asteen eli lukion tai ammatillisen koulutuksen pakollisuudesta. Noin kaksi kolmesta kannattaa ja joka kolmas vastustaa ajatusta. Todennäköisesti ajatuksen suosio olisi vielä suurempi, jos pakosta puhumisen sijaan olisi kysytty, tuleeko jokaiselle nuorelle varmistaa paikka peruskoulun jälkeen. Nykyisin tämä hyväksytään laajasti koulutuspoliittisena tavoitteena, mutta siitä jäädään yhä kauas. Vuonna 1987 syntyneestä kohortista vailla peruskoulun jälkeistä ammattitutkintoa oli 25 ikävuoteen mennessä 13,7 prosenttia. Sukupuoliero oli verrattain iso: pojista vailla tutkintoa oli 16 prosenttia, tytöistäkin 11 prosenttia. (Ristikari ym. 2016.)

KUVIO 21. "MITÄ MIELTÄ OLET SEURAAVISTA KOULUUN JA KOULUTUKSEEN LIITTYVISTÄ KYSYMYKSISTÄ?" (%)

On huomion arvoista, että vaikka oppivelvollisuuden pidentäminen saakin kannatusta ennen kaikkea korkeammin kouluttautuneilta, enemmistö myös opintojen ulkopuolelle jääneistä nuorista pitää sitä hyvänä ajatuksena. Enemmistö niistäkin, jotka itse ovat jossain vaiheessa keskeyttäneet lukion tai ammattikoulun, kannattaa toisen asteen pakollisuutta kaikille. Tämä viittaa siihen, että ilman opiskelupaikkaa jääminen ei liene usein oma tietoinen valinta. Vaikka pakko ei aina olisikaan paras motivaattori, moni nykyisestä koulutusysteemistä pudonnut toivoo sitä ainakin yleisellä tasolla. Kysymys oppivelvollisuuden pidentämisestä 12-vuotiseksi ei ole mustavalkoinen myöskään syrjäytymisen ehkäisyn ja yhteiskuntapolitiikan näkökulmasta: tulisiko sen vaatimat lisäpanostukset kohdistaa pikemminkin tukea tarvitseville nuorille kuin koko ikäluokalle? Entä mihin ikäryhmään panostaminen olisi tehokkainta, nuoriin vai jo lapsiin?

Koulutus voi katketa myös talousvaikeuksiin (ks. kuviot 16 ja 40). Vaikka lukioissa ja ammattikouluissa opiskelu onkin itsessään maksutonta, voivat oppikirjat ja välineet maksaa tuhansia euroja (PeLa 2016). Opintojen kustannukset vaikuttavat opintojen keskeyttämiseen etenkin ammatillisella puolella. Koska toisen asteen koulutus on käytännössä ehto työelämässä menestymiselle, liittyy keskustelu

oppivelvollisuuden pidentämisestä myös laajempaan kysymykseen mahdollisuuksien tasa-arvosta. Joulukuussa 2017 teetetyt kyselytutkimuksen²¹ mukaan kaksi kolmesta suomalaisesta kannattaa toisen asteen aitoa maksuttomuutta (Harmaala 2017). (Toisen asteen koulutuksen kalleudesta ks. Pentikäinen & Luomala & Euro tässä julkaisussa.)

Oppivelvollisuusiän nostamisen ohella toinen suuri keskiasteen koulutuksen uudistamiseen liittyvä kysymys koskee ammatillisen ja lukiokoulutuksen integrointia. Kumpikaan ajatuksista ei ole uusi,²² mutta ajatus niin sanotusta nuorisokoulusta ei ole saanut suosiota. Lukion ja ammattikoulun yhteistutkintoja on toki olemassa, mutta ne eivät ole kovin suosittuja. Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen yhdistämisestä ei tällä kertaa kysytty barometrin haastatteluissa, mutta kymmenen vuoden takaisessa Nuorisobarometrissa ainoastaan joka viides kannatti sitä. Ennen kaikkea lukiolaiset olivat kriittisiä, mikä kuvaa lukion omaa erityistä paikkaa suomalaisten perinteisessä koulutusajattelussa. (Myllyniemi 2007, 62.)

Harvempi kuin yksi nuori neljästä kannattaa korkeakoulujen pääsykokeista luopumista. Ajatusta valinnasta koulutodistuksen ja ylioppilaskirjoitusten tulosten perusteella on perusteltu paitsi valintakokeiden kalleudella ja työläydellä, myös sillä, että opiskelijoiden on näin arveltu

pääsevän työmarkkinoille nykyistä aikaisemmin. Vastustajat puolestaan ovat huolissaan pääsyko-keista luopumisen seurauksista, kuten siitä, että varhentuva kilpailu korkeakoulupaikoista lisäisi paineita yhä nuorempien koululaisten harteille. Koulutusjärjestelmä joustaa nykyisin siten, että vaikka yli kaksikymppisenä voi alkaa ahkeroida ja päästä opiskelemaan sitä, mistä on ehkä vasta kouluaikojen jälkeen kiinnostunut.

Pääsykoeuudistuksen on pelätty lisäävän eriarvoistumista, sillä heikkoon koulumenestykseen katkeavan koulutuspolun on arveltu koskevan erityisesti paitsi hitaasti kypsyviä myös oppimisvaikeuksista kärsiviä. Jos valintajärjestelmä painottaa ylioppilastodistusta, saattavat maksulliset preppauskurssitkin siirtyä lukioon, mikä voi mutkistaa jo valmiiksi huonommista lähtökohdista ponnistavien, kuten köyhistä tai rikkinäisistä kodeista tulevien lasten opinpolkua entisestään. Nuorisobarometrin aineistossa kuitenkin pääsykokeista luopumisen vastustus on suurinta hyvin toimeen tulleiden lapsuudenkotien korkeasti koulutettujen vanhempien jälkeläisillä. Myös alueellisen eriarvoisuuden näkökulma on ollut keskusteluissa esillä, sillä oppilaiden lisäksi myös oppilaitoksissa on eroja.

Kysymys korkeakoulujen pääsykokeista on ajankohtainen etenkin lukiolaisille, joiden parissa uudistuksen kannatus on vähäisempää kuin ammattikoululaisten. Ehkä asenne-erojen taustalla on se, että toisin kuin ammatillisen linjan valinneet, eivät saman ikäiset lukiolaiset välttämättä vielä ole suuntautuneet tai edes halunneet suuntautua opinnoissaan ammattitaito-veiden mukaisesti. Asiaa kysyttäessä useampi kuin joka neljäs lukiolainen ei vielä tiedä, mitä haluaa opiskella lukion jälkeen, ja vain vähemmistö on varma asiasta (kuvio 9). Vaatimus tehdä uran kannalta ratkaisevia valintoja jo teini-iässä ei ole aivan sopusoinnussa nuoruuteen liittyvän itsensä etsimisen kanssa. Tavallaan epäjohton-mukaisesti on korkeakoulujen pääsykokeista luopumisen kannatus keskimääräistä suurem-paa koulumenestykseltään heikkojen ja tulevai-suudenvalinnoistaan epävarmojen lukiolaisten parissa. Asiaa ei välttämättä ajatella ensisijaisesti

oman tilanteen ja edun näkökulmasta, vaan taustalla on yleisempi asenne korkeakoulutus-ta kohtaan. Koulutusmyönteisyydestä kertoo paitsi oma opintomenestys, myös se, että pääsykokeista luopumista vastustavat pitkälti samat nuoret, jotka kannattavat yliopisto-opetuksen pysymistä maksuttomana. Myös lukio-opinto-jen laaja-alaisuuden tärkeys sinänsä on otettava pohdinnoissa huomioon. Nuorisobarometrin aineistossa pääsykokeista luopumisen kannatus on voimakkaasti yhteydessä siihen, että yleissi-vistystä pidetään itsessään arvokkaana (vrt. ku-vio 19).

Edellä havaittiin erityisesti tyttöjen pitävän laajaa yleissivistystä itsessään arvokkaana. Siinä missä pojille on tyttöjä tavallisempaa toivoa, ettei ruotsi olisi pakollinen oppiaine peruskoulussa ja ettei lukiossa olisi pakollisia aineita, on tytöille tyypillisempää toivoa peruskouluun nykyistä parempaa erilaisten oppimistapojen huomiointia ja sanallista arviointia numeroarviointiin sijaan. Tytöt myös kannattavat poikia enem-män toisen asteen koulutuksen pakollisuutta ja yliopisto-opetuksen maksuttomuutta. Samasta kertoo sekin, että kysyttäessä erilaisten taitojen tärkeydestä elämässä pärjäämiselle tytöillä ko-rostuu poikia selvästi enemmän niin yleissivi-tys, kielitaito kuin luovuuskin (kuvio 29 ja sen tulkinta). Tyttöjen suhtautuminen opintoihin vaikuttaa siis kauttaaltaan laaja-alaisemmalta ja itseisarvoisemmalta, pojilla puolestaan käytän-nöllisemmältä ja välineellisemmältä. Kysyttäes-sä opiskelupaikan valintaan vaikuttavia asioita pojilla korostuvat halu päästä hyväpalkkaiseen työhön sekä halu päästä johtajaksi (kuvio 11). Päämääräsuuntautuneisuudesta kertonee sekin, että pojat ovat päättäneet keskimäärin tyttöjä nuorempana mitä haluavat opiskella (kuvio 10).

Suurimmat sukupuolierot löytyvät siitä, että tytöistä yli puolet (56 %), mutta pojista vain kolmannes (33 %) pitää ammattien jakautumis-ta naisten ja miesten ammatteihin ongelmana. Aiemmin Nuorisobarometreissa ei ole kysytty suhtautumisesta ammattien sukupuolittumi-seen, mutta vuoden 2016 barometrin kysymys toiveammateista osoitti sen, että ammattitavoit

ovat edelleen hyvin sukupuolittuneita. Terveys-, hyvinvointi- ja kasvatusala ovat voimakkaasti naisennemmistöisiä alahaaveita, tekniikan alat ja ICT miesennemmistöisiä (Teräsaho & Keski-Petäjä 2017). Alakouluikäisille suomalaislapsille tehdyssä kyselyssä²³ tyttöjen ja poikien haaveam-mateissa oli niin ikään selkeitä eroja. Yllättävää oli myös toiveammattien perinteisyys: tytöt ha-luavat opettajiksi, eläinlääkäreiksi ja lääkäreiksi, kun poikien toiveammateissa korostuvat poliisi ja palomies (Ervasti 2016).

Koulutususko

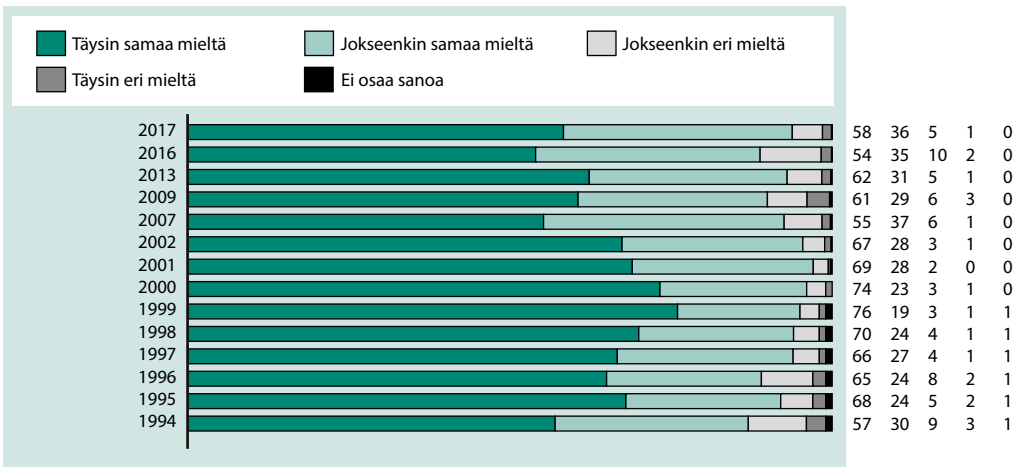
Useampi kuin yhdeksän nuorta kymmenestä on samaa mieltä siitä, että koulutus parantaa olen-naisesti työnsaantimahdollisuuksia. Näkemys, joka on tässä tulkittu ”koulutususkoksi”, on siis valtaenemmistölle nuoria lähes itsestäänselvyys. Kuitenkin yli 20 vuoden seurannassa on myös havaittavissa muutoksia. Vuoden 2016 Nuorisobarometrissa koulutususkon trendeissä havait-tiin ilmeinen yhteys nuorisotyöttömyyden muu-toksiin (Myllyniemi 2017, 59). Asenteet eivät synny tyhjiössä, ja eri trendien osuminen ajal-lisesti yhteen voi viitata niiden olevan yhteydes-sä toisiinsa. Noin vuosituhannen vaihteeseen

saakka usko koulutukseen kasvoi ja nuoriso-työttömyys oli korkealla. Trendi kääntyi selvään laskuun 2000-luvun ensimmäisinä vuosina, kun nousukauden työmarkkinat vetivät suhteellisen hyvin myös vähemmän koulutettuja nuoria. Syksyllä 2008 alkaneen kansainvälisen talous-kriisin ja taantumun seurauksena nuorisotyöt-tömyys kääntyi jälleen kasvuun, samoin usko koulutuksen tärkeyteen työllistymisen kannalta.

Viime vuosina nuorisotyöttömyys on jäl-leen laskenut, mutta lasku vaikuttaa pysähty-neen vuonna 2017 ja kääntyneen jopa lievään kasvuun.²⁴ Kuvion 22 koulutususkoksi tulkit-tu asenne on jatkanut edellä kuvatun logiikan mukaisesti työttömyystrendien seuraamista, eli se on heikennyt, kunnes viimeksi kuluneen vuoden aikana jälleen se on ollut vahvistumaan päin.

Vaikka peräkkäisten vuosien väliset muu-tokset koulutususkossa eivät yleensä ole tilastol-lisesti merkitseviä, vaikuttaa koulutusasenteen hypoteettinen kytkös nuorisotyöttömyyteen yllättävän selvältä, varsinkin suhteessa pitkään trenditietoon. Yksi mahdollinen kritiikki viimei-simmälle käänteelle on se, että haastattelujen teemana on oppiminen ja koulutus, ja kuvion 22 väite esitettiin keskellä tähän aihepiiriin kuuluvia

KUVIO 22. "KOULUTUS PARANTAA OLENNAISESTI TYÖNSAANTIMAHDO LLISUUKSIA." VERTAILU 1994–2017. (%)

kysymyksiä. Niin sanotulla sosiaalisen suotavuuden paineella tarkoitetaan sitä, että haastelluilla on taipumus vastata ”oikein”, siten kuin he uskovat muidenkin vastaavan. Mikäli edeltäneet kysymykset ovat johdattelleet vastaamaan koulutusmyönteisesti, on kyseessä klassinen esimerkki kysymyksen kehystämisen vaikutuksesta tuloksiin. Joka tapauksessa on selvää, että kysymys asenteiden syistä on verrattoman moniulotteinen, eikä sitä missään tapauksessa kannata yrittää palauttaa vain taloussuhdanteisiin.

Koulutussosiologi Hannu Simola arvioi suomalaisen koulutususkon juurten löytyvän yhteiskunnallisesta kehityksen lykkäytymisestä, minkä takia kansan koulutuksen laajeneminen tapahtui samanaikaisesti teollistumisen ja hyvinvointivaltion rakentamisen kanssa. Tästä nousi Simolan mukaan suomalaisten kollektiivinen kokemus siitä, että lisäkoulutus auttoi sosiaalisesti eteen- ja ylöspäin. Nuorison voimakkaassa uskossa koulutuksen työllistävyyteen vaikuttaisi edelleen heijastuvan Suomessa yhä muuta edistynyttä liberaalia maailmaa yleisempi usko koulutuksen ja sosiaalisen nousun väliseen yhteyteen. (Simola 2017.) Toki väestötasolla myös tilastotiedot antavat tukea koulutuksen ja työllistymisen linkittymisestä.

Nuorisobarometrin haastatteluissa selvitetiin myös sitä, kuinka paljon nuoret uskovat eri asioiden vaikuttavan työnsaantiin (kuvio 36). Myös näin kysyttynä lähes yhdeksän vastaajaa kymmenestä kokee koulutuksella olevan paljon tai erittäin paljon merkitystä. Huomion arvoista on kuitenkin se, että vielä koulutustakin tärkeämmäksi koetaan asenne, motivaatio, työkokemus ja ammattitaito.

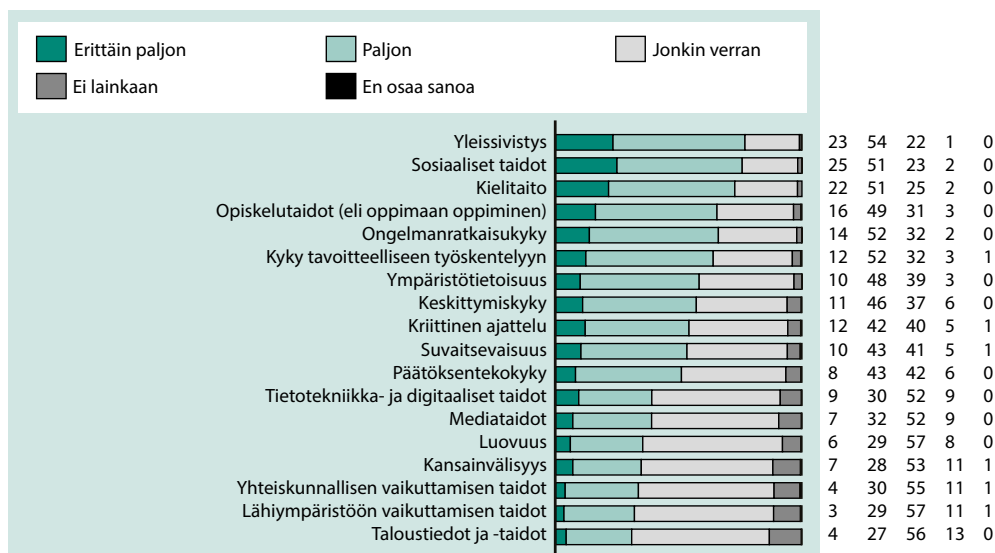
OPPI KOULUSSA JA SEN ULKOPUOLELLA

Kysymys siitä, millä tavalla yhteiskunnan tulisi painottaa koulutusjärjestelmän sisällä ja sen ulkopuolella tapahtuvaa oppimista, on yksi koulutuspolitiikan pitkäikäisiä, perustavia ongelmia. Oppiminen on yleisinhimillinen prosessi, jota tapahtuu läpi ihmisen elämänsä, eri

tilanteissa, jatkuvasti, yhdessä ja erikseen. Kokemuksellista oppimista painottanut kasvatusajattelun klassikko John Dewey totesi yli sata vuotta sitten, että sopivan tasapainon löytäminen niiden nuorten oppimien asioiden välille, joita opitaan muodollisen koulutusjärjestelmän parissa ja toisaalta tämän ulkopuolella arjessa tapahtuvan oppimisen kautta, on minkä tahansa yhteiskunnan hankalimpia tehtäviä (Dewey 1997, 9). Koulutuksen parissa käytettävä aika on länsimaissa pidentynyt, ja koulutus on nähty yhtenä yhteiskunnallisen hallinnoinnin keskeisenä välineenä (Salminen 2012, 102). Toisaalta yhtä aikaa laajentuneen koulutuksen kanssa on lisääntynyt taju siitä, kuinka paljon ihmiset oppivat myös koulun ulkopuolella erilaisissa arkisissa tilanteissa (Kiilakoski 2015). Tämä pulma saa tietysti erilaisia merkityksiä eri aikakausina. Tämän hetken suomalaisessa koulutuskeskustelussa koulutuksen ulkopuolista oppimista työstetään esimerkiksi näyttötutkintoihin, aiemmin hankitun oppimisen tunnustamiseen, portfolioihin, työssä oppimiseen tai vapaaehtoistyössä tapahtuvan oppimiseen liittyen.

Erityisesti eurooppalaisessa nuorisopolitiikassa on viimeisten parin vuosikymmenen aikana lisätty keskustelua koulutusjärjestelmän ulkopuolisesta oppimisesta. Tällöin lähtökohdaksi on, että yksilöllä oleva osaamispotentiaali on saatava paremmin tietoon. Yksilön näkökulmasta kyse on hänellä olevan osaamisen tunnustamisesta ja arvostamisesta, työnantajien näkökulmasta tarkan tiedon saamisesta siitä, mitä potentiaaliset työntekijät osaavat, ja yhteiskunnan näkökulmasta siitä, ettei hukata resursseja opettamalla ihmisille jotakin sellaista, minkä he jo tietävät. Tämän seurauksena on herännyt kiinnostusta koulutusjärjestelmän ulkopuolisiin oppimisen areenoihin, joita ovat esimerkiksi nuorisotyö, harrastukset tai työelämässä tapahtuva oppiminen. (Kiilakoski 2015, myös Siurala 2012.) Suomessa vastaavia ideoita on otettu käytäntöön ammatillista koulutusta koskevan reformin myötä, jolloin tavoitteena on luoda järjestelmä, jossa aiemmin hankittu osaaminen voidaan tunnistaa joustavasti ja työelämälähtöisesti.

KUVIO 23. "KUINKA PALJON KOET OPPINEESI PERUSKOULUSSA JA TOISEN ASTEEN KOULUTUKSESSA SEURAAVIA ASIOITA?" (%)

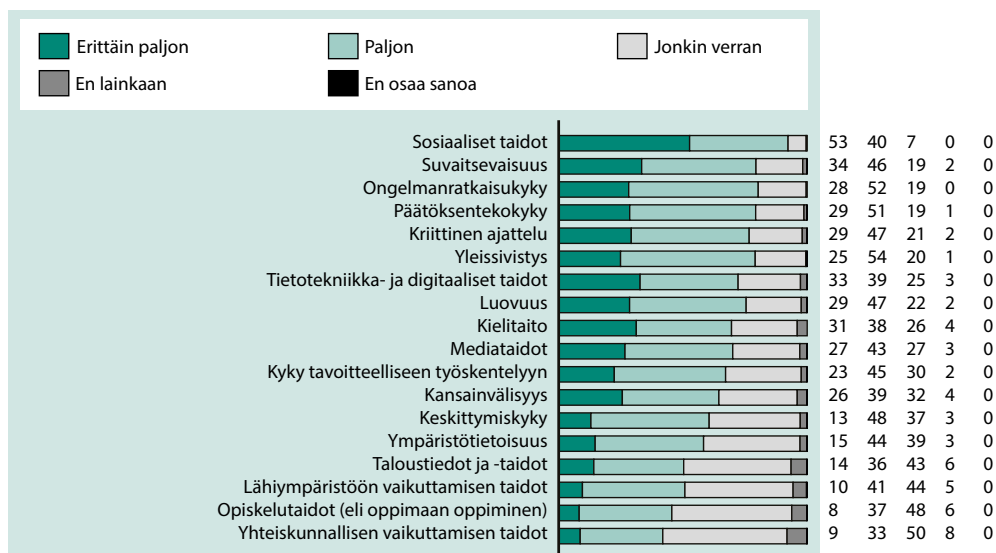

On väitetty, että nyky-yhteiskunnan lisääntyvät vuorovaikutuksen tavat ja areenat aiheuttavat muutoksia myös tavoille, joilla ihmisiä koulutetaan. On myös väitetty, että oppimisympäristöjen muutokset, teknologian lisääntyvä merkitys oppimisen mahdollistajana ja yhteistoiminnan tavat ovat enenevässä määrin murentaneet sitä kulttuurista asemaa ja oikeutus pohjaa, joka muodollisella koulutuksella on aiemmin ollut (esim. McGuire & Gubbins 2010). Muodollinen koulutus on reagoinut uusiin oppimisen areenoihin omaksumalla keinovalikoimaansa tapoja, joiden on perinteisesti nähty kuuluvan enemmän epämuodolliseen oppimiseen. Painopistettä on siirretty keskusteluihin, ryhmätoimintoihin ja ryhmäpedagogiikkaan, näyttötutkintoihin ja portfolioihin. Opettamisesta on liu'uttu kohti ohjaamista. Toisaalta epämuodollisen oppimisen arvoa on haluttu nostaa ja tehdä koulun ulkopuolista oppimista näkyväksi niin nuorille kuin työnantajillekin. Tällöin arvioidaan vaikkapa nuorisotyössä tehtäviä toimintoja oppimisen näkökulmasta, tunnistetaan niitä taitoja tai kompetensseja, joita nuorille sen

aikana kertyy, ja pyritään antamaan todistuksia, joita ehkä myöhemmin on mahdollista oppinnollistaa. (Heikkinen & Jokinen & Tynjälä 2012; Kiilakoski 2015.) Näin eri oppimisen tavat niin koulujärjestelmän sisällä kuin sen ulkopuolella alkavat lähentyä toisiaan.

Koulutusjärjestelmän puitteissa tapahtuvan oppimisen tunnistaminen nojaa aina jonkinlaisiin julkilausuttuihin arviointikriteereihin. Näin se on luonteeltaan oppilaita tai oppijoita ulkoa käsin, koulutuspolitiikassa julkisesti määriteltyjen kriteerien mukaan arvioivaa. Nuorisotutkimuksellisesti kiinnostavaa on katsoa, miten ihmiset itse arvioivat oppimistaan taitoja, aihekokonaisuuksia ja kompetensseja (tiedon, taidon ja asenteen yhdistelmä, joka auttaa suoriutumaan jossakin tehtävässä). Tässä Nuorisobarometrissa kysyttiin nuorilta, miten he arvioivat oppineensa näitä asioita koulutuksensa aikana ja koulutuksen ulkopuolella. Vastaukset antavat tulkinta-avaimia niin pohdintaan siitä, mitä muodollisessa koulutuksessa opitaan, kuin siihen, mitä tärkeitä asioita opitaan koulun ulkopuolella, työssä, nuorisotyön parissa,

KUVIO 24. "KUINKA PALJON KOET OPPINEESI KOULUN ULKOPUOLELLA SEURAAVIA ASIOITA?" (%)

harrastuksissa tai vaikkapa vapaamuotoisissa toiminnoissa ystävien tai sukulaisten kanssa.

Kokemus taitojen oppimisesta oppilaitoksissa

Vaikka viime vuosina Suomen peruskoulu-laisten, varsinkin poikien sijoittuminen PISA-vertailuissa on hieman notkahtanut, on PISA-tutkimuksessa arvioitava tiedollinen osaaminen edelleen OECD-maiden kärkipäässä (Väljärvi 2015; Vettenranta ym. 2016). Nuorisobaromet-rissa ei kuitenkaan olla kiinnostuneita niinkään yksittäisistä kouluaineista, vaan yleisemmistä kyvyistä toimia omassa ympäristössään. Eurooppalaisessa nuorisopolitiikassa näitä kut-sutaan laaja-alaisiksi tai monialaisiksi taidoiksi. Ne edellyttävät usein eri ainesten yhdistämistä. Tällaisia ovat esimerkiksi vaikuttamis-, media-, opiskelutaidot ja sosiaaliset taidot. Haastattelut ovatkin omiaan mittaamaan juuri kokemusta tä-mäntyyppisten yleisempien taitoja oppimisesta, sillä asian selvittäminen olisi vaikeaa tai mahdo-tonta kysymättä sitä nuorilta itseltään – miten

esimerkiksi muutoin mitattaisiin koulun kykyä opettaa luovuutta?

Vastaajilta kysyttiin, kuinka paljon he ovat kokeneet oppineensa eri asioita peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen aikana (kuvio 23). Näin kysymys mittaa kokemusta oppimisesta oppivelvollisuuden alkamisesta täysi-ikäisyyteen asti. Peruskoulu on luonteeltaan yleissivistävä laitos, jossa pyritään siirtämään tuleville polville sitä tietomäärää, jonka aikuiset ovat katsoneet siirtämisen arvoiseksi. Samalla massamuotoinen koulutus aina edellyttää sitä, että koulutuksen ai-kana työskennellään laajan ihmisjoukon kanssa.

Ehkä näitä koulutuksen peruspilareja hei-jastellen nuoret kokevat oppineensa peruskou-lussa ja toisen asteen oppilaitoksissa eniten yleissivistystä ja sosiaalisia taitoja. Perusope-tuksen tavoitteille luonteenomaisesti nuoret kokevat oppineensa eniten yleissivistystä. Yli kolme neljännestä (77 %) kokee oppineensa yleissivistystä joko paljon tai erittäin paljon. Vastaavia määriä nuoret kokevat oppineensa myös sosiaalisia taitoja (76 %) sekä kielitaitoa (73 %). Kaksi kolmannesta tai lähelle sitä kokee

oppineensa vähintään paljon ongelmanratkaisukykyä (66 %), opiskelutaitoja (65 %) sekä kykyä tavoitteelliseen työskentelyyn (64 %). Kun tämän tuloksen asettaa rinnakkain niiden keskustelujen kanssa, jotka korostavat sitä, että nykykoulussa olisi tärkeää oppia oppimaan ja löytämään omat henkilökohtaiset tapansa saada tietoa, osoittautuu, ettei tavoite toteudu kaikkien oppilaiden osalta. Vastaajien arvion mukaan muita kysyttyjä vaihtoehtoja on opittu edellä mainittuja vähemmän. Esimerkiksi keskeisenä kansalaistaitona ja kasvatustavoitteena pidettyä kriittistä ajattelua (ks. Tomperi 2017, 226) ainakin paljon ilmoittaa oppineensa vain hieman yli puolet (54 %), samoin ympäristötietoisuutta (58 %), suvaitsevaisuutta (53 %) ja päätöksentekokykyä (51 %). Vähiten nuoret kokevat oppineensa yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja, lähiympäristöön vaikuttamisen taitoja sekä taloustietoja ja -taitoja.

Opittujen asioiden lisäksi kannattaa huomioida niiden vastaajien osuus, jotka eivät oman ilmoituksensa mukaan ole oppineet muodollisen koulutuksen aikana lainkaan joitakin kysyttyjä asioita. Koulun tehtävä on siirtää edellisen sukupolven arvostama taito- ja tietaines seuraavalle sukupolvelle (Kiilakoski 2012). Tällöin näyttää hätkähdyttävältä, että nuoret eivät mielestään ole oppineet lainkaan joitakin Nuorisobarometrissa kysyttyjä asioita koko lapsuus- ja nuoruusikänsä koulutuksessa. Vastaajista 13 prosenttia kertoo, että ei ole oppinut koulutuksessa lainkaan taloustietoja tai -taitoja. Kun tätä peilaa nuorisopolitiikassa käytävään keskusteluun nuorten velkaantumisesta ja ulosotoista (ks. esim. Rantala & Majamaa & Oksanen 2015, 47–48), tulos, jonka mukaan kahdeksasosa nuorista ei opi lainkaan taloustaitoja, tuntuu hätkähdyttävältä. Samoin 11 prosenttia vastaa, ettei ole oppinut lainkaan läheisesti toisiinsa liittyviä taitoja yhteiskuntaan ja lähiympäristöön vaikuttamisesta peruskoulun ja toisen asteen aikana. Nuorten osallisuuden edistäminen on ollut keskeinen tavoite koko 2000-luvun ajan, ja siitä on tullut yhä keskeisempi osa myös koulutuspolitiikkaa (Kiilakoski 2017). Yhdeksäsosa

oppilaista kuitenkin ilmoittaa, ettei ole oppinut lainkaan vaikuttamisen taitoja. Vastaavasti 11 prosenttia kokee, ettei ole oppinut koulussa lainkaan kansainvälisyyttä.

Digiloikkakeskustelua taustoittaa se, että 9 prosenttia vastaajista ilmoittaa, ettei ole oppinut lainkaan nyky-yhteiskunnassa olennaisia digitaalisia taitoja ja mediataitoja koulussa. Liegen yliopiston tekemä kansainvälinen vertailu tietotekniikan käytöstä osoitti, että huolimatta suomalaisten koulujen hyvästä varustelutasosta, oppilaiden oman kokemuksen mukaan tietotekniikkaa ei hyödynnetä opetuksessa. Perusopetuksessa Suomi käytti tietotekniikkaa vähiten, lukio-opetuksessa neljänneksi vähiten. Ammatillisessa opetuksessa tietotekniikkaa hyödynnettiin hieman enemmän. (Survey of Schools: ICT in Education, 86–87.) Tämä löydös saa tukea Nuorisobarometrissa. Ammatikoululaiset erottuvat myönteisesti muista kokemuksissaan tietotekniikkataitojen oppimisesta.

Tytöt kokevat poikia enemmän oppineensa koulussa kieliä, kykyä työskennellä tavoitteellisesti, keskittymiskykyä ja sosiaalisia taitoja. Myös oppilaitosten ulkopuolella tytöt kokevat oppineensa poikia enemmän sosiaalisia taitoja, mutta myös luovuutta ja suvaitsevaisuutta. Pojat puolestaan arvioivat tyttöjä enemmän oppineensa koulussa taloustietoja ja -taitoja, ympäristötietoisuutta, ongelmanratkaisukykyä sekä tietotekniikka- ja digitaalisia taitoja. Myös vapaa-ajallaan pojat kokevat tyttöjä enemmän oppineensa ongelmanratkaisukykyä, päätöksentekokykyä sekä taloustietoja ja -taitoja. Kiinnostavasti pojat kokevat selvästi tyttöjä useammin kielitaitonsa ja yleissivistyksensä parantuneen nimenomaan vapaa-ajalla (ks. kuvio 28).

Kuviossa 25 näkyy, että kaikkein nuorimmat kokevat oppineensa koulussa tai koulutuksessa lähes kaikkia kysyttyjä taitoja vanhempia ikäryhmiä enemmän. Tämä ei sinällään ole yllättävää, sillä juuri nuoremmat ovat käyttäneet ison osuuden elämästään koulussa, ja heille koulussa tapahtuva oppiminen muodostaa näin isomman osuuden kaikissa oppimisympäristöissä viete- tystä ajasta. Erot alle 20-vuotiaiden eduksi ovat

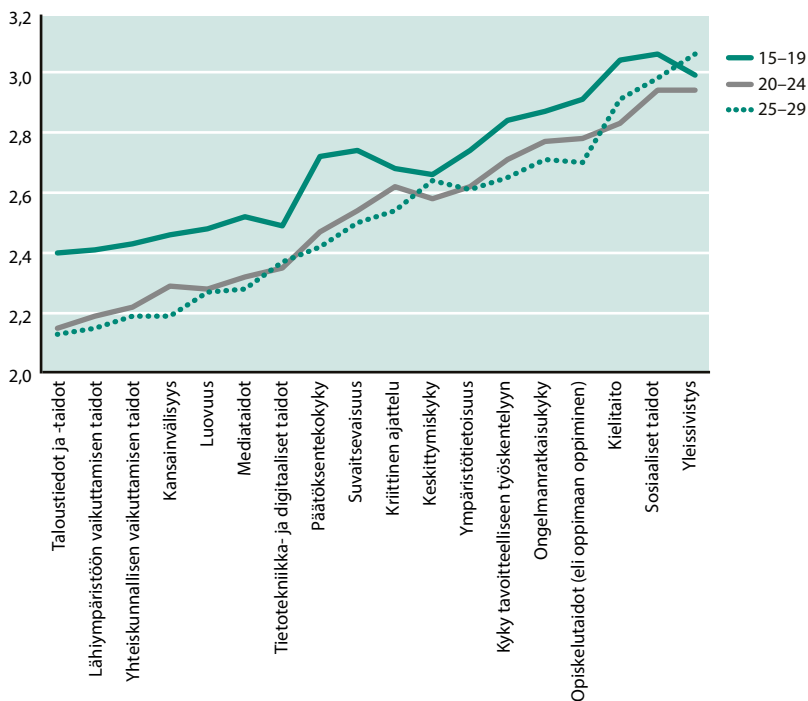
suuria varsinkin talous- ja vaikuttamistaidoissa, mutta myös esimerkiksi päätöksentekokyvyssä ja suvaitsevaisuudessa. Monet taidoista, joiden oppimisessa nuorimmat erottuvat edukseen, mainitaan tavoitteina uusimmassa opetussuunnitelmassa (POPS 2014). Havainto on koulutuspoliittisesti kiinnostava, mutta kouluoppimisen ikäryhmittäisiä eroja tulkittaessa on myös muistettava, että 15–19-vuotiaat arvioivat nykytilaa, kun taas vanhemmat ikäryhmät muistelevat menneitä. Kaikkein nuorimpien myönteisten kokemusten voi ainakin joidenkin taitojen osalta todella ajatella johtuvan siitä, että oppimistulokset ovat parantuneet. Toisaalta vuosien jälkeen takautuvasti vastaavat voivat suhteuttaa koulussa saamaansa oppia kaikkeen siihen, mitä he myöhemmin ovat koulutuksessa ja sen ulkopuolella oppineet.

Kuviota 25 kouluoppimisesta onkin valitsevaa peilata kuvioon 27, jossa vertaillaan

eri-ikäisten kokemuksia koulun ulkopuolella saadun opin määrästä. Siinä ikäryhmittäiset erot kääntyvät päinvastaisiksi, eli vanhimmat vastaajat kokevat nuoria enemmän oppineensa erilaisia taitoja koulun ulkopuolella. Elämänkulkua ajatellen vaikuttaa luonnolliselta, että nuorimpien oppimiskokemukset painottuvat kouluun. Erityisesti vaikuttamiseen, talousosaamiseen ja kansainvälisyyteen liittyvät taidot ovat sellaisia, jotka alle 20-vuotiailla painottuvat vanhempia vastaajia enemmän kouluun. Tuloksen voi lukea kouluoppimisen parantumisen näkökulmasta, mutta myös niin, että nimenomaan näitä taitoja on iän karttuessa erityisen paljon opittu koulun ulkopuolisessa elämässä.

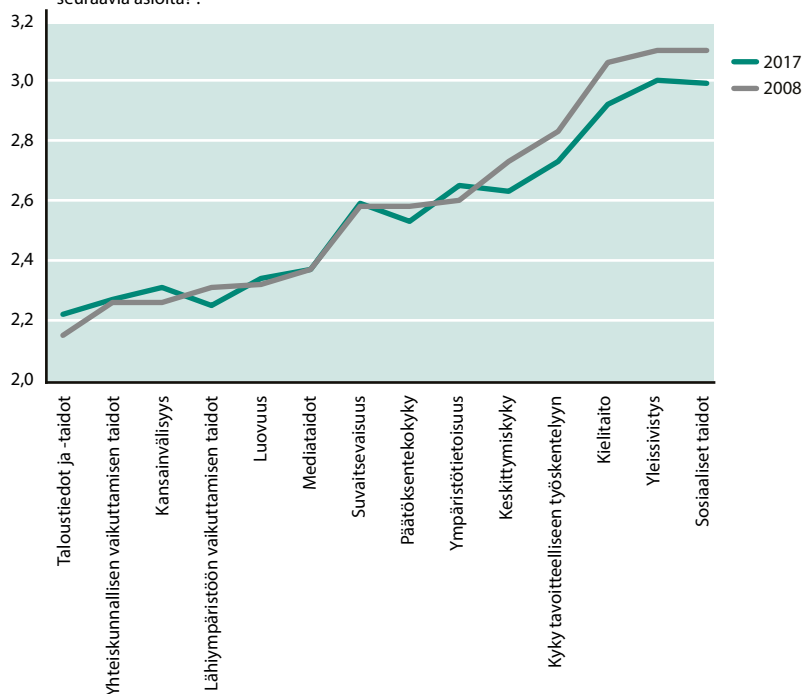
Nuorisobarometrissa tutkittujen laajojen osaamisalueiden oppimisesta on keskusteltu paljon viime aikoina. Suomalainen opetussuunnitelma on peruskoulussa perustunut usein yliopistollisten oppiaineiden varaan rakentuneisiin

KUVIO 25. KUINKA PALJON NUORET KOKEVAT OPPINEENSA KOULUSSA ERILAISIA TAITOJA (1 = EI LAINKAAN – 4 = ERITTÄIN PALJON). LUOKITTELU IÄN MUKAAN. KESKIARVOT.

KUVIO 26. "KUINKA PALJON KOET OPPINEESI PERUSKOULUSSA JA TOISEN ASTEEN KOULUTUKSESSA (ELI LUKIOSSA TAI AMMATTIKOULUSSA) SEURAAVIA ASIOITA?" (1 = EN LAINKAAN – 4 = ERITTÄIN PALJON). KESKIARVOJEN VERTAILU 2008* JA 2017 NUORISOBAROMETREISSA.

* 2008 kysymys esitettiin yleisemmässä muodossa "Kuinka paljon peruskoulussa ja toisen asteen koulutuksessa (eli lukiossa tai ammattikoulussa) mielestäsi oppii seuraavia asioita?".

koulun oppiaineisiin, ei niinkään kokoaviin ja monialaisiin taitoihin ja oppikokonaisuuksiin. Tuntijaossa vahvistettavat eri aineiden opetusmäärät ohjaavat koulua ainejakautuneeseen suuntaan erityisesti yläkoulun vuosiluokilla 7–9. (Ks. Vitikka 2009.) Tämä on tehnyt kokonaisvaltaisten aineiden opettamisen tarkastelun hankalaksi, mikä näkyy tämän tekstin kirjoitusajankohtana käytävässä keskustelussa siitä, kuinka hankalaksi koetaan rakentaa kouluun eri aineita yhdisteleviä oppimiskokonaisuuksia. Ainejakaisuus on ollut peruskoulun ja lukion osa jo pitkään. Oppiaineiden kokonaisuus on ollut hyvin pitkälle vakiintunut peruskoulun aikana. Tähän nähden ei liene yllättävää, että nuorten näkemykset siitä, miten eri teemakokonaisuuksia opitaan, ovat yllättävänkin samanlaisia

vertailtaessa vuoden 2017 tuloksia vuoteen 2008.

Suuntaa antavaa vertailua voidaan tehdä vuoden 2008 Nuorisobarometriin, jossa niin ikään selvitettiin kokemuksia koulussa saaduista opeista. Kuvion 26 vertailu on vain suuntaa antavaa, sillä vuonna 2008 ei suoraan selvitetty kokemusta omasta oppimisesta ("Kuinka paljon koet oppineesi...") vaan kysymys liikkui yleisemmällä tasolla ("Kuinka paljon peruskoulussa ja toisen asteen koulutuksessa mielestäsi oppii..."). Huolimatta kuluneesta vuosikymmenestä ja kysymysten erilaisesta muotoilusta ovat vastaukset kuitenkin pysyneet perin samanlaisina. Erot aiempaan ovat niin pieniä, että todennäköisesti vastaajilla on vahva taipumus vastata omien kokemusten perusteella riippumatta siitä,

kysytäänkö itse saatua oppia vai yleisempää kokemusta koulussa oppimisesta. Mikäli näin on, voi erojen tulkita heijastelevan todellisuudessa tapahtuneita muutoksia. Suurimmat erot vuoden 2008 tuloksiin ovat aiempaa vähäisemmäksi koettu oppi sosiaalisissa taidoissa, yleissivistyksessä, kielitaidossa, keskittymiskyvyssä ja kyvyssä tavoitteelliseen työskentelyyn. Hieman vuoden 2008 kyselyä enemmän nuoret sen sijaan kokevat oppineensa ympäristötietoisuutta, kansainvälisyyttä sekä taloustietoja ja -taitoja.

Oppi koulun ulkopuolella

Nyky-yhteiskunnassa oppimisen areenat ovat moninaistuneet ja oppimisen kehät laajentuneet mediaan, digitaalisiin kulttuureihin, harrastuksiin, työhön, vapaaehtoistoimintaan, muuhun kansalaistoimintaan ja esimerkiksi nuorisotyöhön. Näissä tapahtuva oppiminen on selkeä, tunnustettu tosiasia myös koulutuspoliittisessa keskustelussa ja koulutuksen käytännössä (Heikkinen & Jokinen & Tynjälä 2012; Siurala 2012), mutta nuorisotutkimuksellinen näkökulma asiaan on ollut toistaiseksi ohut. Siksi asiaa on kysyttävä nuorilta itseltään.

Oppiminen ei lopu koulun ovelle, joten koulun ulkopuoliseen elämään liittyvä kysymys on oleellinen täydennys oppilaitoksissa saaduille oppimiskokemuksille. Kysymyksessä haastateltaville luettiin esimerkkejä koulun ulkopuolella olevista oppimisympäristöistä: koti, vapaa-aika, harrastukset, työ, vapaaehtoistyö, nuorisotyö, muiden nuorten kanssa, tekemällä oppiminen. Tämä tarkennus on huomioitava tulosten tulkinnassa, sillä se alleviivaa, ettei kysymys koske yksinomaan vapaa-aikaa, vaan myös työelämää. Osin seurauksena tästä on kokemus oppimisesta ymmärrettävästi sidoksissa vastaajan ikään. Nuorimmat kokevat oppineensa koulussa enemmän kuin vanhemmat, ja vanhemmat vastaajat päinvastoin kokevat oppineensa koulun ulkopuolella nuoria enemmän. Asiat, joita etenkin kolmeakymmentä ikävuotta lähestyvät kokevat oppineensa koulun ulkopuolella, ovat vaikuttaminen, ympäristötietoisuus,

kansainvälisyys, taloustiedot ja kyky tavoitteelliseen työskentelyyn.

Vastaajat arvioivat oppineensa koulun ulkopuolella monia asioita selkeästi enemmän kuin koulun sisällä. Eniten koulun ulkopuolella on opittu sosiaalisia taitoja, joita ilmoittaa oppineensa paljon tai erittäin paljon 93 prosenttia nuorista. Myös seuraavina tulevia taitoja nuoret kokevat oppineensa koulun ulkopuolella verrattain laajasti. Suvaitsevaisuus, ongelmanratkaisukyky, päätöksentekokyky ja kriittinen ajattelu ovat kaikki taitoja, joita yli 75 prosenttia kertoo oppineensa paljon tai erittäin paljon. Huomiota kiinnittää se, että keskeisiä kasvatustavoitteita, joita kysyttyjen asioiden joukossa ovat ainakin kriittinen ajattelu, suvaitsevaisuus sekä tietotekniset ja digitaaliset taidot, vastaajat kokevat oppineensa selkeästi enemmän koulun ulkopuolella kuin koulussa.

Ero koulussa opittuun piirtyy selvästi tutkittaessa niitä aiheita, joita ei oman käsityksen mukaan opita lainkaan koulun ulkopuolella. ”Ei lainkaan” vastanneiden prosenttiosuudet ovat pienempiä kuin koulussa opittuja taitoja kysyttäessä. Tästä voinee päätellä, että ainakin minimitason ylittävissä oppimiskokemuksissa koulun ulkopuoliset oppimisympäristöt tuottavat tehokkaampia tuloksia. Tässä tarkastelussa kaikkein heikoiten opitaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja. 8 prosenttia ilmoittaa, ettei ole oppinut niitä lainkaan. 5 prosenttia ei oman ilmoituksensa mukaan ole oppinut lainkaan lähiympäristöön vaikuttamisen taitoja. Tämä vahvistaa omalta osaltaan epäilyjä siitä, että nuorten on helpompi tarttua lähiympäristöönsä liittyviin vaikuttamisen kysymyksiin kuin yleiseen yhteiskuntaan vaikuttamiseen. Nuorisopoliittisesti tärkeänä huomiona voi pitää sitä, että 8 prosenttia nuorista ei opi lainkaan, miten yhteiskuntaan vaikutetaan eikä näin ollen saavuta edes minimitasoa asiassa, jota voi pitää aktiivisen kansalaisuuden peruselementtinä.

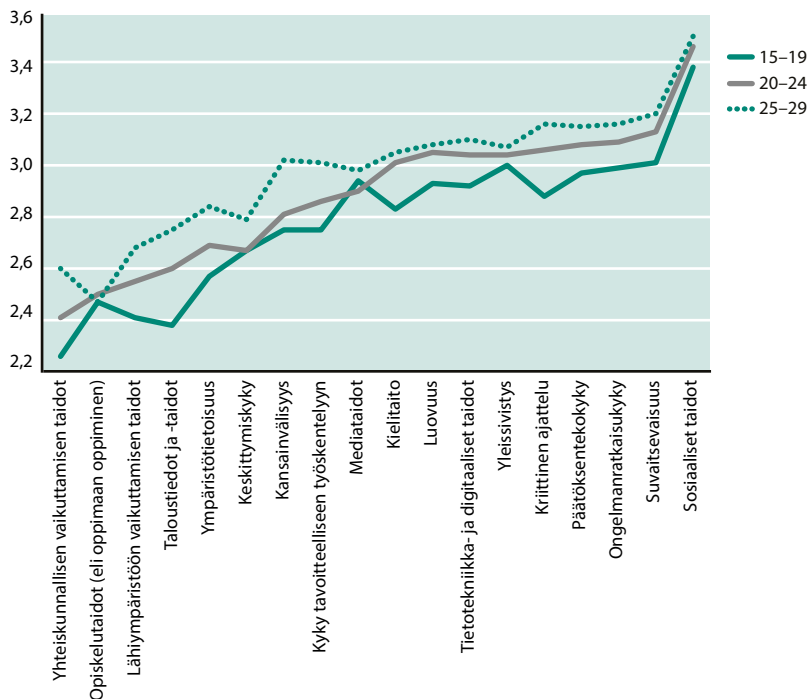
Sukupuolierot ovat suuria, pääsääntöisesti niin päin, että tyttöjen oppiminen painottuu selvästi poikia enemmän kouluun, poikien puolestaan koulun ulkopuolelle. Itse asiassa pojat kokevat oppineensa koulussa enemmän

ainoastaan opiskelutaitoja eli oppimaan oppimista. Havainto on linjassa sen kanssa, että kysyttäessä oppimisesta yleisellä tasolla korostuu tytöillä palautteen saaminen ja pojilla puolestaan omaehtoisuus (kuvio 19 ja sen tulkinta).

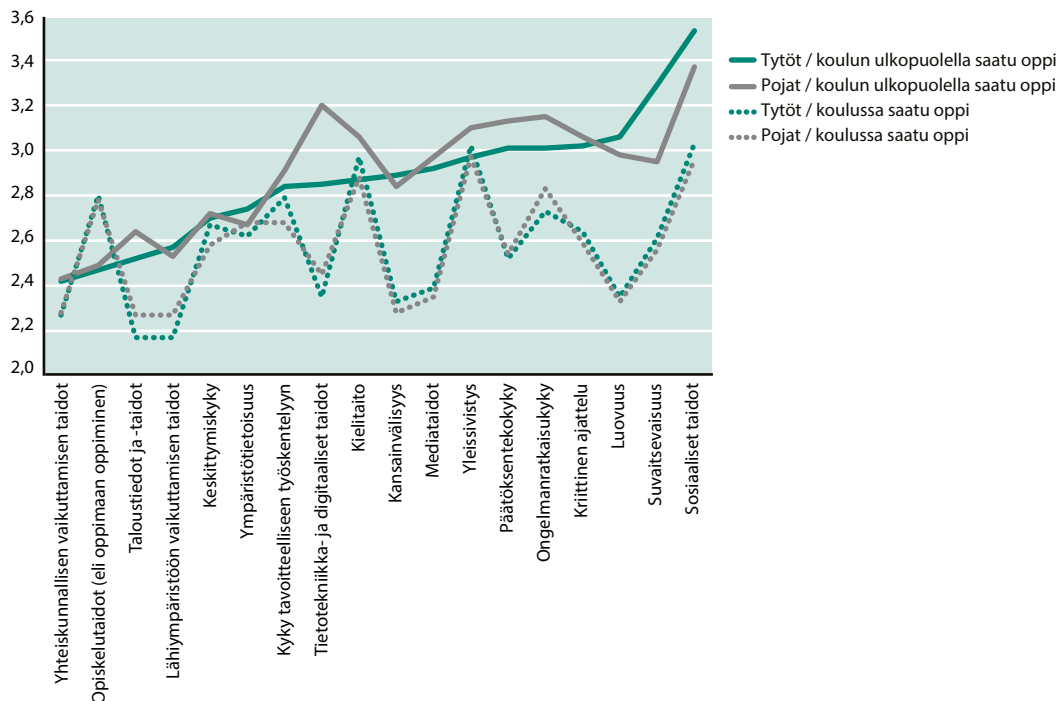
Tyttöjen ja poikien oppimisprofiilien vertailussa huomattava poikkeus on suvaitsevaisuus, jonka oppimisympäristönä koulu korostuu pojilla enemmän kuin tytöillä. Myös poikien sosiaalisissa taidoissa saama oppi painottuu kouluun enemmän kuin tytöillä. On tärkeää huomata, että poikien tyttöjä heikommista oppimistuloksista huolimatta on myös taitoja, joita pojat kokevat oppivansa erityisesti koulussa. Vaikka sosiaaliset taidot ja suvaitsevaisuus kuuluvat opetussuunnitelmaan (POPS 2014), tärkeässä roolissa on myös informaali oppiminen ja ylipäätään kouluympäristö sosiaalisen elämän keskeisenä tapahtumapaikkana.

Kysymys kotitaustan, kuten vanhempien tulo- ja koulutustason, merkityksestä koulutautumiseen saa lisävalaistusta kysymyksestä, jossa tiedustellaan, kuinka paljon nuoret kokevat oppineensa erilaisia taitoja koulun ulkopuolella. Vanhempien tulot ja koulutustaso ovat niin vahvasti kytköksissä toisiinsa (kuvio 1), että tässä oppimiskokemuksia tarkastellaan yksinomaan koulutustason mukaan. Aiemman tutkimuksen perusteella on tiedossa, että koulutustaso periytyy vahvasti (kotitaustan yhteyksistä koulutusvalintoihin ks. Kivinen & Rinne 1995; Kivinen ym. 2012; Ristikari ym. 2016; Karhunen & Uusitalo 2017). Vaikka tässä kysymyksessä ei keskitytä suoritettuihin tutkintoihin eikä edes menestykseen eri kouluaineissa, näkyy Nuorisobarometrin aineistossa selvästi, että korkeakoulutettujen lapset kokevat oppineensa koulussa merkittävästi muita enemmän niin

KUVIO 27. KUINKA PALJON NUORET KOKEVAT OPPINEENSA KOULUN ULKOPUOLELLA ERILAISIA TAITOJA (1 = EI LAINKAAN – 4 = ERITTÄIN PALJON). LUOKITTELU IÄN MUKAAN. KESKIARVOT.

KUVIO 28. KUINKA PALJON NUORET KOKEVAT OPPINEENSA KOULUSSA JA SEN ULKOPUOLELLA ERILAISIA TAITOJA (1 = EI LAINKAAN – 4 = ERITTÄIN PALJON). LUOKITTELU IÄN JA SUKUPUOLEN MUKAAN. KESKIARVOT.

yleissivistystä, kielitaitoa, ympäristötietoisuutta, kriittistä ajattelua kuin ongelmanratkaisukykyäkin.

Vieliä kiintoisampi havainto lienee se, että vanhempien koulutustason mukaiset erot ovat vähintään yhtä suuria koulun ulkopuolella kuin koulussa tapahtuvassa oppimisessa. Korkeakoulutettujen lapset kokevat oppineensa muita merkitsevästi enemmän yleissivistystä, kielitaitoa, kansainvälisyyttä, suvaitsevaisuutta, sosiaalisia taitoja, mediataitoja, ympäristötietoisuutta, kriittistä ajattelua sekä tietotekniikka- ja digitaalisia taitoja. Erityisesti silloin, kun molemmilla vanhemmilla on korkeakoulututkinto, nuoret kokevat oppineensa koulun ulkopuolella kansainvälisyyttä ja suvaitsevaisuutta. Yhdessäkään kysytyssä asiassa yhteys ei ole päinvastainen, siten että vanhempien matala koulutustaso olisi positiivisessa yhteydessä koetun opin määrään.

Kuten kuviosta 29 nähdään, nuoret itse kokevat monet lapsuudenkodin koulutuspääomiin kytkeytyvistä asioista hyvin tärkeiksi elämässä pärjäämisen kannalta. Vanhempien koulutustason kytkös koulun ulkopuoliseen oppiin on yksi vähemmän tutkituista yhteiskunnallisen aseman sosiaalisen periytyksen mekanismeista.

Nuorisobarometrin tulokset osoittavat, että koulutusvalintojen ohella vanhempien koulutustausta näkyy myös kokemuksissa koulun ulkopuolisesta oppimisesta. Tutkimukset osoittavat, että koulutetut äidit osallistuvat muita todennäköisemmin koulun vanhempain toimintaan. Tätä on pidetty yhtenä osoituksena Matteusvaikutuksesta eli prosessista, jossa myönteiset kohtaamiset ihmisten ja instituutioiden kanssa sekä aiempi osaaminen kartuttavat osaamista ja lisäävät myönteisiä kohtaamisia. (Gronow &

Kosunen & Silmäri-Salo 2015.) Näyttää siltä, että Matteus-vaikutus näkyy paitsi koulutusjärjestelmän sisäisissä oppimistuloksissa, myös sen ulkopuolisissa oppimisissa. Oppiminen kasautuu sekä koulussa että koulun ulkopuolella koulutettujen perheiden lapsille. Osin tätä voi selittää taloudellisen aseman ja yhteiskuntaluokan tuottamilla mahdollisuuksilla rahoittaa harrastuksia, kuljettaa niihin ja rohkaista lasta löytämään oma juttunsa.

Kääntöpuolena havaintoja koulun ulkopuolella saadun opin vanhempien koulutustason mukaisista eroista voi lukea siten, että ne korostavat kaikille yhteisen peruskoulun merkitystä syntyperään liittyviä yhteiskunnallisia eroja ta-soittavana instituutiona. Nuorten näkemykset koulussa opituista taidoista antavat viitettä siitä, että koulu voi kompensoida lapsuudenkodin eriarvoisia lähtökohtia paitsi mahdollistamalla varsinaisen sosiaalisen liikkuvuuden, myös kokonaisvaltaisemmin opettamalla kaikille elämän- ja arjenhallinnassa tarvittavia asioita.

Koulussa ja sen ulkopuolella tapahtuvan oppimisen vertailu sukupuolen mukaan tuottaa kiinnostavia havaintoja kuviossa 28. Ensimmäiseksi huomiota kiinnittää se, että tytöt ja pojat arvioivat varsin samansuuntaisesti, miten ovat oppineet erilaisia monialaisia taitoja. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että koko vuonna 1987 Suomessa syntyneen ikäluokan peruskoulun keskiarvoja vertailtaessa tytöt menestyvät poikia selkeästi paremmin ja pojilla taas on tyttöjä enemmän heikkoja arvosanoja (Ristikari ym. 2016). Vuoden 2015 PISA-tulosten mukaan poikien osaaminen on lukutaidossa ja matematiikassa tyttöjä heikommalla tasolla. Poikien osaaminen on myös heikentynyt tyttöjä enemmän. (Vettenranta ym. 2016.) Vuoden 2003 aikana peruskoulunsa päättäneitä ikäluokkaa ja vuonna 2015 yhdeksättä luokkaa käynyttä ikäluokkaa kuvaavat tutkimukset osoittavat samaan suuntaan: oppiaineissa tytöt näyttävät menestyneen 2000-luvun mittaan poikia paremmin, ja ero on kasvamassa. Monialaisten taitojen oppimisen osalta mitään sukupuolieroa ei käytännössä näytä olevan. Vastauksia voi tulkita

positiivisesti siten, että peruskoulu onnistuu tavoitteessaan opettaa keskeisiä kansalaistaitoja samalla tavalla kaikille ja että oppimistulokset eivät tällä ulottuvuudella ole sukupuolittuneita.

Koulutuksen ulkopuolella tapahtuvan oppimisen osalta tulokset heittelevät enemmän. Selkeimmät erot ovat asioissa, joita pojat ovat oppineet tyttöjä enemmän: tietotekniikassa, yleissivistyksessä, päätöksentekokyvyssä ja ongelmanratkaisussa. Tytöt taas ilmoittavat oppineensa poikia enemmän luovuutta, suvaitsevaisuutta ja sosiaalisia taitoja. Voinee päätellä, että koska tytöt ja pojat vastaavat samansuuntaisesti oppimiseen koulun sisällä, ei tämä tulos selity tulkintaeroilla, vaan tyttö- ja poikakulttuurien erilaisuudella ja vapaa-ajan tilojen ja niissä tapahtuvien toimintojen eroilla (tyttökulttuurien moninaisuudesta ks. Anttila ym. 2011). Vapaa-ajalla tapahtuvan oppimisen eroissa on helppo nähdä yhteys myös työmarkkinoiden pysyvään ja pitkäkestoiseen sukupuolittuneisuuteen, jossa tekniikka on enemmän miehinen ala, kun esimerkiksi hoiva-ala on naisinen.

Eri koulutusmuotojen välisen oppimisen vertailu

Nuorisobarometriaineiston pohjalta vertailtiin eri koulutusmuotojen sisällä opiskelevien tai opiskelleiden nuorten kokemuksia omasta oppimisestaan. Luokkina eroteltiin ne, joilla ei ole tutkintoa; ammatillista tutkintoa suorittavat tai jo suorittaneet; lukiossa opiskelevat tai ylioppilaat; ammattikorkeakoulututkintoa suorittavat tai jo suorittaneet; yliopistossa opiskelevat tai yliopistotutkinnon suorittaneet.

Koulutuksessa saatua oppia koskeva kysymys koski paitsi peruskoulua myös toisen asteen koulutusta, mikä mahdollistaa lukiolaisten ja ammattikoululaisten vertailun. Kuten vuosikymmenen takaisessa kyselyssä, kokevat lukiolaiset oppineensa koulussa enemmän yleissivistystä ja kielitaitoa kuin ammatillisemmin suuntautuneet. Ero lukiolaisten eduksi on suuri myös metataidoissa – esimerkiksi kriittisen ajattelun taidoissa ja opiskelutaidoissa (eli oppimaan

oppimisessa). Ammatillista tutkintoa opiskelevat sen sijaan kokevat oppineensa koulutuksen aikana muita enemmän luovuutta, tietoteknisiä ja digitaalisia taitoja sekä päätöksentekokykyä. Voi siis olettaa, että työntekoon ja tekemiseen orientoituva opetus (Herranen 2014; Souto 2014) vahvistaa muita oppilaitosmuotoja enemmän näitä ominaisuuksia. Vastinparina tälle voi huomioda myös sen, etteivät ammattikorkeakouluissa opiskelevat sijoitu missään kysytyssä osa-alueessa muissa oppilaitoksissa opiskelevia korkeammalle. Yliopistossa opiskelevat tai tutkinnon jo suorittaneet arvioivat oppineensa muita enemmän etenkin yleissivistystä.

Yhteenvetona peruskoulussa tai toisen asteen koulutuksessa syntyneiden oppimiskokemusten vertailu koulutusmuodoittain osoittaa, että pääsääntöisesti kokemus oppimisesta heijastelee sijoittumista koulutusjärjestelmään siten, että yliopistossa opiskelevat kokevat oppineensa muita enemmän ja tutkintoja vailla olevat vähiten. Jonkinlaisena poikkeuksena tästä on ylioppilaiden kokemus oppimisestaan, joka on verrattain korkealla tasolla. Kiinnostava poikkeus yleisestä linjasta on se, että vailla tutkintoa olevilla on pääsääntöisesti alhaisin käsitys omasta oppimisestaan lukuun ottamatta kahta aluetta: lähiympäristöön vaikuttamisen taitoja ja ympäristötietoisuutta. Ainakin sanoina samankaltaiset aihealueet ovat tulkittavissa omaa asuinpaikkaa ja siihen vaikuttamista lähellä oleviksi erotuksena yleisemmistä yhteiskunnallisista taidoista. Koulutuksen ulkopuolella olevat sen sijaan ovat kenties realistisen itsekriittisiä arvioidessaan, etteivät juuri ole oppineet koulun ulkopuolellakaan opiskelutaitoja tai keskittymiskykyä.

Ammattikoululaiset ja ammatillisen tutkinnon suorittaneet kokevat oppineensa koulun ulkopuolella monia asioita enemmän kuin lukiolaiset ja ylioppilaat, esimerkiksi keskittymiskykyä, opiskelutaitoja ja kykyä tavoitteelliseen työskentelyyn. Vaikka aineisto ei anna selitystä tähän, vastausta voi lähteä hakemaan esimerkiksi siitä, että ammattikoululaisille on tutkimusten mukaan tärkeää käytännönläheisyys. Työssä

oppimisen kaltainen tekemällä oppiminen on heille merkityksellistä. (Herranen 2014.)

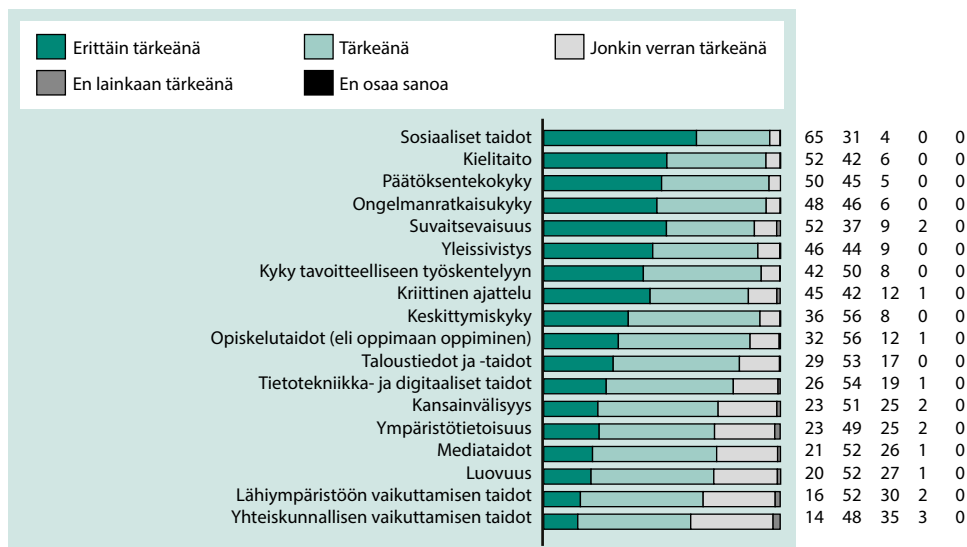
Avovastauksissa, joissa kysyttiin tarkemmin, missä eri asioita on opittu, on lukuisia kuvauksia työssä oppimisesta, kirjojen avulla opiskelusta tai vaikkapa omakohtaisesta opiskelusta tietokonevälikteisesti. Avovastausten kuvaukset siitä, miten ”työkaveri opetti mut hommiin”, miten kirjoista tai lehdistä on opiskeltu ”työtehtäviin liittyvää, osaamisen parantamista”, miten tietokoneen avulla on itsenäisesti opittu ”DJ-työskentelyä ja levykauppiaan ammattiosaamista” tai miten videoiden avulla on saatu haltuun ”auton, Volvon vetoakselin irrotus” osoittavat niitä moninaisia paikkoja, joissa koulun ulkopuolella opitaan paitsi tekemällä myös tekemään. Voiakin arvailla, että ammatillisesti suuntautuneille nuorille harrastuksissa, toisten parissa, työelämässä ja vapaa-ajalla itsenäisesti tehtävät, omaa kiinnostusta tukevat opinnot opettavat monia heille itselleen merkityksellisiä asioita, ja ehkä enemmän kuin tiedollista ainesta korostavassa yleissivistävässä opiskelussa.

TAITOJEN TÄRKEYS ELÄMÄSSÄ PÄRJÄÄMISELLE

Tässä Nuorisobarometrissa toistettiin vuoden 2008 Nuorisobarometrissa esitetty kysymys eri taitojen tärkeydestä elämässä pärjäämisen kannalta. Kuviosta 30 nähdään, etteivät vajaan kymmenen vuoden aikana tapahtuneet muutokset ole kovin dramaattisia. Kysymys elämässä pärjäämisestä onkin niin laaja, että jyrkät muutokset herättäisivät epäilyksiä tutkimusten reliabiliteetista. Suurimmat muutokset ovat kielitaidon, kansainvälisyyden, mediataitojen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen kokeminen aiempaa tärkeämmiksi. Ottaen huomioon mediaympäristön valtavan nopean mullistumisen trendi vaikuttaa johdonmukaiselta.

Kansainvälisyyden ja kielitaidon merkitysten arvioiminen entistä tärkeämmiksi on niin ikään sopusoinnussa megatrendien kanssa. Tosin ainakaan vieraiden kielten taidon tapauksessa arvostus ei näytä realisoituneen koulumaailmassa,

KUVIO 29. "KUINKA TÄRKEÄNÄ PIDÄT SEURAAVIA TAITOJA ELÄMÄSSÄ PÄRJÄÄMISEN KANNALTA?" (%)

jossa kielivalikoima on supistunut. Kehityskulun taustatekijöinä on huomioitava niin koulujen resurssit ja yleinen taloudellinen tilanne kuin perheiden ja nuorten asenteetkin. Koska kielitaitoa ei Nuorisobarometrissa määritelty, voi sen ajatella tiivistyvän monien vastaajien mielessä englannin kieleen.²⁵ Monille se kenties riittääkin, kun taas Suomen kielenopettajien liiton näkemyksissä kielitaito oikeastaan alkaa vasta kotimaisten kielen ja englannin jälkeen (Blencowe 2017). On myös muistettava, että kielitaitoon kuuluu myös äidinkieli. Nämä varaukset mielessä voidaan kuitenkin Nuorisobarometrin perusteella alustavasti arvioida, ettei kouluissa tarjottavan kielivalikoiman supistuminen vaikuttaisi olevan linjassa nuorten kielitaidon arvostuksen kanssa, sillä se on päinvastoin kasvusuunnassa.

Eri asioiden tärkeänä pitämisessä erot kokonaan koulutusta ja tutkintoja vaille olevien ja muiden välillä ovat suuria. Muodollisen koulutuksen ulkopuolella olevien mielestä niin mediataidot, suvaitsevaisuus, kielitaito kuin sosiaaliset taidot ovat selvästi vähemmän tärkeitä elämässä pärjäämisen kannalta kuin muiden mielestä.

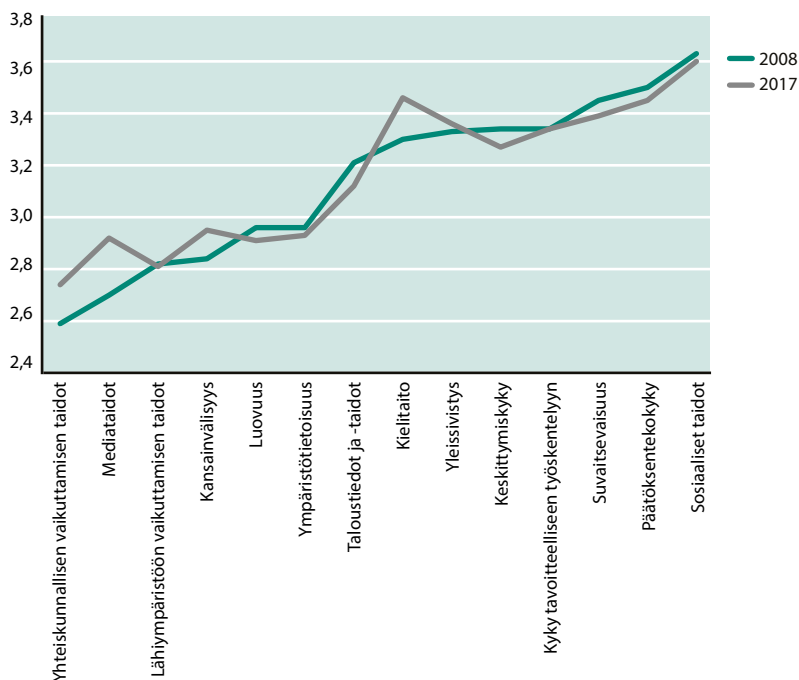
Lukiolaiset ja ylioppilaat pitävät useimpia selvitettyjä asioita ammattikoululaisia ja ammatillisen tutkinnon suorittaneita tärkeämpinä. Erot ovat suurimpia suhteessa kansainvälisyyteen, kriittiseen ajatteluun, suvaitsevaisuuteen ja kielitaitoon. Yliopistonuoret korostavat etenkin kriittisen ajattelun tärkeyttä.

SAATU OPPI JA SEN TÄRKEYS

Nuoria pyydettiin arvioimaan samojen taitojen tärkeyttä, joiden oppimista koulussa ja sen ulkopuolella käsiteltiin edellä kuvioissa 23–30. Yksi tapa tarkastella tätä informaatiopaljoutta on sijoittaa koulun ja sen ulkopuoliset oppimiskokemukset samaan kuvioon taitojen koetun tärkeyden kanssa. Näin saadaan vertailukuvio 31, joka näyttää erot koulun ja sen ulkopuolisen oppimisen välillä sekä niiden suhteen kunkin taidon tärkeyteen.

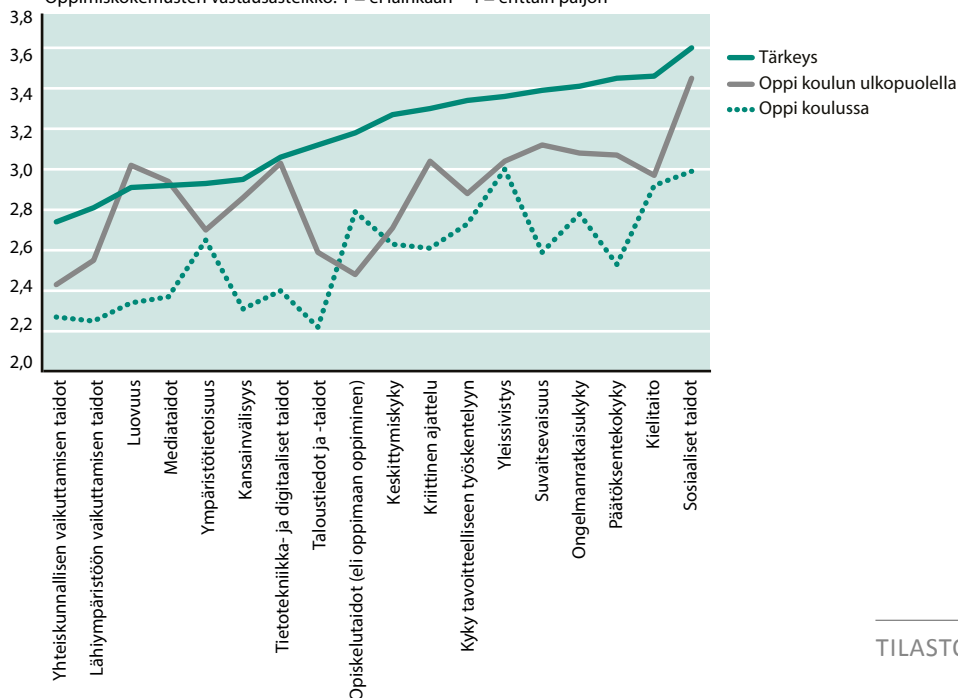
Heikoiten nuoret kokevat oppivansa yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja – tämä pätee sekä koulussa että vapaa-ajalla opittuun. Huomiota voi pitää kiinnostavana ajankohtaisen

KUVIO 30. "KUINKA TÄRKEÄNÄ PIDÄT SEURAAVIA TAITOJA ELÄMÄSSÄ PÄRJÄÄMISEN KANNALTA?" (1 = EN LAINKAAN TÄRKEÄNÄ – 4 = ERITTÄIN TÄRKEÄNÄ). KESKIARVOJEN VERTAILU 2008 JA 2017 NUORISOBAROMETREISSA.

KUVIO 31. NUORTEN KOKEMUS ERILAISTEN TAITOJEN TÄRKEYDESTÄ ELÄMÄSSÄ PÄRJÄÄMISEN KANNALTA SEKÄ SIITÄ, KUINKA PALJON HE KOKEVAT OPPINEENSA NIITÄ KOULUSSA TAI SEN ULKOPUOLELLA. KESKIARVOT.

Taitojen tärkeyden vastausasteikko: 1 = ei lainkaan tärkeää – 4 = erittäin tärkeää
Oppimiskokemusten vastausasteikko: 1 = ei lainkaan – 4 = erittäin paljon

keskustelun näkökulmasta, jossa pohditaan, mistä suomalaisnuorten osallisuusvaje tai kiinnostuksen puute yhteiskunnallisia asioita ja erityisesti perinteistä puoluepoliittista vaikuttamista ja edustuksellista demokratiaa kohtaan kumpuaa. On osoitettu, että kotitaustalla on keskeinen merkitys nuorten äänestyskäyttäytymiselle tai poliittiselle sosialisatiolle ylipäätään (Tomperi 2012; Lahtinen & Wass & Eronen 2017). Oppimiskokemuksista kysyttäessä sekä yhteiskuntaan ylipäätään että lähiympäristöön vaikuttamisen taidot olivat häntäpäässä. Tulokset kiinnittävät huomiota siihen, että nuoret kokevat oppivansa juuri näitä asioita keinoiten niin koulun sisällä kuin sen ulkopuolellakin. Myös tärkeysjärjestyksessä tämä taito on häntäpäässä huolimatta siitä, että demokraattista osallisuutta on pidetty keskeisenä oppimistavoitteena vähintään viimeisten parin vuosikymmenen ajan (Rautiainen & Toom & Tähtinen 2017; Kiilakoski 2017).

Tärkeimpinä taitoina pidetään sosiaalisia taitoja, kielitaitoa, päätöksentekokykyä, ongelmanratkaisukykyä ja suvaitsevaisuutta. Nämä ohittavat tärkeydessään yleissivistyksen. Nuorisobarometrin vastaajat nostavat esiin sosiaalisia kompetensseja sekä toisinaan sisäiseksi yrittäjyydeksi kutsuttuja taitoja tehdä päätöksiä ja ratkoa ongelmia. Ne koetaan tärkeämmiksi kuin vaikkapa kansainvälisyys tai ympäristötietoisuus.

Kaiken kaikkiaan vertailu osoittaa, että nuoret kokevat oppineensa koulun ulkopuolella enemmän kuin koulussa lähes johdonmukaisesti kaikkia kysyttäviä taitoja. Mikäli tämä nuorten kokemus vastaa likimainkaan heidän todellista osaamistaan ja oppimistaan, näyttää siltä, että kriitikoiden ajatus koulun hiipuvasta merkityksestä nuorten oppimisessa pitää paikkansa, vaikka onkin huomattava koulutuksen merkitys siinä, että nimenomaan opiskelutaitoja opitaan eniten koulutusjärjestelmän sisällä. Huomiota herättävästi kriittisen ajattelun taidot, päätöksentekokyky ja ongelmanratkaisukyky koetaan asioiksi, joita opitaan enemmän koulutuksen

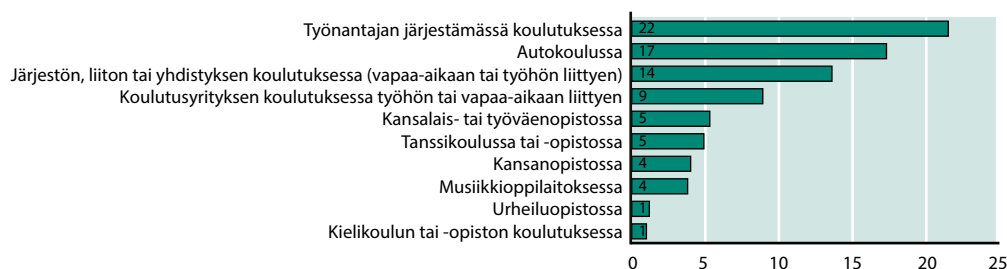
ulkopuolella. Kaikkia näitä taitoja pidetään myös tärkeimpiin kuuluvina.

Nuorten oma kokemus koulun ulkopuolisen opin suuresta merkityksestä on kiinnostava myös kansainvälisten PISA-vertailujen tulkinnan kannalta, niissä kun huomion painopiste on eri maiden peruskoulujen vertailussa. Suomalaisnuorten näkemykset koulun toissijaisesta roolista useimpien taitojen oppimisessa tavallaan hämärtää vertailuasetelmaa. On tietysti huomattava, että siinä missä Nuorisobarometrissa kysyttiin yleisemmistä taidoista, PISAn tutkimuskohteet ovat olleet sellaisia kuin matematiikka, luonnontieteet ja lukutaito. Viimeisimmän mittauksen mukaan suomalaisnuoret pärjäävät kansainvälisesti verraten hyvin ”yhteistoiminnallisessa ongelmanratkaisussa”, mutta sukupuolten väliset erot ovat maailman suurimmat, ja nimenomaan niin, että pojat jäävät alakynteen. PISA-mittauksen kohteessa, vuorovaikutus- ja keskustelutaidoissa, voi nähdä yhtäläisyyksiä niin ongelmanratkaisukykyyn kuin sosiaalisiin taitoihinkin, joita sekä tytöt että pojat Nuorisobarometrissa arvioivat oppineensa enemmän vapaa-ajallaan kuin koulussa. Tämä on huomion arvoista, sillä tuore EU-raportti kritisoi Suomea etenkin siitä, ettei täällä tiedetä, mistä poikien alisuoriutuminen johtuu. Vähättelemättä poikien motivoinnin tärkeyttä kouluympäristössä vaikuttavat yhdenvertaisuuden ongelmien juuret levittäytyneen laajemmalle kuin vain muodolliseen koulutukseen.

TUTKINTOJEN ULKOPUOLINEN OPISKELU

Vastaajia pyydettiin kertomaan, missä muualla kuin tutkintoon johtavassa koulutuksessa he ovat opiskelleet viimeisten kahdentoista koulukauden aikana. Työnantajan järjestämässä koulutuksessa oli opiskellut 22 prosenttia ja auto-koulussa 17 prosenttia. Kansalaisyhteiskunnan piirissä, järjestöjen, liittojen tai yhdistysten järjestämissä opinnoissa oli opiskellut 9 prosenttia. Vapaan sivistystyön parissa, kansalais- tai työväenopistossa oli opiskellut viisi prosenttia, kan-

KUVIO 32. "OLETKO OPISKELLUT VIIMEISTEN 12 KUUKAUDEN AIKANA..." (%)

sanopistossa neljä. Harrastuksista suosituin oli opiskelu tanssikoulussa- tai opistossa, jossa oli opiskellut viisi prosenttia. Musiikkioppilaitoksessa oli opiskellut neljä prosenttia. Tutkintojen ulkopuolinen opiskelu näyttää painottuvan työssä oppimiseen ja järjestöjen tai koulutusyritysten järjestämiin opintoihin. Tutkimuskirjallisuudessa näissä ympäristöissä opiskelua on pidetty selkeänä esimerkkinä non-formaalista oppimisesta – oppimisesta, joka tapahtuu koulujärjestelmän ulkopuolella ja joka on tavoitteellista mutta joka ei johda tutkintoon eikä aina edes todistukseen (Heikkinen & Jokinen & Tynjälä 2012; Kiilakoski 2015).

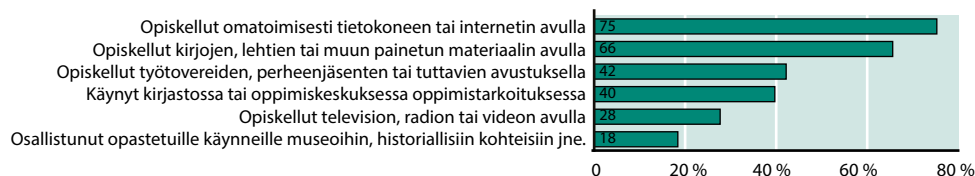
Kokonaan vailla opiskelupaikkaa ja peruskoulun jälkeisiä tutkintoja olevat eivät autokoulua ja työnantajan tarjoamaa koulutusta lukuun ottamatta osallistu käytännössä mihinkään kuviossa 32 mainittuihin koulutuksiin. Niin ikään toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneiden tai sitä juuri suorittavien osallistuminen vaikuttaa edellä mainittuja poikkeuksia lukuun ottamatta vähäisemmältä kuin lukiolaisten ja korkeakoulutettujen. Osallistuminen on kautta linjan sen verran vähäistä, etteivät koulutustason mukaiset erot tutkintoon johtavan koulutuksen ulkopuolisessa kouluttautumisaktiivisuudessa ole merkitseviä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että oppi pikemmin kasautuu kuin että vähemmän koulutetut kasvattaisivat koulun ulkopuolella opiskellen osaamistaan.

Haastatelluilta nuorilta tiedusteltiin, mitä he ovat opiskelleet omatoimisesti viimeisten 12

kuukauden aikana. Asiaa selvitettiin strukturoidun ja avokysymyksen yhdistelmänä siten, että valmiisiin vaihtoehtoihin myöntävästi vastanneilta kysyttiin avoimena kysymyksenä opiskelun aihealuetta tai sisältöä (kuvio 33 ja siihen liittyvien avovastausten tulkinta alla). Huomionarvoista on, että omatoiminen opiskelu on huomattavasti suositumpaa kuin järjestetyt opinnot. Itse asiassa kaikki esitetyt vaihtoehdot lukuun ottamatta opastettuja käyntejä museoihin, historiallisiin kohteisiin tai luonnonnähtävyyksiin olivat suositumpia tapoja opiskella kuin yksikään järjestetty, tutkintoon johtamaton opiskelun muoto.

Digitaaliselle aikakaudelle luonteenomaisesti suosituin itsenäisen opiskelun tapa oli opiskeleminen omatoimisesti internetin tai tietokoneen avulla. Kolme neljännestä vastaajista kuvasi opiskelleensa mainitulla tavalla. Avovastauksista ilmenee kirjo erilaisia asioita, joita on opiskeltu. Osa vastauksista liittyy selkeästi joko ammatillisiin aloihin tai tiettyyn aiheeseen tai tieteenalaan, kuten historiaan, matematiikkaan tai ammattiopintoihin. Myös ammattia ja omaa työtä koskevia mainintoja on paljon eri aloilta ("omaa työhön ja yleissivistykseen liittyviä asioita"), joskus järjestettyinä ("tehtaan sisäisiä kursseja"), mutta myös itsenäisesti ("sairaanhoito, tutkinnon jälkeen omatoimisesti"). Osa opiskeluista on itsenäisiä, harrastukseen liittyviä ("kaikkein vapaa-aikaan liittyvää shakkia yms."), mutta myös esimerkiksi talon rakentamiseen liittyviä opintoja.

KUVIO 33. "ENTÄ OLETKO VIIMEKSI KULUNEIDEN 12 KUUKAUDEN AIKANA OPISKELLUT TAI KEHITTÄNYT TAITOJASI OMATOIMISESTI JOLLAIN SEURAAVISTA TAVOISTA..." (%)

Kaksi kolmannesta (66 %) on opiskellut jonkin painetun materiaalin avulla. Vaikka tietokonevälitteinen opiskelu on suosittua, on painotuotteillakin ollut merkitystä itsenäisen opiskelun mediumina. Eniten mainintoja keräävät erilaisiin tieteenaloihin, oppiaineisiin tai ammattialoihin kohdentuvat opinnot. Myös pääsykokeisiin on opiskeltu kirjojen avulla. Työhön liittyviä mainintoja on tietokonevälitteistä opiskelua vähemmän. Myös harrastukset ja elämäntyyliin liittyvät kysymykset keräävät mainintoja. Näiden kirjo on varsin laaja, opiskelun kohteena voi olla ”viinietous, kehonmuokkaus, ruokavalio” tai sitten todetaan yleisluontoisesti ”ei tarkkoja aiheita, [opiskelen] sitä mikä tuntuu mielenkiintoiselta”.

Merkityksellisten toisten, kuten ystävien, perheenjäsenten tai tuttavien kanssa on opiskellut hivenen alle puolet, 44 prosenttia. Kuten edellisten osalta, myös näissä valtaosa maininnoista kohdentuu joko opiskeluun tai työhön. Vastaajat mainitsevat yksittäisten aineiden ohella suorittaneensa peruskouluopintoja (”kaikkia peruskouluaineita”) ja tehneensä jopa lopputöitä (”Diplomi-työhön liittyen perehdyin syvällisemmin aihepiiriin [hydrometallurgia]”).

Työhön liittyviä mainintoja on yleisluontoisten kuvausten, kuten ”työssä pärjäämiseen liittyvä lisäopiskelu omalla ajalla” kautta täsmällisempiin kuvauksiin, kuten ”opiskelin rakennusalaan”. Harrastuksiin liittyviä mainintoja saavat esimerkiksi isokoulutus, autolla ajaminen ja kädentaidot. Harrastusten osuus on tässä kuitenkin pienempi kuin avovastauksissa, jotka käsittelevät opiskelua tietokonevälitteisesti ja painotuotteiden avulla.

Kirjastossa tai oppimiskeskuksessa on oppimistarkoituksissa käynyt 40 prosenttia vastaajista. Näissä vastauksissa valtaosa on selkeästi opintoihin tai johonkin tiettyyn oppialaan liittyviä mainintoja (”yliopisto-opintoihin liittyviä opintoja”, ”tietotekniikkaosaamista ja ylipäätään kouluun liittyen”, ”media-alaa, vaatesuunnittelua”). Selkeästi kohdennettujen aiheiden ohella mainintoja saavat myös ehkä laajemmin kirjastoja tai oppimiskeskuksia opiskelun tiloina koskevat kuvaukset, kuten ”kouluun liittyen luokkatovereiden kanssa opiskelemisessä”. Mainintoja saavat myös erilaisiin harrastuksiin liittyvät aiheet. Kun kohteena on kirjasto, ei ole hämmästyttävää, että mainintoja keräävät kaukokirjallisuuteen liittyvät teemat, mutta vastauksissa kuvataan vaikkapa musiikkiin ja sisustamiseen liittyvää opiskelua.

Television, radion ja videoiden merkitys on edeltäviä kohteita vähäisempi: 28 prosenttia on opiskellut niin sanottujen perinteisten medioiden avulla. Sekin on silti enemmän kuin on opiskellut työnantajan järjestämässä koulutuksessa, joka oli suosituin tutkintoon johtamaton järjestetty opiskelu. Osa maininnoista koskee opiskelua YouTube-videoiden avulla, jonka voisi luokitella luontevasti myös tietokoneen avulla opiskeluksi. Maininta ”YouTubea harrastuksiin liittyen frisbeegolfin heittotekniikkaa” osoittaa, ettei Nuorisobarometrin avokysymysten kysymisen tapa välttämättä erottele perinteistä mediaa ja tietokonevälitteistä opiskelua toisistaan. Vastaukset jakautuvat moneen aihealueeseen. Vastauksia saavat yleissivistävät aiheet tai vaikkapa kielet. Paljon mainintoja on omaan ammattialaan tai työhön liittyen. Myös

harrastuksia kuvataan monipuolisesti, toisinaan varsin yksityiskohtaisesti: ”Auton, Volvon veto-akselin irrotus”.

Vähiten mainintoja on kerännyt osallistuminen opastettuihin käynteihin museoihin, historiallisiin kohteisiin ja luonnonnähtävyyksiin. Vastaajista 18 prosenttia kuvaa opiskelleensa omatoimisesti tällaisissa oppimisympäristöissä. Valtaosa maininnoista kohdentuu historiaan, kuten ”historia (jalkaväkimuseo)”, tai taiteisiin, esimerkiksi ”Tove Janssonin Muumit -näyttely”. Työhön liittyviä mainintoja ei ole, harrastuksiinkin verrattain vähän.

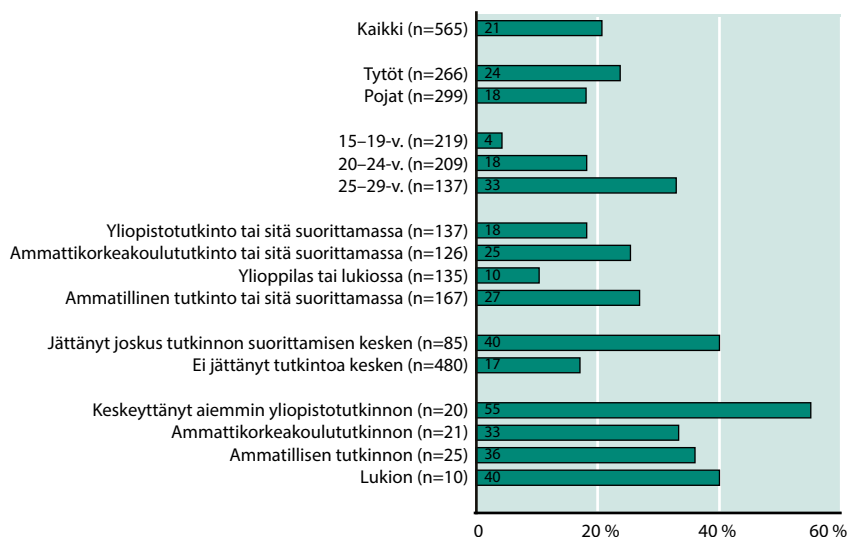
AIEMMIN HANKITUN OPPIMISEN TUNNUSTAMINEN

Aiemmin hankitun oppimisen tunnustaminen on ollut koulutuspolitiikan agendalla viimeistään vuodesta 2000 lähtien, jolloin aihe nostettiin osaksi eurooppalaista koulutuspoliittista keskustelua. Elinikäistä oppimista korostavissa näkökulmissa lähdetään siitä, että yksilö oppii läpi elämänsä ja että tätä oppimista ei ole

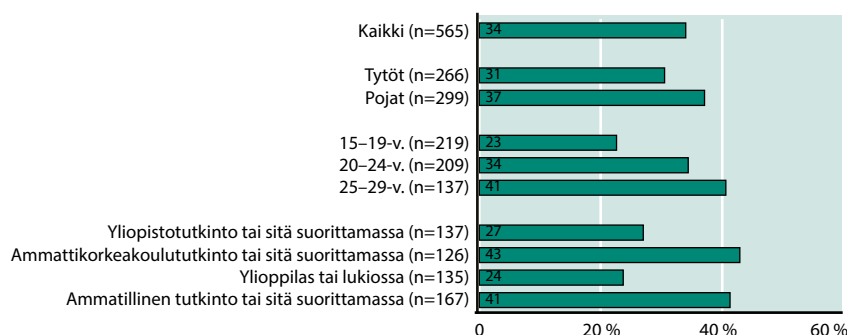
tarpeen toistaa muodollisen koulujärjestelmän piirissä. Aiemmin hankitun oppimisen tunnustamisella on nähty olevan yksilön valtautumiseen, mutta myös työllistyvyyteen ja työelämään sopeuttamiseen liittyviä kytköksiä. (Lima & Guimarães 2016, 33–34.) Kuten Nuorisobarometrin koulutuksen ulkopuolista oppimista kartoittava kysymys osoittaa, koulutuksen ulkopuolella opitaan monia keskeisiä asioita. Näiden tunnustaminen opintojen osaksi on koulutuspoliittinen tavoite, jonka toteutumista yksilön oppimispoluilla tutkittiin Nuorisobarometrissa kysyen, miten eri koulutusaloilla tai -muodoissa opitut asiat saadaan hyväksyttyä toiseen tutkintoon.

Muodollisen koulutuksen hyväksilukemista mitattiin kysymyksellä ”Oletko saanut aiemmas- ta koulutuksesta opintoviikkoja toiseen tutkintoon?” (kuvio 34) ja koulun ulkopuolisen oppimisen tunnustamista puolestaan kysymyksellä ”Oletko saanut opintosuorituksia oppimisesta jossakin muualla kuin koulutuksessa?” (kuvio 35).

KUVIO 34. "OLETKO SAANUT AIEMMASTA KOULUTUKSESTA OPINTOVIIKKOJA TOISEEN TUTKINTOON?" (KYLLÄ-VASTAUSTEN %-OSUUS)

KUVIO 35. "OLETKO SAANUT OPINTOSUORITUKSIA OPPIMISESTA JOSSAKIN MUUALLA KUIN KOULUTUKSESSA?" (KYLLÄ-VASTAUSTEN %-OSUUS)

Muodollisen koulutuksen tunnustaminen

Kysymys opintosuoritusten saamisesta aiem-
masta koulutuksesta esitettiin kaikille vähin-
tään toisen asteen opiskelijoille tai tutkinnon jo
suorittaneille. Heistä 21 prosenttia on jossain
vaiheessa saanut aiempaa koulutustaan tunnus-
tetuksi osaksi tutkintoa. Kysymys on nuorten
ikäryhmissä hyvin ikäsidonainen: alle 20-vuo-
tiaista vain 4 prosenttia, 20–24-vuotiaista 18
prosenttia ja 25–29-vuotiaista jo 33 prosenttia
on saanut aiemmista opinnoista pisteitä toiseen
tutkintoon.

Kysymys aikaisempien opintosuoritusten
hyväksilukemisesta koskettaa erityisesti opiske-
lualaa vaihtavia ja muita uutta tutkintoa aloitta-
via. Niistä nuorista, jotka ovat joskus jättäneet
tutkintoon johtavan koulutuksen kesken, 40
prosenttia on saanut aiempia opintoja tunnus-
tetuksi uudessa tutkinnossa. Vastaajamäärät
ovat liian pieniä luotettavien lukujen saamiseksi,
mutta aineistossa enemmistö yliopistotutkin-
non keskeyttäneistä on saanut opintosuoritus-
sia aiemmista opinnoistaan. Jos tarkastellaan
vain niitä yliopiston keskeyttäneitä, jotka jat-
koivat opintojaan (kaikki korkeakoulussa), on
opintopisteitä aiemmasta saaneiden osuus jo
70 prosenttia. Enemmistö myös ammatillisen
tutkinnon jo suorittaneista ammattikoululaisista
ja ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista
yliopisto-opiskelijoista on saanut aiempia opin-
tojaan tunnustetuksi osaksi uutta tutkintoa.

Koulun ulkopuolisen oppimisen tunnustaminen

Vielä muodollisen koulutuksen tunnustamista
yleisempää on saada opintosuorituksia jossakin
muualla kuin koulutuksessa opitusta (34 %, ks.
kuvio 33). Aiemman koulutuksen tunnustami-
nen on yleisempää tytöillä, mutta koulun ulko-
puolisen oppimisen tunnustaminen pojilla. Osa
sukupuolieroista johtuu siitä, että tutkintoon
johtavan koulutuksen keskeyttäminen on ylei-
sempää tytöillä (kuvio 15), mikä selittää muo-
dollisen koulutuksen vaan ei koulun ulkopuo-
lisen oppimisen tunnustamista osaksi opintoja.

Haastatteluissa ei pyydetty tarkentamaan
sitä, mistä oppilaitoksesta saadusta tai millai-
sesta opista vastaaja on saanut opintopisteitä,
ei myöskään sitä, milloin tämä tapahtui. Aineis-
tosta johtolankoja löytyy lähinnä kuviosta 32 ja
siinä luetelluista ammatillisista tai harrastuksiin
liittyvää opetusta tarjoavista oppilaitoksista.
Näissä paikoissa opiskelemisella ei juuri ole
yhteyttä opintosuoritusten saamiseen, esimer-
kiksi kansan-, kansalais- tai työväenopistossa
opiskelusta ei näytä opintosuorituksia tulleen.
Yhteyksien tarkastelussa on kuitenkin se perus-
tava rajoitus, että toisin kuin oppimisen tunnus-
tamisessa, oli näissä oppilaitoksissa opiskeluun
liittyvä kysymys rajattu edeltäviin 12 kuukau-
teen. Niinpä opintosuoritukset on voitu saada
aiemmin jostain muualta, tai sitten viimeisen
vuoden aikana saatua oppia ei vielä ole ehditty

tunnustaa tutkintoon johtavassa koulutuksessa. Keskimääräistä korkeampia osuuksia nähdään kuitenkin siinä, että koulutusyrityksen järjestämässä koulutuksessa olleista 48 prosenttia, työnantajan tarjoamassa koulutuksessa olleista 42 prosenttia ja jonkin järjestön, liiton tai yhdistyksen koulutuksessa olleista 41 prosenttia on saanut koulun ulkopuolista oppimistaan tunnustetuksi. Kuudesta urheiluopistossa viimeisten 12 kuukauden aikana opiskelleesta peräti viisi on saanut oppimistaan tunnustetuksi.

Mihin tahansa kuviossa 32 mainittuun tietojen ja taitojen kehittämiseen osallistuminen näyttää lisäävän vähän todennäköisyyttä, että vastaaja on joskus saanut koulun ulkopuolisesta oppimisesta opintosuorituksia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että omatoimisen opiskelun tuloksia olisi suoraan tunnustettu osaksi tutkintoa, vaan luultavimmin taustalla on jonkinlainen yleinen tiedollinen aktiivisuus, joka selittää sekä hakeutumista opin ääreen että opintopisteiden saamista koulun ulkopuolisesta oppimisesta.

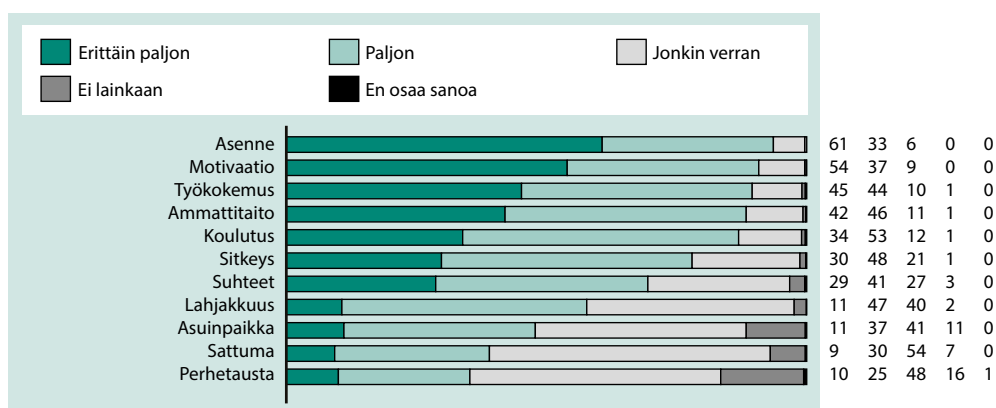
MITKÄ ASIAT VAIKUTTAVAT TYÖNSAANTIIN

Nuorten arvioita työnsaantiin vaikuttavista asioista on kysytty vuodesta 2008 (kuviot 36 ja 37). Järjestys on pysynyt muuten samana, mut-

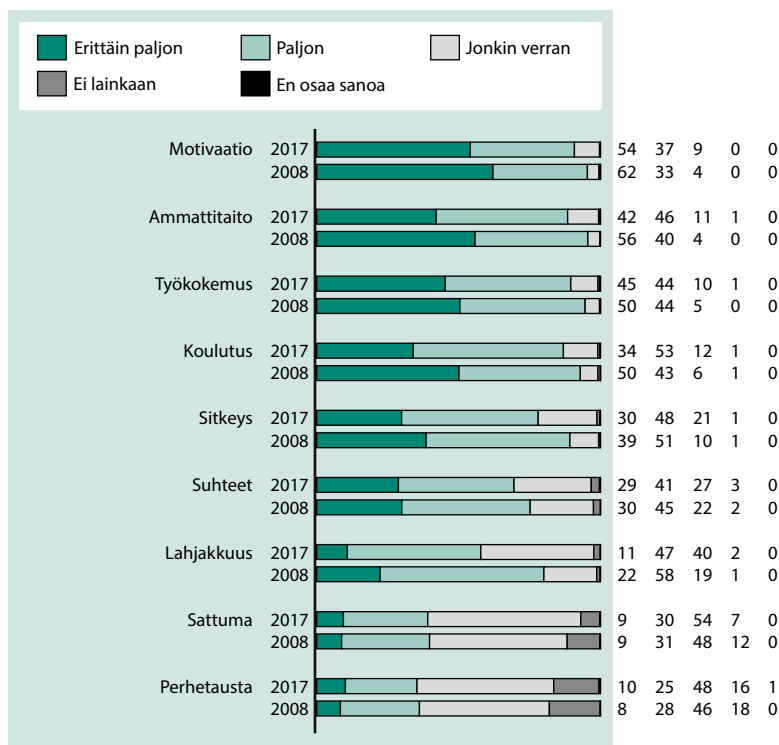
ta kymmenessä vuodessa motivaatio on ohittanut työkokemuksen. Toinen muutos on se, että useimpia kysyttyjä asioita pidetään entistä vähemmän tärkeänä työnsaannille. Osin tämä voi johtua vuonna 2017 uutena vaihtoehtona esitetystä asenteesta, jota pidetään kaikkein ratkaisevimpana, mikä voi saada muut tekijät vaikuttamaan suhteellisesti vähemmän tärkeiltä. Tämä selitys ei kuitenkaan ole kovin uskottava, sillä työnsaantiin vaikuttavien asioiden merkitys ei ole vähentynyt tasaisesti. Ehkä muutoksen tulkinta-avain onkin katsoa, minkä tekijöiden merkitys ei ole pudonnut. Työmarkkinoiden reiluus on koetuksella siitä päätellen, että erityisesti suhteiden, sattuman ja perhetaustan suhteellisen tärkeyden koetaan kasvaneen sellaisten tekijöiden kuin motivaation, ammattitaidon ja koulutuksen kustannuksella. Toisaalla nyt tehdyssä Nuorisobarometrissa havaitaan luottamuksen kanssaihmiisiin heikenneen (kuviot 42 ja 43), ja vuonna 2008 alkaneen talouden taantumana aikana myös työnsaantiin liittyvä kyynisyys vaikuttaa voittaneen alaa.

Edellä kuvioista 22 nähdään, että useampi kuin yhdeksän nuorta kymmenestä on samaa mieltä siitä, että koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia. Kuviossa 36 vastavasti lähes yhtä moni sanoo koulutuksella olevan paljon vaikutusta työnsaantiin. Koulutuksen

KUVIO 36. "KUINKA PALJON USKOT SEURAAVILLA ASIOILLA OLEVAN VAIKUTUSTA TYÖNSAANTIIN?" (%)

KUVIO 37. "KUINKA PALJON USKOT SEURAAVILLA ASIOILLA OLEVAN VAIKUTUSTA TYÖNSAANTIIN?"
VERTAILU 2008 JA 2017. (%)

arvostus työnsaannin kannalta on kuitenkin jyrkässä laskussa, sillä vielä vuonna 2008 sillä koki olevan erittäin paljon merkitystä puolet nuorista, nyt enää kolmannes. Tämä on hieman yllättävääkin, sillä lasku on tapahtunut aikavälillä, jolloin Suomea on koetellut talouden taantuma ja korkea nuorisotyöttömyys. Toisaalta koulutuksen edellä olevat yksilön motivaatio, ammattitaito ja työkokemus ovat myös menettäneet arvostustaan. Kenties erilaisiin trendeihin vaikuttavat kysymysten erilaiset kehystämiset ja muotoilut. Kysymykseen työnsaantiin vaikuttavista asioista voi periaatteessa vastata niin ajatellen yksilöllistä koulutustasoa kuin yleisemmällä tasolla oman ikäluokan tai koko väestön koulutustasoa. Korkeasti koulutetuilla on pisimmät työurat, ja Suomessa päästään eurooppalaisittain nopeasti koulutusta vastaavaan työhön korkeakoulusta

valmistumisen jälkeen (Pyöriä ym. 2017, 96). Parempi koulutustaso ainakin tilastollisesti parantaa työllistymismahdollisuuksia. Yksilön koulutustason nousun voi ajatella parantavan hänen työmarkkinatilannettaan, mutta yksilön omassa tilanteessaan kohtaama työmarkkinoiden kysynnän ja tarjonnan logiikka voi poiketa yleisestä tilanteesta. Yhtä kaikki on syytä suunnata huomiota koulutuksen alhaiseen asemaan työnsaantia koskeissa odotuksissa ja etenkin sen laskevaan trendiin. Samaan aikaan Nuorisobarometrin seurannassa on unelma omasta yrityksestä yleistynyt selvästi vuosituhannen vaihteesta (Myllyniemi 2017, 29). Voi kysyä, ovatko nämä trendit toisistaan riippumattomia, vai voiko panostus yrittäjyyskasvatukseen myös vaikuttaa koulutusta koskevan luottamuksen laskuun.

TALOUELLINEN TILANNE

Haastatelluilta nuorilta kysyttiin heidän taloudellista tilannettaan sekä haastatteluhetkellä että heidän ollessaan peruskouluikäisissä. On huomioitava, että lasten omat arviot lapsuudenkodin taloudellisesta tilanteesta eivät ole kovin luotettavia (Moisio & Karvonen 2007). On myös luultavaa, ettei lapsuudenkodin toimeentuloa kyetä arvioimaan objektiivisesti jälkikäteenkään, sillä haastatteluhetken taloudellinen tilanne takautuvasti vaikuttaa arvioihin. Niinpä haastatteluissa ei edes yritetty selvittää käytettävissä olevia euroja tai kotitalouden tulokvintiliä.²⁶ Euromääräiset tiedot eivät ole koko totuus, sillä köyhyys on myös – ja Suomen kaltaisessa korkean elintason maassa ennen kaikkea – suhteellista. Vaikka nuorten omat arviot lapsuudenkotinsa taloudellisesta tilanteesta eivät olisikaan kovin luotettavia (Moisio & Karvonen 2007), on heidän kokemuksensa arvokasta taustatietoa, sillä se sisältää paljon sellaistaakin tietoa, jota muuten olisi vaikeaa tai mahdotonta saada. Tutkimusten mukaan jo lapset kokevat, että taloudellinen tilanne väistämättä muokkaa ihmisen ajattelutapaa, luonnetta ja käytöstä (Hakovirta & Rantalaiho 2012). Peruskouluikäiset pelkäävät, että köyhyys johtaa ryhmästä ulos sulkemiseen, kiusaamiseen (Hakovirta & Kallio 2014). Köyhyys on myös lasten käyttämä haukkumasana. Se rajaa mahdollisuuksia ja heijastuu siihen, mitä lapsella on mahdollisuus hankkia ja missä hän voi kuluttaa aikaansa. (Rosenberg 2014.) Tämä ei liene yllättävää kenellekään, jolle lasten taipumus vertailuun on tuttua. Arkikokemuksen perusteella lapset panevat valppaasti merkille, minkälaisia kännyköitä, syntymäpäiväjuhlia ja lomamatkoja kavereilla on. Ainakin todelliset toimeentulo-ongelmat ja puute käynevät ilmeisiksi jo varsin pienelle lapselle.

Mittarina käytettiin puhelinhaastattelut toteuttaneen Kantar TNS:n vakiokysymystä ”Mikä seuraavista kuvaa parhaiten taloutesi taloudellista tilannetta ja käytettävissä olevaa rahamäärää tällä hetkellä: tulen/tulemme erinomaaisesti toimeen; tulen/tulemme melko mukavasti toimeen; pärjään/pärjäämme, kun teen/teemme ostokset harkiten; joudun/joudumme ajoittain tinkimään ostoksista; joudun/joudumme tinkimään lähes kaikesta?” Tiedustelemalla rahojen riittämistä kysymys siis yhdistää tulot ja menot, mikä tuo vastaamiseen enemmän konkreettisuutta verrattuna oman sijainnin arviointiin jonkinlaisella köyhä–rikas-asteikolla.

Vastausten jakauma viisiportaisella asteikolla ei muistuta normaalijakaumaa, jossa keskimäinen arvo olisi yleisin ja äärimmäiset harvinaisia. Kokemukset niin haastatteluhetken kuin lapsuudenkodin toimeentulosta painottuvat vahvasti jakauman hyvin toimeentulevaan päähän (ks. kuvio 1). Tilastokeskuksen tulo- ja elinolututkimuksessa noin neljännes kotitalouksista kokee jonkinasteisia toimeentulovaikkeuksia, kun nyt kerätyssä Nuorisobarometrin haastatteluaineistossa vain yksi kymmenestä kokee lapsuudenkodissa joudutun tinkimään. Tilastokeskuksen pienituloisiksi määrittelemien osuus kotitalousväestöstä on tosin samaa suuruusluokkaa, 12 prosenttia, mutta määritelmässä ei oteta huomioon koettuja toimeentulovaikkeuksia, vaan pienituloisuus on sen mukaan suhteellista²⁷ (SVT 2017d). Nuorisobarometrin vastaajien hyvän toimeentulon taustalla lienee sekä otoksen painottuminen paremmin toimeentulevien perheiden jälkeläisiin että aikaisemman tutkimuksen havainnot siitä, etteivät lapset halua identifioitua köyhiksi ja usein kieltävät köyhyden vaikutusten näkymisen elämässään

(Hakovirta & Rantalaiho 2012). Tutkimusten perusteella rahan puute merkitsee nuorille yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja yksilöllistä häpeää. Nuoret ymmärtävät rahan liittyvän siihen, miten ihmisiä arvostetaan ja millainen asema heillä on yhteiskunnassa (Aerschot ym. 2016).

Parhaimmaksi taloudellisen tilanteensa kokevat vanhempiensa luona yhä asuvat nuoret, heikoimmaksi puolestaan yksin asuvat, etenkin yksinhuoltajat. Avo- tai avioliitossa asuvien toimeentulo on jotain edellisten väliltä, eikä lasten saamisella ole vaikutusta asiaan. Lapsuudenkodissaan asuvien kokemuksissa ei ole sukupuolieroja, mutta itsenäistymismuuton jälkeen tytöt kokevat taloudellisen tilanteensa poikia heikomiksi asumis- ja perhemuodosta riippumatta. Toisaalta tytöt arvioivat myös lapsuudenkotinsa toimeentulon heikommaksi kuin pojat, mikä on erikoista, sillä lasten sukupuolella ei voine olla yhteyttä perheiden toimeentuloon. Jos erojen syynä ei ole tyttöjen ja poikien erilaiset tavat kokea sama taloudellinen tilanne, taustalla voivat olla sukupuolten eriytyneet kokemukset siitä, kuinka paljon heidän tarpeistaan on rahanpuutteen vuoksi jouduttu tinkimään, jotka voivat johtua joko lapsen satsaamisen tai tarpeiden eroista. Aiempien Nuorisobarometrien ja vapaa-aikatutkimusten perusteella ei kuitenkaan näytä siltä, että vanhemmat suosisivat rahallisesti lapsiaan näiden sukupuolen perusteella (ks. Merikivi ym. 2016, 106; Myllyniemi 2016, 70).²⁸

Yleisesti sosiaalinen liikkuvuus on Suomessa kuten muissakin pohjoismaissa ollut verrattain suurta kattavien hyvinvointipalveluiden ja koulutusmahdollisuuksien ansiosta. Köyhyyden tiedetään kuitenkin periytyvän Suomessakin erityisesti siten, että työttömyys ja koulutuksen puute siirtyvät sukupolvelta toiselle (Airio & Niemelä 2002). Vanhempien koulutustaso on erityisen tärkeä nuorten koulutusvalintoja selittävä tekijä: mitä korkeampi koulutus vanhemmilla on, sen todennäköisemmin nuori suorittaa peruskoulun jälkeisen tutkinnon, erityisesti ylioppilastutkinnon. Koulutusvalinnoissa vanhempien koulutustaso on Helsingissä tehdyn

tutkimuksen mukaan huomattavasti asuinalueita merkittävämpi tekijä. (Kauppinen 2004.)

Yksi koulutuspolitiikan keskeisistä tavoitteista on mahdollisuuksien tasa-arvo. Laadukasta, maksutonta ja tasa-arvoista koulutusta on pidetty merkittävänä tekijänä paitsi (mahdollisuuksien) tasa-arvon myös Suomen taloudellisen menestyksen luomisessa. Tätä kirjoitettaessa koulutuksesta ollaan leikkaamassa monelta suunnalta. Subjektiiivista oikeutta varhaiskasvatukseen ollaan rajaamassa, yliopistot irtisanovat henkilöstöään. Opintotukea halutaan muuttaa entistä lainapainotteisemmaksi (Söder & Karlsson 2016, 9). Koulutuksen ja sitä kautta koko yhteiskunnan yhdenvertaisuuden kannalta suunta on epäilyttävä, sillä koulutuksen periytyvyys on kasvussa jo nyt. Tilanne saattaa huonontua entisestään, mikäli kodin varakkuus yhä enemmän määrittää koulutukseen hakeutumista.

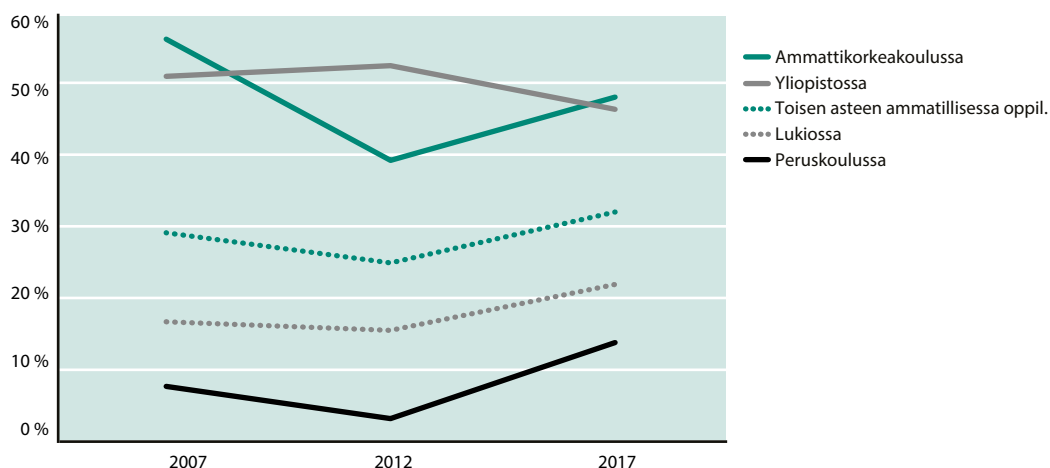
KOULULAISTEN JA OPISKELIJOIDEN TYÖSSÄKÄYNTI

Työssäkäyntiä ja opiskelua koskevia tietoja yhdistämällä saadaan suuntaa antava kuva opiskelijoiden työssäkäynnistä (kuvio 38). Se vaikuttaa kymmenen vuoden aikana hieman yleistyneen, sillä nyt noin joka kolmas kaikista koululaisista ja opiskelijoista sanoo tekevänsä palkkatyötä.

Tilastokeskus ei selvitä opiskelijoiden työssäkäyntiä barometrin tapaan asiaa kysymällä, vaan yhdistämällä henkilö pohjaisen opiskelijaineiston työssäkäyntitilaston tietoihin. Näin mitaten kaikista opiskelijoista noin joka toinen käy töissä. Tilastokeskuksen tiedoissa työssä käyvien korkeakouluopiskelijoiden osuus on pysynyt varsin samalla tasolla viimeisten kymmenen vuoden ajan, kun taas toisella asteella opiskelevien työssäkäynti on vähän laskenut niin lukioissa kuin ammattikouluissakin. Erot barometriin johtuvat osittain siitä, että Tilastokeskuksen luvuissa ovat mukana ainoastaan 18 vuotta täyttäneet, mutta kyse lienee myös erilaisista määritelmistä.²⁹ (SVT 2017.)

Opiskelijoiden työssäkäyntiin vaikuttavat opintotuen ja koulutuksen edellyttämien

KUVIO 38. KOULULAISTEN JA OPISKELIJOIDEN TYÖSSÄKÄYNTI NUORISOBAROMETRIEN HAASTATTELUAINEISTOSSA 2007–2017.

taloudellisten resurssien ohella myös kulttuuriset seikat, kuten kulutustottumukset ja -odotukset. Opintotuen tason lisäksi merkitystä on silläkin, kuinka suuri osa siitä on opintorahaa ja kuinka suuri osa lainaa. Viime aikoina opintolainaa ottaneiden kasvaneeseen trendiin lienevät vaikuttaneet myös alhainen korkotaso ja heikentyneet työssäkäyntimahdollisuudet. Työssäkäyvistä opiskelijoista 67 prosenttia pitää opiskelua ja 30 prosenttia palkkatyötä pääasiallisena toimintanaan. Loput ovat lähinnä yrittäjiä, mutta aineistossa on myös esimerkiksi muutamia työharjoittelussa olevia tai oppisopimuksella opiskelevia.

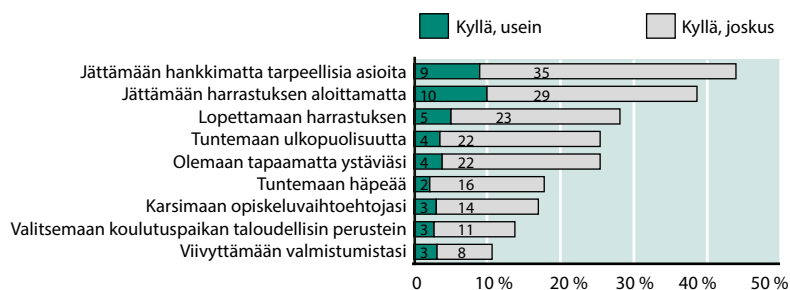
RAHANPUUTE JA KOULUTUSMAHDOLLISUUKSIEN TASA-ARVO

Talous, kuluttaminen ja niihin liitetyt merkitykset ovat tärkeä osa nuorten arkea. THL:n Lasten ja nuorten terveysseurannan kehittämishankkeen (LATE) selvityksen perusteella lasten harrastuksiin osallistumisessa on paljon sosioekonomisia eroja, ja Nuorten vapaa-aikatutkimuksen mukaan paremmin koulutettujen äitien lapset osallistuivat harrastuksiin selvästi yleis-

semmin kuin vähemmän koulutettujen äitien lapset. (Myllyniemi & Berg 2013, 40.) Lasten ja nuorten taloudellinen liikkumavara näyttää siis määrittävän merkittävästi vapaa-ajan ja sosiaalisen elämän mahdollisuuksia.

Nyt tehdyssä kyselyssäkin havaitaan suoria merkkejä rahan merkityksestä: useampi kuin joka kolmas haastatelluista on jättänyt harrastuksen aloittamatta rahanpuutteen takia ja joka neljäs on ollut tapaamatta ystäviään. Ulkopuolisuutta rahanpuutteen vuoksi on kokenut joka neljäs ja häpeää lähes joka viides. (Kuvio 39.) Merkittäviä ovat myös epäsuorat, tilastollisesti esiin tulevat yhteydet. Se, että rahanpuute on vaikuttanut koulutuspaikan valintaan, vaikuttaa vähentävän kokemusta halutussa koulutuksessa olemisesta (vrt. kuvio 12). Rahan merkityksestä vertaissuhteille kertoo se, että lapsuudenkodin toimeentulolla on suurempi vaikutus peruskouluikäiseen yhteenkuuluvuuteen kuin oppilas-opettajasuhteeseen tai oppimismotivaatioon (vrt. kuvio 3; ks. myös Pulkkinen ym. tässä julkaisussa). Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuuden kannalta on huolestuttavaa, että köyhästä lapsuudenkodista tulevat kokevat selvästi muita useammin joutuneensa keskeyttämään tutkintoon johtavan koulutuksen

KUVIO 39. "OLETKO JOUTUNUT RAHANPUUTTEEN TAKIA..." (%)

rahanpuutteen takia (kuvio 16). Vanhempien matala koulutustaso ja lapsuudenkodin köyhyys vaikuttavat heikentävästi niin koulussa kuin koulun ulkopuolella saadun opin määrään (kuviot 23 ja 24 ja niiden tulkinta). Heikoksi koettu toimeentulo liittyy matalampaan tyytyväisyyteen elämään kokonaisuutena (kuvio 51).

Rahatilanteen vaikutus koulutuspolkuun

Tässä luvussa keskitytään kattoteeman mukaisesti tarkastelemaan opiskelun ja taloudellisen tilanteen yhteyksiä. Kaikista vastaajista 17 prosenttia sanoo joutuneensa rahanpuutteen vuoksi karsimaan opiskeluvaihtoehtojaan, 14 prosenttia valitsemaan koulutuspaikan taloudellisin perustein ja 11 prosenttia viivyttämään valmistumistaan.

Erityisesti heikko rahatilanne näyttää haitanneen kokonaan koulutuksen ulkopuolelle jääneitä. Luultavasti havaintoa kannattaa lukea ensisijaisesti niin päin, että rahapula on monilla vaikuttanut siihen, että he ovat jääneet toisen asteen opiskelujen ulkopuolelle. Tätä tulkintaa tukee se, että koulutuksen ulkopuolisista erityisen suurella osalla rahatilanne on vaikuttanut nimenomaan opiskeluvaihtoehtojen karsimiseen ja opintopaikan valintaan – eli heidän tapauksessaan ilman opintopaikkaa jäämiseen. Kuviossa 14 on kattavampi esitys taloudellisen tilanteen vaikutuksista nuoren koulutustasoon ja -valintoihin.

Rahanpuutteen yhteys koulupudokkuuteen on yhdenvertaisuuden kannalta huolestuttava havainto ja koulutuksen keskeisyyden takia toisen asteen opintoihin jatkamisen pullonkaula yksi huono-osaisuuden periytyminen mekanismeista. Vastaajien kokemusten valossa voi pohtia myös sitä, mitä mahdollisia seurauksia koulutuspoliittisilla suunnitelmilla tuoda luku-kausimaksut korkeakouluihin voisi olla. Tällä hetkellä useampi kuin yhdeksän kymmenestä kannattaa yliopisto-opetuksen pysymistä maksuttomana (kuvio 21).

Siihen, miksi juuri vähätuloisten vanhempien lasten koulunkäynti katkeaa todennäköisemmin, ei tämänkertaisen Nuorisobarometrin haastatteluaineisto anna suorita vastauksia. Vuonna 1987 syntyneitä koskevien rekisteriaineistojen pohjalta tehty tutkimus osoitti, että vanhempien saaman toimeentulotuen kesto on yhteydessä peruskoulussa menestymiseen, mitä osin selittää vanhempien koulutustautan merkitys keskiarvon ennustajana (Ristikari ym. 2016, 89–90). Erityisesti sukupolvien välisen vuorovaikutuksen kysymyksiin keskittynyt vuoden 2012 Nuorisobarometri osoitti, että osallistuminen, luottamus, sosiaaliset verkostot, terveys, elintavat ja lapsuudenkodin taustat punoutuvat erottamattomasti toisiinsa (Myllyniemi 2012). Vaikka vanhemmat pyrkivät salaamaan rahavaikeuksia lapsiltaan (Moisio & Karvonen 2007), on huonosti toimeentulevilla vanhemmilla usein taloudellisten resurssien lisäksi myös muita vähemmän sosiaalisia ja kulttuurisia voimavaroja.

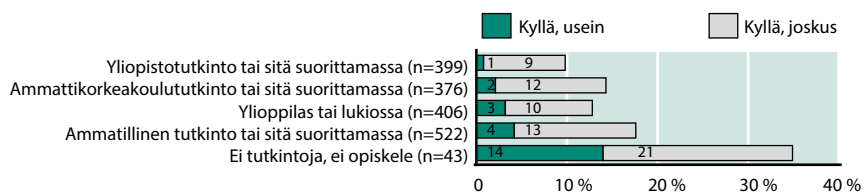
Toimeentulon kanssa kamppailu kaventaa näkökulmia ja nakertaa henkisiä voimavaroja, millä on vaikutusta kasvuympäristön virikkeisiin ja lapsen kouluvalmiuksiin. Perheen materiaaliset, sosiaaliset ja kulttuuriset toimintamahdollisuudet ja -olosuhteet ennustavat lasten aikuisena saavuttamaa sosioekonomista asemaa. Eniten asema periytyy sukupolvelta toiselle yhteiskunnan ääripäissä eli kaikista pieni- ja suurituloisimmilla. Tuloluokkien välinen liike Suomessa on vähentynyt 1990-luvulta (Riihelä & Suoniemi 2015).

Koulutus on kiinteä osa hyvinvoinnin sosiaalista periytymistä. Suomessa kymmenen prosenttiyksikön parannus vanhempien sijainnissa tulojakaumassa paitsi parantaa lasten tulotasoa, myös johtaa lasten koulutusajassa keskimäärin

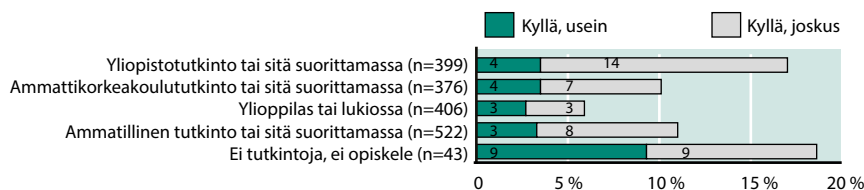
kolmen kuukauden lisäykseen. Koulutustulosten heikkeneminen ja tuloerojen kasvu uhkaavat tulevaisuudessa mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista. (Suoniemi 2017.)

Hyvinvoinnin ylisukupolvisuuden mekanismit ovat siis moniulotteisia, eikä niitä täysin tunneta. Vaikka kyse ei olekaan yksin rahasta, monet kulut, kuten maksulliset oppimateriaalit lukiossa, valmennuskurssit tai yliopistojen lukukausimaksut, aiheuttavat vähempiosaisille muita suuremman kynnyksen valita sopiva koulutuspolku. Opetus peruskoulussa ja toisella asteella on maksutonta, mutta lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelijoilla on kuitenkin velvollisuus hankkia välttämättömät oppikirjat, välineet ja tarvikkeet. Esimerkiksi lukiotutkinnon suorittamiseksi lukiolainen

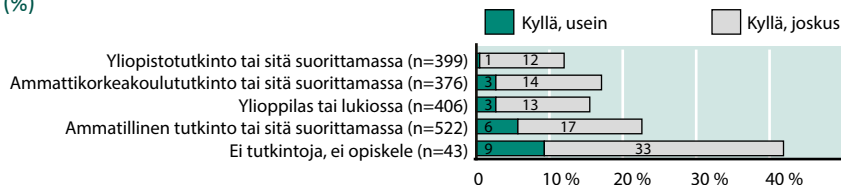
KUVIO 40A. NIIDEN NUORTEN OSUUS, JOTKA OVAT JOUTUNEET VALITSEMAAN KOULUTUSPAIKAN TALOUDELLISIN PERUSTEIN. LUOKITTELU KOULUTUSTASON MUKAAN. (%)

KUVIO 40B. NIIDEN NUORTEN OSUUS, JOTKA OVAT JOUTUNEET VIIVYTTÄMÄÄN VALMISTUMISTAAN RAHANPUUTTEEN TAKIA. LUOKITTELU KOULUTUSTASON MUKAAN. (%)

KUVIO 40C. NIIDEN NUORTEN OSUUS, JOTKA OVAT JOUTUNEET KARSIMAAN OPISKELUVAIHTOEHTOJAAN RAHANPUUTTEEN TAKIA. LUOKITTELU KOULUTUSTASON MUKAAN. (%)

maksaa oppimateriaalien ja tietotekniikan lisäksi myös ylioppilaskokeeseen osallistumisesta ja jokaisesta kirjoitettavasta aineesta tutkintomaksun. Kokonaiskustannukset nousevat arviolta jopa 2 500 euroon (Pelastakaa Lapset 2016). Ammatillisen oppilaitoksen opiskelija puolestaan hankkii tarvittavat alakohtaiset työvälineet, tarvikkeet ja työasut – esimerkiksi kokkiveitset, parturinvälineet ja suojavaatteet. Erot eri ammatillisten tutkintojen, opintolinjojen ja alojen kustannuksilla ovat suuria. Kaksoistutkinnon suorittaminen tai opiskelu toisella paikkakunnalla nostavat kustannuksia edelleen. Ammatillisen koulutuksen todellisista kustannuksista ei ole tietoa. Joka tapauksessa vähävaraisille perheille lapsen koulunkäynnin tuhansien eurojen kulut aiheuttavat melkoisia vaikeuksia. Se, etteivät kaikki lapset ja nuoret pääse opiskelemaan kykyjensä ja kiinnostuksensa mukaan, on ongelma lasten yhdenvertaisuudelle ja omiaan lisäämään köyhyyden ylisukupolvistumista ja yhteiskunnan eriarvoistumista.

Uutissuomalaisen teettämän tuoreen kyselytutkimuksen mukaan 18 vuotta täyttäneistä suomalaisista 65 prosenttia kannattaa toisen asteen opintojen aitoa maksuttomuutta. Ylemmät toimihenkilöt, johtajat, yrittäjät ja ylipäättään hyvätuloiset hyväksyvät opiskelun kustannukset yleisemmin kuin muut. Näkemykset noudattelevat myös poliittisia linjoja siten, että kokoomuksen kannattajista 43 prosenttia mutta vasemmistoliiton äänestäjistä jopa 85 prosenttia kannattaa maksutonta toisen asteen koulutusta. Taustalla on laajempi kysymys siitä, paljonko nähdään olevan yksilön ja paljonko valtion vastuulla. (Harmaala 2017.) Vasemmistolaisen ja oikeistolaisen ajattelun erot näkemyksissä yksilöiden ja yhteiskunnan rooleista ja mahdollisuuksista näkyvät myös Nuorisobarometrissa esimerkiksi siinä, että oikeistolaisesti ajattelevat nuoret uskovat vahvasti omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa (Myllyniemi 2015, 63) ja yrittäjänuorista käytännössä kaikki ovat yrittäjähengen sopivasti sitä mieltä, että elämässä menestyminen on itsestä kiinni (Myllyniemi 2017, 43).

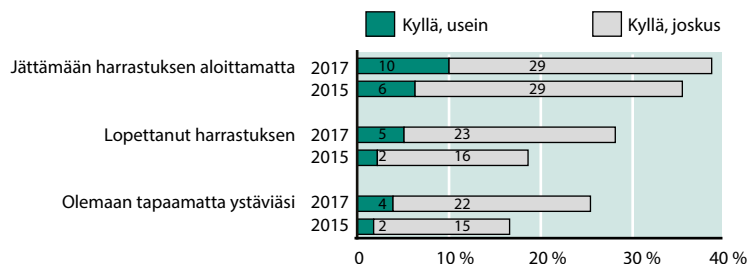
Nyt tehtyjen haastattelujen perusteella rahanpuutteella on ollut ikäviä seurauksia erityisesti ammatillisen linjan valinneiden opintoihin. Taustalla vaikuttaa oppimateriaalien kalleuden lisäksi myös itsenäistymismuutto, johon koulutusvalinnoilla on suuri vaikutus (ks. Käyhkö 2016). Toisin kuin lukiolaisten, on ammatillisemmin suuntautuneiden usein muutettava lapsuudenkodista toisen asteen opintojen vuoksi. Erityisesti nuorella iällä kotoa muuttaminen lisää köyhyysriskiä (Kauppinen ym. 2014), ja muutenkin lapsuudenkodista pois muuttaminen pääsääntöisesti heikentää nuorten taloudellista tilannetta. Nuorisobarometrin aineistossa ammattikoululaisista puolet on jossain vaiheessa elämäänsä vaihtanut kuntaa, mutta lukiolaisista vain noin kolmannes, ja ammattikoululaiset ovat asuneet nykyisessä kotikunnassaan keskimäärin selvästi vähemmän aikaa kuin lukiolaiset.

Rahanpuutteen seuraukset 2015 ja 2017

Edellisen kerran Nuorisobarometrissa kysyttiin vuonna 2015 sitä, kuinka paljon rahanpuute rajoittaa toimintamahdollisuuksia muilla elämänalueilla. Kuvio 41 näyttää, että vain kahdessa vuodessa taloudellisten tekijöiden merkitys on kasvanut merkittävästi ja johdonmukaisesti eri ulottuvuuksilla. Yksinkertaisin selitys tähän tietysti olisi, että käytettävissä olevat tulot olisivat ainakin joillakin lapsiperheillä vähentyneet tänä aikana. Tilastokeskuksen tietojen mukaan pientuloisten lapsiperheiden määrä ei kuitenkaan ole kasvanut olennaisesti, ei myöskään yksinhuoltajien määrä. Lapsiperheiden ja yksinhuoltajien koetut toimeentulo-ongelmat eivät myöskään viittaa heikentyneeseen tilanteeseen. Tilastot nuorten koetuista toimeentulo-ongelmista ulottuvat toistaiseksi vasta vuoteen 2015 saakka, mutta siihen saakka trendi on vähenevä, aivan kuten nuorisotyöttömyydenkin. (Tilastokeskus 2017; SVT 2017f.)

Kovin ilmeistä tilastaselitystä rahanpuutteen kasvaneelle merkitykselle ei siis ole nähtävissä. Yksi tulonjakotilastojen katveeseen jäävä selitys saattaa olla se, että kaikkein pienituloisimmilla

KUVIO 41. "OLETKO JOUTUNUT RAHANPUUTTEEN TAKIA TEKEMÄÄN JOTAIN SEURAAVISTA...?"
(%, VERTAILU 2015 JA 2017)

pienetkin leikkaukset tuntuvat välittömästi toimintamenoissa, mikä voi näkyä nyt havaitun kaltaisena toimintamahdollisuuksien kaventumisena. Toinen tekijä on yhteiskunnallinen keskusteluilmapiiri, joka sallii nyt ehkä aiempaa avoimemmin puheen köyhyydestä; ei ole häpeällistä myöntää, etteivät rahat riitä. Kolmas seikka on orastava nousukausi. Köyhyys on länsimaissa yleensä suhteellista. Kun osalla kansalaisista käytettävissä olevat tulot lisääntyvät ja kulutus mahdollistuu, yleistyy myös kokemus eriarvoisuudesta ja omakohtainen mahdollisuus osallistua kulutusjuhlaan tulee näkyvämmäksi kuin laman aikaan, jolloin kaikilla menee huonosti. Tämä saattaa koskettaa erityisesti nuoria, joiden

käytettävissä olevat tulot realisoituvat näkyvään kulutukseen, kuten mobiililaitteisiin, vaatteisiin ja harrastuksiin.

On myös huomioitava se mahdollisuus, että haastattelukysymysten erilaisella ”kehystämisellä” eri vuosina on vaikutusta tuloksiin. Vuoden 2015 Nuorisobarometrin teemana oli arki, jolloin vastaajien ajatukset ovat luultavasti olleet haastatteluhetkessä. Kysymys rahanpuutteen seurauksista on kuitenkin muotoiltu periaatteessa koskemaan koko siihenastista elämää. Tämänvuotisessa barometrissa vastaajia pyydettiin pohtimaan toistuvasti peruskouluaikaa, mistä on saattanut olla se seuraus, että vastaajat ovat virittyneet ajattelemaan myös lapsuuttaan.

SOSIAALINEN LUOTTAMUS

Luottamuksen käsitteen luonteesta johtuen sen mittarit väistämättä havainnoivat itse ilmiötä epäsuorasti ja monitulkintaisesti. Erotuksena yksiselitteisesti havainnoitaville empiirisille käsitteille (kuten iälle) on luottamus teoreettinen käsite, joka on väistämättä operationalisoitava, käännettävä havaintojen kielelle (ks. Ketokivi 2009, 43). Vaikka operatiiviset määritelmät antavat käsitteille aina liian kapean empiirisen sisällön, voi kuvaa kuitenkin kirkastaa monipuolisella tarkastelulla. Nuorisobarometreissa on seurattu nuorten luottamusta tulevaisuuteen (2008 alkaen), kanssaihmiisiin (2009–) instituutioihin (1996–), vaikutusmahdollisuuksiin (2006–) sekä oman ja seuraavan sukupolven taloudelliseen asemaan (2004–). Myös esimerkiksi sellaiset Nuorisobarometrin seurantakysymykset, kuten nuorten usko ihmiskunnan kykyyn ratkoa globaaleja ongelmia, luottamus omaan asemaan työmarkkinoilla sekä epävarmuuden ja turvattomuuden kokemukset, liittyvät tiiviisti luottamukseen. Mittareiden ja tutkimusmenetelmien moninaisuudesta huolimatta näyttää yleisesti pätevän se, että luottamus on tärkeää yksilön pärjäämiselle. Ei liene perusteetonta myöskään väittää koko yhteiskunnan toiminnan perustuvan luottamukseen muita toimijoita kohtaan.

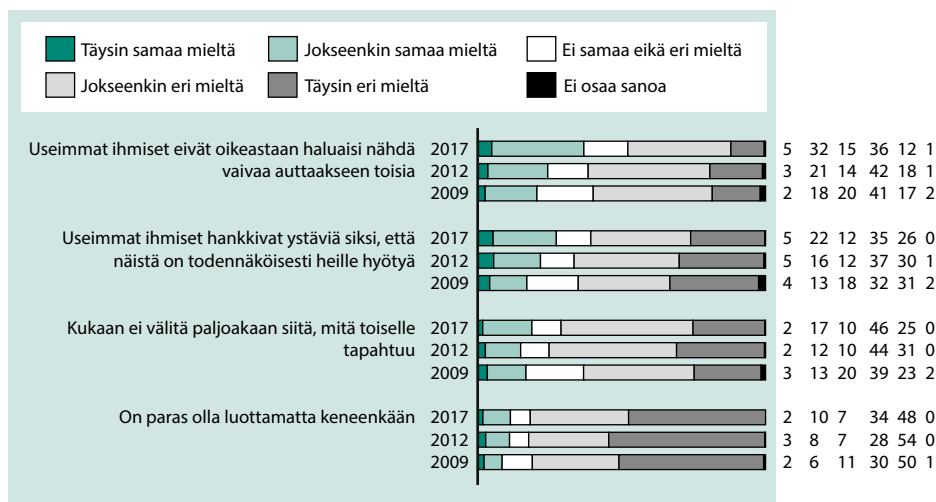
Tämänkertaisessa Nuorisobarometrissa seurannan kohteena on sosiaalinen luottamus eli niin sanottu yleistynyt luottamus. Mittarina käytetään nyt kolmatta kertaa psykologian alalta lainattua kysymyssarjaa (Cook & Medley 1954). Alun perin kahdeksanosaisesta kysymyssarjasta on tähän valittu neljä avainmuuttujaa (kuvio 42). Luottamusta on vuosien 2014 ja 2016

Nuorisobarometreissa mitattu myös tiiviimmässä muodossa,³⁰ ja molemmilla mittareilla trendi on sama: Suomen nuorison sosiaalisessa luottamuksessa tapahtuu nopeaa heikkenemistä (kuvio 42 tässä julkaisussa; Myllyniemi 2017, 41).

Väitteet on muotoiltu niin, että luottamuksen sijaan pitäisi oikeastaan puhua epäluottamuksesta.³¹ Vaikka tarkkaan ottaen vain yksi muuttujista ilmentää luottamusta kirjaimellisesti, kaikkien kysymysten voi tulkita sisältävän vastavuoroiseen luottamukseen liittyviä ulottuvuuksia (ks. Kouvo & Kankainen 2009). Laajojen empiiristen tutkimusaineistojen perusteella on havaittu, että luottamuksensa menettäneet ihmiset ovat monin tavoin hauraampia ja haavoittuvampia kuin muut, etenkin vastoin käymisten edessä (Kortteinen & Elovainio 2012). Tutkimusten mukaan luottamus toisiin, tuntemattomiin ihmisiin selittää sitä, keille vaikeudet kasaantuvat ongelmatilanteissa ja ketkä pärjäävät. Työttömien selviytymistä koskevassa tutkimuksessa huomattiin, että mitä vähemmän työtön luottaa muihin ihmisiin, sitä todennäköisemmin hän sairastuu ja siten syrjäytyy entistä vakavammin (Kortteinen & Tuomikoski 1998). Nuorisobarometrissa aiemmin havaittu työttömien ja kouluttamattomien nuorten luottamuksen puute sosiaalisiin suhteisiin sisältää itseään vahvistavan kurjistumiskiirteen riskin. (Kortteinen & Elovainio, 2012; Myllyniemi 2012, 40–47.)

Kuviossa 44 sosiaalista epäluottamusta esitellään eri taustamuuttujien luokissa. Mittarina ovat kuvion 42 neljästä kysymyksestä muodotetun summamuuttujan arvot, jotka on jaettu viiteen luokkaan: erittäin vahva, melko vahva, keskimääräinen, melko heikko ja erittäin heikko sosiaalinen luottamus. Kuvion tulkinnassa on

KUVIO 42. SOSIAALINEN EPÄLUOTTAMUS. VERTAILU 2009, 2012, 2017 (%).

tärkeää huomata, että se mittaa nimenomaan epäluottamusta, ei luottamusta. Näin on toimittu paitsi vakiintuneen käytännön takia myös siksi, että oltaisiin yhdenmukaisia summamuuttujan taustalla olevien kuvion 42 väitteiden kanssa, jotka on muotoiltu siten, että niiden kanssa yhtä mieltä oleminen tarkoittaa epäluottamusta.

Nuorten miesten luottamus on keskimäärin hieman heikompaa kuin nuorten naisten, mutta erot ovat viime vuosina pienentyneet. Tyttöjen vahvempi luottamus näkyy erityisesti vanhemmissa ikäryhmissä, sillä tytöillä luottamus vahvistuu selvästi teini-ikästä lähtien. Poikien luottamus sen sijaan alkaa lujittua vähän myöhemmin, vasta noin 25. ikävuodesta eteenpäin.

Alle 20-vuotiaat ovat siis kyynisempiä ihmisten suhteen kuin tätä vanhemmat nuoret. Vastaava havainto teini-ikäisten luottamusvaajeesta on tehty jo aiemmissa Nuorisobarometreissa, mutta myös luottamuksen rapistuminen on ollut suurinta juuri alle 20-vuotiaiden parissa (kuvio 43). Vuoden 2012 haastattelun teini-ikäisten kohortti on nyt viisi vuotta vanhempi ja uudet teini-ikäiset osoittautuvat jälleen heitä kyynisemmiksi. Myös 2016 Nuorisobarometrin mukaan heikkenevän luottamuksen trendi

koskee ennen kaikkea teini-ikäisiä (Myllyniemi 2017, 36, 41). Kuviosta 43 nähdään, että luottamus on heikentynyt etenkin alle kaksikymppisillä tytöillä.³² Myös teini-ikäisten tyttöjen elämään tyytyväisyys on laskussa, toisin kuin samanikäisillä pojilla (kuvio 52 ja sen tulkinta).

Trenditiedoissa limittyvät ikä- ja kohorttivaihtokutukset, joiden osuutta muutokseen on syytä pysähtyä pohtimaan. Persoonallisuutta voi pitää suhteellisen vakaana yksilön ominaisuutena, ja tutkimusten mukaan jo seitsenvuotiaan lapsen aggressiivisuudesta voi ennustaa tilastollisesti merkitsevästi sitä, kuka ei 28 vuotta myöhemmin luota toisiin (Cates ym. 1993; Pulkkinen & Pitkänen 1993). Jos alhainen luottamus ymmärretään tällaiseksi melko pysyväksi ominaisuudeksi, pitää Nuorisobarometrin laskevan luottamuksen trendiä tulkita niin, että uudet entistä kyynisemmät sukupolvet ovat korvaamassa aiempia. Tämä tulkinta ennustaisi synkkää tulevaisuutta. (Kortteinen & Tuomikoski 1998; Kortteinen & Elovainio 2012.)

Toisaalta sosiaalisen luottamuksen ymmärtäminen ikään kuin persoonallisuuden piirteeksi vaikuttaa liian yksinkertaiselta oletukselta. Jo mittarin alkuperäiset laatijat Cook ja Medley

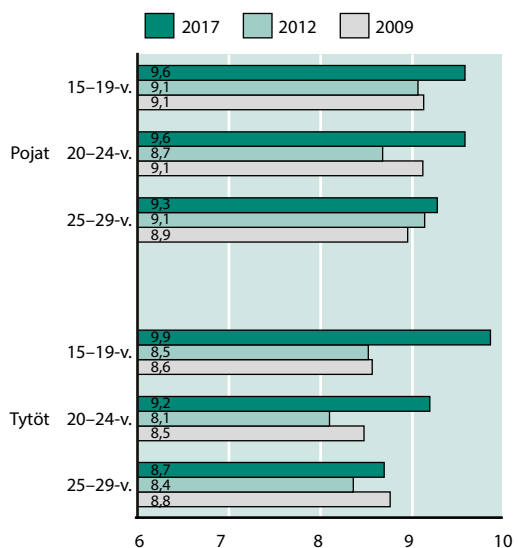
(1954) näkivät sen pitävän sisällään myös vahvan sosiaalisen elementin. Luottamuksen sosiaalisen rakentumisen puolesta puhuu se, että luottamus vaihtelee selvästi vastaajan yhteiskunnallisen taustan ja aseman mukaan. Kuviossa 44 näkyy, kuinka koulutustaso selittää luottamusta. Toki on huomioitava sekin, että jo sosialisointi varhaisessa vaiheessa syntynyt luottamus pulari vähentää halua koulutustasoa tai muilla tavoin kiinnittyy yhteiskuntaan. Kysymyksen voi yksinkertaistaa miettimällä ensisijasta vaikutussuuntaa: selittääkö luottamus pärjäämistä vai pikemminkin toisin päin? Vähättelemättä varhaisen sosialisointi merkitystä vaikuttaa uskottavalta, että vaikutusta tapahtuu molempiin suuntiin. Luottamus lienee perustaltaan sekä psyykinen että sosiaalinen ja voi rakentua myös myöhemmistä elämäkokemuksista. Harjoitetun politiikan oikeudenmukaisuudellakin on yhteys ihmisten kokemaan sosiaaliseen luottamukseen, ja hyvinvointipolitiikalla voidaan joko rakentaa tai rapauttaa luottamusta. Kansainvälisissä vertailututkimuksissa on esimerkiksi havaittu, että mitä suuremmat ovat ihmisten väliset tuloerot, sitä vähemmän he luottavat toisiinsa ja sitä enemmän he uskovat, että tilaisuuden tullen toiset käyttävät heitä hyväkseen. (Kawachi ym. 1997; Wilkinson 2005.)

Aiemmassa tutkimuksessa luottamuksen muutoksista iän myötä on osin ristiriitaisia havaintoja. Vuoden 2012 Nuorisobarometrissa haastateltiin nuorten itsensä lisäksi heidän vanhempiaan, ja silloin epäluottamus oli vanhemmilla yleisempää kuin nuorilla. Myös Kortteinen ja Tuomikoski (1998) havaitsivat vanhempien olevan kyynisempiä. Tälle on kaksi mahdollista tulkintaa: joko varhainen sosialisointi on kehittynyt vuosi vuodelta paremmaksi tai iän myötä luottamus muihin vähenee. Jälkimmäinen tulkinta tukee ajatusta epäluottamuksen sosiaalisesta muotoutumisesta. Toisaalta International Social Survey Programmen (ISSP) Suomen aineistossa vuodelta 2010 luottamus päinvastoin vahvistuu 30. ikävuoden jälkeen. European Social Surveyn aineiston laajassa ikäjakaumassa sosiaalinen luottamus sen sijaan

pysyi samalla tasolla aina noin 70. ikävuoteen saakka, ja sitä vanhemmissa ikäryhmissä luottamus oli voimakkaampaa (kyselyn nuorin vastaaja oli 15, vanhin 95-vuotias). Luottamuksen olemuksen perusteellinen selvittäminen edellyttää seurantatutkimusta, jossa samoja henkilöitä haastatellaan eri elämäntavoiheissa. Vuoden 2012 Nuorisobarometrin on tarkoitus toimia tällaisen paneelitutkimuksen alkuna.

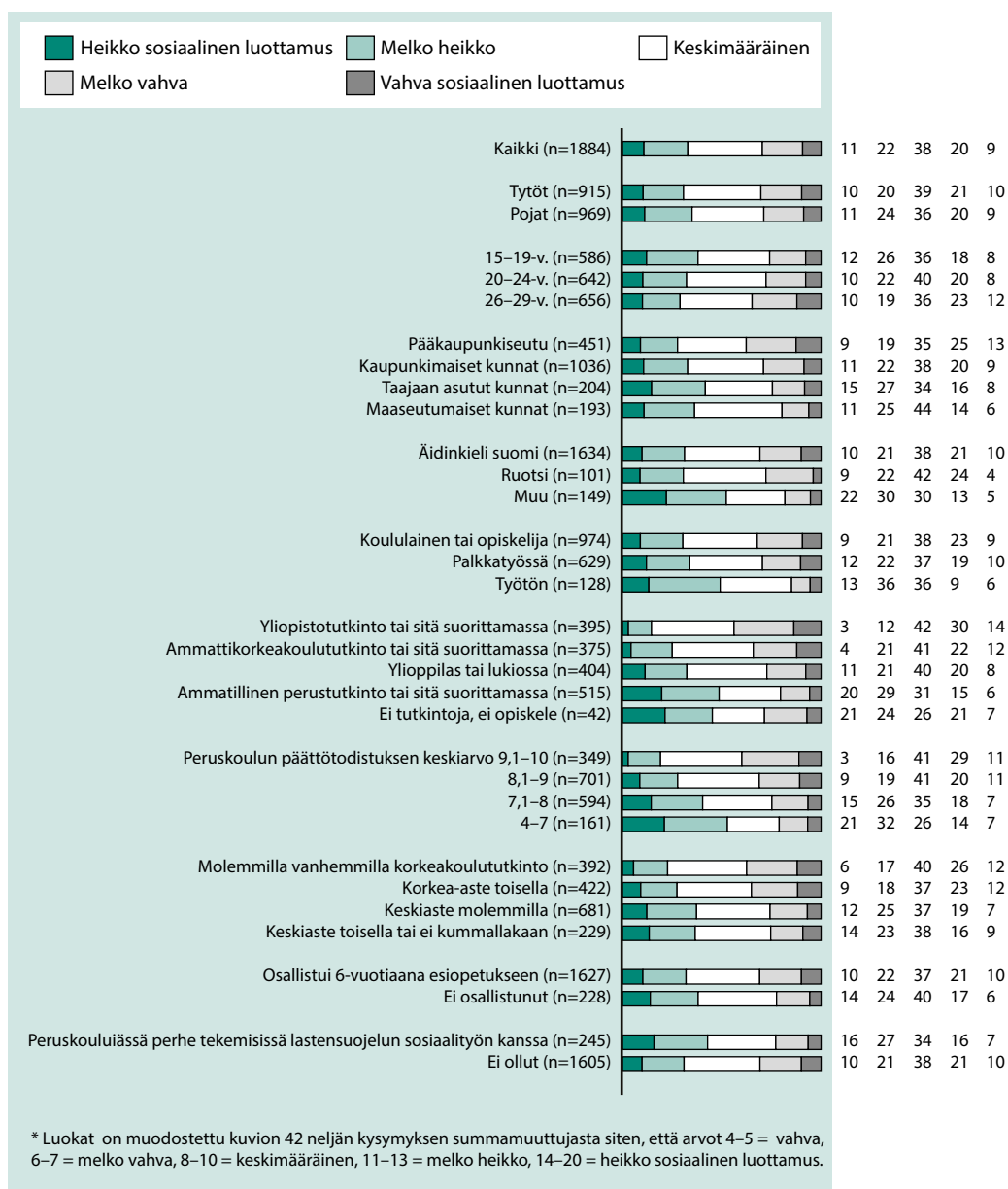
Myös Nuorisobarometrin poikkileikkaustieto antaa valaistusta lapsuuden tilanteeseen, joskin nuoren itsensä jälkikäteen tulkitsemana. Kuviosta 44 nähdään, että vanhempien koulutustaso on selvästi yhteydessä luottamukseen. Se, että ainakin toisella vanhemmalla on korkeakoulutus, ennustaa lapselle keskimääräistä vahvempaa sosiaalista luottamusta. Lapsuuden kodin taloudellisen tilanteen yhteys on samansuuntainen, mikä onkin ymmärrettävää, sillä

KUVIO 43. SOSIAALINEN EPÄLUOTTAMUS* 2009, 2012 JA 2017. IKÄ JA SUKUPUOLI. (KESKIARVOT)

Lähteet: Nuorisobarometrit 2009, 2012 ja 2017.
* Keskiarvot kuvion 42 neljän epäluottamusta mittaavan kysymyksen summamuuttujasta.

KUVIO 44. SOSIAALINEN EPÄLUOTTAMUS TAUSTAMUUTTUJITTAIN.* (%)

vanhempien koulutus- ja tulotaso ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa (ks. kuvio 1). Vanhempien koulutuksella on kuitenkin itsenäistä selitysvoimaa, vaikka lapsuudenkodin taloudellinen tilanne otettaisiin huomioon. Yhteys vanhempien

koulutuksen ja jälkeläisen luottamuksen välillä on voimakkaampi tyttöillä kuin pojilla.

Nuoren omalla koulutustasolla ja pääasiallisella toiminnalla on vahva yhteys sosiaaliseen luottamukseen. Kaikkein heikointa luottamus

on työttömillä ja vailla ammatillisia tutkintoja olevilla. Luottamus on sitä vahvempaa, mitä korkeampi on koulutustaso ja mitä parempi peruskoulutodistuksen keskiarvo.

Esiopetuksessa oleminen liittyy vahvemman sosiaaliseen luottamukseen myöhemmissä elämänvaiheissa. Ennen kouluikää kodin ulkopuolella päivähoitossa olemisella ei vastaavaa yhteyttä ole. Yhteys esiopetuksessa käymisen ja luottamuksen välillä on erityisen vahva pojilla. Kun Lapsibarometrissa tutkittiin 6-vuotiaiden luottamusta, sen ei havaittu olevan yhteydessä lapsuudenkodin sosioekonomiseen asemaan eikä myöskään esiopetukseen osallistumiseen (Tuukkainen 2016). Kysymysmuotoilujen ollessa erilaiset ei erilaisissa tuloksissakaan ole mitään yllättävää, vaan ne käyvät lähinnä esimerkiksi sosiaalisen luottamuksen operationalisoinnin haasteista.

ARJEN- JA ELÄMÄNHALLINTA

Koulutusta ja oppimista koskevat kysymykset liittyvät etenkin nuorilla kiinteästi arkeen ja sen hallintaan. Kuviossa 45 arkea lähestytään kouriintuntuvien jokapäiväisten toimien sijaan yleisemmän tason kysymyksillä omaan elämään liittyvistä vaikutusmahdollisuuksista ja merkityksellisyyden tunteista. Käytetyt muuttujat ovat sukua esimerkiksi mielialakyselyissä käytetyille

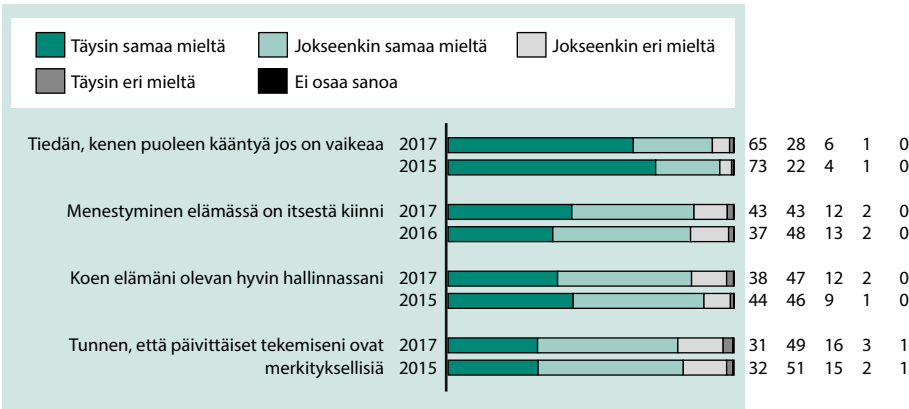
elämänhallinnan, pystyvyyden tunteen ja selviytymisen mittareille.

Viimeisten parin vuoden aikana ei näin mitatussa arjen- ja elämänhallinnassa ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Kysymyksen laajuuden huomioon ottaen suurten heilahtelujen puute on odotettavaa ja kertoo hyvää mittarin osumatarkkuudesta. Arjen- ja elämänhallinnan tärkeydestä puolestaan kertoo sen vahva yhteys kysymyksiin sosiaalisesta luottamuksesta (kuvio 42) ja elämään tyytyväisyydestä (kuvio 51). (Arjen- ja elämänhallinnan käsitteistä ks. Nordlund & Korvela 2016; mittareista ks. Raitasalo 2007.)

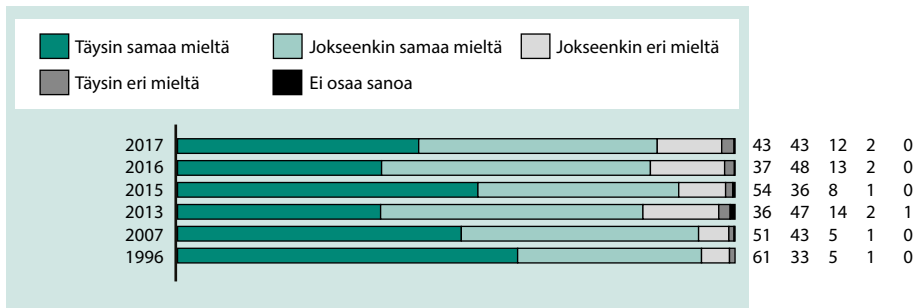
Menestyminen elämässä on itsestä kiinni

Osana elämänhallinnan kysymyssarjaa esitettiin jo yli 20 vuotta Nuorisobarometreissa seurattu väite siitä, onko menestyminen elämässä itsensä kiinni (kuvio 46). Näkemys jokaisesta oman onnensa seppänä on hyvin yleinen, sillä lähes yhdeksän nuorta kymmenestä allekirjoittaa väitteen. Pidemmän aikavälin trendi on kuitenkin se, että ajattelutapa on vähentynyt selvästi 1990-luvulta. Vähentymisen näyttää olleen jyrkkää etenkin vuosien 2007 ja 2013 välillä, jolloin elettiin taantumaa ja korkean nuorisotyöttömyyden aikaa. Kenties kovat ajat eivät näy koventuvina asenteina, vaan silloin historiallisten ja rakenteellisten tekijöiden rooli elämässä

KUVIO 45. ELÄMÄN- JA ARJENHALLINTAAN LIITTYVIÄ SEURANTATIETOJA 2015 JA 2017 (%).

KUVIO 46. "MENESTYMINEN ELÄMÄSSÄ ON ITSESTÄ KIINNI?" VERTAILU 1996–2017. (%)

pärräämisen kannalta tiedostetaan vahvemmin, mikä voi näkyä solidaarisuuden lisääntymisenä. Tutkimustuloksia on tosin myös vastakkaisen päätelmän tueksi (Helve 2002; 2015; 2016).

JÄRJESTÖVAIKUTTAMINEN

Kaikkiaan 20 prosenttia nuorista sanoo osallistuvansa jonkin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävän järjestön tai kansalaisliikkeen toimintaan. 13 prosenttia arvioi osallistuvansa satunnaisesti ja 7 prosenttia aktiivisesti (kuvio 47). Kysymys esitettiin Nuorisobarometrissa viimeksi vuonna 2014, eikä kolmessa vuodessa ole tapahtunut muutosta. Aktiivisen osallistumisen osuus on tosin kasvanut ja satunnaisen osallistumisen vastaavasti vähentynyt. Aktiivisen vaikuttamisen yleistyminen on linjassa sen kanssa, että yhteiskunnallisen vaikuttamisen taidot koetaan aiempaa tärkeämmiksi (kuvio 30). Aktiivinen osallistuminen on lisääntynyt pojilla enemmän kuin tytöillä ja ikäryhmittäisessä vertailussa suhteellisesti eniten alle 20-vuotiailla.

Koulutustaso selittää voimakkaasti järjestövaikuttamista. Vanhempien koulutustaso on niin ikään vahvasti yhteydessä vaikuttamisaktiivisuuteen, mutta yhteys ei ole suoraviivainen, vaan aktiivisia jälkeläisiä on sekä kaikkein eniten että kaikkein vähiten koulutetuilla vanhemmilla. Yhteys oli samalla tavalla epälineaarinen myös vuoden 2014 barometrissa. Vastaavasti vuoden 2013 vaikuttamista käsitelleessä barometrissa heikoiten toimeentulevissa perheissä varttuneet sekä kokivat itsensä aktiivisiksi että

konkreettisesti osallistuivat vaikuttamistointaan muita enemmän. (Myllyniemi 2014, 21–22.) Nyt tehdyissä haastatteluissa ei käsitelty vaikuttamisteemaa enempää, mutta vanhempien matalan koulutuksen yhteys vaikuttamishaluun liittyyneeseen samaan ilmiöön kuin vuoden 2013 Nuorisobarometrissa havaittu käännteinen yhteys lapsuudenkodin toimeentulon ja yhteiskunnallisen vaikuttamisaktiivisuuden välillä.

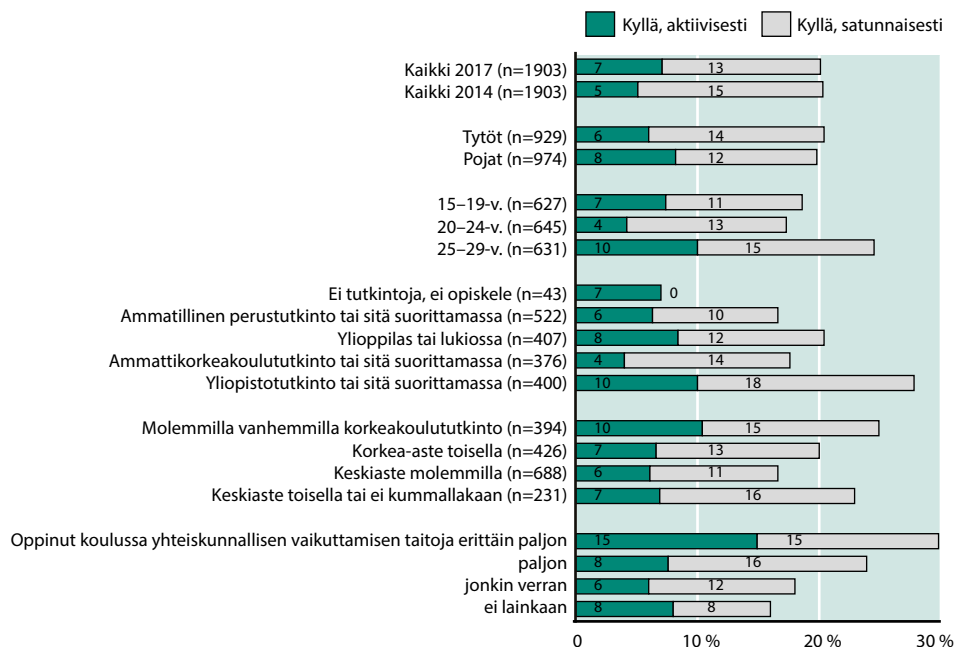
Nuoret, jotka kokevat oppineensa yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja koulussa, ovat keskimääräistä aktiivisemmin mukana vaikuttamistoiminnassa. Yhteys koulun ulkopuolella saatuaan oppiin on vielä sitäkin selvempi, sillä erittäin paljon yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja koulun ulkopuolella oppineista lähes puolet (47 %) on mukana vaikutustoiminnassa. Tätä ei kuitenkaan esitetä kuviossa 47, sillä vaikutussuunta on luultavasti kausaalisesti päinvastainen: yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja on opittu nimenomaan vaikuttamiseen tähtäävässä järjestö- tai kansalaisliiketoiminnassa. (Lisää aiheesta ks. Tenojoki ym. tässä julkaisussa.)

YHTENKUULUVUUDEN TUNNE

Yhteenkuuluvuus koulu- tai työyhteisöön

Nuorisobarometreissa on vuodesta 2004 mitattu yhteenkuuluvuuden tiiviyyttä eri sosiaalisiin yksiköihin, kuten perheeseen, ystäväpiiriin ja johonkin yhdistykseen. Tällä kertaa selvitettiin yhteenkuuluvuuden kehitystä ainoastaan suh-

KUVIO 47. "OSALLISTUTKO JONKIN YHTEISKUNNALLISEEN VAIKUTTAMISEEN TÄHTÄÄVÄN JÄRJESTÖN TAI KANSALAI SLIIKKEEN TOIMINTAAN?" (%)

teessa suomalaiseen yhteiskuntaan ja koulu- tai työyhteisöön (kuviot 48 ja 49). Ensin mainittu on mukana jo siksikin, että se kuuluu seuranta-indikaattoreihin, mutta myös siksi, että kysymys nuorison yhteenkuuluvuudesta suomalaiseen yhteiskuntaan herättää paljon kiinnostusta, ja se on tärkeä osoitin jopa yhteiskunnan integriteettiä pohdittaessa.

Yhteenkuuluvuus koulu- tai työyhteisöön puolestaan on erityisen kiinnostava tämänkertaisen koulutustesteman valossa. Kuviosta 48 nähdään, että useampi kuin kaksi kolmesta kokee kuuluvansa kiinteästi koulu- tai työyhteisönsä. Kuviosta 49 puolestaan nähdään yhteenkuuluvudentunteen olevan nyt seurantatietojen valossa verrattain kiinteää. Tulosten tulkinnassa on huomioitava se, että kysymys kohdentuu sekä koulu- että työyhteisöön. Haastatteluai-neistosta voidaan kuitenkin erottaa päätoimiset koululaiset ja opiskelijat, jolloin koetun yhteenkuuluvuuden voidaan olettaa kohdentuvan erityisesti kouluyhteisöön, tai vaihtoehtoisesti

pääasiallisesti palkkatyössä käyvät, joiden vastaukset liittynevät työyhteisöön. Keskimäärin nuoret tuntevat kuuluvansa vähän tiiviimmin työ- kuin kouluyhteisönsä.

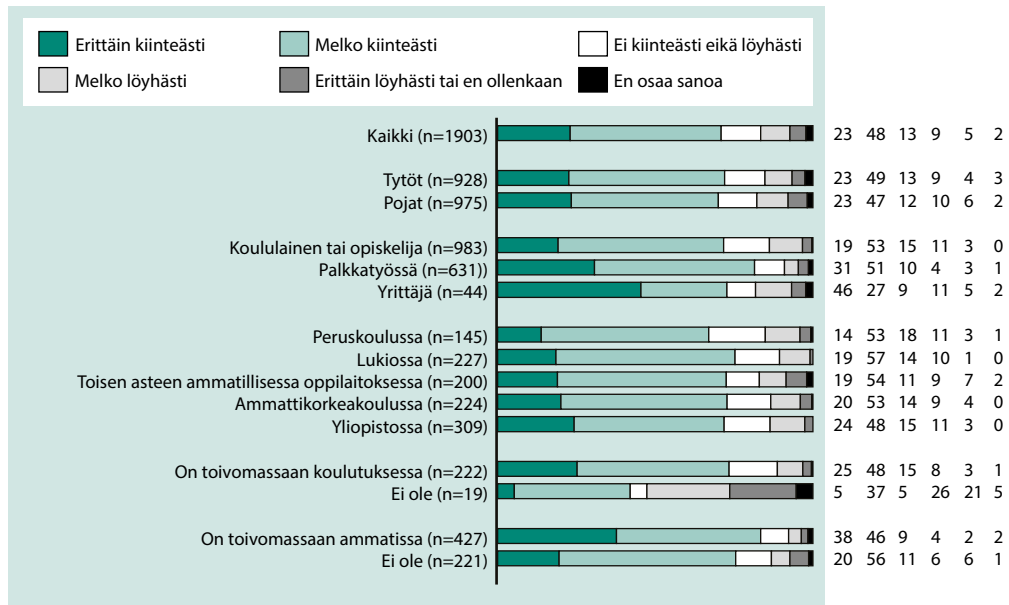
Kaikissa oppilaitoksissa yli kaksi kolman-nesta kokee kuuluvansa erittäin tai melko kiinteästi kouluyhteisönsä. Peruskoulussa luku on 67 prosenttia, toisen asteen ja korkeakouluasteen oppilaitoksissa yli 70 prosenttia kaikissa oppilaitoksissa. Valtaosa oppilaista ja opiskelijoista tuntee kuuluvansa yhteisönsä, mikä osoittaa oppilaitosten merkitystä paitsi opiskelun, myös sosiaalisen toiminnan ja vertaisvuorovaikutuk-sen areenana. Kun tätä tulosta vertaa peruskou-luaikoja koskevaan tulokseen (ks. kuvio 3), jossa yli 80 prosenttia on samaa mieltä väittämästä, että tunsii kuuluvansa peruskouluyhteisöön, voi ajatella, että ajallinen etäisyys saa katsomaan yhti-teisöä lempeämmin. Aina voi myös kysyä, kuinka tyytyväinen on syytä olla siihen, että yli 10 prosenttia kaikissa oppilaitoksissa opiskelevista kokee kuuluvansa vain melko tai erittäin löyhästi yhteisönsä.

Tyttöjen ja poikien yhteenkuuluvuuden tiiviyydessä ei ole merkitseviä eroja, ei eri oppilaitoksissa eikä vertailtaessa opiskelijoiden ja työssäkäyvien yhteenkuuluvuuden kokemuksia sukupuolittain. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Kouluterveyskyselyissä ei kysytä suoraan yhteenkuuluvuudesta oppilaitokseen, mutta niin peruskoulussa, ammattikoulussa kuin lukiossakin pojat kokevat keskimäärin tyttöjä helpommaksi olla oma itsensä ja kokevat tyttöjä enemmän luokan tai ryhmän viihtyvän yhdessä. Tavallaan johdonmukaisesti Kouluterveyskyselyissä tytöt ovat vastaavasti poikia yksinäisempiä koulussa ja kriittisempiä sen suhteen, kuinka kiinnostuneita opettajat ovat oppilaiden kuulumisista (THL 2017). Se, etteivät sukupuolierot näy Nuorisobarometrin kyselyssä, viittaa siihen, että yhteenkuuluvuudentunne kouluyhteisöön on muutakin kuin sosiaalista viihtymistä.

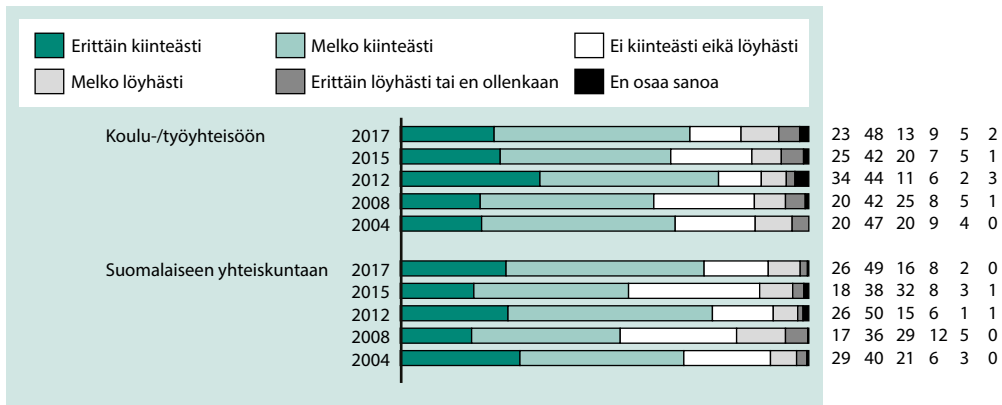
Kiinteimmin kouluyhteisönsä kuuluvat ne opiskelijat, jotka ovat toivomassaan koulutuksessa. Vastaavasti yhteenkuuluvuus työyhteisöön on vahvempaa niillä, jotka ovat toiveammatissaan. Ehkä taustalla on se, että eri

opintoihin ja ammatteihin hakeutuu ihmisiä, jotka viihtyvät toistensa seurassa, mutta myös se, että työn tai opintojen itselle merkityksellinen sisältö lisää yhteenkuuluvuuden kokemusta. Lisävalotusta antaa opiskelualan valintaperusteiden mukainen vertailu, jossa kiinteintä yhteenkuuluvuutta kokevat ne, joiden motiivit liittyvät yhtäältä omaan kiinnostukseen, toisaalta kunnianhimoon. Nämä alanvalintaperusteet liittyvät nuoren omaan sisäiseen motivaatioon. Sen sijaan ulkoa tulleet kimmokkeet, kuten muiden antamat suositukset tai oppilaitoksen sijainti, eivät ole yhteydessä tiiviimpään yhteenkuuluvuuteen. Vähiten yhteenkuuluvuutta kouluyhteisöön tuntevat ne nuoret, joiden alanvalinta on perustunut sattumaan. (Lisää opiskeluvaihtojen perusteista ks. kuvio 11.) Tuloksia voi peilata Nuorisobarometrin aiempaan havaintoon siitä, että työssä viihtyvät parhaiten ne, joille työssä tärkeintä on sen sisältö, kun taas rahaa tai muita välineellisiä motiiveja painottavat viihtyvät työssä keskimääräistä heikommin (Myllyniemi 2007, 16). Vaikuttaa siltä, että niin yhteenkuuluvuudelle kuin ylipäätään opinnoissa ja työssä

KUVIO 48. "KUINKA KIINTEÄSTI TUNNET KUULUVASI KOULU- TAI TYÖYHTEISÖÖSI?" (%)

KUVIO 49. "KUINKA KIINTEÄSTI TUNNET KUULUVASI SEURAAVIIN?" VERTAILU 2004–2017. (%)

viihtymiselle on eduksi, mikäli motivaatio liittyy ulkoisten kimmokkeiden sijaan omien tavoitteiden saavuttamiseen tai jonkin muuten itselle tärkeän asian edistämiseen.

Muutos 2004–2017

Yhteenkuuluvuudessa suomalaisen yhteiskuntaan on tapahtunut yllättävän nopeita muutoksia. Vuosien 2012 ja 2015 välillä tapahtui sidoksen nopeaa löyhtymistä, ja nyt 2017 on suurin piirtein palautettu vuoden 2012 tasolle. Viimeisin käänne on siis myönteinen, kohti tiiviimpää yhteenkuuluvuutta. Kuviossa 49 ei nähdä selvää suurta trendiä, mutta sen sijaan hahmottuu aaltoliike, jossa yhteenkuuluvuus vahvistuu ja heikentyy selvästi vain muutamien vuosien sykleissä. Tämä ei ole tavallista Nuorisobarometrin aineistossa, jossa niin kohderyhmä kuin tiedonkeruutapakin on pysynyt samana koko seuranta-ajan. Vaihtelun syitä pohdittaes-

sa voidaan esittää arvauksia siitä, onko trendissä kenties heijastumia ajankohtaisessa julkisessa keskustelussa vahvasti pinnalla olleista nuorten elämää koskettavista teemoista. Esimerkiksi Suomea pitkään koetelleen talouden taantumien loppumisen vuonna 2017 voisi ajatella näkyvän vahvistuvana yhteenkuuluvuutena. Tämä ei tosin ole kovin todennäköistä, sillä yhteenkuuluvuus ei vaikuta ennenkään seurailleen talous-suhdanteita. Toisaalta ajoittain kuumana käyvän maahanmuuttokeskustelun tai kansainvälisen politiikan kasvaneiden jännitteiden voisi ajatella tiivistäneen rivejä. Tai kenties näyttävä Suomi 100 -juhlavuoden hengennostatus näkyy nuorten lisääntyneenä yhteenkuuluvuuden tunteena suomalaisen yhteiskuntaan. Tulkinta muutoksen syistä on haastavaa, eikä niin kokonaisvaltainen asia kuin yhteenkuuluvuus yhteiskuntaan liene palautettavissa mihinkään tiettyyn ilmiöön, olipa se kuinka ajankohtainen tai muuten tärkeä tahansa.

TYTYTVÄISYYS ELÄMÄÄN

Nuorisobarometreissa elämään tyytyväisyys on ollut seurannassa vuodesta 1997 alkaen (ks. trenditiedot kuviosta 52). Kysymys tyytyväisyydestä kytkeytyy subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimuksen kenttään, jossa hyvän elämän arviointi jää yksilölle, ei tutkijalle tai viranomaisrekistereistä saatavien resurssipohjaisten tietojen perusteella pääteltäväksi. Tutkimus koetun hyvinvoinnin ulottuvuuksista ja sitä määrittävistä tekijöistä on voimistunut 1990-luvulta (Simpura 2012). Esimerkiksi sosiologi Veenhovenin ylläpitämästä ”World Database of Happiness” -tietokannasta löytyy tätä kirjoitettaessa 2 042 tutkimusta 166 kansakunnasta. Koetun hyvinvoinnin, onnellisuuden ja elämään tyytyväisyyden tutkimus on ollut laajaa myös Suomessa (esim. Ervasti & Saari 2011; Törrönen 2012; Saari 2012a, 2012b; Hämäläinen & Michaelson 2014;). Suunta on ollut resurssipohjaisista tarkasteluista kohti myös koetun hyvinvoinnin kattavaan hyvinvointikäsitkseen perustuvaa tutkimusta. (Ks. myös Pulkkinen ym. tässä julkaisussa.)

TYTYTVÄISYYS IHMISSUHTEISIIN

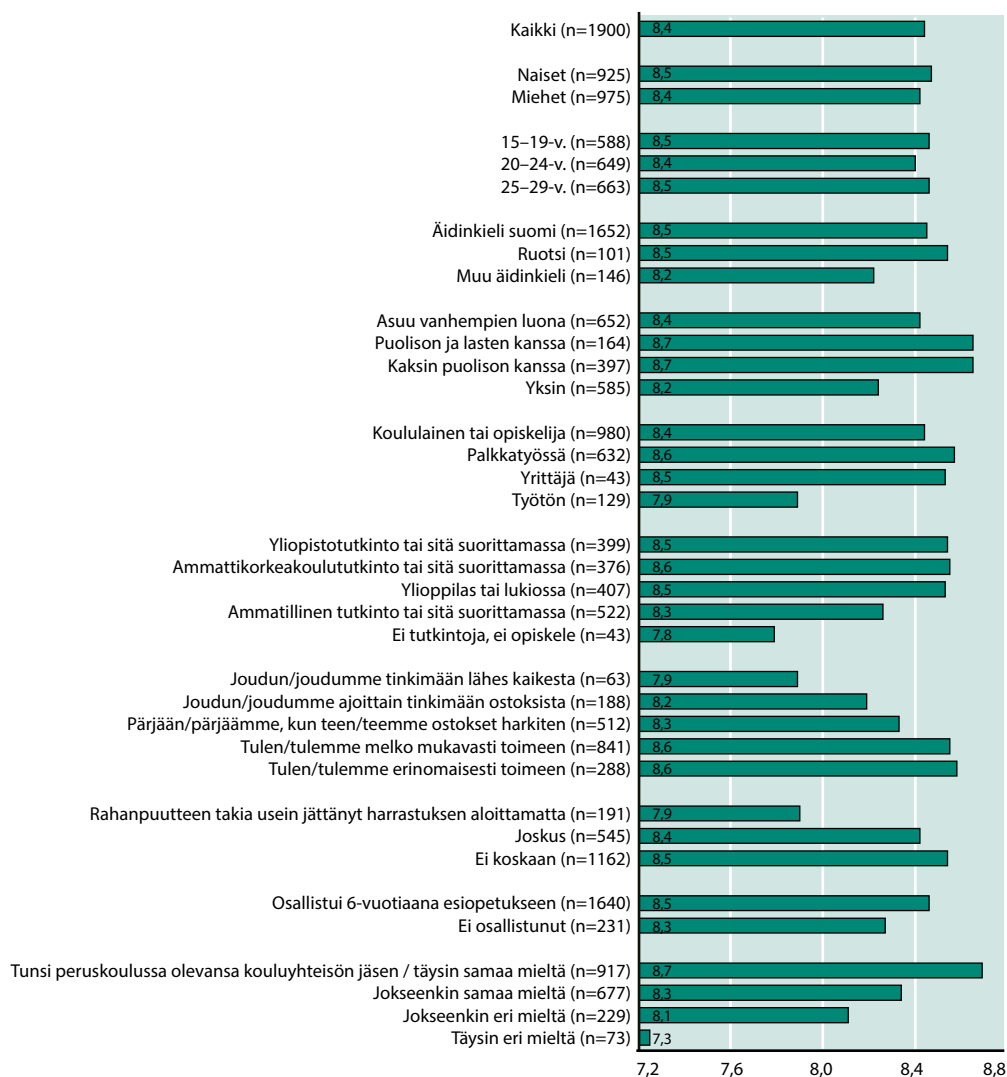
Nuorten tyytyväisyyttä ihmissuhteisiinsa on kysytty Nuorisobarometreissa vuodesta 2007. Tyytyväisyys on hieman laskenut, sillä keskiarvo oli kymmenen vuotta sitten 8,6 ja nyt 8,4. Aiemmin tytöt olivat poikia tyytyväisempiä ihmissuhteisiinsa, mutta erot ovat tasoittuneet, mikä kertoo tyytyväisyyden laskeneen erityisesti tytöillä.

Kuviosta 50 nähdään, että tyytymättöimpiä ihmissuhteisiinsa ovat vieraskieliset, yksin asuvat, heikosti toimeentulevat, työttömät ja koulutuksen ulkopuolella olevat. Mahdollisia psykologisia syitä tyytymättömyyteen ihmissuhteita kohtaan on mahdotonta surveyn

aineistosta löytää. Sen sijaan joudutaan tekemään päätelmiä muuttujien välisistä yhteyksistä. Aiemmissa Nuorisobarometreissa on havaittu, että ystävien tiheämpi tapaamistahti on selvästi yhteydessä suurempaan ihmissuhteisiin tyytyväisyyteen. On myös selvitetty ystävien määriä ja tapaamisfrekvenssejä ja havaittu työttömien tapaavan ystäviään harvemmin kuin koululaisien, opiskelijoiden tai työssäkäyvien nuorten. Vieraskielisten ja yksin asuvien ystävien tapaamistahti sen sijaan ei poikkea muista. (Myllyniemi 2014.) Kuviosta 50 nähdään, että nuoret, jotka rahanpuutteen takia ovat joutuneet olemaan aloittamatta harrastuksia, ovat keskimääräistä tyytymättömpiä ihmissuhteisiinsa. Rahan merkitystä ystävyysuhteille voivatkin selittää harrastusten korkeat hinnat, etenkin koska liikunta ja muut harrastukset ovat nuorille merkittäviä ystäviin tutustumisen ja tapaamisen areenoita. Aiemmissa haastatteluisa taloudellisen tilanteen vaikutus vapaa-ajan harrastamiseen on merkitsevä, ja se säilyy, vaikka vastaajan oman ja hänen vanhempiansa koulutustason kontrolloisi (Myllyniemi & Berg 2013; Myllyniemi 2016). On siis viitteitä siitä, että nuoren taloudellinen liikkumavara määrittää merkittävästi laajemminkin sosiaalisen elämän mahdollisuuksia.

Koulutukseen liittyvistä taustatiedoista kiinnittävät huomiota erityisesti peruskoulukokemusten (ks. kuvio 3) vahvat yhteydet tyytyväisyyteen ihmissuhteita kohtaan. Kuviossa 50 esitetään, miten vahvasti vastaaja koki kuuluvansa peruskouluyhteisöön, joka selittää ihmissuhteisiin tyytyväisyyttä vielä lähes kolmikymmenvuotiailla, ei vain peruskoululaisilla tai hiljattain peruskouluiän taakse jättäneillä. Kaikki peruskoulukokemukset eivät ole yhtä kauaskantoisia, mutta esimerkiksi ystävien saamisen

KUVIO 50. "KUINKA TYTYVÄINEN OLET IHMISSUHTEISIISI TÄLLÄ HETKELLÄ KOULUARVOSANALLA 4–10?" KESKIARVOT.

helppons tai opettajien oikeudenmukainen koh-
telu näkyy keskimääräistä korkeampana ihmis-
suhteisiin tyytyväisyytenä vielä vanhemmallakin
iällä. Vastaavasti koulukiusaamisen pitkät seura-
ukset näkyvät aineistossa siten, että sen uhriksi
peruskoulussa joutuneet ovat muita tyytymät-
tömpiä ihmissuhteisiinsa vielä pitkään. Toki
on huomioitava, että niin koulunkäynnin ongel-
mien kuin muun pahoinvoinnin juurisyyt ovat

usein vielä syvemmällä. Kouluterveyskyselyssä
on havaittu, että lastensuojeluyksist sijoitettuna
olleilla peruskoululaisilla on muita useammin
psykkisen hyvinvoinnin ja koulunkäynnin on-
gelmiä, ja he kokivat muita useammin koulu-
kiusaamista ja väkivaltaa (Ikonen ym. 2017; ks.
Pekkarinen tässä julkaisussa).

Koko seurannan ajan nimenomaan tyytyväi-
syy ihmissuhteisiin ja terveyteen ovat kaikista

elämänalueista olleet voimakkaimmin yhteydessä yleiseen elämäntyytyväisyyteen. Tämä yhteys pätee vanhempiinkin ikäryhmiin, ja samankaltaisia tuloksia ihmissuhteiden ja terveyden keskeytyksestä sai jo Erik Allardt (1976) klassisissa hyvinvointitutkimuksissaan. Tutkimuksissa on myös havaittu elämänlaadun eri ulottuvuuksien tärkeyden vaihtelevan eri ikävaiheissa nuoruudesta vanhuuteen (Vaarama ym. 2010). Verratessa kaikenikäisille suunnattujen survey-kyseleiden, kuten World Values Surveyn havaintoja elämän eri osa-alueiden merkityksestä, ovat kaiverit ja ihmissuhteet tärkeimpiä juuri nuorille.

Kuviosta 51 nähdään, että kaikkien vastaajien elämään tyytyväisyyden keskiarvo on 8,3, mikä on aiempaa hieman matalampi. Tyttöjen ja poikien tyytyväisyydessä ei ole merkitseviä eroja. Aluemuuttujien väliset erot eivät ole merkitseviä, vaan eri puolilla Suomea ja erityyppisillä asuinalueilla asuu elämäänsä suunnilleen yhtä tyytyväisiä nuoria. Aiemmin myöskään ikäryhmien väliset erot eivät ole olleet merkitseviä, mutta nyt alle 20-vuotiaat ovat tyytyväisimpiä, mikä johtuu siitä, että vanhempien ikäryhmien tyytyväisyys on jatkanut laskuaan.

Keskimääräistä tyytymättömämpiä ovat yksin asuvat, kouluttautumattomat ja työttömät. Nämä taustamuuttujien mukaiset erot ovat pysyneet samoina kyselystä toiseen. Aiemmassa tutkimuksessa nuorten elämänlaadun objektiiviseksi riskitekijöiksi on havaittu alhainen koulutus ja työttömyys (Vaarama ym. 2010, 141). Taloudellinen tilanne on aiemminkin ollut yhteydessä tyytyväisyyteen, mutta erityisen selvästi se tulee esiin nyt ensi kertaa käytetyllä toimeentulon mittarilla. Nuoret, jotka kokevat joutuvansa tinkimään lähes kaikesta, antavat elämään tyytyväisyydelleen keskimäärin arvosanan 7,1, kun erinomaisesti tai melko mukavasti toimeen tulevien keskimääräiset arvosanat lähestyvät kiihdyttävää.

Koulutukseen liittyvistä tiedoista kiinnittää huomiota kokonaan ilman koulutusta ja opiskelupaikkaa olevien tyytymättömyys elämäänsä (7,4). Ylipäätään tyytyväisyys nykyiseen koulutukseen liittyy suurempaan

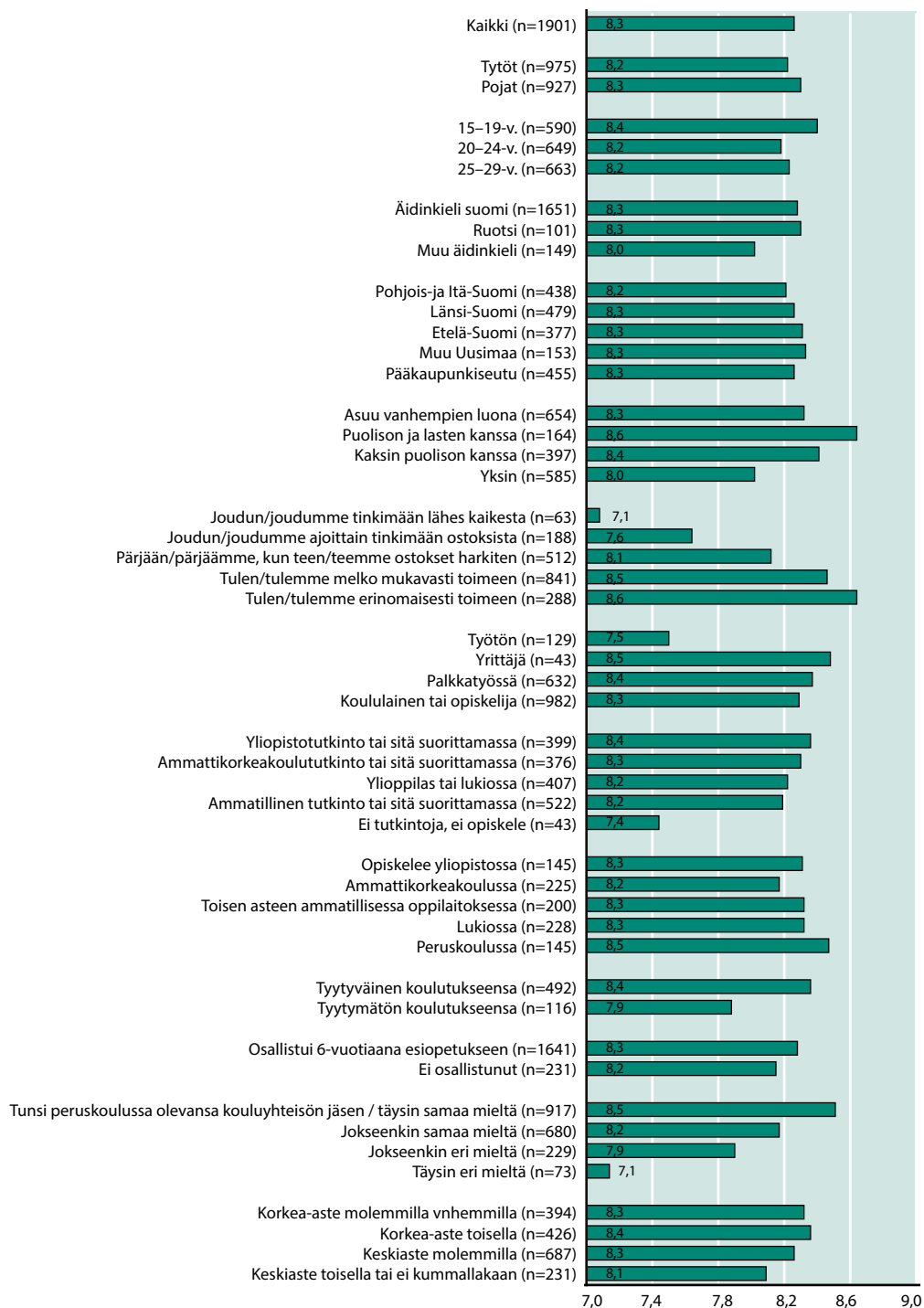
elämäntyytyväisyyteen. Erityisen mielenkiintoista on se, kuinka vahvasti myönteiset peruskoulukokemukset (ks. kuvio 3) ovat yhteydessä nuorten korkeampaan elämään tyytyväisyyteen. Kuviosta 51 nähdään, että tyytyväisimpiä ovat nuoret, jotka kokivat vahvasti olleensa koulu-yhteisön jäseniä. Myös PISA 2015 -oppilaskyselyn aineistossa yhteenkuuluvuuden tunne koulun ennakoi voimakkaasti oppilaan yleistä tyytyväisyyttä elämäänsä. Yhteys on Suomessa yksi OECD-maiden voimakkaimpia. (Väljärvi 2017.) Huomion arvoista on se, että Nuorisobarometrin aineistossa tämä yhteys säilyy voimakkaana myös myöhemmissä elämänvaiheissa.

TYTYVÄISYYDEN MUUTOS

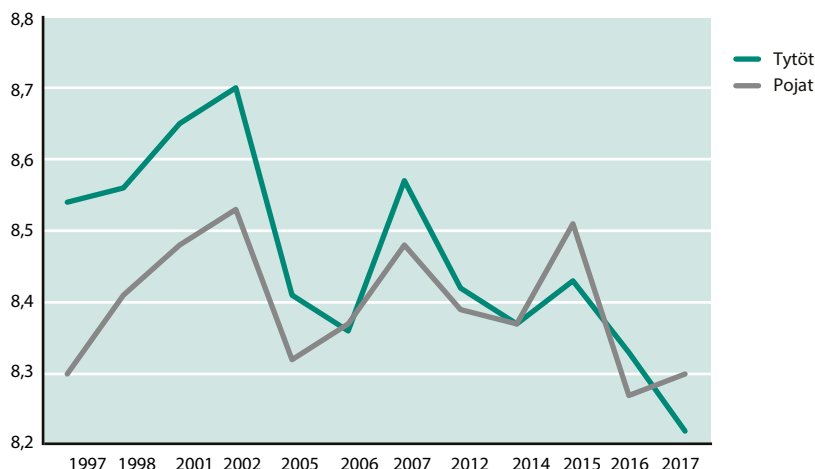
Elämään tyytyväisyyden seuranta on nyt jatkunut 20 vuotta. Yleisenä huomiona voi todeta, että nuorten tyytyväisyys elämäänsä on ollut vakaata, vaikkakin viimeisin käänne on kohti tyytyväisyyden vähenemistä. Kuviossa 52 esitetään muutokset elämään tyytyväisyydessä sukupuolittain. Tytöt olivat 1990-luvulla pääsääntöisesti poikia tyytyväisempiä elämäänsä, mutta 2000-luvun alun mittaan sukupuolten väliset erot ovat tasoittuneet. Syynä tähän on tyttöjen huolestuttava tyytyväisyyden lasku. Kuviossa 52 näkyy otannasta johtuvaa satunnaisvaihtelua, mutta tyttöjen tyytyväisyydessä hahmottuu myös vuosituhannen vaihteesta alkava laskeva trendi, joka ei mahdu tilastolliseen luottamusväliin.

Ikäryhmien pitkän aikavälin vertailussa myönteisintä kehitys on ollut alle 20-vuotiailla. Aiemmin erot vanhempiin ikäryhmiin olivat pieniä tai olemattomia, mutta lähes kymmenen vuoden ajan teini-ikäisten tyytyväisyys on ollut muita ikäryhmiä korkeammalla tasolla. Ajan kohta, johon vähintään parikymppisten tyytyväisyyden väheneminen osuu, viittaa siihen, että mahdollinen selitys voisi olla vuonna 2008 alkanut talouden taantuma, joka iski etenkin nuoreen työvoimaan. Heikentyneet taloussuhdanteet ovat todennäköisesti koetelleet vähemmän alle parikymppisiä, jotka pääosin opiskelevat ja

KUVIO 51. TYYTYVÄISYYS NYKYISEEN ELÄMÄÄN KAIKEN KAIKKIAAN
(KOULUARVOSANA 4–10, KESKIARVOT).

KUVIO 52. TYTTÖJEN JA POIKIEN TYYTYVÄISYYS NYKYISEEN ELÄMÄÄNSÄ KAIKEN KAIKKIAAN KOULUARVOSANA-ASTEIKKOLLA 4–10. KESKIARVOT VUOSINA 1997–2017.

asuvat vielä vanhempiensa kanssa. Tämä saa vahvistusta aineistosta, sillä toimeentulolla on vähiten vaikutusta elämään tyytyväisyyteen nimienomaan alle 20-vuotiailla, joista siis suurin osa asuu vanhempien taloudessa. Kysymys tyytyväisyydestä omaan elämäänsä kokonaisuutena on toisaalta niin kattava, ettei sitä voi palauttaa suoraan mihinkään yksittäiseen taustatietoon.

Iän mukaiset erot tyytyväisyydessä paikantuvat poikiin. Koko seurannan ajan on poikien elämään tyytyväisyys vähentynyt noin 20. ikävuoden paikkeilla, ja viime vuosina tämä pudotus vaikuttaa hieman jyrkentyneen. Tyttöjen keskimääräisellä tyytyväisyydellä sen sijaan on taipumus pysytellä suunnilleen samalla tasolla teinistä kolmikymppiseksi.

Nuorimmat vastaajat ovat siis keskimäärin hieman tyytyväisempiä kuin vähän vanhemmat. Tytöillä tyytyväisyyden vähenemistä on tapahtunut kaikissa ikäryhmissä, mutta suurinta

se vaikuttaisi olevan alle 20-vuotiailla. Edellä (kuvio 43 ja sen tulkinta) havaittiin niin ikään erityisesti teinityttöjen sosiaalisen luottamuksen vähentyneen. Kouluterveyskyselyissä havaitaan niin peruskoulussa kuin toisella asteella olevien tyttöjen kokevan selvästi poikia enemmän ahdistusta. Kouluterveyskyselyiden mukaan lukio-
laisten uupumus on lisääntynyt voimakkaasti, ja viimeisimmissä tiedoissa lukiolaistyttyjen uupumus (17–18 %) on lähes kaksinkertaista lukiolaispoikien uupumukseen (10 %) verrattuna. (THL 2017.) Pojista on julkisessa keskustelussa oltu kovasti huolestuneita, ja esimerkiksi jotkin koulutukseen liittyvät indikaattorit (kuten PISA-tulokset, NEET-aste) osoittavatkin juuri pojilla huonoon suuntaan. Nuorisobarometrin tulosten perusteella on kiinnitettävä huomioita myös etenkin tyttöjen kokemuksiin hyvinvoinnistaan.

1. Kadon takia tilataan ylisuuria otoksia, ja jos valittu henkilö ei vastaa puhelimeen, haastattelija soittaa seuraavalle, ja näin saadaan halutun kokoinen otos (niin sanottu korvaava poiminta). Kun vaikeasti tavoitettavat vastaajat on korvattu helposti tavoitettavilla, voi syntyä poimintaharha, sillä tavoitetavuuskin on vastaajan ominaisuus. Tässä otantatavassa on vaikea määritellä, mikä on kunkin vastaajan todennäköisyys tulla poimituksi. Niinpä tarkkaan ottaen voidaan väittää, ettei kyse ole otoksesta, vaan näytteestä.
2. Haastattelujärjestelmän response code -muuttujista eksplisiittisesti kieltäytyneisiin luokiteltiin seuraavat: kieltäytyi (periaatteesta), kieltäytyi (ei aikaa), kieltäytyi (ei vastaa puhelimitse), kieltäytyi (sairas), kieltäytyi (joku toinen kieli), kieltäytyi (numero kieltoistalle), kieltää haastattelun tallentamisen. Implisiittisesti kieltäytyneisiin luokiteltiin seuraavat: keskeytynyt, ei vastaa, puhelinvastaaaja, varattu, kielivaikeus. Näiden lisäksi on suuri joukko henkilöitä, joita ei tavoitettu ja jotka eivät siten kuulu katohenkilöihin. Tällaisia ovat ainakin: väärä/kelvoton numero, järjestelmävirhe, kiintiö täyttynyt, käyttämätön numero. Tässä luokittelussa myös luokat ”ajalla siirto” ja ”sovittu myöhemmäksi” on tulkittu katoon kuulumattomiksi, vaikka ne ovatkin eräänlaisia rajatapauksia. Esim. jos henkilö on sopinut myöhemmän haastatteluaajan, mutta ennen ko. ajankohtaa kiintiö on tullut täyteen, hän kuuluu pikemmin luokkaan ”kiintiö täyttynyt”. ”Keskeytynyt” sen sijaan voi olla ilman lisätietoja mitä vain, tekninen syy (akku loppui) tai eksplisiittisesti kieltäytynyt (kyllästyi ja löi luurin korvaan...), jolloin se paremman tiedon puutteessa on varmuuden luokiteltu implisiittisesti kieltäytyneisiin.
3. Tarvittaessa haastateltaville annettiin selitys: ”Tässä tutkimuksessa tarkoitamme kotitaloudella henkilöitä, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä tai jotka muuten käyttävät tulojaan yhdessä.”
4. Mikäli haastateltavalla oli useampia perheitä, pyydettiin arvioimaan sitä, joka vastaajan itsensä mielestä oli lapsuudessa merkityksellislin.
5. Sen lisäksi, että joka kymmenennen kyselyyn vastanneen perhe on ollut tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa, vuoden 2015 Nuorisobarometrissa selvitettiin, että vastaajista 4 % on itse ollut lastensuojelun asiakkaana ja 2 % on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle lastensuojeluyksist.
6. Vuoden 2015 Nuorisobarometrissa vanhempien luota jo pois muuttaneilta nuorilta kysyttiin, minkä ikäisenä muutto tapahtui. Näin mitattuna kaikkien vastaajien muuttoian keskiarvo on 18,8 vuotta, tytöillä 18,4 ja pojilla 19,3. Tulokset ovat siis samansuuntaisia kuin nyt, mutta muuttoian tarkastelun kannalta iän ja asumismuodon yhtäaikaisen tarkastelun etuna on se, että mukana luvuissa ovat kaikki vastaajat. Kysymys muuttoiästä esitettiin luonnollisesti vain jo pois muuttaneille, jolloin vanhempien luona yhä asuvat jäävät luvuista pois ja keskimääräinen muuttoikä näyttää hieman todellista matalammalta. Suoraan kysymisen etuna puolestaan on se, että näin päästään tarkastelemaan jo pois muuttaneiden muuttoikää, joka muuten jäisi pimentoon.

7. Koko väestön tasolla kotiseudulle kiinnitytään erittäin vahvasti Ahvenanmaalla ja Uudellamaalla, kun taas Etelä-Savosta ja Kainuusta lähes puolet muuttaa toisaalle. Alle 30-vuotiaiden ikäryhmässä vastaava vertailu ei ole mielekästä, sillä liikkuminen on siinä iässä aktiivisimmillaan. Nuorisobarometrissa ei myöskään kysytty synnyinkuntaa, vaan haastatteluhetken asuinkuntaa sekä sitä, onko sinne muutettu kuntarajan yli vai asuttu siellä koko ikä. Niinpä tuloksista näkee kotikunnassaan syntyneiden osuuden, mutta ei synnyinkunnassaan yhä asuvien osuutta. Nuoret, jotka koko ikänsä ovat asuneet samassa kunnassa tai kaupungissa, ovat keskimäärin nuorempia (20,3 vuotta) kuin kuntaan muuttaneet (23,3 vuotta).
8. THL:n indikaattori perustuu kysymykseen: ”Mitä pidät koulunkäynnistä tällä hetkellä?” Vastausvaihtoehdot ovat: 1) hyvin paljon, 2) melko paljon, 3) melko vähän, 4) en lainkaan. Koulunkäynnistä pitäviksi on määriteltä ne vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 1 tai 2.
9. Alkupeäiset muotoilut ”Saan helposti ystäviä koulussa” ja ”Tunnen kuuluvani kouluun” on muutettu menneeseen aikamuotoon, sillä toisin kuin PISAn 15-vuotiailla on valtaosalla Nuorisobarometrin vastaajista peruskouluaika jo takanapäin. Lisäksi ”Tunnen kuuluvani kouluun” muutettiin selvyiden vuoksi muotoon ”Tunsin olevani kouluyhteisön jäsen”.
10. Kehystämällä (engl. framing) tarkoitetaan sitä, että kysymyksen paikka lomakkeessa voi vaikuttaa vastauksiin. PISA-kyselyssä välittömästi kouluun kuulumista ja ystävien saamista edeltävä kysymys oli negatiivisävytteinen ”Tunnen itseni ulkopuoliseksi (tai syrjäytyneeksi) koulussa”. Sitä aiemmat kysymyssarjat käsitelivät melko yksityiskohteisesti mm. koeahdistuneisuutta, suoritustietämotivaatiota ja käytännön koulutyötä yksin tai ryhmässä. Nuorisobarometrin haastatteluissa ennen peruskoulukokemuksia liikuttiin puolestaan yleisemmissä kouluun ja koulutukseen liittyvissä aiheissa sekä elämässä pärjäämisen kannalta tärkeissä taidoissa ja niiden oppimisessa. Näin sisällöltään ja yleisyytasoltaan erilaiset kysymykset voivat virittää vastaajat ajattelemaan eri tavalla kysymystä ystävien saamisen helppoudesta kouluympäristössä.
11. Kouluterveyskyselyn vuoden 2017 tuloksissa 8.- ja 9.-luokkalaista 68 % pitää työrauhaa hyvänä, kun vuosien 2008/2009 kyselyssä osuus oli vain 52 %. Indikaattori perustuu kysymykseen ”Mitä mieltä olet luokastasi/ryhmästäsi?”, jossa yhtenä osiona oli ”Luokassani/ryhmässäni on hyvä työrauha”. Vastausvaihtoehtoja olivat: 1) täysin samaa mieltä, 2) samaa mieltä, 3) eri mieltä ja 4) täysin eri mieltä. Tarkastelussa mukana ovat vastaajat, jotka ovat valinneet vastausvaihtoehtoista 1 tai 2.
12. Indikaattori perustuu kysymykseen ”Onko luokassasi rauhallista?” Vastausvaihtoehdot ovat: 1) usein, 2) joskus, 3) ei koskaan. Tarkastelussa ovat ne vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 1.
13. Haastatteluissa mainittiin erikseen, että myös etsivän nuorisotyön tekijät kuuluvat nuorisotyöntekijöiden luokkaan.
14. Ennen Opintopolku.fi-palvelua oli koulutukseen hakeutuvilla käytössään Koulutusnetti- ja Opintoluotsi-nimiset koulutustarjonnan verkkopalvelut sekä Opetushallituksen tuottamat painetut koulutusoppaat eri sektoreille. Opintopolku.fi-palvelu periaatteessa siis korvasi kaikki edellä mainitut. Sitä, että Opintopolku.fi uutuudestaan huolimatta on ollut tärkeä tietolähde myös nyt 20–24-vuotiaiden parissa, selittää se, että palvelu tarjoaa koulutustarjonnan lisäksi myös koulutukseen hakeutumisen palvelut (mm. toisen asteen yhteishaku, korkeakoulujen yhteishaku). Aiemmin nuo hakupalvelut olivat enemmän irrallaan itse koulutustiedotuksesta. (OPH:n projektipäällikkö Ulla Angervon sähköposti 7.8.2017.)
15. Vääriin valintoihin liittyvistä peloista kysyttiin vain reilulta sadalta nuorelta, sillä

- haastattelujen lyhentämisen vuoksi kysymys poistettiin, kun vasta osa haastatteluista oli valmiina. Niinpä taustamuuttujittaisiin vertailuihin ei juuri ole mahdollisuuksia.
16. Vastaukset esitetään kuviossa 10 prosenttiosuuksina, ei keskiarvoina, sillä kaikki nuoret eivät vielä ole päättäneet mitä haluavat opiskella, jolloin keskiarvot voivat olla harhaanjohtavan matalia.
 17. Kysymys karsittiin pois haastattelujen lyhentämistarpeen vuoksi, mistä syystä vastauksia saatiin vain 246. Tulokset ovat siis vain suuntaa antavia.
 18. Tilastokeskuksen koulutustilaston tiedot keskeyttämisestä saadaan seuraamalla syyskuussa opiskelleiden henkilöiden tilannetta seuraavan vuoden syyskuussa. Mikäli henkilö ei jatkanut opiskeluaan tai ei ollut suorittanut tutkintoa ko. vuoden aikana, hänet on laskettu keskeyttäneeksi.
 19. Heistä kuusi oli keskeyttänyt lukion ja ammattikoulun, kolme ammattikoulun ja ammattikorkeakoulun, neljä ammattikorkeakoulun ja yliopiston, yksi ammattikoulun ja jonkin muun koulutuksen.
 20. Kolmella prosentilla yksikään kysytyistä asioista ei ole lainkaan vaikuttanut keskeyttämiseen, mikä viittaa siihen, että lista ei ole kattava ja jotain oleellista on 18 vaihtoehdosta huolimatta jäänyt selvittämättä.
 21. Tutkimuksen teki Uutissuomalaisen toimeksiannosta Tietoykkönen Oy. Verkkokyselyyn vastasi 1 000 suomalaista 14.12.–17.12.2017.
 22. Esimerkiksi vuoden 1971 koulutuskomitea esitti oppivelvollisuuden pidentämistä ja ammatillista yleisjaksoa kaikille.
 23. Kopla Helsinki Oy:n Norstatin paneelissa toteuttamaan tutkimukseen vastasi yli 400 1.–6.-luokkalaista.
 24. Vuoden 2017 nuorisotyöttömyyden vuosikeskiarvo on kolmen ensimmäisen vuosikeskiarvon perusteella tehdyn arvion perusteella lievästi nousussa. Tässä tapauksessa keskeisempää lienee kuitenkin tieto siitä, että nuorisotyöttömyys oli haastatteluhetkellä ja kahtena ensimmäisenä vuosineljänneksenä korkeammalla tasolla kuin edellisenä vuonna 2016.
 25. Suomi kaksikielisenä maana, jossa jokainen opiskelee toista kotimaista, on Euroopassa ainutlaatuisessa asemassa. Yleensä ensimmäinen äidinkielen jälkeen opiskeltava kieli on englanti tai kielivalintaan on mahdollista vaikuttaa. Toisin kuin monissa muissa Euroopan maissa ei Suomessa toisen äidinkielen jälkeen opiskeltavan uuden kielen aloitusikä myöskään ole laskenut tai tullut pakolliseksi vuoden 2003 jälkeen. (European Commission 2017.)
 26. Rekisteritiedot tulotiedoista voivat tuoda lisävalaistusta, mutta kovin mekaanisesti niitäkään ei tule soveltaa. Tulkintaa mutkistaa esimerkiksi se, että myös itsenäisesti asuva alaikäinen kuuluu vanhempiensa ruokakuntaan, mikäli hänellä itsellään ei ole tuloja. Vanhempien tulotaso voi vaikuttaa myös siihen, saako omillaan asuva alaikäinen opiskelija opintorahaa ja asumistukea. Kotitalouden taloudellisen kokonaistilanteen arvioinnissa on huomioitava alaikäisten ja muiden perheenjäsenten lukumäärät. Rekisteritietojen saamisessa kotitalouden tuloista on lisäksi tietosuojaan liittyviä haasteita, sillä vuonna 2018 voimaan astuvaa EU:n tietosuojasäännöstä sovellettiin jo haastatteluhetkellä siten, että kirjallinen lupa vaadittiin kaikilta kotitalouden tulonsaajilta.
 27. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan pienituloisia ovat henkilöt, joiden kotitalouden käytettävissä olevat rahatulot kulutusyksikköä kohti (ns. ekvivalentti rahatulo) ovat pienemmät kuin 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien ekvivalenttien käytettävissä olevien rahatulojen mediaanitulosta. Tämän tulorajan alapuolelle jäävien osuutta väestöstä kutsutaan pienituloisuusasteeksi. Pienituloisuuden euromääräinen raja vaihtelee vuosittain.
 28. Kun Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksessa selvitettiin, kuinka paljon vanhemmat olisivat valmiita maksamaan lapsensa liikuntaharrastuksesta, ei tuloksissa ollut merkkejä

siitä, että vanhemmat suosisivat lapsiaan näiden sukupuolen perusteella (Merikivi ym. 2016, 106). Vuoden 2015 Nuorisobarometrin perusteella lapsuudenkodista jo muutaneet tytöt saavat useammin (62 %) taloudellista tukea vanhemmiltaan kuin pojat (54 %), mutta saadun tuen varsinainen suuruus jää piiloon ja erot selittyvät osin sillä, että tytöt muuttavat keskimäärin nuorempina lapsuudenkodistaan, opiskelevat pidempään sekä solmivat parisuhteen ja saavat lapsia nuorempina kuin pojat. Lisäksi vanhempien tuki on yleisempää niillä, jotka arvioivat kotitaloutensa menojen kattamisen tuloilla hankalaksi, mikä kertoo siitä, että tuki tulee tarpeeseen, ei ylimääräiseen kulutukseen. (Myllyniemi 2016, 70.)

29. Nuorisobarometrin haastatteluaineistossa työssäkäyntiä mitataan kysymällä ”Teetkö tällä hetkellä palkkatyötä?”, kun taas Tilastokeskus lukee työlliseen työvoimaan kaikki 18–74-vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat ansiotyössä eivätkä olleet työttömänä työnhakijana työvoimatoimistossa tai suorittamassa varusmies- tai siviilipalvelua. Tieto työllisyydestä perustuu työeläke- ja veroviranomaisten tietoihin.
30. Arvotutkimuksen klassikko Shalom Schwartzilta on peräisin myös European Social Surveyn käyttämä kysymysmuotoilu ”Oletko sitä mieltä, että useimmat ihmiset

tilaisuuden tullen yrittäisivät käyttää sinua hyväkseen vai luuletko, että ihmiset yrittäisivät olla reiluja?”

31. On operationalisoinnin monitulkintaisuutta kuvaavaa, että saman väitesarjan mittaamaa ilmiötä on kutsuttu myös muun muassa hostiiliksi kyynisyydeksi, epäluuloisuudeksi, vihamielisyydeksi, yhteisölliseksi disintegraatioksi ja heikoksi sosiaalisesti resilienssiksi.
32. Vuoden 2016 Nuorisobarometrissa havaittiin erityisesti teini-ikäisten poikien kyynistyneen suhteessa kanssaihmiisi ja tulevaisuuteen (Myllyniemi 2017, 36, 41). Tuolloin sosiaalisen luottamuksen kysymysmuotoilu oli erilainen: ”Oletko sitä mieltä että useimmat ihmiset tilaisuuden tullen yrittäisivät käyttää sinua hyväkseen vai luuletko että ihmiset yrittäisivät olla reiluja? Kerro mielipiteesi asteikolla nollasta kymmeneen, jossa nolla tarkoittaa, että useimmat ihmiset tilaisuuden tullen yrittäisivät käyttää sinua hyväkseen ja 10, että ihmiset yrittäisivät olla reiluja.” Kysymysmuotoilun ollessa tämä ei pojilla toisin kuin tytöillä havaittu luottamuksen vahvistumista lainkaan ennen 30 ikävuotta.
33. Vuoden 2012 Nuorisobarometriin haastattelijan nuorten henkilötiedot on tallennettu Tampereen yhteiskunnalliseen tietovarastoon myöhempää tutkimusta varten. Haastatteluihin kuului kahdeksanosainen sosiaalisen luottamuksen kysymyssarja.

MUUT VIITATUT JA VERTAILUISSA KÄYTETYT AINEISTOT

Kouluterveyskysely on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttama tutkimus, jossa haastatellaan joka toinen vuosi noin 200 000 peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilasta sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijaa. Vertailukelpoisia tietoja on kerätty peruskouluissa vuodesta 1996, lukioissa vuodesta 1999 ja ammatillisissa oppilaitoksissa vuodesta 2008 alkaen. Peruskoulun alaluokkalaiset ja heidän huoltajansa ovat mukana vuodesta 2017 alkaen. Tiedot kerätään opettajan ohjaamalla luokkakyselyllä.

PISA 2015 -oppilaskyselyn kohdejoukkona olivat 15-vuotiaat nuoret 72 maassa tai alueella. Suomessa otokseen valikoitui 6 431 oppilasta, joista 5 882 osallistui tutkimukseen. Osallistuneista 87 prosenttia oli peruskoulun 9.-luokkalaisia ja 13 prosenttia 8.-luokkalaisia. PISA-tutkimus toteutettiin 2015 ensimmäistä kertaa kokonaisuudessaan tietokoneilla. (Vettenranta ym. 2016; OECD 2016.)

World Values Survey on laaja arvotutkimushanke, jossa on mukana lähes sata maata. Aineistoja on kerätty kuudessa aallossa, joista ensimmäinen ajoittui vuosille 1981–1984 ja viimeisin on käynnissä vuosina 2017–2018. Aineistot on kerätty pääosin käyntihaastatteluin, Suomen aineistonkeruusta vastaa TNS Kantar.

LÄHTEET

Aaltonen, Elli & Ståhl, Tomi (2017) Etuuksiin liittyviä käsitteitä pitää uudistaa. Vieraskynä, A5. *Helsingin Sanomat*. 16.10.2017.

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi (2014) Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Berg & Salla Ikäheimo *Nuoret luokulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 84.

Aaltonen, Sanna & Lappalainen, Sirpa (2013) Samalla viivalla? Koulutuspolulta poikenneiden nuorten resurssit ja toisen asteen koulutus. Teoksessa Kristiina Brunila & Katariina Hakala & Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus, 89–109.

Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (2005) Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia. Aikuisuutta etsimässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Aerschot, Lina & Häikiö, Liisa & Snellman, Karita & Kalli, Yrjö (2016) Nuoret, pienituloisuus ja asuinalueiden eriytyminen. Lähiössä asuvien nuorten käsityksiä taloudellisesta niukkuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 5/2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131349/YP1605_VanAerschotym.pdf?sequence=2 (Viitattu 20.1.2017.)

- Airio, Ilpo & Niemelä, Mikko (2002) Periytyykö köyhyys?: köyhyden ja toimeentulotukiasiakkaiden sukupolvinen liikkuvuus. *Sosiologia* 39 (2002). Tampere : Westermarck-seura.
- Allardt, Erik (1976) *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.
- Anttila, Anna & Ojanen, Karoliina & Saarikoski, Helena & Timonen, Senni (2011) Tyttöjen juttuja. Tyttökulttuurin moninaiset tilat. Teoksessa Karoliina Ojanen & Heta Mulari & Sanna Aaltonen (toim.) *Entäs tytöt. Jobdatus tyttötutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 173–212.
- Blencowe, Annette (2017) Asiantuntijat huolissaan englannin ylivallasta: ”Nuoret eivät ymmärrä kielitaidon merkitystä, jonnekin se on kadonnut”. Yle Uutiset 21.9.2017 <https://yle.fi/uutiset/3-9843164>
- Cates, David S. & Houston, Kent B. & Vavak, Christine R. & Crawford, Michael H. (1993) Heritability of hostility-related emotions, attitudes and behaviors. *Journal of Behavioral Medicine*, 16, 237–256.
- Cook, Walter W. & Medley, Donald M. (1954) Proposed hostility and pharasaic-virtue scales for the MMPI. *Journal of Applied Psychology*, 38, 414–418.
- Dewey, John (1997) *Democracy and Education*. New York: Free Press
- Ellonen, Noora (2008) *Kasvuyhteisö nuorten turvana. Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen*. Tampere: Tampere University Press & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 82. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7206-0> (Viitattu 16.1.2018.)
- Ervasti, Anu-Elina (2016) Aku Ankka kysyi suomalaislasten toiveammatteja: ”Kärkiviisikko oli meille aika yllätys”. *Helsingin Sanomat* 2.11.2016. <http://www.hs.fi/elama/a1478054035794?ref=hs-art-top-7> (Viitattu 12.2.2018.)
- Ervasti, Heikki & Saari, Juho (2011) Onnellisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus.
- European Commission (2017) Eurydice Brief: Key Data on Teaching Languages at School in Europe. https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/0/0d/KDL_Eurydice_Brief_finals.pdf (Viitattu 26.9.2017.)
- Eurostat (2015) Being Young in Europe Today. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Being_young_in_Europe_today_-_family_and_society. (Viitattu 18.12.2017.)
- Farrugia, David (2015) The mobility imperative for rural youth. The structural, symbolic and non-representational dimensions rural youth mobilities. *Journal of Youth Studies*. <https://doi.org/10.1080/13676261.2015.1112886>
- Gronow, Antti & Kosunen, Sonja & Silmäri-Salo, Sari (2015) Perheiden eriytyvä osallistuminen? Äidin koulutusaste, kouluihin tutustuminen ja vanhempaintoiminta. Teoksessa Piia Seppänen & Mira Kalalahti & Risto Rinne & Hannu Simola (toim.) *Lobkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka*. Kasvatusalan tutkimuksia 68. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 261–284.
- Hakovirta, Mia & Kallio, Johanna (2014) Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyiden syistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2), 152–162.
- Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2012) *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa*. Sosiaali- ja terveys-turvan tutkimuksia 124. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf> (Viitattu 10.8.2017.)
- Harmaala, Minna (2017) Koulutus voi katketa talousongelmiin. *Uutissuomalainen* 9.1.2018.
- Heikkinen, Hannu L. T. & Jokinen, Hannu & Tynjälä, Päivi (2012) Teacher Education and the Development as Lifelong and Lifewide Learning. Teoksessa Hannu Heikkinen & Hannu Jokinen & Päivi Tynjälä (eds) *Peer-Group Mentoring for Teacher Development*. London: Routledge, 3–30.
- Helve, Helena (2002) *Arvot, muutos ja nuoret*. Helsinki: Yliopistopaino.

- Helve, Helena (2015) Re-thinking youth and citizenship. Value groups and citizen types of young Finns. *Italian Journal of Sociology of Education*, 7 (1), 32–66.
- Helve, Helena (2016) *A comparative study of future horizons and value shifts among young Finns in higher education*. Julkaisematon esitelmä. ISA Forum, 12.7.2016, Wien, Austria.
- Herranen, Jatta (2014) ”Kaikki on iha jees”. Ammatillinen koulutus nuorten silmin. *Nuorisotutkimus* 32 (4), 3–18.
- Hilamo, Heikki & Niemelä, Heikki & Pykälä, Pertti & Riihelä, Marja & Vanne, Reijo (2012) *Sosiaaliturva ja elämänvaiheet. Suomen sosiaaliturvan kehitys esimerkkien ja tilastojen valossa*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hilli, Petri & Ståhl, Timo & Merikukka, Marko & Ristikari, Tiina (2017) Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskemasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (6), 563–675.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2013) *Apina pulpetissa. Ysiluokan yhteisöllisyys*. Helsinki: Gaudeamus.
- Honkakoski, Arja & Kinnunen, Petri & Vuorijärvi, Petri (2016) *Nuorten aikuisten sosiaalisen tuen tarpeet ja niihin vastaaminen*. Oulu: Pohjois-Suomen osaamiskeskus.
- Hämäläinen, Timo J. & Michaelson, Juliet (2014, eds) *Well-Being and Beyond. Broadening the Public and Policy Discourse*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Härkönen, Anni (2017) Yleinen asumistuki suosii yksin asujaa. *Helsingin Sanomat* 17.7.2017.
- Ikonen, Riikka & Hietamäki, Johanna & Laakso, Riitta & Heino, Tarja & Seppänen, Johanna & Halme, Nina (2017) *Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia*. Tutkimuksesta tiiviisti 21. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135232/URN_ISBN_978-952-302-903-3.pdf?sequence=1 (Viitattu 1.2.2018.)
- Ilmonen, Mervi & Hirvonen, Jukka & Manninen, Rikhard (2005) *Nuorten asuminen 2005*. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Jarvis, Peter (2011) Lifelong learning: a social ambiguity. Teoksessa Peter Jarvis (toim.) *The Routledge Handbook of Lifelong Learning*. London: Routledge, 9–18.
- Karhunen, Hannu & Uusitalo, Roope (2017) 50 vuotta koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (3), 296–303.
- Karila, Kirsti (2016) *Vaikuttava varhaiskasvatus*. Raportit ja selvitykset 2016:6. Helsinki: Opetushallitus.
- Kauppinen, Timo M. (2004) *Asuinalueen ja perhetaustan vaikutukset helsinkiläisnuorten keskiasteen tutkintojen suorittamiseen*. Tutkimuksia 2004:6. Helsinki: City of Helsinki Urban Facts.
- Kauppinen, Timo M. & Angelin, Anna & Lorentzen, Thomas & Backman, Olof & Salonen, Tapio & Moisio, Pasi & Dahl, Espen (2014) Social background and life-course risks as determinants of social assistance receipt among young adults in Sweden, Norway and Finland. *Journal of European Social Policy*. July 2014 24: 273–288.
- Kawachi, Ichiro & Kennedy, Bruce & Lochner, Kimberly & Prothrow-Smith (1997) Social Capital, income equality and mortality. *American Journal of Public Health* 87, 490–498.
- Ketokivi, Mikko 2009. *Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kiilakoski, Tomi (2012) *Koulu nuorten näkemänä ja kokemana*. Muistiot 2012:6. Helsinki: Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/144743_Koulu_nuorten_nakemana_ja_kokemana_2.pdf. (Viitattu 15.1.2018.)
- Kiilakoski, Tomi (2014) *Koulu on enemmän. Nuorisotyön ja koulun yhteistyön käytännöt, mahdollisuudet ja ongelmat*. Julkaisuja 155. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Kiilakoski, Tomi (2015) Youth work and non-formal learning in Europe’s educational landscape, and the call for a shift in education. Teoksessa European Commission (2015) *Youth work and non-formal learning in Europe’s education landscape*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 26–39.

- Kiilakoski, Tomi (2016) *I am Fire but my Environment is the Lighter*. Publications 179, Internet publications 98. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/i_am_fire_but_my_environment_is_the_lighter.pdf
- Kiilakoski, Tomi (2017) ”Niillähän se on se viimeinen sana”. Nuoret osallisuudestaan yläkoulussa. Teoksessa Auli Toom & Matti Rautiainen & Juhani Tähtinen (toim.) *Toiveet ja todellisuus. Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa*. Kasvatusalan tutkimuksia 75. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen seura, 253–282.
- Kilpeläinen, Päivi & Kostiainen, Eeva & Laakso, Seppo (2015) *Toiveet ja todellisuus. Nuorten asuminen 2014*. Suomen ympäristö 2/2015. Helsinki: Ympäristöministeriö. <http://hdl.handle.net/10138/153037> (Viitattu 27.9.2017.)
- Kivijärvi, Antti (2015) *Etnisyyden merkityksiä nuorten vertaissubteissa*. Julkaisuja 162. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Kivinen, Osmo & Hedman, Juha & Kaipainen, Päivi (2012) Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (5). 559–566.
- Kivinen, Osmo & Rinne, Risto (1995) *Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko (2012) Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Monipohjinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi.
- Kouvo, Antti & Kankainen, Tomi (2009) Sosiaalista pääomaa rakentamassa vai purkamassa? Suomalaiset hyvinvointipalvelut ja yleistynyt luottamus. *Yhteiskuntapolitiikka* 6/2009, 585–603.
- Kupari, Tiina (2011, toim.) *Omaa kotia etsimässä. Nuorten asuminen 2010*. Suomen ympäristö 1/2011. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Käyhkö, Mari (2016) Kotoa pois pakotetut? Syrjäseutujen nuorten toiselle asteelle siirtyminen ja koulutuksen alueellinen eriarvoisuus. Teoksessa Päivi Armila & Terhi Halonen & Mari Käyhkö (toim.) *Reunamerkinjää Hylkysyrjästä*. Julkaisuja 178. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 74–96.
- Lahtinen, Hannu & Wass, Hanna & Erola, Jani (2017) Periytyvää eriytymistä – vanhemmilla selvä vaikutus nuorten äänestämiseen. Tilastokeskus, *Tieto & Trendit* 1/2017. <http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/209> (Viitattu 19.11.2017.)
- Lappalainen, Sirpa & Mietola, Reetta & Lahelma, Elina (2010) Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä. Nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus. *Nuorisotutkimus* 1/2010, 39–55.
- Lapsiasiavaltuutettu (2014) *Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lapsiasiavaltuutettu (2016) *Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2016. Eriarvoistuva koulu?* http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2016/04/LA_vuosikirja_2015-2.pdf. (Viitattu 22.1.2018.)
- Lima, Licinio C. & Guimarães, Paula (2016) Recognition of prior learning at the centre of a national strategy. Tensions between professional gains and professional development. *Journal of Adult and Continuing Education* 22 (1), 29–45.
- Malik, Shiv (2014) The Dependent Generation: Half Young European Adults Live with their Parents. *The Guardian*. 24.3.2014. <https://www.theguardian.com/society/2014/mar/24/dependent-generation-half-young-european-adults-live-parents>

- Manninen, Mari (2017) Ysiluokkalaiset valitsevat tulevan ammattinsa hatarin tiedoin ja tunnesyistä, huomasivat tutkijat – ”Sitä vain ruksii jotakin yhteishaussa”. *Helsingin Sanomat* 23.12.2017. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005501531.html?share=657e60237807b3e59b6d2a53c605eb4c> (Viitattu 28.12.2017.)
- McGuire, David & Gubbins, Claire (2010) The Slow Death of Formal Learning: A polemic. *Human Resource Development Review* 9 (3), 249–265.
- Mentula, Aapo (2015) Ammatit periytyvät: viljelijän tai eläintenkasvattajan lapsi seuraa useimmin vanhempien tiellä. *Helsingin Sanomat* 4.8.2015.
- Merikivi, Jani & Myllyniemi, Sami & Salasuo, Mikko (2016) *Media hanskassa. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2016 mediasta ja liikunnasta*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Mikkonen, Teemu (2015) Lukiolaiset tiedon arvioijina ja argumenttoijina avoimissa informaatioympäristöissä. Teoksessa Eero Ropo & Eero Sormunen & Jannica Heinström (toim.) *Identiteetistä informaationlukutaitoon*. Tampere: Tampere University Press, 175–199.
- Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (2007) Mitä subjektiiviset kysymykset lapsuudenkodin toimeentulosta oikeastaan mittaavat? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 44 (3), 144–152.
- Moisio, Jenni & Gissler, Mika & Haapakorva, Pasi & Myllyniemi, Sami (2016) Lasten ja nuorten muuttoliike tilastoissa. Teoksessa Antti Kivijärvi & Marja Peltola (toim.) *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Valtion nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2007) *Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2012) *Ylisukupolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2014) *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2015) *Nuorisobarometri 2014*. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2016) *Nuorisobarometri 2015*. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2014*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2017) *Nuorisobarometri 2016*. Tilasto-osio. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami & Berg, Päivi (2013) *Nuoria liikkeellä. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta & Valtion liikuntaneuvosto.
- Niemi, Anna-Maija & Mietola, Reetta & Helakorpi, Jenni (2010) *Eriyisloukka elämäntulussa*. Siäasiainministeriön julkaisu 1/2010. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79734/sm_012010.pdf?sequence=1. (Viitattu 22.1.2018.)
- Niemivirta, Markku (2004) Tyttöjen ja poikien erot oppimismotivaatiossa. Teoksessa Opetushallitus (toim.) *Koulu – sukupuoli – oppimistulokset*. Helsinki: Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/48970_koulu_sukupuoli_oppimistulokset.pdf (Viitattu 11.1.2018.)
- Niiniluoto, Ilkka (2018) Lukion on vastakin varjeltava yleissivistystä. *Helsingin Sanomat* 13.1.2018. Viestikynä, A5.

- Nordlund, Anne & Korvela, Pirjo (2016) Nuorten arjen rytmit ja perhe. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- OECD (2017) Education at a Glance 2017: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-en> (Viitattu 11.1.2018.)
- Oinonen, Eriikka (2013) Nuorten kotoa muuttamisen trendit Euroopassa. *Hyvinvointikatsaus* 4/2013. Helsinki: Tilastokeskus, 28–32.
- Pelastakaa Lapset ry (PeLa, 2016) Eväitä elämälle. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaa-lapset/main/2016/02/09123942/Evaita_Elamalle_2016.pdf (Viitattu 11.8.2017.)
- POPS (2014) Peruopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf. (Viitattu 5.11.2017.)
- Pulkkinen, Lea & Pitkänen, Tuuli (1993) Continuities in aggressive behavior from childhood to adulthood. *Aggressive Behavior*, 19, 249–263.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu & Saari, Tiina & Viitasalo, Niina (2017) Nuoret työelämässä. Teoksessa Pasi Pyöriä (toim.) *Työelämän myytit ja todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 81–99.
- Raitasalo, Raimo (2007) *Mielialakysely. Suomen oloihin Beckin lyhyen depressiokyselyn pohjalta kehitetty masennusoireilun ja itsetunnon kysely*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 86. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Rantala, Kati & Majamaa, Karoliina & Oksanen, Atte (2015) Mopoilun nurjat puolet: laittomat ulottuvuudet ja oikeudelliset seuraamukset. *Nuorisotutkimus* 33 (1), 38–54.
- Rapo, Markus & Keski-Petäjä, Miina (2017) *Nuoret Suomen väestössä – työistä ja pojista polvi parantunut?* Esitelmä Nuoret ja tulevaisuus 100-vuotiaassa Suomessa -seminaarissa 7.3.2017. https://tieto-anuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/2017-03-07_Nuoret_tulevaisuus_Keski-Petaja_ja_Rapo.pdf (Viitattu 28.9.2017.)
- Rautanen, Riikka & Loukkola, Anna (2017) Peruskoulun päättäneistä yhä useampi saa jatko-opiskelupaikan. *Tieto&Trendit – Talous- ja hyvinvointikatsaus* 2/2017. Helsinki: Tilastokeskus.
- Rautiainen, Matti & Toom, Auli & Tähtinen, Juhani (2017) Unelma osallisuudesta. Kasvatuksella kohti oppimista ja yhteiskunnallista osallisuutta. Teoksessa Auli Toom & Matti Rautiainen & Juhani Tähtinen (toim.) *Toiveet ja todellisuus. Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa*. Kasvatusalan tutkimuksia 75. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen seura, 9–27.
- Rühelä, Marja & Suoniemi, Ilpo (2015) *Tuloliikkeen ja köyhyyden pysyvyys*. Raportteja 30. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos. http://www.labour.fi/?wpfb_dl=1140 (Viitattu 5.2.2018.)
- Rinne, Risto & Salmi, Eeva (1998) *Oppimisen uusi järjestys*. Tampere: Vastapaino.
- Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) *Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 ikävuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä*. THL: raportti 9/2016, Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 101. Helsinki: Terveysturvan ja hyvinvoinnin laitos & Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Rosenberg, Mikko (2014) Aikansa kuluttajat. *Nuorisotutkimus* 32 (1), 34–48.
- Saari, Juho (2012a) *Onnellisuuspolitiikka. Kohti sosiaalisesti kestävää Suomea*. Julkaisuja 1/2012. Helsinki: Kalevi Sorsan säätiö.
- Saari, Juho (2012b) Tarvitaanko onnellisuuspolitiikkaa? *Hyvinvointikatsaus* 23 (4), 2–8.
- Sahlberg, Pasi (2011) *Finnish Lessons. What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* New York: Teachers College Press.

- Seppänen, Piia (2006) *Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa. Suomalaiskaupunkien koulumarkekinat kansainvälisessä valossa*. Kasvatusalan tutkimuksia – Research in Educational Sciences 26. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen seura.
- Seppänen, Piia & Kalalahti, Mira & Rinne, Risto & Simola Hannu (2015, toim.) *Lohkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka*. Kasvatusalan tutkimuksia – Research in Educational Sciences 68. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Silliman, Mikko (2017) Targeted Funding, Immigrant Background, and Educational Outcomes. Evidence from Helsinki's "Positive Discrimination" Policy. VATT Working Papers 91. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuslaitos. <http://vatt.fi/documents/2956369/4541479/wp91.pdf/d0921f09-baba-4120-a5cd-dc25243da4b6> (Viitattu 10.1.2018.)
- Simola, Hannu (2015) *Koulutusihmeen paradoksit. Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta*. Tampere: Vastapaino.
- Simola, Hannu (2017) Koulujen väliset erot kasvavat. Suomalainen tapa opettaa voi pelastaa peruskoulun. *Suomen Kuvalehti* 22.1.2017.
- Simpura, Jussi (2012) Taasko keisarin uudet vaatheet? Koettu hyvinvointi eurooppalaisessa puntarissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (6).
- Siurala, Lasse (2012) History of European youth policies and questions for the future. Teoksessa Filip Coussée & Howard Williamson & Griet Verschelden (eds) *The History of Youth Work in Europe. Relevance for Today's Youth Work Policy*, Vol. 3. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 105–115.
- Sormunen, Eero & Heinström, Jannica (2015) Informaatiolukutaito ja sen opettaminen lukiossa. Teoksessa Eero Ropo & Eero Sormunen & Jannica Heinström (toim.) *Identiteetistä informaationlukutaitoon*. Tampere: Tampere University Press, 165–174.
- Souto, Anne-Mari (2014) ”Kukaan ei kysy, mitä mulle kuuluu”. Koulutuksen keskeyttäjät ja ammatilliseen koulutukseen kuulumisen ehdot. *Nuorisotutkimus* 32 (4), 19–35.
- Suhonen, Tuomo & Karhunen, Hannu (2017) *The intergenerational effects of parental higher education. Evidence from changes in university accessibility*. Working Papers 100. Helsinki: VATT. <http://vatt.fi/the-intergenerational-effects-of-parental-higher-education-evidence-from-changes-in-university-accessibility> (Viitattu 2.1.2018.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2017) *Opiskelijoiden työssäkäynti*. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/opty/index.html> (Viitattu 14.12.2017)
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2017b) *Opintojen kulku*. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/opku/2015/opku_2015_2017-03-17_tie_001_fi.html (Viitattu 16.12.2017.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2017c) *Koulutuksen keskeyttäminen*. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/kkesk/2015/kkesk_2015_2017-03-17_tie_001_fi.html (Viitattu 16.12.2017.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2017d) *Tulonjakotilasto*. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/tjt/index.html> (Viitattu 27.12.2017.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2017e) *Koulutukseen hakeutuminen*. Helsinki: Tilastokeskus http://www.stat.fi/til/khak/2016/khak_2016_2017-12-13_tie_001_fi.html (Viitattu 2.1.2018.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2017f) *Perheet*. Helsinki: Tilastokeskus http://www.stat.fi/til/perh/2016/perh_2016_2017-05-26_tie_001_fi.html (Viitattu 15.1.2018.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2018) *Väestön koulutusrakenne*. Helsinki: Tilastokeskus <http://www.stat.fi/til/vkour/index.html> (Viitattu 9.2.2018.)
- Suoniemi, Ilpo (2017) Tuloliikkuvuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo. Palkansaajien tutkimuslaitos. *T&Y Talous ja yhteiskunta* 2/2017. <http://www.labour.fi/ty/tylehti/ty/ty22017/ty22017pdf/ty-22017Suoniemi.pdf> (Viitattu 14.8.2017.)

Survey of Schools: ICT in Education. Benchmarking Access, Use and Attitudes to Technology in Europe's Schools. European Commission. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/KK-31-13-401-EN-N.pdf>. (Viitattu 12.2.2018.)

Söder, Katri & Karlsson, Anette (2016, toim.) *Suomen koulutuspolitiikan tulevaisuus*. Helsinki: Into Kustannus.

Teräsaho, Mia & Keski-Petäjä, Miina (2017) Nuorten toiveammatit sukupuolen mukaan eriytyneitä. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta.

THL (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2017) Kouluterveyskyselyn tuloksia. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/koulunkaynti-ja-opiskelu> (Viitattu 26.12.2017.)

Tilastokeskus (2017) *Tulonjakotilasto*. <http://tilastokeskus.fi/til/tjt/index.html> (Viitattu 15.1.2018.)

Tolonen, Tarja (2018) Kommentti Kauppalehden kommenttipalstalla 12.1.2018. https://m.kauppa-lehti.fi/uutiset/sitra-ja-thl-laskivat-hinnan-syrjaytymiselle-pelkan-peruskoulun-varaan-jaaminen-maksaa-370-000-euroa/Rws6UqA5?fb_action_ids=10213051958586588&fb_action_types=og.comments&fb_source=other_multiline&action_object_map=%5B1497171730399671%5D&action_type_map=%5B%22og.comments%22%5D&action_ref_map=%5B%5D (Viitattu 14.1.2018.)

Tolonen, Tarja & Aapola-Kari, Sinikka (2017) *Head-first into Secondary Education? Finnish Young People's Hesitant Educational Choices*. Julkaisematon konferenssisitelmä. European Sociological Association, Ateena 8/2017.

Tomperi, Tuukka (2011) Poliittinen sosialisatio perheissä. Tutkimuksen perinteestä nykynäkyymiin. *Nuorisotutkimus* 29(1), 3–28.

Tomperi, Tuukka (2017) *Filosofianopetus ja pedagoginen filosofia*. Tampere: niin & näin.

Tuukkainen, Terhi (2016, toim.) *Lapsibarometri 2016. Luottamus 6-vuotiaiden lasten kokemana*. Julkaisuja 2016:2. Helsinki: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2016/11/LA_lapsibarometri_2016.pdf (Viitattu 13.2.2018.)

Tuuva-Hongisto, Sari & Pöysä, Ville & Armila, Päivi (2016) Syrjäkylänuoret – unohdetut kuntalaiset? Tutkimus 99. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö. <https://kaks.fi/wp-content/uploads/2016/10/Syrj%C3%A4kyl%C3%A4nuoret-unohdetut-kuntalaiset.pdf> (Viitattu 15.1.2018.)

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017) *Työllisyyskatsaus, heinäkuu 2017*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201701231241> (Viitattu 21.9.2017.)

Törrönen, Maritta (2012) *Onni on joka päivä. Lapsiperheiden arki ja hyvinvointi*. Helsinki: Gaudeamus.

Vaarama, Marja & Siljander, Eero & Luoma, Miina-Liisa & Meriläinen, Satu (2010) Suomalaisten kokemus elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen. Teoksessa Marja Vaarama & Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 126–149.

Vaattovaara, Virpi (2015) *Elämänkulku ja toimijuus. Lapin nuorista aikuisiksi 1990–2011*. Acta Universitatis Lappeensis 301. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Vettenranta, Jouni & Välijärvi, Jouni & Ahonen, Arto & Hautamäki, Jarkko & Hiltunen, Jenna & Leino, Kaisa & Lähteenen, Suvi & Nissinen, Kari & Nissinen, Virva & Puhakka, Eija & Rautapuro, Juhani & Vainikainen, Mari-Pauliina (2016) *PISA 2015: Ensituloksia. Huipulla pudotuksesta huolimatta*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, OECD Suomi, Helsingin yliopisto & Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:41. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79052/okm41.pdf> (Viitattu 22.1.2018.)

- Virtanen, Hanna (2016) *Essays on Post-Compulsory Education Attainment in Finland*. Doctoral dissertation 87, Aalto yliopisto & Sarja A, nro 49, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. <https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/20586/isbn9789526067995.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 8.2.2018.
- Vitikka, Erja (2009) *Opetussuunnitelman mallin jäsenmys*. Kasvatusalan tutkimuksia 44. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Väljörvi, Jouni (2015) Peruskoulun rakenteet ja toiminta. Teoksessa Jouni Väljörvi & Pekka Kupari (toim.) *Millä eväillä osaaminen uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:6. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 178–231.
- Väljörvi, Jouni (2017) *PISA 2015. Oppilaiden hyvinvointi*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. <https://ktl.jyu.fi/julkaisut/julkaisuluettelo/julkaisut/2017/KTL-D118> (Viitattu 17.7.2017.)
- Wilkinson, Richard (2005) *The Impact of Inequality. How to Make Sick Societies Healthier*. London & New York: Routledge.
- Wittig, Mika (2014) Suomen sijoittuminen kansainvälisessä koulutusvertailussa riippuu tarkastelutavasta. *Hyvinvointikatsaus* 3/2014. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-09-29_001.html?s=0 (Viitattu 2.3.2018.)
- Wittig, Mika (2017) Nuoret vailla peruskoulun jälkeistä tutkintoa – eniten Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla? *Tieto & trendit*. <http://tietotrenditblogi.stat.fi/nuoret-vailla-perusasteen-jalkeista-tutkintoa-eniten-uudellamaalla-ja-ahvenanmaalla/> (Viitattu 2.3.2018.)

TIETEELLISET ARTIKKELIT

JONNA PULKKINEN & JUHANI RAUTOPURO & JOUNI VÄLIJÄRVI

KAIKKI HYVIN? SUOMALAISSUORTEN HYVINVOINTI NUORISOBAROMETRIN JA PISA-TUTKIMUKSEN TULOSTEN VALOSSA

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALLT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

JOHDANTO

Suomalaisnuorten erinomainen menestyminen PISA-tutkimuksessa 2000-luvulla on herättänyt laajalti huomiota ja kiinnostusta suomalais- ta koulutusjärjestelmää kohtaan (Välijärvi & Sulkunen 2016). Toisaalta samanaikaisesti on kiinnitetty huomiota siihen, että suomalaisnuoret eivät kansainvälisesti vertailtuna ole voineet koulussa kovin hyvin (esim. Bradshaw & Martorano & Natali & de Neubourg 2013; Kämppi ym. 2012). Viimeisimmissä PISA-tutkimuksissa on todettu suomalaisten osaamistason las- keneen. Heikentynyttä osaamista on selitetty muun muassa nuorten kouluun liittyvillä asen- teilla, joiden on todettu olevan Suomessa yhtey- dessä osaamiseen selvästi voimakkaammin kuin OECD-maissa keskimäärin (OECD 2016a). Mutta miten nuoret oikeastaan voivat ja millai- sia ovat heidän kokemuksensa koulunkäynnistä?

Tässä artikkelissa kuvaamme suomalais- nuorten hyvinvointia. Tarkastelemme myös, miten sukupuoli ja sosioekonominen tausta ovat yhteydessä nuoren hyvinvointiin. Nuori- sobarometrin tulosten lisäksi tuomme artik- kelissa esille PISA 2015 -tutkimuksen tuloksia nuorten hyvinvoinnista. PISA (Programme for International Student Assessment) on OECD:n vuodesta 2000 lähtien toteuttama tutkimus, jos- sa tutkitaan 15-vuotiaiden nuorten¹ osaamista kolmen vuoden välein. Ensisijaisesti PISA- tutkimuksessa selvitetään nuorten valmiuksia hyödyntää lukutaitoaan sekä matematiikan ja luonnontieteiden osaamistaan erilaisissa jatko- opintojen, työelämän ja arjen konteksteissa (ks. esim. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017; Vet- tenranta ym. 2016), mutta lisäksi tutkimuksen taustakysely sisältää laajasti kysymyksiä muun

muassa nuorten hyvinvoinnista. Keskitymme tässä artikkelissa niihin hyvinvoinnin ulottu- vuuksiin, joita on mitattu sekä Nuorisobaro- metrissa että PISA-tutkimuksessa.

MITÄ HYVINVOINTI ON?

Hyvinvointia on tutkittu paljon, mutta yksiselit- teistä tapaa määritellä tai mitata sitä ei ole (Dod- ge & Daly & Huyton & Sanders 2012; Pollard & Lee 2003). Useissa tutkimuksissa hyvinvointi on määritelty siihen sisältyvien ulottuvuuksien avulla. Esimerkiksi Pollard ja Lee (2003) ovat lasten hyvinvointia käsittelevässä kirjallisuus- katsauksessaan tuoneet esille hyvinvoinnin si- sältävän fyysisen, psykologisen, kognitiivisen, sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden. Konu ja Rimpelä (2002) taas ovat Allardtin sosiologi- seen hyvinvointimalliin pohjautuen määritelleet kouluhyvinvoinnin neljän ulottuvuuden avulla. Tämän määritelmän mukaan kouluhyvinvoin- ti koostuu koulun olosuhteista (mm. fyysinen ympäristö ja oppilaille tarjolla olevat palvelut), sosiaalisista suhteista (mm. vertaissuhteet ja oppilas-opettajasuhteet), itsensä toteuttamisen mahdollisuuksista (mm. mahdollisuus osallistua päätöksentekoon koulussa ja opiskella omien kykyjensä mukaan) ja terveydentilasta.

Tässä tutkimuksessa hyvinvointi määritel- lään samoin kuin PISA-tutkimuksessa, jossa siihen sisältyy psykologinen, sosiaalinen, kogni- tiivinen ja fyysinen ulottuvuus (OECD 2017). Tämän määritelmän mukaan psykologiseen hyvinvointiin kuuluu suoritusmotivaatio eli se, kuinka paljon esimerkiksi muiden henkilöiden arvostus ja palkkiot ohjaavat käyttäytymistä, ja koeahdistuneisuus, jolla tarkoitetaan oppilaiden suhtautumista kokeisiin ja kokemuksia niistä

(Väljærvi 2017). Borgonovin ja Pálin (2016) esittelemässä määritelmässä myös elämään tyytyväisyys sekä uraan ja koulutukseen liittyvät odotukset ovat osa psykologista hyvinvointia. Sosiaaliseen hyvinvointiin taas sisältyy OECD:n (2017) mukaan muun muassa yhteenkuuluvuus kouluyhteisöön, vuorovaikutus opettajien ja muiden oppilaiden kanssa ja kiusaamiskokemukset.

PISA-tutkimuksessa kognitiivinen hyvinvointi tarkoittaa pääasiassa menestymistä eri osaamisalueilla, kuten luonnontieteissä. Borgonovin ja Pálin (2016) mukaan kognitiiviseen hyvinvointiin sisältyvät myös osaamisalueeseen liittyvät käsitykset ja asenteet, kuten minäpystyvyys sekä sisäinen ja ulkoinen motivaatio. Minäpystyvyydellä tarkoitetaan sitä, kuinka oppilaat uskovat selviytävänsä erilaisista osaamisalueeseen liittyvistä tehtävistä. Sisäinen motivaatio taas viittaa osaamisalueesta pitämiseen sekä kiinnostukseen ja ulkoinen motivaatio siihen, kuinka hyödyllisenä osaamisalueen opiskelu nähdään omalle tulevaisuudelle (mt.). Fyysistä hyvinvointia PISA-tutkimuksessa mitataan muun muassa sillä, kuinka aktiivisesti nuoret harrastavat liikuntaa (OECD 2017). Borgonovi ja Pál (2016) ovat sisällyttäneet edellä kuvattujen ulottuvuuksien lisäksi hyvinvointiin materiaalsen hyvinvoinnin, johon kuuluvat kodin ja koulun resurssit. Tässä artikkelissa tarkastelemme pääasiassa psykologista ja sosiaalista hyvinvointia, mutta tuomme myös esille niiden yhteyden materiaaliseen (vanhempien sosioekonominen asema) hyvinvointiin.

NUORTEN HYVINVOINTI KOULUSSA

Kansainvälisissä tutkimuksissa (Bradshaw ym. 2013; Klocke & Clair & Bradshaw 2014) suomalaislasten ja -nuorten on todettu olevan suhteellisen tyytyväisiä elämäänsä, mutta heidän kokemuksensa koulusta eivät ole kovin myönteisiä. WHO-Koululaistutkimuksen mukaan kansainvälisesti vertailtuna suomalaisoppilaat esimerkiksi pitävät koulusta vähän ja heidän kokemuksensa koulutyön kuormittavuudesta,

oman luokan viihtymisestä yhdessä ja muiden oppilaiden hyväksynnästä ovat melko kielteisiä (Kämppe ym. 2012).

Suomalaisnuorten psykologista, sosiaalista ja fyysistä hyvinvointia koskevia PISA 2015 -tutkimuksen tuloksia on tuotu esille Väljærvin (2017) laatimassa raportissa. Näiden tulosten mukaan nuoret voivat suhteellisen hyvin, pääosin paremmin kuin OECD-maissa keskimäärin. Nuorista 45 prosenttia oli erittäin tyytyväisiä elämäänsä. Lisäksi muiden maiden nuoriin verrattuna he kokivat vähän koeahdistuneisuutta ja heidän suoritustietoisuutensa oli alhainen. Aiempiin PISA-aineistoihin pohjautuvissa tutkimuksissa on tullut esille, että Suomessa nuoret kokevat suhteet muihin oppilaisiin hyviksi mutta kokemukset opettaja-oppilassuhteista ovat melko kielteisiä (ks. esim. Linnakylä & Malin 2008; Yoon & Järvinen 2016). Vuoden 2015 PISA-tutkimus osoitti, että yhteenkuuluvuuden tunne kouluyhteisöön on vähentynyt verrattuna aiempien vuosien PISA-tutkimuksiin, vaikka suurin osa kuitenkin edelleen koki yhteenkuuluvuutta kouluunsa. Samoin nuorten kokemukset opettajilta saadusta tuesta olivat viimeisen PISA-tutkimuksen mukaan myönteisiä (Väljærvi 2017).

Suomalaisnuorten hyvinvointikokemuksista saadaan tietoa myös kahden vuoden välein toteutettavasta Kouluterveyskyselystä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017). Vuodesta 2000 vuoteen 2013 nuorten hyvinvointi koulussa on näiden tulosten mukaan pääasiassa parantunut (Luopa ym. 2014). Esimerkiksi koulukiusaaminen on vähentynyt, ja vuonna 2013 alle 10 prosenttia yläkoulun oppilaista koki kiusaamista vähintään kerran viikossa. PISA 2015 -tutkimuksessa niiden nuorten osuus, jotka raportoivat tullessa kiusatuksi vähintään kerran viikossa, oli vielä tätäkin pienempi, vaikkakin Suomessa nuoret kokivat kiusaamista enemmän kuin OECD-maissa keskimäärin (Väljærvi 2017).

PISA-tutkimus on myös osoittanut, että suomalaisnuorten arviot työskentelyrauhasta oppitunneilla ovat selvästi kielteisempiä kuin

OECD-maissa keskimäärin (ks. esim. Välijärvi 2015). Kouluterveyskyselyjen mukaan kokemukset koulun työilmapiiristä ja kuulluksi tulemisesta ovat kuitenkin parantuneet 2000-luvulla, vaikka noin neljäsosa yläkoululaisista koki näissä edelleen ongelmia vuonna 2013 (Luopa ym. 2014). Lisäksi Kouluterveyskyselyssä on tullut esille, että vuonna 2013 noin 40 prosenttia yläkoululaisista koki, ettei tiedä, miten koulun asioihin voi vaikuttaa ja että työmäärä on liian suuri (mt.). Tosin PISA-tutkimuksen mukaan Suomessa nuoret käyttävät muiden maiden nuoria vähemmän aikaa opiskeluun: Suomessa opiskeluun käytetty aika oli noin 36 tuntia viikossa, kun OECD-maissa se oli keskimäärin 44 tuntia viikossa (OECD 2016b).

SUKUPUOLEN JA SOSIOEKONOMISEN TAUSTAN YHTEYS HYVINVOINTIIN

Sukupuolella ja vanhempien sosioekonomisella asemalla on todettu olevan yhteys nuoren kokemaan hyvinvointiin. PISA 2015 -tutkimuksen mukaan Suomessa pojat olivat tyttöjä tyytyväisempiä elämäänsä (Välijärvi 2017). Pojat myös kokivat vähemmän koeahdistuneisuutta sekä voimakkaampaa yhteenkuuluvuutta kouluun kuin tytöt. Tyttöjen kokemukset opettajilta saadusta tuesta olivat kuitenkin myönteisempiä kuin poikien. Lisäksi tytöt kokivat vähemmän kiusaamista kuin pojat (mt.). Sosioekonominen tausta heijastui PISA 2015 -tutkimuksessa nuorten hyvinvointiin siten, että tyytyväisyys elämään oli vähäisintä nuorilla, joiden sosioekonominen tausta oli alhaisin (Välijärvi 2017). He myös kokivat jonkin verran enemmän koeahdistuneisuutta. Lisäksi heidän suoritustietoisuutensa ja yhteenkuuluvuuden tunteensa kouluyhteisöön oli vähäisempää (mt.).

Samansuuntaisia tuloksia on tullut esille myös muissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Kouluterveyskyselyn mukaan pojat kokevat kiusaamista enemmän kuin tytöt (Luopa ym. 2014). WHO-Koululaistutkimuksen mukaan taas tytöt kokevat saaneensa opettajalta rohkaisua yleisemmin kuin pojat, mutta kokevat itsensä

yksinäisemmiksi ja luokan oppilaiden yhdessä viihtymisen kielteisemmin kuin pojat (Kämppe ym. 2012). Haapasalo, Välimaa ja Kannas (2010) ovat omassa tutkimuksessaan tuoneet esille, että tytöt suhtautuvat koulunkäyntiin myönteisemmin kuin pojat, kun taas pojat kokevat vertaissuhteet koulussa tyttöjä myönteisemmin.

Linnakylä ja Malin (2008) ovat tutkimuksessaan ryhmitelleet PISA 2003 -tutkimuksen Suomen aineiston oppilaat koulua koskevien asenteiden sekä vertaissuhteiden ja oppilas-opettajasuhteiden perusteella. Tämän tutkimuksen mukaan pojat olivat enemmistönä ryhmässä, jossa vertaissuhteet koettiin hyviksi mutta asenteet koulua kohtaan olivat kielteisiä. Ryhmissä, joissa asenteet koulua kohtaan olivat myönteisimpiä, enemmistö sen sijaan oli tyttöjä, ja näissä ryhmissä myös oppilaan sosioekonomista taustaa kuvaava indeksi oli korkeampi. Klocken ym. (2014) tutkimuksessa sosioekonomisen taustan yhteys osaamiseen taas tuli esille siten, että lapset ja nuoret, joiden vanhemmat olivat mukana työelämässä, voivat muita paremmin. Samoin heidän tutkimuksensa mukaan hyvinvointi oli sitä korkeampaa, mitä paremmat olivat perheen materiaaliset resurssit.

HYVINVOINNIN ERI ULOTTUVUUKSIEN VÄLISET YHTEYDET

Hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien on todettu olevan monin tavoin yhteydessä toisiinsa. Esimerkiksi elämään tyytyväisyyden on todettu olevan yhteydessä muun muassa koulutyytyväisyyteen, osaamiseen sekä opettajilta, muilta oppilailta ja vanhemmilta saatuun tukeen (Danielsen & Samdal & Hetland & Wold 2009; Siddall & Huebner & Jiang 2013; Suldo & Riley & Shaffer 2006). Myös PISA 2015 -tutkimuksessa on havaittu joidenkin hyvinvointia koskevien osa-alueiden olevan yhteydessä toisiinsa. Välijärven (2017) mukaan nuoret, joilla oli korkea suoritustietoisuus, olivat myös tyytyväisempiä elämäänsä kuin alhaisen suoritustietoisuuden oppilaat. Samoin nuoret, joiden yhteenkuuluvuus

kouluyhteisöön oli voimakasta ja joiden kokemukset opettajilta saadusta tuesta olivat myönteisiä, olivat muita tyytyväisempiä elämäänsä. Suomessa yhteenkuuluvuuden tunne yksinään selitti PISA-tutkimuksessa melko paljon (13,6 %) nuorten kokemasta tyytyväisyydestä elämään. Yhteenkuuluvuus kouluyhteisöön oli selvästi yhteydessä myös nuorten kiusaamiskokemuksiin: mitä enemmän kiusaamista koettiin, sitä vähemmän koettiin yhteenkuuluvuutta kouluyhteisöön. Nuoret, jotka kokivat muita enemmän kiusaamista, kokivat myös useammin opettajan kohdelleen heitä epäreilusti. Lisäksi heidän tyytyväisyytensä elämään oli muita alhaisempaa (mt.).

Ei-kognitiivisten tekijöiden, kuten opiskeluasenteiden, motivaation ja koulun sosiaalisten suhteiden, yhteyttä osaamiseen eli kognitiiviseen hyvinvointiin on tutkittu paljon. Esimerkiksi Linnakylän ja Malinin (2008) tutkimuksen mukaan oppilasryhmät, joilla asenteet koulua kohtaan olivat myönteisimmät, menestyivät myös PISA-testissä paremmin. Myönteiset asenteet koulua kohtaan olivat heidän tutkimuksensa mukaan yhteydessä myös nuoren myönteisempiin itseä koskeviin käsityksiin (mm. minäpystyvyys matematiikassa ja matematiikka-ahdistus). PISA 2015 -tutkimuksessa psykologisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin yhteys osaamiseen ei tullut kovin selvästi esille. Kokemukset opettajien epäoikeudenmukaisesta kohtelusta olivat yhteydessä osaamiseen, kun taas tyytyväisyys elämään oli vain heikosti yhteydessä matematiikan ja luonnontieteiden osaamiseen eikä lainkaan lukutaitoon. Samoin osaamisen ja kiusaamiskokemusten yhteys oli vähäistä ja epäsystemaattista. Osaamisen ei havaittu olevan yhteydessä yhteenkuuluvuuteen (Välijärvi 2017).

Psykologinen ja sosiaalinen hyvinvointi voivat olla yhteydessä osaamiseen myös epäsuorasti. Aiempien vuosien PISA-aineistoilla tehdyissä tutkimuksissa on selvitetty tarkemmin ei-kognitiivisten tekijöiden ja osaamisen välisiä yhteyksiä. Esimerkiksi Yildirim (2012) toi tutkimuksessaan esille, että oppilas-opettajasuhde on yhteydessä motivaatioon, minäpystyvyyteen ja

ahdistuneisuuteen, ja välittyy minäpystyvyyden ja ahdistuneisuuden kautta myös osaamiseen. Lee (2016) taas totesi tutkimuksessaan koulua koskevien asenteiden olevan yhteydessä osaamiseen epäsuorasti oppilas-opettajasuhteen ja sisäisen motivaation kautta.

TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme nuorten kokemuksia sosiaalisesta ja psykologisesta hyvinvoinnista. Tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Miten nuoret kokevat hyvinvointinsa ja miten hyvinvointia koskevat muuttujat ovat yhteydessä toisiinsa?
- 2) Millaisia eroja miesten ja naisten välillä on hyvinvointikokemuksissa?
- 3) Millaisia eroja hyvinvointikokemuksissa on suhteessa perheen sosioekonomiseen asemaan?

MENETELMÄ

Aineistona on käytetty Nuorisobarometri 2017 -tutkimuksen aineistoa. Tutkimukseen osallistui 1 902 vastaajaa. Näistä noin 8 prosenttia opiskeli parhaillaan peruskoulussa. Taustamuuttujista valitsimme mukaan tarkasteluihin sukupuolen ja oppilaan sosioekonomisen taustan. Vastaajista 51 prosenttia oli miehiä ja 49 prosenttia naisia. Oppilaan sosioekonomista taustaa on tässä artikkelissa tarkasteltu kahden muuttujan avulla, joita ovat vanhempien koulutustaso ja perheen toimeentulo nuoren ollessa peruskouluikäinen.

Vanhempien koulutustasoa kuvaavista muuttujista muodostettiin neliluokkainen, vanhempien korkeinta koulutustasoa (perusasteen tutkinto, ammatillinen tutkinto, ylioppilas- tai opistoasteen tutkinto, korkeakoulututkinto) kuvaava muuttuja. Vastaajista 43 prosenttia ilmoitti vanhempiensa korkeimman suoritettun tutkinnon olevan korkeakoulututkinto, kun taas 18 prosenttia ilmoitti sen olevan ylioppilas- tai opistoasteen tutkinto, 27 prosenttia

ammattillinen tutkinto ja 3 prosenttia perusasteen tutkinto.

Toimeentuloa kysyttiin seuraavasti: ”Kun ajattelet peruskouluikäsi, niin millainen perheesi toimeentulo oli?” Tämän muuttujan vastausvaihtoehdot luokiteltiin neljään luokkaan: ”Tulimme toimeen erinomaisesti”, ”Tulimme toimeen melko mukavasti”, ”Pärjäsimme, kun teimme ostokset harkiten”, ”Jouduimme ainakin ajoittain tinkimään ostoksista”. Perheensä toimeentulon koki erinomaiseksi 22 prosenttia vastaajista. 47 prosenttia koki perheensä tulleen toimeen melko mukavasti, 20 prosenttia koki perheen pärjänneen, kun ostokset tehtiin harkiten, ja 10 prosenttia koki, että perheessä oli jouduttu ainakin ajoittain tinkimään ostoksista.

Nuorten peruskouluikäisiä hyvinvointikokemuksia on selvitetty Nuorisobarometrissa kysymyksellä ”Kun ajattelet omaa peruskouluikäsi, mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?” Valitsimme tarkasteluun kahdeksan sosiaalista hyvinvointia kuvaavaa väittämää, jotka liittyvät koulunkäynnistä pitämiseen, työrauhan luokassa, yhteenkuuluvuuteen kouluyhteisössä, opettajien toimintaan ja kiusatuksi tulemiseen (ks. taulukko 1).

Valitsimme mukaan tarkasteluun myös kaksi psykologiseen hyvinvointiin liittyvää muuttujaa, jotka kuvaavat oppimismotivaatiota. Väittämä ”Uusien asioiden oppiminen on hauskaa” kuvaa oppimisesta pitämistä ja ”Koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia” kuvaa koulutuksen arvostusta ja ulkoista motivaatiota opiskeluun. Kaikkia edellä kuvattuja väittämiä arvioitiin neliportaisella asteikolla (täysin eri mieltä, joihinkin eri mieltä, joihinkin samaa mieltä, täysin samaa mieltä). Lisäksi tarkastelemme nuorten elämään tyytyväisyyttä, joka myös liittyy psykologiseen hyvinvointiin. Tätä on Nuorisobarometrissa kysytty seuraavasti: ”Entä kuinka tyytyväinen olet nykyiseen elämäsi kaiken kaikkiaan kouluarvosana-asteikolla 4–10?”

Hyvinvointia kuvaavien muuttujien kuvailevat tiedot on esitetty keskiarvoina ja -hajontoina sekä vastausjakautumina. Ennen ryhmien välisten erojen tarkastelua peruskouluikäistä

sosiaalista hyvinvointia koskevien muuttujien informaatio tiivistettiin pääkomponenttianalyysillä. Muuttujat muodostivat kaksi pääkomponenttiä, jotka selittivät 59 prosenttia muuttujien varianssista. Taulukossa 1 on esitetty rotatoitu² komponenttimatriisi, josta tulee esille muuttujien latautuminen pääkomponenteille. Suurimmat lataukset ensimmäiselle pääkomponentille olivat muuttujilla, jotka kuvaavat yhteenkuuluvuutta ja vertaissuhteita. Tämä pääkomponentti selitti 42 prosenttia muuttujien varianssista ja nimettiin Yhteenkuuluvuus-pääkomponentiksi. Toiselle pääkomponentille suurimmat lataukset olivat muuttujilla, jotka kuvasivat oppilaiden ja opettajien välisiä suhteita. Tämä Oppilas-opettajasuhteeksi nimetty pääkomponentti selitti 17 prosenttia muuttujien varianssista. Pääkomponenttien välinen korrelaatio oli 0,41. Ryhmien välisiä eroja analysoitaessa on käytetty pääkomponenttipistemääriä, joiden keskiarvo koko aineistossa on 0 ja keskihajonta 1.

Peruskouluikäisen sosiaalisen hyvinvoinnin, elämään tyytyväisyyden sekä motivaatiota kuvaavien muuttujien välistä yhteyttä on tarkasteltu Pearsonin tulomomenttikorrelaatioker-toimella. Kahden ryhmän väliset vertailut on

TAULUKKO 1. PERUSKOULUÄIKAISTA SOSIAALISTA HYVINVOINTIA KOSKEVIEN MUUTTUIJEN LATAUKSET KAHDELLE PÄÄKOMONENTILLE.

	Pääkomponentti	
	1	2
Sain helposti ystäviä koulussa	0,89	-0,09
Tunsin olevani kouluyhteisön jäsen	0,82	0,06
Toiset oppilaat kiusasivat minua (käännetty)	0,81	-0,16
Koulunkäynti oli mukavaa	0,44	0,43
Luokassani oli hyvä työrauha	0,38	0,37
Opettajat kannustivat minua	-0,07	0,84
Opettajat kohtelivat meitä oppilaita oikeudenmukaisesti	-0,08	0,80
Oppilaiden mielipiteet otettiin huomioon koulutyön kehittämisessä	-0,05	0,75

tehty kahden riippumattoman otoksen t-testillä ja useamman ryhmän vertailut yksisuuntaisella varianssianalyysillä. Post hoc -vertailuissa käytettiin Tukeyn HSD-testiä. Kahden otoksen t-testin yhteydessä on raportoitu myös efektiin kokoa kuvaava Cohenin d-arvo (Cohen 1988, 10) ja varianssianalyysin yhteydessä etan neliö-kerroin, η^2 (mt., 281–284). Alle 0,2:n olevat Cohenin d-arvot tarkoittavat, että ryhmäerot ovat käytännössä varsin pieniä. Kohtalaista käytännön merkitsevyyttä kuvaavat arvot 0,5–0,8, ja tätä suuremmat arvot kertovat käytännössäkin merkitsevistä ryhmäeroista. Etan neliön osalta vastaavat arvot ovat 0,01 ja 0,06–0,14.

TULOKSET

Nuorten kokemukset peruskouluaikaisesta sosiaalisesta hyvinvoinnista olivat pääosin hyvin myönteisiä (taulukko 2). Vähiten samaa mieltä nuoret olivat väittämien ”Luokassani oli hyvä työrauha” ja ”Oppilaiden mielipiteet otettiin huomioon koulutyön kehittämisessä” kanssa, joiden keskiarvo jäi alle 3:n. Kuitenkin yli

puolet vastaajista oli samaa mieltä myös näiden väittämien kanssa. Arviot oppimiseen liittyvästä motivaatiosta olivat erittäin myönteisiä. Yli 90 prosenttia kaikista vastaajista oli samaa mieltä siitä, että uusien asioiden oppiminen on hauskaa ja koulutus parantaa työnsaantimahdollisuuksia. Nuoret olivat myös tyytyväisiä elämäänsä. As-teikolla 4–10 he arvioivat tyytyväisyytensä olevan keskimäärin 8,26.

Tyytyväisyys nykyiseen elämään korreloi positiivisesti peruskouluaikaisen sosiaalisen hyvinvoinnin kanssa, joskin yhteys oli melko vähäinen. Elämään tyytyväisyyden yhteys yhteenkuuluvuuteen ($r=0,28$, $p<0,001$) oli vahvempi kuin oppilas-opettajasuhteeseen ($r=0,18$, $p<0,001$). Korrelaatiot oppimiseen liittyvien motivaatiomuuttujien sekä sosiaalisen hyvinvoinnin ja elämään tyytyväisyyden välillä olivat pieniä. Väittämä ”Uusien asioiden oppiminen on hauskaa” korreloi positiivisesti sekä yhteenkuuluvuuden ($r=0,12$, $p<0,001$), oppilas-opettajasuhteen ($r=0,16$, $p<0,001$) että elämään tyytyväisyyden ($r=0,10$, $p<0,001$) kanssa. Samoin väittämä ”Koulutus parantaa olennaisesti

TAULUKKO 2. HYVINVOINTIA KUVAAVIEN MUUTTUJIEN KESKIARVOT JA -HAJONNAT SEKÄ TÄYSIN TAI JOKSEENKIN SAMAA MIELTÄ OLEVIEN OSUUDET.

	Keskiarvo (keskihajonta)	Täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä %
YHTENKUULUVUUS		
Sain helposti ystäviä koulussa	3,32 (0,83)	84
Tunsin olevani kouluyhteisön jäsen	3,29 (0,82)	84
Toiset oppilaat kiusasivat minua (käännetty)	3,12 (1,03)	71
Koulunkäynti oli mukavaa	3,11 (0,74)	83
Luokassani oli hyvä työrauha	2,67 (0,84)	60
OPPILAS-OPETTAJASUHDE		
Opettajat kannustivat minua	3,11 (0,77)	82
Opettajat kohtelivat meitä oppilaita oikeudenmukaisesti	3,15 (0,77)	84
Oppilaiden mielipiteet otettiin huomioon koulutyön kehittämisessä	2,51 (0,83)	51
MOTIVAATIO-MUUTTUJAT		
Uusien asioiden oppiminen on hauskaa	3,51 (0,60)	96
Koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia	3,51 (0,65)	94
		Erittäin tyytyväinen (9–10) %
Tyytyväisyys nykyiseen elämään	8,26 (1,15)	47

työnsaantimahdollisuuksia” korreloi positiivisesti yhteenkuuluvuuden ($r=0,11$, $p<0,001$), oppilas-opettajasuhteen ($r=0,14$, $p<0,001$) ja elämään tyytyväisyyden ($r=0,07$, $p<0,01$) kanssa.

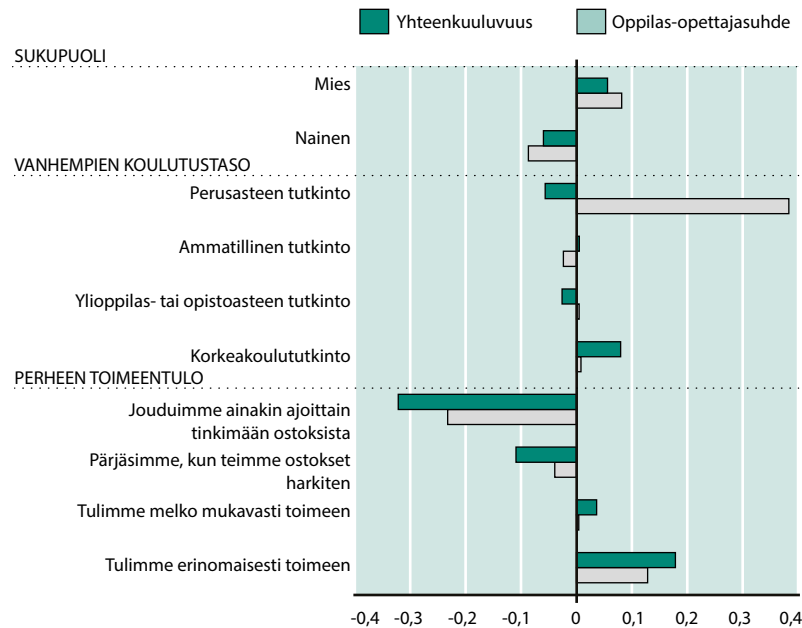
Miesten ja naisten kokemukset sosiaalisesta hyvinvoinnista erosivat jonkin verran toisistaan, mutta erot olivat käytännössä hyvin pieniä (kuvio 1). Miesten peruskoulutuskokemukset sekä yhteenkuuluvuudesta ($p<0,05$, Cohenin $d=0,12$) että oppilas-opettajasuhteesta ($p<0,001$, Cohenin $d=0,17$) olivat hieman myönteisempiä kuin naisten kokemukset. Sosiaalisen hyvinvoinnin kokemuksissa oli myös jonkin verran eroja tarkasteltaessa niitä suhteessa vanhempien sosioekonomista asemaa kuvaaviin muuttujiin eli vanhempien koulutustasoon ja perheen toimeentuloon nuoren ollessa peruskouluikäinen. Koulutustason suhteen tarkasteltuna eroja oli kokemuksissa oppilas-opettajasuhteesta ($p<0,05$, $\eta^2=0,005$) mutta ei kokemuksissa yhteenkuuluvuudesta. Nuoret, joiden vanhemmat olivat suorittaneet

vain perusasteen tutkinnon, arvioivat oppilas-opettajasuhdetta muita myönteisemmin.

Perheen toimeentulon mukaan tarkasteltuna ryhmien välillä oli eroja sekä kokemuksissa yhteenkuuluvuudesta ($p<0,001$, $\eta^2=0,021$) että oppilas-opettajasuhteesta ($p<0,01$, $\eta^2=0,010$). Niiden nuorten, joiden perheessä oli jouduttu tinkimään ainakin ajoittain ostoksista, kokemukset yhteenkuuluvuudesta peruskoulussa olivat kielteisempiä kuin niiden, joiden perheessä oli tultu toimeen melko mukavasti tai erinomaisesti. Myös ne nuoret, joiden perheissä oli jouduttu tekemään ostoksia harkiten, arvioivat yhteenkuuluvuutta kielteisemmin kuin nuoret, joiden perheissä oli tultu toimeen erinomaisesti. Nuoret, joiden perheissä oli jouduttu tinkimään ostoksista, kokivat myös oppilas-opettajasuhteen peruskoulussa kielteisemmin kuin nuoret, joiden perheissä oli tultu toimeen melko mukavasti tai erinomaisesti.

Ryhmien välillä oli joitakin, joskin hyvin pieniä, eroja myös oppimiseen liittyvässä motivaatiossa (kuvio 2). Naiset suhtautuivat miehiä myönteisemmin väittämään ”Uusien asioiden

KUVIO 1. SOSIAALINEN HYVINVOINTI SUKUPUOLEN JA SOSIOEKONOMISEN TAUSTAN MUKAAN.

oppiminen on hauskaa” ($p < 0,01$, Cohenin $d = 0,13$). Koulutustason suhteen tarkasteltuna eroja oli kokemuksissa siitä, että koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia ($p < 0,01$, $\eta^2 = 0,009$). Niiden nuorten, joiden vanhemmista vähintään toinen oli suorittanut korkeakoulututkinnon, arvioinnit olivat myönteisempiä kuin nuorten, joiden vanhempien korkein suorittama tutkinto oli ammatillinen tutkinto.

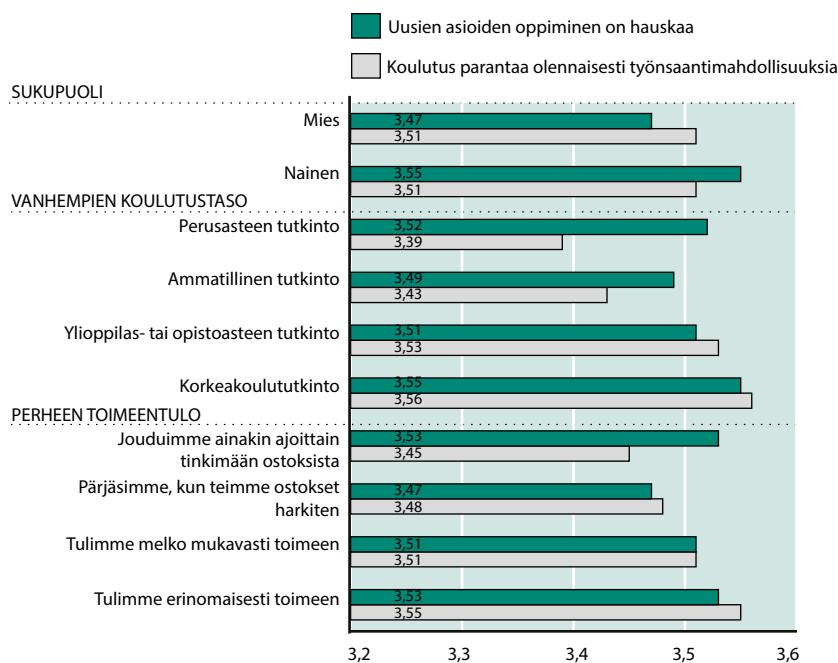
Tyytyväisyydessä nykyiseen elämään ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa miesten ja naisten välillä. Sen sijaan vanhempien koulutustason mukaan tarkasteltuna elämään tyytyväisyydessä oli eroja ($p < 0,01$, $\eta^2 = 0,007$). Nuoret, joiden vanhempien korkein tutkinto oli korkeakoulututkinto, olivat tyytyväisempiä nykyiseen elämäänsä kuin nuoret, joiden vanhempien korkein tutkinto oli perusasteen tutkinto (kuvio 3). Myös perheen toimeentulon suhteen tarkasteltuna ryhmien välillä oli eroja elämään tyytyväisyydessä ($p < 0,001$, $\eta^2 = 0,035$). Perheen

toimeentulo nuoren ollessa peruskouluikäinen näkyi nuorten tyytyväisyydessä nykyiseen elämäänsä siten, että nuoret, joiden perheissä oli jouduttu tinkimään ostoksista ainakin ajoittain, olivat muita tyytymättömämpiä nykyiseen elämäänsä. Nuoret, joiden perheessä oli tultu toimeen erinomaisesti, taas olivat muita tyytyväisempiä nykyiseen elämäänsä.

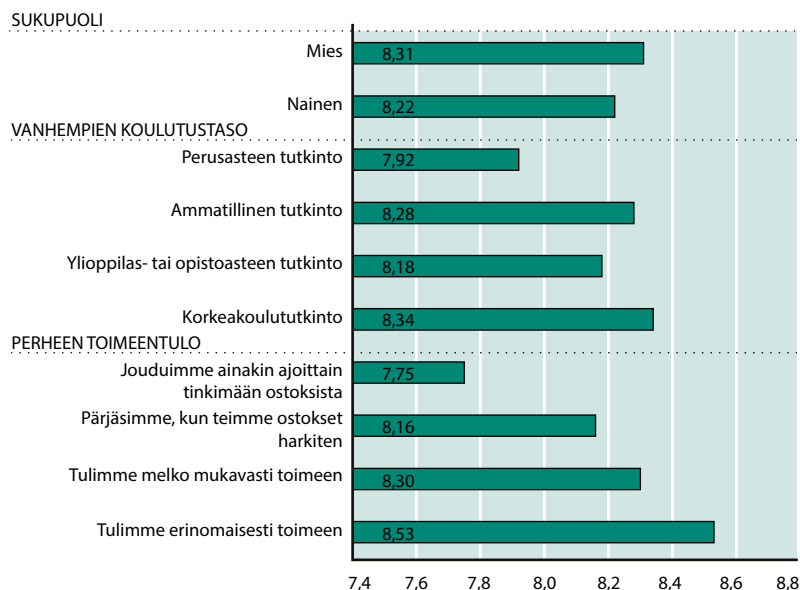
POHDINTA

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet suomalaisnuorten hyvinvointia Nuorisobarometrin ja PISA-tulosten valossa. Vuoden 2015 PISA-tutkimuksen tavoin myös Nuorisobarometrin tulokset osoittavat nuorten olevan elämäänsä tyytyväisiä ja voivan pääosin hyvin. Nuorisobarometrissa oppilas-opettajasuhteita arvioitiin jonkin verran kielteisemmin kuin yhteenkuuluvuutta. Tulos ei ole yllättävä, sillä vastaavaa on tullut esille myös aiemmissa tutkimuksissa (mm. Linnakylä & Malin 2008; Yoon & Järvi-

KUVIO 2. OPPIMISEEN LIITTYVÄ MOTIVAATIO SUKUPUOLEN JA SOSIOEKONOMISEN TAUSTAN MUKAAN.

KUVIO 3. TYYTYVÄISYYS NYKYISEEN ELÄMÄÄN (ASTEIKOLLA 4–10) SUKUPUOLEN JA SOSIOEKONOMISEN TAUSTAN MUKAAN.

nen 2016). Tosin PISA 2015 -tutkimus (ks. Välijärvi 2017) osoitti yhteenkuuluvuuden koulu-yhteisöön vähentyneen jonkin verran aiempiin PISA-tutkimuksiin verrattuna. Huolestuttavaa viimeisimmissä PISA-tuloksissa oli, että noin 15 prosenttia nuorista koki olevansa ulkopuolinen omassa kouluyhteisössään (mt.). Nuorisobarometrissa kriittisimmin suhtauduttiin luokan työrauhaa ja oppilaiden mielipiteiden huomioimista koskeviin väittämiin. PISA-tutkimuksessa onkin tullut esille, että suomalaisnuoret arvioivat oppituntien työskentelyrauhaa selvästi kielteisemmin kuin nuoret OECD-maissa keskimäärin ja että oppilas-opettajasuhteessa kielteisimmin arvioidaan juuri opettajien kiinnostusta oppilaiden hyvinvointia ja mielipiteitä kohtaan (ks. Välijärvi 2015). Lisäksi oppilaiden kokemukset luokkien työrauhasta ovat muuttuneet jossain määrin kielteisemmiksi vuosituhannen alkuun verrattuna.

Nuorisobarometrin tulokset osoittivat miesten peruskouluaikaisten kokemusten olevan myönteisempiä kuin naisten. Samansuuntaisia

tuloksia on tullut esille myös esimerkiksi Klocken ym. (2014) tutkimuksessa. Myös PISA 2015 -tutkimuksessa tuli esille, että poikien yhteenkuuluvuus kouluun on voimakkaampaa kuin tyttöjen (Välijärvi 2017). Aiemmat tutkimukset (esim. Haapasalo ym. 2010; Kämppe ym. 2012; Linnakylä & Malin 2008) osoittavat myös, että pojat kokevat vertaissuhteet myönteisemmin kuin tytöt. Nuorisobarometrin tulosten mukaan miehet kokivat myös oppilas-opettajasuhteen myönteisemmin kuin naiset. Tämä tulos ei vastaa PISA-tutkimuksen tai WHO-Koululaistutkimuksen tuloksia, joiden mukaan tytöt kokevat saaneensa poikia enemmän tukea ja rohkaisua opettajilta. Sukupuolten välillä ei Nuorisobarometrissa havaittu eroa elämään tyytyväisyydessä, toisin kuin PISA 2015 -tutkimuksessa.

Nuorisobarometrissa tuli myös esille nuoren sosioekonomisen taustan yhteys hyvinvointiin. Myönteisenä havaintona voidaan pitää sitä, että vanhempien alhainen koulutustaso ei näyttäisi heijastuvan kielteisesti nuorten sosiaaliseen hyvinvointiin peruskoulussa vaan pikemminkin

päinvastoin. Niiden lasten, joiden vanhemmat ovat suorittaneet ainoastaan perusasteen tutkinnon, kokemukset oppilas-opettajasuhteesta ovat myönteisempiä kuin muiden. Huomionarvoista kuitenkin on, että perheen toimeentulo nuoren ollessa peruskouluikäinen näyttää heijastuvan kielteisesti peruskouluikäisiin kokemuksiin sosiaalisesta hyvinvoinnista ja vielä myöhemmin nuoren tyytyväisyyteen elämäänsä. Samansuuntaisia tuloksia on tullut esille myös PISA 2015 -tutkimuksessa, jonka mukaan nuoret, joiden sosioekonominen asema on alhainen, ovat muita tyytymättömyyksiä elämäänsä ja kokevat vähemmän yhteenkuuluvuutta kouluyhteisöön (Väljörvi 2017).

PISA 2015 -tutkimuksessa nuorten kokemukset opettajien toiminnasta ja yhteenkuuluvuudesta olivat vahvasti yhteydessä elämään tyytyväisyyteen. Nuorisobarometrissakin havaittiin samat yhteydet, mutta ne olivat selvästi vähäisempiä kuin PISA-tutkimuksessa. Tämä selittyy sillä, että Nuorisobarometrissa suurin osa vastaajista ei opiskellut enää peruskoulussa ja heidän tyytyväisyytensä elämään kuvaa muuta kuin tyytyväisyyttä peruskouluun. Oppilas-opettajasuhteen onkin todettu välittyvän yleiseen elämään tyytyväisyyteen koulutyytyväisyyden kautta (Danielson ym. 2009), ja esimerkiksi Siddallin ym. (2013) tutkimuksessa oppilas-opettajasuhteen ei todettu ennustavan myöhempää elämään tyytyväisyyttä. Nuorisobarometriaineiston yhtenä rajoituksena tarkasteltaessa oppilaiden peruskouluikäistä hyvinvointia onkin, että vain pieni osa vastaajista opiskelee vastaamishetkellä peruskoulussa. Tämä saattaa osittain selittää sitä, miksi Nuorisobarometrin tulokset hyvinvoinnista poikkeavat joiltakin osin esimerkiksi PISA-tutkimuksen tuloksista.

Kaiken kaikkiaan nuoret voivat Nuorisobarometrin ja PISA-tulosten valossa suhteellisen hyvin. Hieman huolestuttavana voidaan kuitenkin pitää sitä, että perheen sosioekonominen tausta näyttäisi heijastuvan kielteisesti nuoren sosiaaliseen hyvinvointiin peruskoulussa ja elämään tyytyväisyyteen. Samoin syytä olisi kiinnittää huomiota siihen, etenkin

PISA-tutkimuksessa esille tulleen tulokseen, että yhteenkuuluvuus kouluyhteisöön on selvästi yhteydessä elämään tyytyväisyyteen. Vuoden 2015 PISA-tutkimus osoitti, että niiden nuorten, jotka eivät koe kuuluvansa kouluyhteisöön, osuus on kasvanut. Jatkossa tarvitaan kuitenkin lisää tutkimusta hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien merkityksestä nuoren kokonaishyvinvointiin, hyvinvointia tukevista ja heikentävistä tekijöistä sekä nuorten hyvinvoinnin muutoksista pidemmällä aikavälillä.

Nuorisobarometrin ja PISA-tutkimuksen kaltaisten kyselytutkimusten tuottama tieto tarjoaa kattavan ja luotettavan yleiskuvan asioiden tilasta koko populaatiossa. Tällä tiedolla on kuitenkin myös rajoitteensa, mikä on tärkeä ottaa huomioon tehtäessä päätelmiä toimenpiteistä hyvinvoinnin edistämiseksi koulussa. Yksittäisiin kysymyksiin vastatessaan oppilas tarkastelee asioita aina omasta kokemusmaailmastaan. Oppilaan kulttuurinen ja henkilökohtainen elämäntilanne heijastuvat vääjäämättä vastauksiin. Kyselyssä valittu sama vastausvaihtoehto voi siksi saada hyvinkin erilaisia merkityksiä eri yksilöillä. Tämä asettaa haasteita erityisesti kansainvälisille vertailuille mutta myös erilaisista kotitaitoista tulevien oppilaiden vastausten suhteuttamiselle toisiinsa. Hyvinvointi on yksilöllinen kokemus. Sen yksilöllisten merkitysten ymmärtäminen niin tutkimuksissa kuin koulujen arjessakin on tärkeää kehittämistoimien kohdentamiseksi oikein. Yksittäisen oppilaan kuuleminen on erityisen tärkeää silloin, kun kokemus on poikkeuksellisen kielteinen. Kiusaaminen on valaiseva esimerkki tästä. Ei riitä, että toteamme joillain oppilailla olevan muita enemmän kiusaamiskokemuksia. Tärkeää on tietää ja ymmärtää, mitä nämä kokemukset merkitsevät yksilölle ja miten ne vaikuttavat hänen hyvinvointiinsa. Tämän vuoksi päätöksenteon pohjaksi tarvitaan myös metodisesti erilaisten tutkimusten tietojen yhdistelyä.

VIITTEET

- 1 Vuonna 2015 PISA-tutkimukseen osallistui Suomesta 5 882 oppilasta. Heistä poikia oli 3 019 ja tyttöjä 2 863. Suurin osa (87 %) osallistuneista oppilaista oli 9.-luokkalaista. Aineiston tarkempi kuvaus löytyy Vettenrannan ym. (2016) raportista.
- 2 Rotatointimenetelmänä on käytetty vino- kulmaista Promax-rotatatiota.

LÄHTEET

- Borgonovi, Francesca & Pál, Judit (2016) *A Framework for the Analysis of Student Well-Being in the PISA 2015 Study: Being 15 In 2015*. OECD Education Working Papers, No. 140. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5jlpszwghvnb-en> (Viitattu 24.8.2017.)
- Bradshaw, Jonathan & Martorano, Bruno & Natali, Luisa & de Neubourg, Chris (2013) Children's Subjective Well-being in Rich Countries. *Child Indicators Research* 6 (4), 619–635.
- Cohen, Jacob (1988) *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Second edition. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Danielsen, Anne G. & Samdal, Oddrun & Hetland, Jørn & Wold, Bente (2009) School-Related Social Support and Students' Perceived Life Satisfaction. *The Journal of Educational Research* 102 (4), 303–320.
- Dodge, Rachel & Daly, Annette P. & Huyton, Jan & Sanders, Lalage D. (2012) The Challenge of Defining Wellbeing. *Journal of Well-being* 2 (3), 222–235.
- Haapasalo, Ilona & Välimaa, Raili & Kannas, Lasse (2010) How Comprehensive School Students Perceive Their Psychosocial School Environment. *Scandinavian Journal of Educational Research* 54 (2), 133–150.
- Klocke, Andreas & Clair, Amy & Bradshaw, Jonathan (2014) International Variation in Child Subjective Well-being. *Child Indicators Research* 7, 1–20.
- Konu, Anne & Rimpelä, Matti (2002) Well-being in Schools: A Conceptual Model. *Health Promotion International* 17 (1), 79–87.
- Kämppi, Katariina & Välimaa, Raili & Ojala, Kristiina & Tynjälä, Jorma & Haapasalo, Ilona & Villberg, Jari & Kannas, Lasse (2012) *Koulukokemusten kansainvälistä vertailua 2010 sekä muutokset Suomessa ja Pohjoismaissa 1994–2010. WHO-Koululaistutkimus (HB-SC-Study)*. Koulutuksen seurantaraportit 2012:8. Helsinki: Opetushallitus.
- Lee, Jihyun (2016) Attitude Toward School Does Not Predict Academic Achievement. *Learning and Individual Differences* 52, 1–9.
- Linnakylä, Pirjo & Malin, Antero (2008) Finnish Students' School Engagement Profiles in the Light of PISA 2003. *Scandinavian Journal of Educational Research* 52 (6), 583–602.
- Luopa, Pauliina & Kivimäki, Hanne & Matikka, Anni & Vilki, Suvi & Jokela, Jukka & Laukkarinen, Essi & Paananen, Reija (2014) *Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000–2013. Kouluterveyskyselyn tulokset*. Raportti 25/2014. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- OECD (2016a) *PISA 2015 Results (Volume I). Excellence and Equity in Education*. PISA. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264266490-en> (Viitattu 24.8.2017.)
- OECD (2016b) *PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools*. PISA. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264267510-en> (Viitattu 4.9.2017.)
- OECD (2017) *PISA 2015 Results (Volume III): Students' Well-Being*. PISA. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264273856-en> (Viitattu 24.8.2017.)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017) *PISA-tutkimus ja Suomi*. <http://minedu.fi/pisa> (Viitattu 24.8.2017.)

- Pollard, Elizabeth L. & Lee, Patrice D. (2003) Child Well-being: A Systematic Review of the Literature. *Social Indicators Research* 61, 59–78.
- Siddall, James & Huebner, E. Scott & Jiang, Xu (2013) A Prospective Study of Differential Sources of School-Related Social Support and Adolescent Global Life Satisfaction. *American Journal of Orthopsychiatry* 83 (1), 107–114.
- Suldo, Shannon M. & Riley, Kristen N. & Shaffer, Emily J. (2006) Academic Correlates of Children and Adolescents' Life Satisfaction. *School Psychology International* 27 (5), 567–582.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017) *Kouluterveyskysely*. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely> (Viitattu 24.8.2017.)
- Vettenranta, Jouni & Välijärvi, Jouni & Ahonen, Arto & Hautamäki, Jarkko & Hiltunen, Jenna & Leino, Kaisa & Lähteinen, Suvi & Nissinen, Kari & Nissinen, Virva & Puhakka, Eija & Rautopuro, Juhani & Vainikainen, Mari-Pauliina (2016) *PISA 15 Ensituloksia. Huipulla pudotuksesta huolimatta*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:41. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Välijärvi, Jouni (2015) Peruskoulun rakenteet ja toiminta. Teoksessa Jouni Välijärvi & Pekka Kupari (toim.) *Millä eväillä osaaminen uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:6, 178–231. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Välijärvi, Jouni (2017) *PISA 2015. Oppilaiden hyvinvointi*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Välijärvi, Jouni, & Sulkunen, Sari (2016) Finnish School in International Comparison. Teoksessa Hannele Niemi & Auli Toom & Arto Kallioniemi (toim.) *Miracle of Education. The Principles and Practices of Teaching and Learning in Finnish Schools*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers, 3–21.
- Yildirim, Selda (2012) Teacher Support, Motivation, Learning Strategy Use, and Achievement. A Multilevel Mediation Model. *The Journal of Experimental Education* 80 (2), 150–172.
- Yoon, Junghyun & Järvinen, Tero (2016) Are Model PISA Pupils Happy at School? Quality of School Life of Adolescents in Finland and Korea. *Comparative Education* 52 (4), 427–448.

ANNA-MARIA TENOJOKI & JUKKA RANTALA & JAN LÖFSTRÖM

KOULUSSA VAI KOULUN ULKOPUOLELLA? NUORTEN KOKEMUKSET YHTEISKUNNALLISEN VAIKUTTAMISEN OPPIMISESTA

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALLT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

JOHDANTO

Tässä artikkelissa tarkastelun kohteena ovat nuorten kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitojen oppimisesta. Analysoimme, missä määrin nuoret kokevat oppineensa vaikuttamisen taitoja yhtäältä koulussa ja toisaalta koulun ulkopuolella, ja miten nuorten kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitojen oppimisesta eroavat demografisten ja sosioekonomisten tekijöiden sekä yhteiskunnallisen suuntautuneisuuden ja osallisuuden kokemusten mukaan. Artikkelin tavoitteena on syventää ymmärrystä nuorten oppimiskokemuksista eri ympäristöissä ja niihin yhteydessä olevista tekijöistä. Johdannossa nostamme esiin eräitä nuorten yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen liittyviä seikkoja aiempien tutkimusten pohjalta. Sen jälkeen käsittelemme nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen eriytymistä demografisten ja sosioekonomisten tekijöiden mukaan sekä tarkastelemme yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimista eri ympäristöissä.

Kouluopetuksen on havaittu vahvistavan nuorten poliittista tietämystä kohtalaisesti ja yhteiskunnallista osallistumishalukkuutta hiukan (mm. Elo 2012), mutta kokonaisuudessaan yhteiskunnallisen opetuksen tavoite kasvattaa aktiivisia kansalaisia ei tutkimusten valossa ole toteutunut erityisen hyvin (mm. Mehtäläinen & Niilo-Rämä & Nissinen 2017; Suoninen & Kupari & Törmäkangas 2010). Eräs mahdollinen selitys on, että opetus ei ole riittävän lähellä nuorten kokemusmaailmaa. Nuoret osallistuvat aktiivisesti kulutusvalinnoilla ja sosiaalisen median kannanotoilla, mutta suuri osa nuorista näkee edelleen äänestämisen tehokkaaksi tavaksi vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin

(Lötjönen 2017, 109–110; Suoninen ym. 2010, 95; Mehtäläinen ym. 2017). Vuoden 2013 Nuorisobarometrissa nuorten mielestä tehokkaita vaikuttamiskeinoja olivat myös palautteen antaminen palvelusta, toiminta nuorisovaltuustossa, asettuminen ehdolle vaaleissa ja keskustelutilaisuuksiin osallistuminen. Itse asiassa vain harvat uskoivat voivansa vaikuttaa asioihin paljon keskustelemalla poliittisista asioista sosiaalisessa mediassa tai nettifoorumeilla. (Myllyniemi 2014, 25–26.)

Nuorten käsitykset yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta näyttävät moninaisilta, ja he myös osallistuvat useilla eri vaikuttamiskeinoilla samanaikaisesti (Myllyniemi 2014, 25, 30). Kokonaisuutena vaikuttamistoiminta näyttää kuitenkin aiempaa yksilöllisempänä. Kollektiivisen vaikuttamisen muodot, jotka perustuvat esimerkiksi nuorisovaltuuston tai vaikkapa väljemmän kaveripiirin toimintaan, ovat merkittävästi yksilötason keinoja vähäisempiä (Puuronen & Saari 2017). Osallistuminen kasautuu helposti samoille nuorille, eivätkä kaikki nuoret pyri vaikuttamaan yhteiskunnallisesti. Vuonna 2013 tärkeimpiä syitä sille, ettei nuori ollut pyrkinyt toimimaan itselleen tärkeiden asioiden puolesta, olivat sopivien vaikuttamiskeinojen löytymättömyys ja ajanpuute. Kolmannes osallistumattomista nuorista katsoi, ettei ollut mitään asiaa, jonka puolesta he haluaisivat vaikuttaa, ja yhtä suuri osuus ei uskonut omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa tai piti asioita liian monimutkaisina. (Myllyniemi 2014, 19–22, 24.) Nuorten yhteiskunnallista passiivisuutta on selitetty myös kansalaistaitojen puutteella (ks. Eskelinen & Neuvonen 2017, 94), vaikka heidän kansalaispätevyytensä ei muihin ikäryhmiin verrattuna ole erityisen heikkoa. Vuoden 2015

eduskuntavaalitutkimuksen aineiston mukaan käsitys omista kyvyistä vaikuttaa poliittiseen järjestelmään oli 18–24-vuotiailla jopa korkeampi kuin muilla ikäryhmillä (Rapeli & Borg 2016, 363). Nuorten poliittista osallistumattomuutta ei tulisikaan nähdä pysyvänä tilana, vaan riippuvaisena elämäntilanteista ja sosiaalisesta ympäristöstä.

Kouluopetuksen rooli nähdään usein keskeisenä, kun nuorilta toivotaan aktiivisempaa osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon (Torney-Purta ym. 2001). Sen merkitys voi olla tärkeä varsinkin niille nuorille, joiden koti on poliittisesti passiivinen (Nurmi 2002). Nuoren poliittiseen tietämykseen vaikuttavat useat samanaikaiset tekijät, ja koulun ulkopuolisten ympäristöjen, kuten lapsuudenkodin merkitys nuoren yhteiskunnalliseen orientaatioon on suuri (mm. Ekman & Zetterberg 2010; Nurmi 2002). Mutta missä nuoret oman käsityksensä mukaan oppivat vaikuttamisen tapoja? Vaikuttamisen taitojen – kuten monien muidenkaan taitojen – oppiminen tuskin rajoittuu koulun seinien sisäpuolelle. Toistaiseksi tiedetään kuitenkin vain vähän siitä, kuinka iso rooli yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitojen oppimisessa koulun ulkopuolisilla oppimisympäristöillä on kouluun verrattuna. Tämä artikkeli pyrkii osaltaan antamaan lähtökohtia sen pohittamiselle, missä kaikkialla nuoret itse asiassa oppivat yhteiskunnallisia taitoja. Kyse on pohjimmiltaan myös siitä, mikä tunnistetaan ja tunnustetaan yhteiskunnallisten taitojen, kuten vaikuttamisen oppimiseksi.

NUORTEN YHTEISKUNNALLISEN OSALLISTUMISEN ERIITYMINEN

Nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen yleisyydessä esiintyvät vaihtelut ovat kytköksissä demografisiin ja sosioekonomisiin tekijöihin. Vuoden 2013 Nuorisobarometrin mukaan yhteiskunnallinen vaikuttaminen yleistyy iän myötä: alle 20-vuotiaista vain noin joka viides arvioi pyrkineensä vaikuttamaan, kun 25–29-vuotiailla osuus oli 35 prosenttia (Myllyniemi 2014).

Huolestuttavaa on, että nuorten poliittinen osallistuminen ei kuitenkaan näyttäisi enää lisääntyvän iän myötä samassa mitassa kuin edeltävillä sukupolvilla (Wass 2008). Myös korkeampi koulutustaso on yhteydessä vaikuttamiskokemukseen (Myllyniemi 2014, 19–22), ja esimerkiksi yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävän kansalaisliikkeen toimintaan osallistuminen lisääntyy koulutusasteen kohotessa (Myllyniemi 2015, 79). Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa 25–34-vuotiaiden korkeakoulutettujen äänestysaktiivisuus oli 79 prosenttia, kun vain perusasteen koulutuksen suorittaneilla se oli 31 prosenttia (Lahtinen & Wass & Erola 2017).

Lapsuudenperheen on havaittu olevan merkittävä nuorten aikuisten äänestämässä käyntiä erotteleva tekijä (Lahtinen ym. 2017). Sosioekonomisten lähtökohtien yhteys nuorten yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen ei kuitenkaan näytä yksiselitteiseltä, jos tarkastellaan vaikuttamista kokonaisuudessaan. Vuoden 2013 Nuorisobarometrin tulosten mukaan heikoiten toimeentulevissa perheissä varttuneet kokivat itsensä aktiivisimmiksi ja osallistuivat eniten ja monipuolisimmin vaikuttamistoimintaan (Myllyniemi 2014, 19–22, 31). Toisaalta Lötjönen (2017, 126–130) kuitenkin havaitsi, että eri yhteiskuntaluokkia edustavien nuorten parissa osallistumistyyliä voivat painottaa eri tavalla. Myös vähemmistökokemukset voivat olla yhteydessä yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Nuoret, jotka kokevat kuuluvansa vähemmistöön, ovat aiempien tutkimusten valossa yhteiskunnallisesti selvästi muita aktiivisempia (Myllyniemi 2014, 19–22) sekä osallistuvat enemmän kansalaisliikkeiden (Myllyniemi 2015, 79) ja järjestöjen (Eskelinen & Neuvonen 2017, 100; Lötjönen 2017, 123) toimintaan.

Poliittisen aktiivisuuden lisäksi lapsuudenkodin sosioekonomisilla tekijöillä on havaittu olevan yhteys demokratia taitojen osaamiseen. Joakim Ekmanin ja Pär Zetterbergin (2010) tutkimuksen tulokset osoittavat, että oppilailla, joilla on yhteiskunnallisia taitoja sekä yhteiskunnallista osallistumista arvostavat ja korkeasti koulutetut vanhemmat, on etulyöntiasema.

Koulun mahdollisuudet vaikuttaa nuorten yhteiskunnalliseen käyttäytymiseen demokratiakasvatuksen kautta onkin nähty rajallisina (Ekman & Zetterberg 2010), vaikkakin keskeisinä (Ahonen 2000; Campbell 2008; Kisby & Sloam 2009).

YHTEISKUNNALLISEN VAIKUTTAMISEN TAITOJEN OPPIMISPAIKAT

Yhteiskuntaopetuksen asiantuntijoiden piirissä on pitkään käyty keskustelua siitä, edistääkö koulun opetus aktiivista ja kriittistä kansalaisuutta vai sosiaalistaako se vain nuoria vallitseviin yhteiskunnan rakenteisiin. Monet suomalaiset tutkimukset viittaavat siihen, että opetussuunnitelmat ja oppikirjat ovat sisältäneet vain niukasti elementtejä, jotka suuntaisivat opiskelijoita kriittiseen yhteiskunnallisten ilmiöiden analyysiin aktiivisen kansalaisuuden ihanteen mukaisesti (Löfström 2012, 178–181; ks. myös Virta 2000, 55). Koulussa tapahtuvaa yhteiskunnallista kasvatusta onkin pyritty kehittämään 2000-luvulla. Esimerkiksi Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen (2003–2007) kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaan kuuluneilla koulukasvatuksen ja opettajankoulutuksen demokratiakasvatushankkeilla yritettiin vaikuttaa nuorten äänestysaktiivisuuteen (ks. Hansen 2016). Aktiivisen ja osallistuvan kansalaisuuden teemat ovat näkyneet myös opetussuunnitelmauudistuksissa. Vuonna 2004 perusopetuksen opetussuunnitelmaan sisällytettiin osallistuvan kansalaisuuden ja yrittäjyyden aihekokonaisuus. Vuoden 2014 uudistuksessa käyttöön otettiin osallistumisen, vaikuttamisen ja kestävän tulevaisuuden laaja-alainen osaamistavoite ja alakouluun lisättiin yhteiskuntaopin oppiaine (Opetushallitus 2004; Opetushallitus 2014). Aktiivisen kansalaisuuden teema on sisällynyt lisäksi lukion opetussuunnitelman aihekokonaisuuksiin (Opetushallitus 2003; Opetushallitus 2015).

Ammatillisessa koulutuksessa yhteiskunnallista opetusta on 2000-luvulla ollut yleisivistävään koulutukseen verrattuna vähemmän.

Ammatillisissa tutkinnoissa yhteiskunnallisen vaikuttamisen valmiudet ovat osa yhteisten opintojen Yhteiskuntatietous-opintojaksoa. Opintojakson käytyään opiskelijan tulisi muun muassa osata toimia kansalaisena ja osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon sekä hyödyntää sosiaalista mediaa aktiivisen osallistumisen keinona. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen valmiudet sisältyvät lisäksi ammatillisten perustutkintojen perusteiden elinikäisen oppimisen avaintaitoihin, joista yksi on aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit. Elinikäisen oppimisen avaintaidot sisältyvät yhteisten opintojen lisäksi ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin ja niiden arviointikriteereihin. (Opetushallitus 2017a.) Vuonna 2017 yhteiskuntatietouden pakollisten opintojen määrää on suunniteltu lisättäväksi yhdellä osaamispisteellä osana ammatillisen koulutuksen reformissa toteutettavia uudistuksia (Opetushallitus 2017b).

Nuorille on pyritty tarjoamaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen valmiuksia myös oppilaskuntatoiminnan kautta (ks. Nousiainen & Piekkari 2007). Lukioissa oppilaskunnat tulivat lakisääteisiksi vuonna 1999 ja peruskoulussa vuonna 2013. Oppilaskuntatoiminta on kuitenkin edustuksellista, eivätkä monet oppilaat koe luokista valittavien edustajien kautta toteutettavaa vaikuttamista tarpeeksi konkreettisesti (Tujula 2012). Suomalaisnuorilla onkin muihin pohjoismaihin verrattuna ollut vähemmän kokemuksia koulun päätöksentekoon vaikuttamisesta (Suoninen ym. 2010, 67). Edustuksellisen demokratian ohella kouluissa on harjoitettu deliberatiivista, keskustelevaa demokratiaa, johon kuuluu oppilaiden osallistaminen päätöksentekoon yhteisen pohdinnan, erilaisten näkökulmien esittämisen ja argumentoinnin sekä toista kunnioittavan kuuntelun kautta (ks. esim. Tammi 2017). Deliberatiiviseen työskentelyyn ei kuitenkaan ohjata Opetushallituksen antamissa opetussuunnitelmien perusteissa, vaan ratkaisut liittyvät epäviralliseen koulukulttuuriin ja ovat hyvin opettajasidonnaisia. Deliberatiiviseen demokratiaan ovat laskettavissa myös toisen ja korkea-asteen oppilaitoksissa toteutetut

kansalaisraadit, joiden tarkoitus on mahdollistaa opiskelijoiden osallistuminen oppilaitoksensa ja kuntansa päätöksentekoon (Tammi & Raisio & Ollila 2014). Kouluterveyskyselyn tulosten valossa kouludemokratiaa edistävillä hankkeilla ja uudistuksilla on ollut myönteisiä vaikutuksia, sillä aiempaa useampi peruskoulun 8.–9.-luokkalainen kokee tulleen kuulluksi koulussa. Luksiolaisten ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden kokemukset kouludemokratiasta ovat vieläkin myönteisemmät. (THL 2017.)

Vaikka kouluopetuksella voi olla jopa perhettä voimakkaampi yhteys nuoren yhteiskunnalliseen tietämykseen ja aktiivisuuteen (Nurmi 2002), yhteiskunnallisen kiinnostuneisuuden juuret ovat useiden tutkimusten valossa paljolti kokemuksissa kodin arkikeskusteluista. Yhteiskunnallisen orientaation syntymiselle on tärkeää, että nuorella on kotona ja kaveripiirissä tilaisuus keskustella yhteiskunnallisista asioista (Elo 2012, 24–25; ks. myös Amnå & Ekström & Stattin 2016, 40–51). Nuorten yhteiskunnallista osaamista ja asenteita selvittäneen tutkimuksen mukaan kuitenkin vain harva suomalainen kahdeksaluokkalainen keskustelee yhteiskunnallisista asioista viikoittain vanhempiensa tai kavereidensa kanssa (Suoninen ym. 2010). Kotoa omaksuttu käsitys itsestä yhteiskunnallisena toimijana voi ohjata nuoren toimintaa, jolloin korkean sosiaalisen ja poliittisen pääoman kodeista lähtöisin olevat nuoret ovat aikuisenakin huomattavasti muita aktiivisempia (Lahtinen ym. 2017).

Lapsuudenkodin ja lähipiirin lisäksi järjestö- ja yhdistystoimintaa pidetään yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja vaikuttamiseen kasvamisen kenttänä (ks. Norris 2004, 14). Osallisuus järjestöissä, yhteisöissä ja verkostoissa muodostaa ja vahvistaa kollektiivisia identiteettejä, joiden kautta syntyy motivaatio yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen (Lahtinen ym. 2017, 19–20). Nuorten osallisuutta päätöksenteossa ja kasvamista yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen on pyritty lisäämään myös velvoittamalla kuntia asettamaan nuorisovaltuusto nuorten osallistumis-

vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi (Kuntalaki 410/2015, 26 §). Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskeissa asioissa ja kunnan ja valtion viranomaisen tulee järjestää nuorille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa paikallis- ta, alueellista ja valtakunnallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn (Nuorisolaki 1285/2016, 24 §).

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on korostanut, että demokratian ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen menettelytapoja ja pelisääntöjä oppii parhaiten harjoittelemalla niitä arjessa erilaisissa käytännön tilanteissa (PeVL 46/2017 vp). Nähdäksemme nuorten onkin tärkeää päästä kartuttamaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja kokonaisvaltaisesti niin koulussa kuin koulun ulkopuolella. Kun formaalin koulutuksen voi ajatella kasvattavan ennen kaikkea yksilön sisäistä kansalaispätevyyttä eli sitä, kuinka hyvin yksilö ajattelee kykenevänsä ymmärtämään politiikkaa, osallisuuskokemukset syntyvät usein non-formaaleissa, epävirallisissa yhteyksissä. Esimerkiksi toimiminen kansalaisjärjestöissä tai urheiluseuroissa voi koulua yksilön ulkoista kansalaispätevyyttä, kuten hänen käsitystään kyvyistään vaikuttaa poliittiseen järjestelmään.

TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA MENETELMÄT

Kansalaisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden vahvistaminen edellyttää, että heillä on paitsi halua ja mahdollisuus osallistua, myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja. Käsillä olevassa artikkelissa analysoimme 15–29-vuotiaiden nuorten kokemuksia yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitojen oppimisesta peruskoulussa ja toisella asteella sekä koulun ulkopuolella vuoden 2017 Nuorisobarometri-aineiston avulla. Olemme johtaneet oppimiskokemuksia selittävät tekijät aiemmista nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja yhteiskunnallista tietämystä käsittelevistä tutkimuksista. Tutkimuskysymyksemme ovat:

- 1) Missä määrin suomalaiset nuoret kokevat oppineensa yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja peruskoulussa ja toisella asteella sekä koulun ulkopuolella?
- 2) Miten nuorten kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitojen oppimisesta eroavat demografisten ja sosioekonomisten tekijöiden sekä yhteiskunnallisen suuntautuneisuuden ja osallisuuden kokemusten mukaan?

Nuorisobarometri-aineisto kerättiin puhelinhaastatteluin maalís–huhtikuussa 2017, ja kysymyksiin vastasi 1902 suomalaista nuorta. Aineisto on painotettu väestötasolle. Tarkastelemme aluksi frekvenssijakaumien avulla, kuinka paljon nuoret kokevat oppineensa taitoja peruskoulussa ja toisella asteella sekä koulun ulkopuolella. Tämän jälkeen tutkimme ristiintaulukoinnin ja ordinaalisella logistisella regressioanalyysillä, miten nuorten kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta eroavat demografisten ja lapsuudenkodin sosioekonomisten tekijöiden, vastaajan koulutuksen, yhteiskunnallisen suuntautuneisuuden ja osallisuuden kokemusten mukaan. Valitsimme ordinaalisen logistisen regressioanalyysin päämenetelmäksemme, koska tutkimuksen selittävät muuttujat ovat järjestysasteikollisia ja kolmiluokkaisia (ks. Hosmer & Lemeshow 2000).

Analyysin muuttujat

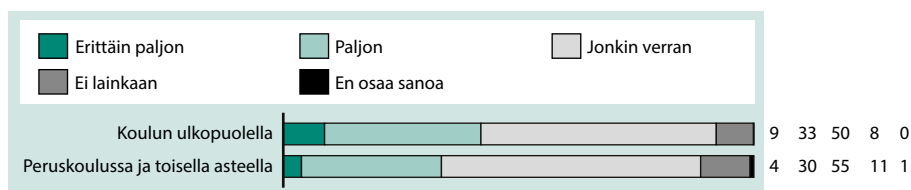
Nuorisobarometrissa kokemuksia yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta selvitettiin kahden kysymyspatterin avulla: ”Kuinka paljon koet oppineesi peruskoulussa ja toisen asteen koulutuksessa (eli lukiossa tai ammattikoulussa) seuraavia asioita” ja ”Entä kuinka paljon koet oppineesi koulun ulkopuolella (kuten kotona, vapaa-ajalla, harrastuksissa, työssä, vapaaehtoisuudessa, nuorisotyössä, muitten nuorten kanssa, tekemällä oppien) seuraavia asioita”. Lueteltujen kahdeksantoista ”seuraavan asian” joukossa olivat yhteiskunnallisen vaikuttamisen taidot.

Vastaajaa pyydettiin arvioimaan kokemustaan asteikolla ”erittäin paljon”, ”paljon”, ”jonkin verran” tai ”ei lainkaan”. Ristiintaulukointeja ja ordinaalista logistista regressioanalyysia varten olemme yhdistäneet luokat ”erittäin paljon” ja ”paljon”.

Tutkimuksemme selittävinä demografisina tekijöinä ovat ikä, sukupuoli ja äidinkieli, jotka perustuvat Väestörekisterikeskuksesta saatuihin tietoihin. Iän perusteella jaoimme vastaajat kolmeen ryhmään: 15–19-, 20–24- ja 25–29-vuotiaisiin. Luokittelimme vastaajat äidinkieleltään suomen-, ruotsin- ja muun kielisiin. Lapsuudenkodin sosioekonomista taustaa kuvaamme vanhempien koulutustasolla, joka perustuu haastateltujen ilmoittamiin isän ja äidin koulutustasoon sekä vastaajan omaan arvioon perheensä toimeentulosta hänen peruskoulu-ikänsä aikana. Jaoimme vanhempien yhdistetyn koulutustason neliluokkaiseksi: enintään toisella vanhemmalla keskiasteen tutkinto, molemmilla keskiasteen tutkinto, vain toisella korkea-asteen tutkinto ja molemmilla korkea-asteen tutkinto. Lapsuudenperheen toimeentuloa kuvaavan muuttujan ryhmittelimme kolmeen luokkaan: heikko toimeentulo (”jouduimme tinkimään lähes kaikesta”), ”jouduimme joskus tinkimään ostoksista”), kohtalainen toimeentulo (” pärjäsimme, kun teimme ostokset harkiten”) ja hyvä toimeentulo (”tulimme melko mukavasti toimeen”, ”tulimme erinomaisesti toimeen”).

Vastaajien koulutustasoon yhdistimme tiedot suoritetuista tutkinnoista ja parhaillaan käynnissä olevasta opiskelusta. Luokittelimme heidät joko yliopisto-, ammattikorkeakoulu-, toisen asteen ammatillisen tai ylioppilastutkinnon mukaan sekä tutkintoa ja opiskelupaikkaa vaille oleviin. Jos vastaajalla oli sekä ammatillinen tutkinto että ylioppilastutkinto, luokittelimme hänet ylioppilaaksi. Peruskoululaiset (n=145) jätimme tarkastelusta pois, sillä tässä vaiheessa koulutuspolut eivät vielä ole eriytyneet ja suoritettua tutkintoa kysyttiin haastattelussa vain yli 18-vuotiailta. Vastaajan osallisuuden kokemuksilla tarkoitamme kokemuksia kouludemokratiasta

KUVIO 1. ”KUINKA PALJON KOET OPPINEESI SEURAAVIA TAITOJA PERUSKOULUSSA JA TOISELLA ASTEELLA? ENTÄ KOULUN ULKOPUOLELLA?” YHTEISKUNNALLISEN VAIKUTTAMISEN VALMIUDET (%)

sekä laajemmasta yhteiskunnallisen osallisuuden tunteesta. Nuorisobarometri-aineistossa kokemuksia kouludemokratiasta selvitettiin väittämällä ”Oppilaiden mielipiteet huomioitiin koulutyön kehittämisessä”. Kokemusta yhteiskunnallisesta osallisuudesta puolestaan kysyttiin seuraavasti: ”Kuinka kiinteästi tai löyhästi koet kuuluvasi suomalaisen yhteiskuntaan?” Yhteiskunnallisella suuntautuneisuudella tarkoitamme vastaajan osoittamaa kiinnostusta yhteiskunnallisia asioita kohtaan. Kuvaamme sitä Nuorisobarometri-aineiston kysymyksillä: ”Osallistutko yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävän kansalaisliikkeen toimintaan?” ja ”Kuinka tärkeänä pidät yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja elämässä pärjäämisen kannalta?” Lisäksi analysoimme ristikkäin kokemuksia yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta koulussa ja koulun ulkopuolella, ja käsittelemme niitä osana nuoren yhteiskunnallista suuntautuneisuutta.

TULOKSET

Tulosten perusteella vapaa-ajan oppimisympäristöt ovat tärkeitä yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitojen omaksumisessa 15–29-vuotiaille nuorille. Kuviosta 1 nähdään, että peruskoulussa ja toisella asteella yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja kokee oppineensa erittäin paljon tai paljon 34 prosenttia ja koulun ulkopuolella 42 prosenttia nuorista. Kokemukset koulun ulkopuolella tapahtuvasta oppimisesta ovat yllättävän myönteisiä verrattuna siihen, että ikäryhmästä vain noin viidesosa on osallistunut yhteiskunnalliseen vaikuttamistoimintaan (Myllyniemi 2015) ja että nuoret eivät yleisesti

keskustele yhteiskunnallisista asioista perheensä tai ystäviensä kanssa (Suoninen ym. 2010). Niin koulussa kuin koulun ulkopuolella tapahtuvan oppimisen kokemukset kuitenkin vaihtelevat. Yli kymmenen prosenttia vastaajista ei koe oppineensa yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja koulussa lainkaan.

Kokemuksia peruskoulussa ja toisella asteella opituista asioista kysyttiin Nuorisobarometrissa myös vuonna 2008 (Myllyniemi 2008). Yhdeksässä vuodessa muutosta ei ole juuri tapahtunut: vaikuttamisen taitoja erittäin paljon tai paljon oppineiden osuudet ovat lähes identtiset. Kuitenkin niiden nuorten, jotka eivät koe oppineensa vaikuttamisen taitoja koulussa lainkaan, osuus on laskenut 14 prosentista 11 prosenttiin. Ainakaan toistaiseksi 2000-luvulla tehdyt opetussuunnitelmauudistukset (Opetushallitus 2004; 2014), oppilaskuntatoiminnan kehittäminen ja demokratiakasvatushankkeet eivät siis heijastu nuorten kokemuksiin vaikuttamisen taitojen oppimisesta. Osa uudistuksista, kuten oppilaskuntatoiminnan vakiinnuttaminen perusopetuksessa ja yhteiskuntaopin opetuksen varhaistaminen, on vielä tuoreita, joten olisikin tärkeää seurata kokemusten kehitystä myös jatkossa. Samalla oppimiskokemusten muuttumattomuus ajassa antaa kiinnostavan pohjan tarkastella, millaisia tekijöitä kokemuserojen taustalla on. Seuraavaksi kuvailemme ristiintaulukointien avulla, miten kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta eroavat demografisten ja lapsuudenkodin sosioekonomisten tekijöiden, vastaajan koulutuksen, yhteiskunnallisen suuntautuneisuuden ja osallisuuden kokemusten mukaan.

Demografiset ja sosioekonomiset erot oppimiskokemuksissa

Taulukosta 1 nähdään, että sukupuolten väliset erot oppimiskokemuksissa ovat pieniä. Kokemukset sen sijaan vaihtelevat selvästi iän mukaan. Etenkin 15–19-vuotiaat kokevat oppineensa yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja koulussa, kun taas iän karttuessa vaikuttamisen taitojen oppiminen näyttää siirtyvän koulun ul-

kopuolelle. 25–29-vuotiaista yli puolet kokee oppineensa taitoja erittäin paljon tai paljon koulun ulkopuolella, mutta 15–19-vuotiaista vain noin kolmannes. Tulos on ymmärrettävä, sillä yhteiskunnallinen vaikuttaminen yleistyy nuorilla iän myötä (Myllyniemi 2015, 79) ja täysi-ikäistyminen tuo monia vaikuttamiseen liittyviä oikeuksia.

Muut kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat kokevat oppineensa vaikuttamisen

TAULUKKO 1. KOKEMUKSET YHTEISKUNNALLISEN VAIKUTTAMISEN TAITOJEN OPPIMISESTÄ DEMOGRAFISTEN JA SOSIOEKONOMISTEN TEKIJÖIDEN MUKAAN (%)

Kuinka paljon koet oppineesi...	peruskoulussa ja toisella asteella				koulun ulkopuolella			
	Erittäin paljon/paljon	Jonkin verran	En lainkaan	n*	Erittäin paljon/paljon	Jonkin verran	En lainkaan	n
Kaikki	34	55	11	1886	42	50	8	1899
SUKUPUOLI								
Mies	36	53	12	962	42	49	9	974
Nainen	32	58	10	925	42	52	7	925
IKÄ								
15–19	44	49	7	585	32	57	12	590
20–24	30	58	12	644	40	52	8	648
25–29	29	58	13	659	53	43	5	662
ÄIDINKIELI								
Suomi	33	56	11	1645	41	51	8	1649
Ruotsi	32	58	10	99	55	39	6	101
Muu	44	47	9	141	42	45	13	149
VANHEMPIEN KOULUTUSTASO								
Enintään toisella keskiasteen tutkinto	34	55	11	228	42	51	7	230
Molemmilla keskiasteen tutkinto	34	56	10	683	41	52	8	686
Toisella korkea-asteen tutkinto	37	53	10	424	43	50	7	425
Molemmilla korkea-asteen tutkinto	33	55	12	389	46	45	9	394
PERHEEN TOIMEENTULO PERUSKOULUAIKANA								
Heikko	32	56	12	194	52	42	6	193
Kohtalainen	31	58	12	375	42	50	7	376
Hyvä	35	55	10	1301	40	51	9	1313
KOULUTUSTASO								
Ei tutkintoja, ei opiskele	26	56	19	43	40	49	12	43
Ammatillinen tutkinto tai sitä suorittamassa	29	57	14	516	40	51	9	520
Ylioppilas tai lukiossa	38	54	8	403	38	50	12	406
AMK-tutkinto tai sitä suorittamassa	33	57	10	376	48	47	5	376
Yliopistotutkinto tai sitä suorittamassa	32	60	9	399	49	47	5	398

*Väestöpainotuksesta johtuen selittävien tekijöiden yhteenlasketut vastaajamäärät voivat vaihdella suhteessa vastaajien kokonaismäärään.

taitoja enemmän koulussa kuin suomen- tai ruotsinkieliset nuoret. Ruotsinkieliset sen sijaan ovat erityisen aktiivisia koulun ulkopuolella. Vanhempien sosioekonominen asema ei näytä heijastuvan kokemuksiin vaikuttamisen taitojen oppimisesta. Vanhempien koulutustason mukaiset erot ovat pieniä, ja perheen toimeentulo näkyy kokemuksissa vain siten, että heikon toimeentulon perheissä asuneet kokevat Myllyniemen (2014, 19–22) tulosten kaltaisesti oppineensa taitoja muita enemmän koulun ulkopuolella. Havaintoa voidaan kuitenkin kokonaisuudessaan pitää yllättävänä, sillä vanhempien sosioekonominen aseman ja etenkin koulutustason on havaittu selittävän nuorten yhteiskunnallisia tietoja ja taitoja (Ekman & Zetterberg 2010; Nurmi 2002) sekä nuorten aikuisten poliittista osallistumista (Lahtinen ym. 2017).

Taulukko 1 paljastaa myös, että lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa olevien ja tutkinnon suorittaneiden välillä on eroja siinä, kuinka paljon he kokevat oppineensa yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja peruskoulussa ja toisella asteella. Lukiolaisista tai ylioppilaista 38 prosenttia kokee oppineensa taitoja koulussa paljon tai erittäin paljon, kun ammatillisen tutkinnon suorittaneilla tai sitä parhaillaan suorittavilla osuus on vain 29 prosenttia. Ammatillisen tutkinnon ryhmässä useampi ei myöskään koe oppineensa valmiuksia peruskoulussa tai toisella asteella lainkaan. Toisen asteen koulutus ei sen sijaan näy koulun ulkopuolisissa oppimiskokemuksissa, ja ammatillisen koulutuksen suorittaneet kokevat oppineensa vaikuttamisen taitoja vapaa-ajalla jopa hieman lukiolaisia enemmän.

TAULUKKO 2. KOKEMUKSET YHTEISKUNNALLISEN VAIKUTTAMISEN TAITOJEN OPPIMISESTÄ YHTEISKUNNALLISEN SUUNTAUTUNEISUUDEN JA OSALLISUUDEN KOKEMUSTEN MUKAAN (%)

Kuinka paljon koet oppineesi...	peruskoulussa ja toisella asteella				koulun ulkopuolella			
	Erittäin paljon tai paljon	Jonkin verran	En lainkaan	n	Erittäin paljon tai paljon	Jonkin verran	En lainkaan	n
Kaikki	34	55	11	1886	42	50	8	1899
OPPILAIDEN MIELIPITEET OTETTIIN HUOMIOON KOULUTYÖN KEHITTÄMISESSÄ								
Eri mieltä	28	58	15	908	43	48	9	912
Samaa mieltä	40	53	7	959	41	52	7	967
KOKEMUS KUULUMISESTA SUOMALAISEEN YHTEISKUNTAAN								
Löyhästi	28	57	16	185	41	48	11	184
Ei kiinteästi eikä löyhästi	28	61	11	296	38	51	11	297
Kiinteästi	36	54	10	1403	43	50	7	1414
OSALLISTUMINEN KANSALAIKLIKKEEN TOIMINTAAN								
Ei	32	57	11	1504	38	54	9	1513
Kyllä	42	50	9	378	58	36	5	382
YHTEISKUNNALLISEN VAIKUTTAMISEN VALMIUKSIEN TÄRKEYS ELÄMÄSSÄ								
Ei lainkaan	23	52	25	56	16	59	25	56
Jonkin verran	25	62	13	657	33	59	8	661
Tärkeä	39	52	9	1173	48	45	7	1181
KOKEMUS OPPIMISESTÄ KOULUN ULKOPUOLELLA / KOULUSSA								
Ei lainkaan	23	50	27	149	34	46	20	199
Jonkin verran	28	62	10	944	37	56	7	1046
Paljon	43	49	9	792	53	42	5	640

Osallisuuden kokemukset ja yhteiskunnallinen suuntautuneisuus oppimiskokemuksissa

Iän ja koulutustason lisäksi osallisuuden kokemuksilla ja nuoren yhteiskunnallisella suuntautuneisuudella on taulukon 2 perusteella vahva kytkös kokemuksiin yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta niin koulussa kuin koulun ulkopuolella. Nuoret, jotka kokevat, että oppilaiden mielipiteet otettiin huomioon koulutyön kehittämisessä, kokevat oppineensa muita enemmän yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja koulussa. Tulosten valossa olisi siis tärkeää yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitojen oppimiseksi edistää kouluissa oppilaskuntatoimintaa ja deliberatiivisia osallistumismuotoja. Oppimiskokemukset ovat kuitenkin koulun lisäksi kytköksissä laajempaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen, sillä nuoret, jotka kokevat kuuluvansa kiinteästi suomalaiseen yhteiskuntaan, kokevat muita useammin oppineensa vaikuttamisen taitoja koulussa paljon tai erittäin paljon. Nuorten kokemukset vaikuttamisen taitojen oppimisesta eroavat myös sen mukaan, osallistuuko nuori yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävän kansalaisliikkeen toimintaan. Kansalaisliikkeesä toimiminen näkyy myönteisesti etenkin kokemuksissa yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta koulun ulkopuolella, joskin eroja voi selittää sekin, että kansalaisliikkeiden toimintaan osallistuminen lisääntyy iän myötä (Myllyniemi 2015, 79).

Yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja tärkeinä pitävät kokevat myös oppineensa niitä selvästi enemmän niin koulussa kuin koulun ulkopuolella kuin ne, joiden mielestä vaikuttamisen taidot eivät ole lainkaan tärkeitä elämässä pärjäämisen kannalta. Kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen valmiuksien oppimisesta peruskoulussa ja toisella asteella sekä koulun ulkopuolella ovat tulosten perusteella usein samansuuntaisia. Merkillä pantavaa on, että yli neljännes (27 %) nuorista, jotka eivät kokeneet oppineensa yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja lainkaan koulun ulkopuolella, ei kokenut

oppineensa niitä lainkaan myöskään koulussa. Vastaavasti viidennes nuorista, jotka eivät kokeneet oppineensa taitoja koulussa lainkaan, ei kokenut oppineensa niitä koulun ulkopuolellakaan. Osa 15–29-vuotiaista nuorista näyttäisi siis kokevan, että he eivät ole oppineet vaikuttamisen taitoja elämässään lainkaan.

Eri tekijöiden yhteydet yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimiskokemuksiin

Taulukosta 3 ilmenevät monimuuttuja-analyyisin tulokset yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimiskokemuksia selittävistä tekijöistä. Taulukossa on raportoitu käytettyjen taustamuuttujien yksittäistarkastelut sekä niiden yhteydet kokemuksiin, kun muuttujien vaikutukset on vakioitu toisillaan.¹ Kuten ristiintaulukoinnit antoivat olettaa, sukupuoli ei erottele vaikuttamisen taitojen oppimiskokemuksia. Tulos on kiinnostava, sillä poikien suhtautumisen yhteiskuntaoppiin on havaittu olevan tyttöjä myönteisempi, vaikka oppimistuloksissa ei ole ilmennyt sukupuolten välisiä eroja (Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012).

Ikä on tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimiskokemuksiin niin koulussa kuin koulun ulkopuolella. Kuten taulukossa 1 havaittiin, 15–19-vuotiaiden kokemukset vaikuttamisen oppimisesta koulussa ovat positiivisemmat kuin vanhemmilla ikäryhmillä. 25–29-vuotiaat sen sijaan kokevat oppineensa muita enemmän vaikuttamisen taitoja koulun ulkopuolella. Tulos kertonee Nuorisobarometrin ikäryhmän moninaisuudesta sekä nuoruuden luonnollisista siirtymistä täysi-ikäisyyteen ja itsenäiseen elämään.

Myös äidinkieli erottelee tilastollisesti merkitsevästi oppimiskokemuksia. Muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat kokevat oppineensa taitoja muita enemmän koulussa. Tulosta voi selittää maahanmuuttajataustaisten oppilaiden muita suuremmalla koulumyönteisyydellä (Kalalahti ym. 2017), vaikka heidän oppimistuloksensa ovatkin yhteiskuntaopissa tyydyttävällä tasolla (Ouakrim-Soivio & Kuusela

TAULUKKO 3. ORDINAALINEN LOGISTINEN REGRESSIOANALYYSI. YHTEISKUNNALLISEN VAIKUTTAMISEN OPPIMINEN KOULUSSA JA KOULUN ULKOPUOLELLA. KUMULATIIVISET KERROINSUHTEET JA TILASTOLLISET MERKITSEVYYDET.

Kuinka paljon koet oppineesi...	peruskoulussa ja toisella asteella		koulun ulkopuolella	
	I	II	I	II
SUKUPUOLI				
Mies	1,07	1,15	0,99	1,10
Nainen	1	1	1	1
IKÄ				
15–19	1,95***	2,23***	0,41***	0,37***
20–24	1,09	1,21	0,60***	0,62***
25–29	1	1	1	1
ÄIDINKIELI				
Muu	1,52*	1,82**	0,88	0,62*
Ruotsi	0,98	0,73	1,73**	1,56
Suomi	1	1	1	1
VANHEMPIEN KOULUTUSTASO				
Enintään toisella keskiasteen tutkinto	1,07	1,45*	0,92	0,82
Molemmilla keskiasteen tutkinto	1,05	1,24	0,86	0,90
Toisella korkea-asteen tutkinto	1,21	1,38*	0,94	0,87
Molemmilla korkea-asteen tutkinto	1	1	1	1
PERHEEN TOIMEENTULO PERUSKOULUAIKANA				
Heikko	0,87	1,06	1,62**	1,64**
Kohtalainen	0,83	0,79	1,10	1,04
Hyvä	1	1	1	1
KOULUTUSTASO				
Yliopistotutkinto tai sitä suorittamassa	1,72	2,35*	1,53	0,75
AMK-tutkinto tai sitä suorittamassa	1,76	2,40*	1,54	0,82
Ylioppilas tai lukiossa	2,14*	2,11*	0,90	0,64
Ammatillinen tutkinto tai sitä suorittamassa	1,35	1,54	1,54	0,65
Ei tutkintoja, ei opiskele	1	1	1	1
OPPILAIDEN MIELIPITEET OTETTIIN HUOMIOON KOULUTYÖN KEHITTÄMISESSÄ				
Samaa mieltä	1,85***	1,56***	0,97	0,99
Eri mieltä	1	1	1	1
KOKEMUS KUULUMISESTA SUOMALASEEN YHTEISKUNTAAN				
Kiinteästi	1,55**	1,60*	1,21	0,97
Ei kiinteästi eikä löyhästi	1,15	1,18	0,93	0,86
Löyhästi	1	1	1	1
OSALLISTUMINEN KANSALAISLIIKKEEN TOIMINTAAN				
Kyllä	1,48***	1,38*	2,25***	2,08***
Ei	1	1	1	1
YHTEISKUNNALLISEN VAIKUTTAMISEN VALMIUKSIEN TÄRKEYS ELÄMÄSSÄ				
Tärkeä	2,78***	1,33	5,07***	5,10***
Jonkin verran	1,53	0,91	2,90***	2,83**
Ei lainkaan	1	1	1	1
KOKEMUS OPPIMISESTA KOULUN ULKOPUOLELLA				
Paljon	3,58***	3,48***	n	n
Jonkin verran	2,11***	2,08***	n	n
Ei lainkaan	1	1	n	n
KOKEMUS OPPIMISESTA KOULUSSA				
Paljon	n	n	2,86***	2,72***
Jonkin verran	n	n	1,56**	1,48*
Ei lainkaan	n	n	1	1
MALLIN SELITYSASTE (Nagelkerke)		12 %		15 %

Tilastollinen merkitsevyystaso: *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.
I Yksittäistarkastelut
II Monimuuttujamalli, käytettyjen taustatekijöiden vaikutukset vakioitu toisillaan.

2012). Ruotsinkielisten vastaajien kokemukset koulun ulkopuolisesta oppimisesta ovat yksittäistarkastelussa myönteisemmät kuin muilla (yksittäistarkastelussa $p < 0,01$), kun taas muun kieliset kokevat oppineensa taitoja koulun ulkopuolella muita vähemmän (monimuuttujamallissa $p < 0,05$).

Vanhempien koulutustaso erottelee monimuuttujamallissa tilastollisesti merkitsevästi kokemuksia yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta koulussa. Toisin kuin yhteiskunnallista osallistumista koskevat aiemmat tutkimukset antaisivat olettaa (mm. Lahtinen ym. 2017), vanhempien heikompi koulutustaso on yhteydessä myönteisempiin oppimiskokemuksiin. Nuoret, joiden vanhemmista enintään toisella on keskiasteen tutkinto, kokevat oppineensa taitoja enemmän koulussa kuin nuoret, joiden molemmilla vanhemmilla on korkea-asteen tutkinto. Vanhempien koulutus ei erottele kokemuksia vaikuttamisen taitojen oppimisesta koulun ulkopuolella. Perheen peruskouluikäinen toimeentulo on tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä oppimiskokemuksiin koulun ulkopuolella siten, että heikosti toimeentulevista perheistä tulevat nuoret kokevat oppineensa taitoja muita enemmän.

Nuoren omalla koulutustasolla on yhteys kokemuksiin vaikuttamisen taitojen oppimisesta peruskoulussa ja toisella asteella. Yksittäistarkastelussa ylioppilaat ja lukiolaiset kokevat oppineensa vaikuttamisen taitoja koulussa muita enemmän ($p < 0,05$). Monimuuttujamallissa myös korkeakoulutettujen kokemukset ovat myönteisemmät kuin enintään perusasteen suorittaneilla tai ammatillisesti suuntautuneilla. Koulutustaso ei sen sijaan erottele kokemuksia vaikuttamisen taitojen oppimisesta koulun ulkopuolella, joskin kumulatiiviset kerroinsuhteet vaihtelevat yksittäistarkastelujen ja monimuuttujamallin välillä melko paljon.

Nuoren kokemus oppilaiden mielipiteiden huomioonottamisesta koulutyön kehittämisessä peruskouluikäana on tilastollisesti erittäin merkitsevässä yhteydessä myönteiseen kokemukseen vaikuttamisen taitojen oppimisesta

koulussa. Oppilaiden osallistaminen koulutyön kehittämiseen voi siis tukea myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimista. Toisaalta havainto voi kertoa siitä, että vaikuttamismyönteisten oppilaiden mielipiteet pääsevät koulussa muita paremmin esille. Kouluterveyskyselyn mukaan perus- ja toisen asteen opiskelijoiden kokemus oppilaiden mielipiteiden huomioinnista kouluissa on kuitenkin parantunut viime vuosina selvästi (Sotkanet 2017). Kokemus oppilaiden mielipiteiden huomioinnista koulussa ei kuitenkaan heijastu vaikuttamisen taitojen oppimiseen koulun ulkopuolella. Kokemus kuulumisesta kiinteästi suomalaiseen yhteiskuntaan on tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä positiivisiin kokemuksiin vaikuttamisen taitojen oppimisesta koulussa niin yksittäistarkastelussa kuin monimuuttujamallissa. Tunne yhteiskuntaan kuulumisesta ei kuitenkaan erottele oppimiskokemuksia koulun ulkopuolella.

Osallistuminen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävän kansalaisliikkeen toimintaan on tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä oppimiskokemuksiin niin koulussa kuin koulun ulkopuolella. On luontevaa, että vaikuttamistoimintaan osallistuvat kokevat oppineensa taitoja enemmän koulun ulkopuolelta. Toimiminen kansalaisyhteiskunnassa näyttää kuitenkin heijastuvan myös myönteisiin kokemuksiin kouluoppimisesta, mikä kertonee nuoren yhteiskunnallisesta orientaatiosta. Toisaalta yhteiskunnallisen vaikuttamisen valmiuksien tärkeys elämässä pärjäämisen kannalta ei kuitenkaan erottele kokemuksia kouluoppimisesta monimuuttujamallissa, joskin yksittäistarkastelussa yhteys on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Yhteiskunnallisen suuntautuneisuuden merkitys on kuitenkin tulosten valossa erityisen vahva koulun ulkopuolisessa oppimisessa. Yksinkertaistusti voidaan sanoa, että nuoret, jotka arvostavat yhteiskunnallisen vaikuttamisen valmiuksia, myös kokevat oppivansa niitä enemmän koulun ulkopuolella. Kokemukset vaikuttamisen valmiuksien oppimisesta koulussa ja koulun ulkopuolella ovat voimakkaasti yhteydessä toisiinsa. Myönteiset kokemukset vahvistavat toisiaan.

On kuitenkin huomattava, että myös ristiintaulukointien perusteella (taulukko 2) on olemassa joukko nuoria, jotka eivät koe oppineensa taitoja koulussa tai koulun ulkopuolella.

POHDINTA

Tutkimustehtävänäimme oli selvittää, missä määrin 15–29-vuotiaat nuoret kokevat oppineensa yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja koulussa ja koulun ulkopuolella sekä mitkä tekijät selittävät oppimiskokemusten vaihtelua. Tulosten perusteella vapaa-ajan oppimisympäristöt ovat nuorille tärkeitä yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitojen omaksumisessa. Kokemukset vaikuttamisen taitojen oppimisesta niin koulussa kuin koulun ulkopuolella kuitenkin vaihtelevat. Useampi kuin joka kymmenes nuori kokee, ettei ole oppinut yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja koulussa lainkaan. Kouluoppimisen merkitys painottuu selvästi 15–19-vuotiailla, kun 20–29-vuotiailla vaikuttamisen taitojen omaksuminen sijoittuu enenevästi koulun ulkopuolelle. Nuoren yhteiskunnallisella suuntautuneisuudella on tulosten perusteella läheinen yhteys oppimiskokemuksiin: yhteiskunnallisen kansalaisliikkeen toimintaan osallistuvat nuoret kokevat muita useammin oppineensa vaikuttamisen taitoja paljon niin koulussa kuin koulun ulkopuolella. Samoin se, miten tärkeäksi nuori vaikuttamisen taidot kokee, on voimakkaasti yhteydessä etenkin koulun ulkopuolisiin oppimiskokemuksiin.

Tulostemme perusteella koululla voi olla merkitystä yhteiskunnallista eriarvoisuutta tasoittavana tekijänä, sillä muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien kokemukset vaikuttamisen taitojen oppimisesta koulussa ovat valtaväestöä positiivisemmat. Myös vanhempien matalampi koulutustaso on yhteydessä nuorten myönteisempiin yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimiskokemuksiin peruskoulussa ja toisella asteella.² Havainto on erittäin kiinnostava, sillä aiemmissa tutkimuksissa vanhempien korkeammalla koulutuksella on havaittu yhteys nuorten suurempaan poliittiseen

osallistumisasteeseen (mm. Lahtinen ym. 2017; Myllyniemi 2014; 2015) ja yhteiskunnalliseen tietämykseen (Ekman & Zetterberg 2010; Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012). Toisaalta on huomioitava, että kokemus oppimisesta saattaa olla myönteisempi, jos aiempi tietämys on vähäisempää. Kun yhteiskunnallinen orientaatio rakentuu paljolti kodin piirissä (Elo 2012; Amnå ym. 2016) ja vanhempien matalampi koulutus voi näkyä heikompana yhteiskunnallisena tietämyksenä (Ekman & Zetterberg 2010; Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012), koulun merkitys voi muodostua tärkeäksi erityisesti niiden nuorten kohdalla, joiden koti on poliittisesti passiivinen (Nurmi 2002).

Tutkimuksen tulosten valossa huoli demokratiakasvatuksen tilasta ammatillisessa koulutuksessa on aiheellinen. Ammattioppilaitoksessa opiskelevat ja ammatillisen tutkinnon suorittaneet nuoret kokevat oppineensa vaikuttamisen taitoja koulussa lukiolaisia vähemmän. Myös monimuuttujamallissa ylioppilaiden ja korkeakoulutettujen kokemukset ovat myönteisemmät kuin enintään perusasteen suorittaneilla tai ammatillisesti suuntautuneilla. Eduskunnan sivistysvaliokunta (SiVL 7/2014 vp) ja perustuslakivaliokunta (PeVM 3/2014 vp) kiirehtivätkin ammatillisen koulutuksen demokratiakasvatuksen kehittämistä lausunnoissaan valtioneuvoston demokratiapoliittisesta selonteosta (Oikeusministeriö 2014). Tarvetta tähän on, sillä yhteiskuntaopin osaaminen on ollut ammatilliseen koulutukseen suuntautuvilla nuorilla selvästi heikompaa jo peruskoulun päättövaiheessa kuin lukioon suuntautuvilla (Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012, 69). Keinoja demokratiakasvatuksen kehittämiseen ammatillisessa koulutuksessa voisi olla olemassa, sillä Ruotsissa on havaittu, että deliberatiivisen ja osallistavan opetuksen vaikutus toisen asteen opiskelijoiden poliittiseen pystyvyyteen on erityisen merkittävä lukiokoulun ammatillisilla linjoilla (Sohl & Arensmaier 2015). Ongelma on kuitenkin monitasoinen, sillä ammatillisessa koulutuksessa päähuomio on usein tiiviisti

ammattiin liittyvien käytännön taitojen opetuksessa ja omaksumisessa.

Nuoren yhteiskunnallisen kiinnittyneisyyden yhteys kokemuksiin vaikuttamisen oppimisesta koulussa antaa aihetta pohtia, miten hyvin yhteiskunnallinen kasvatus ottaa yhteisöllisyyden ja osallisuuden kysymykset huomioon. Esimerkiksi Marko van den Berg (2010) havaitsi lukiolaisten haastatteluihin perustuvassa tutkimuksessaan nuorten tottuneen käyttämään sujuvasti talouden kieltä ja talouden merkityksiä korostavia selitysmalleja, kun he tulksivat yhteiskunnallisia kysymyksiä. Heidän puheessaan esiintyi vahvana ajatus yksilöllisestä vastuusta ja yksin pärjäämisestä. Myös nuorten vaikuttamistoiminta näyttäytyy aiempaa yksilöllisempänä (Myllyniemi 2014, 27; Puuronen & Saari 2017). Yhteisölliseen vaikuttamiseen kasvattamisen haaste on suuri, sillä yleiset koulujen pedagogiikkaan, opiskelijoiden valinnanmahdollisuuksiin ja oppilasarviointiin liittyvät virtaukset ovat viime vuosikymmeninä painottaneet paljon yksilöllisyyttä ja yksilöllisiä ratkaisuja (mm. Sjöberg 2011; Simola 2015).

Koulun ulkopuoliset oppimistilanteet näyttäytyvät nuorille kouluakin merkityksellisempinä. Havainto herättää pohtimaan, millaisia uusia osallistumisympäristöjä vapaa-aika nuorille tarjoaa. Näkevätkö nuoret esimerkiksi yhä enemmän sosiaalisen median vaikuttamiskanavaan, ja välittääkö se kouluopetuksesta poikkeavan näkemyksen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen? Tuoreen ICCS 2016 -tutkimuksen mukaan joka toinen 14-vuotias nuori luottaa sosiaaliseen mediaan, kun muutama vuosi sitten vastaava osuus aikuisväestöllä oli vain neljännes (Mehtäläinen ym. 2017, 61; Eurobarometri 2014, 9). Nuorilla voikin olla aikuisia paremmat lähtökohdat hyödyntää sosiaalista mediaa politiikan agendan asettamisessa esimerkiksi erilaisten kampanjoiden ja someilmiöiden kautta. Toisaalta tutkimukset viittaavat siihen, että politiikkaa seuraavat nuoret käyttävät siihen yhtä lailla perinteistä kuin sosiaalista mediaa ja että aktiivisuus sosiaalisessa mediassa ei edistä välttämättä

yhteiskunnallista osallistumista tai kiinnostuneisuutta (Amnå ym. 2016).

Samalla tulostemme perusteella voidaan kuitenkin kysyä, onko 15–19-vuotiaille nuorille tarjolla tarpeeksi mahdollisuuksia harjoitella vaikuttamisen taitoja koulun ulkopuolella. Tuoreiden säädösmuutosten, kuten nuorisovaltuustotoiminnan vakiinnuttamisen (Kuntalaki 410/2015) ja nuorten kuulemismahdollisuuksien lisäämisen (Nuorisolaki 1285/2016) vaikutukset nuorten kokemuksiin jäävät vielä nähtäväksi. Samoin monet sähköiset kanavat, kuten oikeusministeriön nuortenideat.fi-palvelu, hakevät paikkaansa. Nuoria osallistavan toimintakulttuurin luominen niin kunnissa, valtionhallinnossa kuin kolmannella sektorilla vaatiikin varmasti aikaa, resursseja ja yhteistä sitoutumista. Kun yhteiskunnallinen suuntautuneisuus on yhteydessä etenkin myönteisiin kokemuksiin vaikuttamisen oppimisesta koulun ulkopuolella, haasteena on, miten kiinnostus heräteltäisiin yhä useammassa nuoressa.

On huolestuttavaa, että osa nuorista ei koe oppineensa vaikuttamisen taitoja lainkaan peruskoulussa tai toisella asteella eikä myöskään koulun ulkopuolella, mikä voi osaltaan voimistaa poliittisen osallistumisen eriytymistä. Olisikin tärkeää tutkia tarkemmin, keitä nämä nuoret ovat ja mitä syitä vähäisten oppimiskokemusten taustalla on. Lisäksi deliberatiivisten, keskustelujen menetelmien vakiinnuttaminen osaksi koulukulttuuria edustuksellisen oppilaskunta-toiminnan rinnalle sekä koulujen ja järjestöjen yhteistyö tukisivat vaikuttamistilaisuuksien luomista kaikille nuorille.

Nuorten aktiivista suhdetta ja kiinnostusta yhteiskunnallisiin kysymyksiin voisi myös edesauttaa, jos opetuksessa asiat nähtäisiin aidosti avoimina, kiistanalaisina ja eri suunnista lähestyttävänä, siis poliittisina (van den Berg & Löfström 2011). Koulu näyttäytyy kuitenkin usein ei-poliittisena ja ei-ideologisena instituutiona, jossa yhteiskunnallisia asioita käsitellään poliittisia kannanottoja visusti varoen. Ideaalitalanteessa koulu olisi aktiivinen osallistuja lähi-demokratian toteuttamisessa ja tarjoaisi julkisen

tilan, jossa nuori voi opetella demokraattista elämäntapaa (Amnä ym. 2016; Ekman & Zetterberg 2010). Toistaiseksi koulun ulkopuoliset oppimisympäristöt tarjoavat tälle luontevamman paikan.

Tulostemme valossa on paikallaan pohtia, millaiseksi peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen tehtävä yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitojen opettamisessa nuorille voisi jatkossa muodostua suhteessa koulun ulkopuolella tapahtuvaan oppimiseen – niin kouluaikana kuin myöhemminkin. Miten koulun ulkopuolisen oppimisen merkitys yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitojen omaksumisessa voitaisiin tunnistaa aiempaa paremmin ja – mikä on monimutkainen asia – tulisiko se myös tunnustaa eli hyväksilukea opinnoissa?

VIITTEET

- 1 Yksittäistarkastelut on otettu mukaan mallin luotettavuuden takia. Yksittäistarkasteluissa ei ole puuttuvien tietojen ongelmaa samalla tavoin kuin monia tekijöitä sisältävissä malleissa.
- 2 Vanhempien koulutustasoa kuvaava muuttuja perustui nuoren omiin arvioihin.

LÄHTEET

Ahonen, Sirkka (2000) Kansalaisyhteiskunta ja hyvinvointivaltio kasvatuksen sisältöinä. Teoksessa Sakari Suutarinen (toim.) *Nuoresta pätevä kansalainen. Yhteiskunnallinen opetus Suomen peruskoulussa*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 9–32.

Amnä, Erik & Ekström, Mats & Stattin, Håkan (2016) *Ungdomarnas politiska utveckling. Slutrapport från ett forskningsprogram*. Göteborg: Makadam förlag.

Berg, Marko van den (2010) *Nuorten näkemyksiä Suomen yhteiskunnallisesta kehityksestä*. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Berg, Marko van den & Löfström, Jan (2011) Katsausperuskoulun yhteiskuntatiedolliseen

opetukseen 2000-luvun Suomessa: puitteet, tarpeet, kehitysnäkymät. *Kasvatus & Aika* 5 (1), 79–86.

Cambell, David E. (2008) Voice in the Classroom. How an Open Classroom Climate Fosters Political Engagement Among Adolescents. *Political Behavior* 30 (4), 437–454.

Ekman, Joakim & Zetterberg, Pär (2010) Svenska 14-åringars medborgarkompetens. En analys av elevenkäten i ICCS-undersökningen. Teoksessa Erik Amnä & Joakim Ekman & Tomas Englund & Carsten Ljunggren & Ingrid Unemar Öst & Pär Zetterberg: *Skoolor som politiska arenor. Medborgarkompetens och kontrovershantering: internationella studier*. Stockholm: Fritzes, 45–78.

Elo, Kimmo (2012) Kodista ja kiinnostuksesta se lähtee. Suomalaisten peruskoulun 8.-luokkalaisten yhteiskunnallinen asennoituminen ja sen yhteys oppilaiden kotitautaan. Teoksessa Pekka Kupari & Martti Siisiäinen (toim.) *Kodista ja kiinnostuksesta se lähtee. Suomalaisnuorten kansalaispätevyys ja yhteiskunnalliset asenteet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos.

Eskelinen, Niko & Neuvonen, Samuli (2017) Nuorten poliittinen ja yhteiskunnallinen osallistuminen. Teoksessa Vesa Puuronen & Kari Saari (toim.) *Nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen ja oikeistopopulismi*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 79–104.

Eurobarometri (2014) *Standard Eurobarometri 82*. Kansalaismielipide Euroopan unionissa, syyskuu 2014. Kansallinen raportti: Suomi. Bryssel: Euroopan komissio.

Hansen, Petteri (2016) *Opettajankoulutuksen hankeohjauksen mahdollisuudet ja rajat. Kahden politiikkalähtöisen kehittämishankkeen järjestelmäteoreettinen analyysi*. Opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hosmer, David W. & Lemeshow, Stanley (2000) *Applied Logistic Regression*. Hoboken: John Wiley & Sons.

- Kalalahti, Mira & Varjo, Janne & Zacheus, Tuomas & Kivirauma, Joel & Mäkelä, Marja-Liisa & Saarinen, Minna & Jahnukainen, Markku (2017) Maahanmuuttajataustaisten nuorten toisen asteen koulutusvalinnat. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (1), 33–44.
- Kisby, Ben & Sloam, James (2009) Revitalising Politics: the Role of Civic Education. *Representation* 45 (3), 313–324.
- Kuntalaki 410/2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410> (Viitattu 26.11.2017.)
- Lahtinen, Hannu & Wass, Hanna & Erola, Jani (2017) Periytyvää eriytymistä – vanhemmilla selvä vaikutus nuorten äänestämiseen. *Tieto&trendit – Talous- ja hyvinvointikatsaus* 1/2017, 15–20.
- Löfström, Jan (2012) Yhteiskunnallisten aineiden didaktiikan tutkimus Suomessa. Teoksessa Arto Kallioniemi & Arja Virta (toim.) *Ainedidaktiikka tutkimuskohteena ja tiedonala*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 172–194.
- Lötjönen, Katja (2017) Nuorten poliittinen ja yhteiskunnallinen osallistuminen. Teoksessa Vesa Puuronen & Kari Saari (toim.) *Nuorten yhteiskunnallinen osallistuminen ja oikeistopopulismi*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 105–134.
- Mehtäläinen, Jouko & Niilo-Rämä, Mikko & Nissinen, Virva (2017) Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. *Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen päätulokset*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Myllyniemi, Sami (2008) *Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008*. Helsinki: Opetusministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (2014) *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusverkosto.
- Myllyniemi, Sami (2015) *Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusverkosto.
- Norris, Pippa (2004) *Building Knowledge Societies. The Renewal of Democratic Practices in Knowledge Societies*. Unesco World Report. <https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/UNESCO%20Report%20Knowledge%20Societies.pdf> (Viitattu 18.6.2017.)
- Nousiainen, Leena & Piekkari, Ulla (2007) *Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu. Toimivan oppilaskunnan opas*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Nuorisolaki 1285/2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285> (Viitattu 26.11.2017.)
- Nurmi, Jonna (2002) Nuorten poliittinen osallistuminen. Poliittiseen tietämykseen vaikuttavia tekijöitä. Teoksessa Viking Brunell & Kari Törmäkangas (toim.) *Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 61–92.
- Oikeusministeriö (2014) *Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Valtioneuvoston demokraatiopoliittinen selonteko 2014*. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Opetushallitus (2003) *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003*. Helsinki: Opetushallitus
- Opetushallitus (2004) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus (2014) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus (2015) *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus (2017a) *Ammatillisten perustutkintojen perusteet*. http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/ammattilliset_perustutkinnot (Viitattu 28.2.2017.)
- Opetushallitus (2017b) *Lausuntopyyntö ammatillisten perustutkintojen yhteisistä osista*. http://www.oph.fi/download/186555_LP_OPH_2043_2017_ammattillisten_perustutkintojen_yhteisista_tutkinnon_osista_.pdf (Viitattu 26.11.2017.)

- Ouakrim-Soivio, Najat & Kuusela, Jorma (2012) *Historian ja yhteiskuntaopin oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2011*. Koulutuksen seurantaraportit 2012:3. Helsinki: Opetushallitus.
- PeVM 3/2014 vp. *Perustuslakivaliokunnan mietintö 3/2014 vp. Valtioneuvoston demokratiapoliittinen selonteko 2014 Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen*. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=pevm+3/2014> (Viitattu 26.11.2017.)
- PeVL 46/2017 vp. *Perustuslakivaliokunnan lausunto demokratiapoliittisesta toimintaohjelmasta*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_46+2017.aspx (Viitattu 26.11.2017.)
- Puuronen, Vesa & Saari, Kari (2017, toim.) *Nuorten yhteiskunnallinen osallistuminen ja oikeistopopulismi*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Rapeli, Lauri & Borg, Sami (2016) Kiinnostavaa, mutta monimutkaista. Tiedot, osallistuminen ja suhtautuminen vaikuttamiseen. Teoksessa Kimmo Grönlund & Hanna Wass (toim.) *Poliittisen osallistumisen erityyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö, 358–378.
- Simola, Hannu (2015) *Koulutusihmeen paradoksit. Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta*. Tampere: Vastapaino, 153–177.
- SiVL 7/2014 vp. *Sivistysvaliokunnan lausunto 7/2014 vp. Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen Valtioneuvoston demokratiapoliittinen selonteko 2014*. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=sivl+7/2014> (Viitattu 26.11.2017.)
- Sjöberg, Lena (2011) *Bäst i klassen? Lärare och elever i svenska och europeiska policytexter*. Gothenburg Studies in Educational Sciences 302. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Sohl, Sofia & Arensmaier, Cecilia (2015) The School's Role in Youth's Political Efficacy. Can School Provide a Compensatory Boost to Students' Political Efficacy? *Research Papers in Education* 30 (2), 133–163.
- Suoninen, Annika & Kupari Pekka & Törmäkangas, Kari (2010) *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS-tutkimuksen päätulokset*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Tammi, Tuure (2017) *Poliittinen prosessi ja demokratiakokeilujen tartunnat koulun arjessa*. Helsingin yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tammi, Tuure & Raisio, Harri & Ollila, Seija (2014) Oppilaitokset ja deliberatiivisen demokratian reunaehdot. Opiskelijoiden kokemuksia kolmesta kansalaisraadista. *Kasvatus* 45 (3), 228–241.
- THL (2017) *Kouluterveyskysely*. https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulokset/tulokset-aiheittain/kouluolot#ei_koe_tulevansa_kuulluksi_koulussa (Viitattu 27.8.2017.)
- Torney-Purta, Judith & Lehmann, Rainer & Oswald, Hans & Schulz, Wolfram (2001) *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries. Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. The International Association for the Evaluation of Educational Achievement. Amsterdam: IEA.
- Tujula, Mikko (2012) *Osallisuutta vai näennäisdemokratiaa? Ohjaavien opettajien käsityksiä alakoulujen oppilaskuntatoiminnasta*. Julkaisematon kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Virta, Arja (2000) Kansalainen, demokratia ja valtio yhteiskunnallisen kasvatuksen ydinsisältöinä. Teoksessa Sakari Suutarinen (toim.) *Nuoresta pätevä kansalainen. Yhteiskunnallinen opetus Suomen peruskoulussa*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 55–85.
- Wass, Hanna (2008) *Generations and Turnout. The Generational Effect in Electoral Participation in Finland*. Acta Politica 35. Helsinki: Department of Political Science, University of Helsinki.

NUORTEN KÄSITYKSET DIGITALISAATION TÄRKEYDESTÄ

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Opiskelijan ei pidä saada koulutusta, että hän saa työpaikan. Hänen pitää saada koulutus, jotta hän voi luoda itselleen työpaikan.

(Uffe Elbaek, 2016.)

JOHDANTO

Digitalisaatio on yksi aikamme puhutuimpia ilmiöitä, jolla toisaalta viitataan esimerkiksi digitaalisten teknologioiden yleistymiseen arjessa ja ihmisten elämismailmassa, ja toisaalta yhteiskunnalliseen muutosprosessiin. Teknologisen kehityksen näkökulmasta digitalisaatio on tuonut mukanaan internetin, sosiaalisen median, mobiiliteknologiaa ja robotiikkaa. Käytännössä nämä ovat asioita, joiden kautta digitalisaatio konkretisoituu useimman mielessä, mutta digitalisaatio voidaan ymmärtää myös laajana toimintatapojen muutoksena, joka vaikuttaa niin ihmisten käyttäytymiseen, markkinoiden dynamiikkaan kuin yritysten ydintoimintaan (Ilmarinen & Koskela 2015, 22–23).

Nuorten osaaminen suhteessa digitalisaation tuomiin mahdollisuuksiin on kirjavaa. Puhutaan perusteettomasti ”diginatiiveista”, suvereenisti digitaalisessa kulttuurissa elävistä nuorista, kun samalla tutkimukset osoittavat esimerkiksi nuorten tiedonhakuosaamisessa olevan huomattavia puutteita. Suomalaistutkimuksen (Kaarakainen & Saikkonen 2015) mukaan nuoret eivät hallitse tiedonhaun osa-alueista etenkin hakulausekkeen muodostamista, jota voidaan pitää perusedellytyksenä onnistuneelle tiedonhauille. Tutkijat havaitsivat, että kattavan (syntaksiltaan oikean) hakulausekkeen osasi muodostaa vain noin prosentti tutkimukseen osallistuneista.

Miksi juuri tiedonhakutaidot ovat tärkeitä digitalisoituvassa ajassa? Tiedonhaun hyvin hallitsevien nuorten tiedetään hyödyntävän teknologiaa muita nuoria ahkerammin, kun taas heikommat osaajat ovat selvästi muita passiivisempia. Hyvät tiedonhakutaidot kulkevat käsi kädessä erilaisen digitaalisen sisällön ja median hyödyntämisen, muokkaamisen ja tuottamisen kanssa (Van Deursen & Van Dijk 2010; 2014).

Tässä avausartikkelissamme pohdimme digitalisaatiota ja siihen liittyvän osaamisen kehittämistä tässä ajassa koulutuksen näkökulmasta. Koulutuksella voidaan vaikuttaa nuorten 2000-luvun taitoihin, joihin vuoden 2017 Nuorisobarometrissa kysytyt mediataidot sekä tietotekniikka- ja digitaaliset taidot lukeutuvat. 2000-luvun osaaminen linkittyy kykyyn työllistyä ja työllistää itsensä; vastuu omasta työllistymisestä painottuu yhä enenevässä määrin yksilöille itselleen. Työuraa luodaan tällä hetkellä ympäristössä, jossa oman arvon markkinointi ja ammatillisen pätevyyden rakentamisen strategiat ovat yhä keskeisempi osa omalla alalla pärjäämistä (Lehtonen 2013). Kiinnostuksemme kohdistuu siihen, miten tärkeänä nuoret näkevät erilaiset digitalisaation kysymyksiin liittyvät taidot.

DIGITALISAATIO JA KOULUTUS

Digitalisoituva yhteiskunta

Digitalisoituvaa yhteiskuntaa koskevan keskustelun seuraajalle syntyy helposti mielikuva digitaalisten välineiden ja palveluiden kaikkivouppaisuudesta yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisijana ja tuottavuuden lisääjänä. Tutkimuksellisesta näkökulmasta yhdeksi huolenaiheeksi voi

nostaa useissa yhteyksissä keskusteluissa vajaaksi jäävän digitalisoituvan yhteiskunnan määrittelyn. Käsitteitä teknologia, tieto- ja viestintätekniikka, digitaalisuus ja digitaalinen yhteiskunta käytetään usein rinnakkain ja samanaikaisesti määrittelemättä tarkemmin, mitä ne itse asiassa tarkoittavat. Samoin koulutusta koskevassa digitalisaatiopuheessa on käsitteellisiä aukkoja.

Kodin ja koulun digitaalista kumppanuutta koskevassa väitöskirjatutkimuksessaan Tiina Korhonen (2017) määrittää digitalisoituvaa yhteiskuntaa tarkastelemalla digitaalisen teknologian historiaa. Suuri osa tämän päivän digitaalisen teknologian innovaatioista on syntynyt tietotekniikan (kuten eri tarkoituksiin ohjelmoitavien tietokoneiden ja niiden oheislaitteiden) sekä viestintätekniikan (kuten digitaalista tietoa sisältävän viestinnän) nopean kehityksen seurauksena. Sekä nopea tieto- ja viestintätekniikan kehitys että tieto- ja viestintätekniikan käytön yleistymisen ovat luoneet mahdollisuuksia kokonaan uusille digitaalisille palveluille, palveluille, jotka mahdollistavat aikaisemmin erillään olleiden tuotteiden ja palvelujen yhdistämisen (Yoo & Boland & Lyytinen & Majchrzak 2012). Esimerkkejä tästä kehityksestä ovat aikaisemmin erillään olleet palvelut kuten televisio-ohjelmien tarjoaminen internetin välityksellä tai musiikin jakelun siirtyminen internetin kautta käytettäviiin suoratoistopalveluihin. Nopean kehityksen seurauksena syntyneitä digitaalisen elektronikan mahdollistamaa teknologista kokonaisuutta voidaan kutsua nimellä digitaalinen teknologia (Hanelt & Piccinini & Gregory & Hildebrandt & Kolbe 2015).

Korhosen kuviossa 1 kuvaaman digitaalisen teknologian mahdollistamien digitaalisten palvelujen innovointi koskettaa kaikkia aloja. Yksittäiset kuluttajat, julkinen sektori, kuten koulut ja terveydenhoitoala, sekä yritykset käyttävät enenevässä määrin digitaalista teknologiaa ja digitaalisia palveluja päivittäin. Myös kuluttajien ja yritysten odotukset näitä palveluja kohtaan kasvavat. Esimerkiksi sähköinen asiointi pankeissa ja verkkokauppa ovat korvanneet fyysisiä paikkaa ja aikaan sidottuja kuluttajien ja yritysten

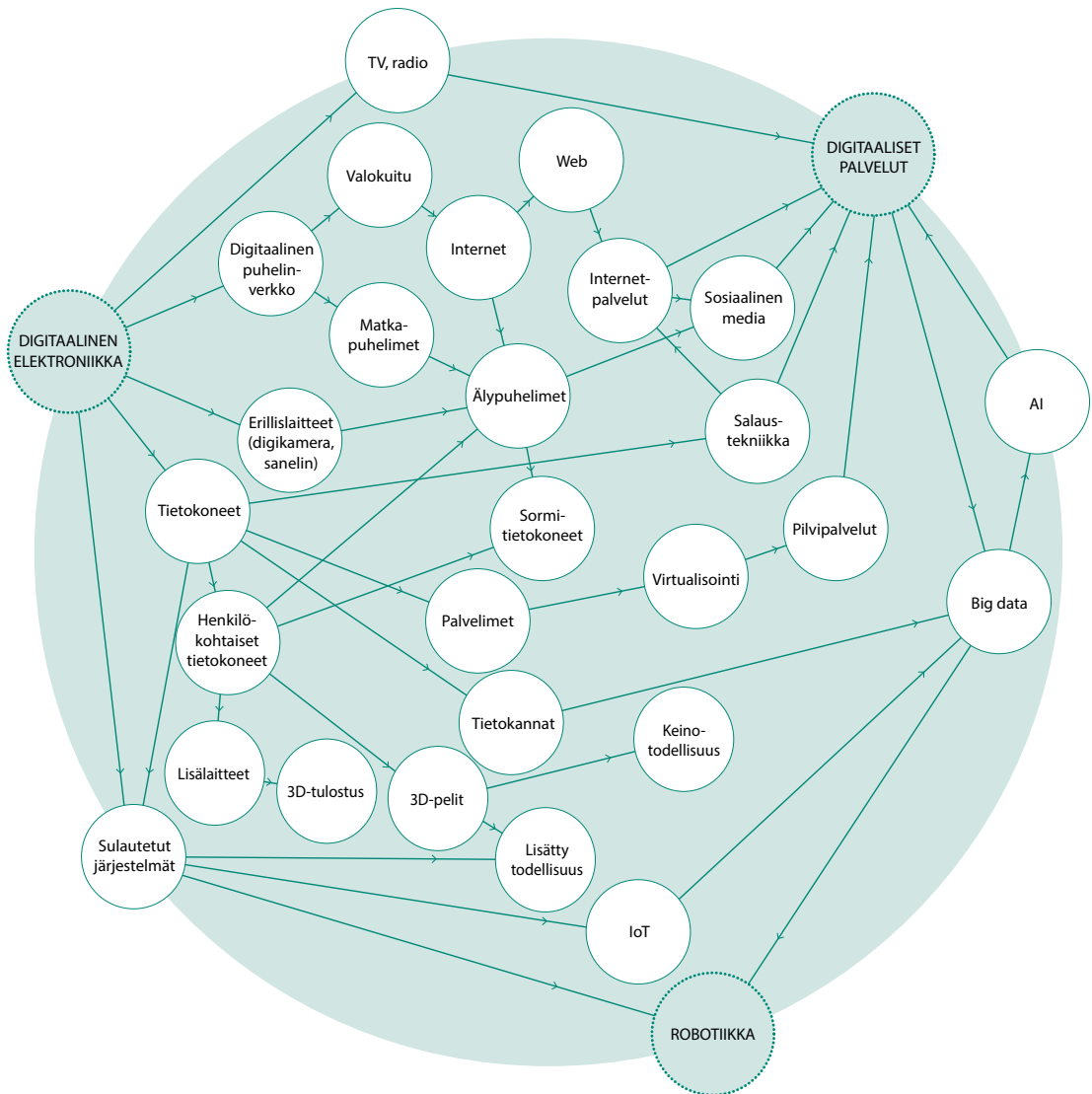
toimintatapoja. 2010-luvun digitaalisia innovaatioita kuvaavat hyvin myös esimerkiksi taksipalveluiden tilaaminen, maksaminen ja palautteen antaminen digitaalisten palveluiden avulla (Uber, Lyft) tai fyysisten laitteiden, kuten televisioiden, jääkaappien tai autojen, kytkeminen verkkoon ja niiden toiminnan ohjelmoiminen tai analysoiminen digitaalista teknologiaa hyödyntäen (Internet of Things, IoT) (Chui & Löffler & Roberts 2016). Tätä prosessia, jossa digitaalista teknologiaa hyödynnetään toimintatapojen muutoksessa ja jossa yhteiskunta siirtyy kohti digitaalista yhteiskuntaa, kutsutaan digitalisaatioksi (Tilson & Lyytinen & Sørensen 2010).

Digitalisaatio on yksi Euroopan unionin, OECD:n ja Suomen istuvan hallituksen painopistealueista. Poliittisissa asiakirjoissa, kuten EU:n ja OECD:n digitaalisissa agendoissa (European Commission 2014; OECD 2016) ja Suomen hallitusohjelmassa, digitalisaatiota tarkastellaan lähtökohtaisesti taloudellisen kasvun ja tuottavuuden näkökulmista. Suomen nykyisen hallitusohjelman mukaan tavoitteena on, että Suomi on kymmenen vuoden päästä ottanut tuottavuusloikan luomalla kaikkia julkisia palveluja koskevat digitoiminnan periaatteet, sujuvoittamalla tiedon siirtymistä viranomaisten välillä, vahvistamalla digitalisaation johtamisen organisointia ja tukemalla digitaalisten liiketoimintaympäristöjen kasvua. Koulutuksen osalta hallitusohjelma painottaa oppimisympäristöjen modernisointia ja uusien digitaalisten menetelmien hyödyntämistä oppimisessa ja oppimisen tukemisessa. (Valtioneuvoston kanslia 2015.)

2000-luvun osaaminen

Digitalisaation tuottamaa osaamistarvetta luonnehditaan kansainvälisessä keskustelussa termillä *21st century skills* (Binkley ym. 2012; Griffin & Care & McGaw 2012; OECD 2016). Suomen kielessä käytetään usein käsitettä *2000-luvun taidot* (Harju 2014; Lavonen & Korhonen & Kukkonen & Sormunen 2014; Salo & Kankaanranta & Vähähyyppä & Viik-Kajander 2011). 2000-luvun taitoihin luetaan muun muassa

KUVIO 1. DIGITAALINEN TEKNOLOGIA VUONNA 2017 (KORHONEN 2017).

hyvät yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, kriittinen ajattelu, luovuus, mediaosaaminen ja tieto- ja viestintätekniset taidot sekä elämänhallintataidot (mm. www.p21.org). Binkley ja hänen kollegansa (2012) määrittelevät 21. vuosisadan taidoiksi ajattelutaidot, työskentelytaidot, teknologian hallintataidot sekä kansalaistaidot. Ajattelutaidoilla he viittaavat luovuuteen ja in-

novointikykyyn, kriittiseen ajatteluun ja ongelmanratkaisutaitoon sekä oppimaan oppimiseen ja metakognitiivisten taitojen kehittämiseen. Työskentelytaidoilla tarkoitetaan lähinnä kommunikaatio- ja yhteistyötaitoja, teknologian käyttötaito pitää sisällään myös kriittisen lukutaidon ja tiedonhankintataidot, ja kansalaistaitoa on muun muassa kulttuuritietoisuus ja sosiaalinen vastuu.

Suomessa vuonna 2016 voimaan astunut peruskoulun opetussuunnitelma tarkastelee edellä kuvattua, poliittisissa asiakirjoissa ja tutkimusjulkaisuissa aikuisten toiminnan näkökulmasta määritettyä 2000-luvun osaamista, lasten ja nuorten osaamisen kehittymisen näkökulmasta.

Suunnitelma määrittää, mitä lasten ja nuorten tulisi oppia, jotta he saavuttaisivat 2000-luvulla tavoitteena olevan osaamisen. Opetussuunnitelmassa 2000-luvun osaamisesta käytetään käsitettä *laaja-alainen osaaminen*. Laaja-alainen osaaminen määrittyy tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaksi kokonaisuudeksi. Käsite muodostuu seitsemästä osaamiskokonaisuudesta: 1) ajattelu ja oppimaan oppiminen, 2) kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, 3) itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, 4) monilukutaito, 5) tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen, 6) työelämätaidot ja yrittäjyys, 7) osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen. (Opetushallitus 2014.)

Digitaalinen osaaminen siis nivoutuu osaksi 2000-luvun taitojen kokonaisuutta sekä suomalaisessa että kansainvälisessä keskustelussa. Merkille pantavaa 2000-luvun taitojen oppimisessa on niiden kokonaisvaltaisuus. Oletuksena on, että lasten ja nuorten tulisi oppia soveltaen kyseisiä taitoja luovasti ja aikaisemmin opittuja tietoja, taitoja ja osaamista eri tilanteissa yhdistellen. Digitaalinen osaaminen ei siten ole erillinen kokonaisuus, vaan olennainen osa 2000-luvulla tarvittavia tiedonhankinta-, kommunikaatio- ja yhteistyötaitoja, mutta myös olennainen osa innovointia, kriittistä ajattelua sekä ongelmanratkaisua.

Nuorten digitaalinen todellisuus, mediataidot ja mediamaisema

Yhteiskunnan toiminnot, palvelut ja lainsäädäntö ovat monien haasteiden edessä teknologian ja verkottuneen maailman nopean kehityksen johdosta. Sukupolvien välinen kuilu on aina ollut olemassa nuorten kulttuurin hakiessa uomiaan suhteessa muuhun yhteiskuntaan. Voidaan kuitenkin todeta, että yhtä nopeaa kuin teknologian

kehitys viime vuosikymmeninä, on ollut nuorten mediankäytön, niin sanotun mediamaiseman, muutos.

Mediamaiseman muutokseen on suurelta osin vaikuttanut digitaalisten välineiden ja palveluiden saatavuus. Suomessa 16–24-vuotiaista nuorista sata prosenttia käyttää internetiä päivittäin (Tilastokeskus 2016). EU-maissa suurin (86 %) päivittäinen internetin käyttäjäryhmä on 16–19-vuotiaat nuoret (Eurostat 2015). Suomessa nuorten yleisimmät digitaalisten laitteiden ja internetin käyttötavat ovat viestintä (sosiaalinen media), asioiden hoito ja medioiden seuraaminen (Tilastokeskus 2016), samoin kuin EU-maissa. Melkein puolet nuorista lataa internetiin itse tekemäänsä sisältöä kuten kuvia tai videoita (Eurostat 2015).

Pohjoismaissa ja Baltiassa tilanne on monilta osin yhteneväinen. Selkeistä historiallisista ja geopolittisista eroista huolimatta muun muassa koulutuksen arvostus on yhdistänyt maita. Nuorten mediamaiseman kannalta mediakongressi eli mediakentän toimijoiden ja elementtien uudenlainen toisiinsa kietoutuminen, vauhdilla leystyneet mobiiliteknologiat ja mediakulttuurin ulottuminen merkittäväksi osaksi yhä pienempien lasten elämää ovat osa merkittävää kehityskulkua. Viime vuosien valeuutisten aikakausi lisää tähän kehityskulkuun uuden luvun. (Wadbring & Pekkala 2017, 14.)

Lasten ja nuorten mediamaisemassa on keskeisenä säilynyt jo vuosien ajan YouTube. Jo päiväkotiyksiköissä lastenohjelmia ja lastenlauluja opitaan itse käynnistämään taulutietokoneelta. Littlest Pet Shop (eli LPS) -videoita katsellaan, ja pian lapset alkavat kuvata omia tarinoita, joissa hahmot liikkuvat tabletin tai älypuhelimien kameran edessä ja vuorosanat puhutaan päälle. Seuraavana vuorossa on kokonainen ”tubettajien” maailma tuhansia seuraajia keräävien v(ideob)logien muodossa. Tubettamisen ja tubettajien fanittamisen ympärille rakennettu Tubecon-tapahtuma on osoitus ilmiön suuruudesta: elokuussa 2017 Helsingin Tubeconissa kolmen päivän yhteenlaskettu kävijämäärä oli 17 500.

Skandinavian suurinta tubettajien itse alulle laittamaa tapahtumaa on viime vuosina syytetty kaupallistumisesta (tubemyrsky.fi), mutta se ei poista ilmiön ainutlaatuisuutta eli nuorten median haltuunottoa niin sisällön kulutuksen kuin tuottamisenkin osalta. Tubeconin Taloustutkimuksella teettämä tutkimus viittaa vahvasti siihen, että tubettajat ohittavat tärkeimpien idolien listalla laulajat ja muut kuuluisuudet. 13–19-vuotiaiden nuorten suosikeista kootulla listalla viisi ensimmäistä ovat suomalaisia tubettajia, ennen Robinia ja Cheekiä (vastaajia 500; Yle Uutiset 2017).

Lasten ja nuorten tuleminen yhä näkyvämmäksi osaksi mediamaisemaa kielii osaltaan lisääntyneistä mediataidoista, lisääntyneestä kiinnostuksesta digitaalista kulttuuria kohtaan sekä helpommin saatavilla olevasta ja käytettävästä digitaalisesta teknologiasta. Mediataidoiksi määritellään tyypillisesti taito vastaanottaa (analysoida, tulkita) ja tuottaa mediasisältöjä (ks. mm. Kupiainen & Sintonen 2009). Mediataidot liittyvät siten oleellisesti itseilmaisuuksiin ja kykyyn tulla osalliseksi medioituneen kulttuurin ilmiöistä niin kuluttajana kuin tuottajanakin. Digitaalinen kulttuuri on kehittynyt monilta osin aikaisemman mediakulttuurin juonteena, ja monia digitaalisen kulttuurin muotoja voidaan luonnehtia intermediaalisiksi.

Yhteiskunnan ja kulttuurin digitalisoinnin myötä nuorten mediamailma on siis muuttunut. Muutos vaikuttaa myös siihen, miten näemme koulutuksen, opiskelun ja oppimisen. Vallalla olevassa oppimiskulttuurissa oppijan ei katsota olevan pelkästään passiivisen informaation vastaanottaja vaan aktiivinen, interaktiivinen ja intentionaalinen toimija, joka valikoi informaatiota ympäristöstään, rakentaa tietoa ja luo uutta sen pohjalta, mitä hän jo entuudestaan tietää. Digitaalisen ajan mediakulttuuria voidaan siis lähestyä pohtimalla valmiiden esitysten ja tuotosten analysoinnin rinnalla myös niiden syntyprosesseja. Näitä ovat esimerkiksi ideointi, tekeminen ja tuottaminen, julkaiseminen, jakaminen sekä kommentointi ja arviointi (vrt. edellä kuvattu Tubecon). Digitaalisessa

mediakulttuurissa nuorten elämänpiiri on laajentunut koskemaan omaehtoista sisällöntuottamista. On myös puhuttu omaehtoisesta mediataidosta tai medialukutaidosta (Kynäsalahti ym. 2008). Median lukemisen taidolle on edelleen suuri tarve, mutta sen rinnalle on noussut toisenlaistakin suhtautumista mediateksteihin: osallisuuden kulttuurille luontainen ”kuka tahansa tuottajana” -näkökulma avaa mediataitoon käytäntöjä, joista tärkeimmiksi nousevat luovan tuottamisen tuoma mielihyvä ja valtautumisen tunne.

Digitaalisten laitteiden ja palvelujen käytön ja mediamaisen muutoksen vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin ovat herättäneet viime vuosina myös huolta. Sosiodigitaalinen osallistuminen voi johtaa toisaalta positiivisiin osallistumiskokemuksiin mutta myös pakon omaiseen ja riippuvuutta aiheuttavaan käyttäytymiseen. Salmela-Aron ym. (2016) 12–18-vuotiaisiin nuoriin kohdistuneessa tutkimuksessa tarkasteltiin liiallisen internetin käytön, kouluun sitoutumisen, loppuunpalamisen ja depressiivisten oireiden yhteyttä. Tulosten mukaan koulussa loppuunpalaminen aiheutti liiallista internetin käyttöä ja päinvastoin: liiallinen internetin käyttö puolestaan aiheutti loppuunpalamista koulussa. (Salmela-Aro & Upadaya & Hakkarainen & Lonka & Alho 2016.) Myös netissä tapahtuva häiriköinti ja kiusaaminen ovat herättäneet huolta. Nettikiusaamisen muodot ovat moninaisia: sosiaalisen median ryhmien ulkopuolelle jättämistä, toisen yksityisten tietojen tai perättömien tietojen levittämistä tai haukkumista ja uhkailua. Netissä kiusaava voi olla kiusatun tuttu tai kokonaan tuntematon henkilö tai ryhmä. Samoin väärän, epäasiallisen tiedon levittäminen, toisten yllyttäminen ja epäeettiseen toimintaan kannustaminen ovat muuttuneen mediamaisen haasteita.

Haasteita koulutukselle

Millä tavalla digitalisoituvan yhteiskunnan muutokset ja lasten ja nuorten mediamaisen muutokset näkyvät koulun toiminnassa?

Vuonna 2016 julkaistun, opetus- ja kulttuuriministeriön tilaaman selvityksen ”Perusopetuksen oppimisympäristöjen digitalisaation nykytilanne ja opettajien valmiudet hyödyntää digitaalisia oppimisympäristöjä” mukaan opettajat käyttävät digitaalista teknologiaa suurimmalla osalla oppitunneista, mutta oppilaat käyttävät teknologiaa merkittävästi vähemmän. Luokkahuoneen ulkopuolella ja muissa oppimisympäristöissä ei käytetä juurikaan teknologisia välineitä tai palveluja. Syyksi tähän nähdään osaltaan puutteet oppilaiden ja opettajien käytössä olevien laitteiden ja palveluiden määrässä ja toimivuudessa, langattomissa verkoissa sekä teknologian pedagogiseen käyttöön liittyvässä opettajien täydennyskoulutuksessa. (Tanhua-Piironen ym. 2016.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön tilaaman tutkimuksen tulokset heijastelevat niin sanottua digitaalista kuilua (*digital gap*), jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan lasten ja nuorten vapaa-ajalla tapahtuvan ja koulussa tapahtuvan digitaalisen toiminnan välistä eroa. Kuilun kaventamiseksi Suomessa on nykyinen hallitus käynnistänyt useita toimenpiteitä, kuten Uusi peruskoulu -ohjelman, jonka avulla pyritään tukemaan sekä opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen että kouluissa tapahtuvan käytännön toiminnan muutosta sekä digitaalisen teknologian että 2000-luvun taitojen oppimisen näkökulmista (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016).

TUTKIMUSONGELMAT

Digitalisaatio on yksi Suomen nykyisen hallituksen painopistealueita, mutta miten tärkeinä nuoret pitävät mediaan ja digitalisaatioon liittyviä taitoja? Tässä tutkimuksessa asiaa tarkastellaan seuraavan kahden tutkimusongelman avulla:

- 1) Miten tärkeänä nuoret näkevät mediataidot sekä tietotekniikka- ja digitaaliset taidot?
- 2) Miten tärkeänä mediataidot sekä tietotekniikka- ja digitaaliset taidot nähdään verrattuna muihin yhteiskunnallisiin taitoihin?

Taustamuuttujina tutkimuksessa toimivat sukupuoli, ikä ja maantieteellinen alue.

AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

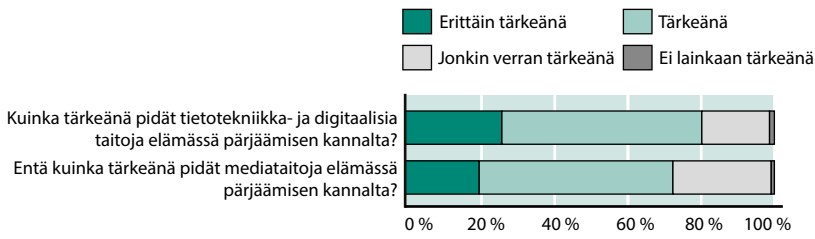
Tutkimusaineistona käytettiin Nuorisobarometrin 2017 teeman ”Osaaminen ja koulutus” aineistoa, jossa kiinnostuksen kohteena on nuorten suhtautuminen mediataitoihin sekä tietotekniikka- ja digitaalisiin taitoihin. Näitä kysyttiin vastaajilta suhteessa elämässä pärjäämisen taitoihin, joita olivat muun muassa kielitaito, ympäristötietoisuus ja päätöksentekokyky. Tutkimuksemme analysoimme elämässä pärjäämisen taitojen tärkeyttä mittaavat muuttujat. Muuttujat oli koodattu asteikolla 1–4 (1 = ei lainkaan tärkeänä, 2 = jonkin verran tärkeänä, 3 = tärkeänä, 4 = erittäin tärkeänä ja 5 = en osaa sanoa). Vastaajat olivat 15–29-vuotiaita nuoria. Nuorisobarometriä varten haastateltiin yhteensä 1 902 nuorta (927 naista ja 975 miestä). Nuorisobarometrin perusotoksessa käytettiin kiintiöpöimintää, jossa kiintiöinti tehtiin kolmen kriteerin mukaan: sukupuoli (2), ikäluokat (15–19, 20–24, 25–29), äidinkieli (suomi, ruotsi, muu).

Tulosten kuvailussa käytettiin yksittäisten muuttujien frekvenssi- ja prosenttijakaumia sekä keski- ja hajontalukuja. Vastausvaihtoehto ”en osaa sanoa” koodattiin puuttuvaksi tiedoksi keski- ja hajontalukuja laskettaessa. Sukupuolten välisiä eroja tutkittiin riippumattomien ryhmien t-testin avulla. Useamman kuin kahden ryhmän välisiä eroja tarkasteltiin yksisuuntaisella varianssianalyysillä. Varianssianalyysin post hoc -testauksessa käytettiin parittaiseen vertailutestaukseen Bonferroni-testiä.

TULOKSET

Vastaajat pitivät sekä mediataitoja että tietotekniikka- ja digitaalisia taitoja tärkeinä. Tämä käy ilmi kuviosta 2, jonka perusteella 73,1 prosenttia vastaajista piti mediataitoja tärkeinä tai erittäin tärkeinä. Tietotekniikka- ja digitaalisten taitojen osalta vastaava luku oli 80,1 prosenttia. Vastaa-

KUVIO 2. TAITOJEN TÄRKEYS.

minen näihin kahteen kysymykseen oli myös hyvin samansuuntaista. Ne, jotka korostivat digitaalisten taitojen tärkeyttä, korostivat myös mediataitojen tärkeyttä elämässä ja päinvastoin. Erityisesti samansuuntaisuus korostui naisten ryhmässä, jossa vastaaminen näihin kahteen kysymykseen korreloi voimakkaasti ($r=0,532$, $p<0,001$). Miesten joukossa korrelaatio ei ollut aivan näin voimakas ($r=0,477$, $p<0,001$). Koko joukossa vastaaminen näihin kahteen kysymykseen korreloi voimakkuudella 0,494 ($p<0,001$).

Kun sekä mediataitoja että tietotekniikka- ja digitaalisia taitoja verrattiin muihin tärkeisiin kansalaistaitoihin (taulukko 1), huomattiin kuitenkin, että kyseiset taidot eivät ole vastaajien kaikkein tärkeimpinä pitämien taitojen joukossa. Kaikkein tärkeimpinä taitoina elämässä pärjäämisen kannalta nuoret pitivät sosiaalisia taitoja ja kielitaitoa. Tietotekniikka- ja digitaaliset taidot sijoittuvat tässä taitojen vertailussa sijalle 12 ja mediataidot sijalle 15. Tulosta voidaan pitää hieman yllättävänä.

Kun tutkimuksen kohteena olevien taitojen verrattiin sukupuolen mukaan, huomattiin mediataidoissa ero sukupuolten välillä. Naiset ($m=3,02$; $sd=0,664$) pitivät mediataitoja miehiä ($m=2,84$; $sd=0,742$) tärkeämpinä elämässä pärjäämisen kannalta. Ero oli tilastollisesti erittäin merkitsevää ($t=5,63(1892)$, $p<0,001$, Cohenin $d=0,26$). Tämän tuloksen osalta on kuitenkin huomattava, että hajonta miesten joukossa on huomattavasti suurempaa kuin naisten joukossa. Molemmat sukupuoli pitivät tietotekniikka- ja digitaalisia taitoja yhtä tärkeitä ($p=0,338$). Kun erotteluperusteena käytetään ikää, huomataan,

että mediataitojen osalta 15–22-vuotiaiden keskiarvo ei eroa tilastollisesti merkitsevästi ikäluokan 23–29-vuotiaat keskiarvosta. Tietotekniikka- ja digitaalisia taitoja vanhempi ikäluokka ($m=3,10$; $sd=0,675$) sen sijaan piti tärkeämpänä ($t=2,89(1897)$, $p=0,004$, Cohenin $d=0,13$) kuin nuorempi ikäluokka ($m=3,01$; $sd=0,714$).

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös mediataitojen sekä tietotekniikka- ja digitaalisten taitojen tärkeänä pitämisen alueellisia eroja. Alueelliset erot ilmenevät taulukosta 2.

TAULUKKO 1. TAITOJEN TÄRKEYS ELÄMÄSSÄ PÄRJÄÄMISEN KANNALTA.

Taidot	Taitojen tärkeys	
	Keskiarvo	Keskihajonta
Sosiaaliset taidot	3,60	0,578
Kielitaito	3,46	0,615
Päätöksentekokyky	3,45	0,587
Ongelmanratkaisukyky	3,41	0,611
Suvaitsevaisuus	3,39	0,724
Yleissivistys	3,36	0,664
Kyky tavoitteelliseen työskentelyyn	3,34	0,628
Kriittinen ajattelu	3,30	0,731
Keskittymiskyky	3,27	0,618
Opiskelutaidot	3,18	0,651
Taloustiedot ja -taidot	3,12	0,682
Tietotekniikka- ja digitaaliset taidot	3,06	0,697
Kansainvälisyys	2,95	0,731
Ympäristötietoisuus	2,93	0,759
Mediataidot	2,92	0,711
Luovuus	2,91	0,716
Lähiympäristöön vaikuttaminen	2,81	0,712
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	2,74	0,736

TAULUKKO 2. ALUEELLISET EROT.

		n	Keskiarvo	Keskihajonta
Kuinka tärkeänä pidät mediataitoja elämässä pärjäämisen kannalta?	Pääkaupunkiseutu	463	3,00	0,738
	Muu Uusimaa	193	2,80	0,719
	Etelä-Suomi	329	3,01	0,672
	Länsi-Suomi	485	2,92	0,712
	Pohjois- ja Itä-Suomi	431	2,85	0,692
	Kaikki	1901	2,92	0,711
Kuinka tärkeänä pidät tietotekniikka- ja digitaalisia taitoja elämässä pärjäämisen kannalta?	Pääkaupunkiseutu	463	3,08	0,735
	Muu Uusimaa	193	2,93	0,763
	Etelä-Suomi	328	3,07	0,642
	Länsi-Suomi	485	3,09	0,674
	Pohjois- ja Itä-Suomi	431	3,04	0,684
	Kaikki	1899	3,06	0,697

Alueellisia eroja testattaessa varianssit osoittautuivat erisuuruiseksi, minkä vuoksi keskiarvojen eroja testattiin Welchin testin avulla. Tulokset osoittivat, että alueiden välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero mediataitojen osalta ($F(4, 796)=4,91$, $p=0,001$, $\eta^2=0,010$). Tietotekniikka- ja digitaalisten taitojen osalta ei ollut tilastollisesti merkitseviä alueellisia eroja, eli kyseisiä taitoja pidettiin yhtä tärkeinä kaikilla tutkituilla alueilla. Mediataitojen kohdalla parittaiset post hoc -vertailutestit tarkensivat alueiden välisiä eroja. Pääkaupunkiseutu erosi tilastollisesti merkitsevästi muusta Uudestamaasta ($p=0,014$) sekä Pohjois- ja Itä-Suomesta ($p=0,025$). Pääkaupunkiseudulla painotetaan siis mediataitoja Uttamaasta sekä Pohjois- ja Itä-Suomea enemmän. Niin ikään Etelä-Suomi ($m=3,01$; $sd=0,672$) erosi muusta Uudestamaasta ($m=2,80$; $sd=0,719$) tilastollisesti merkitsevästi ($p=0,014$).

POHDINTA: LAAJA-ALAISILLA OSAAMISELLA TÄSTÄ HETKESTÄ TULEVAISUUTEEN

Tämän barometrin valossa näyttää siltä, että nuoret painottavat elämässä pärjäämisen kannalta taitoja, jotka osoittavat heidän kyvykkyytään toimia nykyajan työelämässä ja vahvistavat heidän sosiaalisia verkostojaan sekä auttavat

niissä toimimisessa. Yksilötasolla digitaalisuus liittyy tänä päivänä oleellisesti omien sosiaalisten suhteiden kartuttamiseen ja ylläpitämiseen. Mielenkiintoista on myös havaita, että vähemmälle painotukselle listassa jäävät vaikuttamisen taidot ja luovuus, jotka sinänsä osaltaan liittyvät myös mediataitoihin ja tietotekniikka- ja digitaalisiin taitoihin: vaikuttaminen ja luova toiminta, samoin kuin kansainvälisyys, ovat tänä päivänä myös verkottuneen, digitalisoituneen kulttuurin ilmiöitä. Taitojen tärkeyttä voidaan myös tarkastella enemmän tulostekniikkana kuin yksittäistä taitoa painottaen. Tulostekniikkana tarkasteltuna tulokset voidaan osaltaan tulkita myös siten, että nuoret pitävät tärkeänä tässä artikkelissa kuvattua ja määriteltyä 2000-luvun taitojen kokonaisuutta. Tämä on erittäin hyvä asia tulevaisuuden osaamisen kannalta.

Suhtautuminen mediataitojen sekä tietotekniikka- ja digitaalisten taitojen tärkeyteen oli vastaajien keskuudessa hyvin samankaltaista. Näitä taitoja pidettiin tärkeinä, mutta muuttujakohtaisessa vertailussa mediataitojen sekä tietotekniikka- ja digitaalisten taitojen sijoittuminen tärkeydessä vasta sijoille 12 ja 15 herättää kysymyksiä. Toisaalta on hyvä pohtia, mitä vastaajat ovat ymmärtäneet termeillä ”mediataito” sekä ”tietotekniikka- ja digitaaliset taidot”. Vastaajien ikäryhmien välillä ilmeni eroja esimerkiksi suhtautumisessa tietotekniikka- ja digitaalisiin

taitoihin, sillä nuoremmat vastaajat pitivät niitä vanhempia vähemmän tärkeinä. Ehkä ”tietotekniikka” sanana ei ole tuttu ja etenkin 15–22-vuotiaiden arkipäivää. Se, että digitaaliset taidot ja mediataidot eivät ole kärjessä punnitessa elämässä pärjäämisen kannalta tärkeitä asioita, voi osaltaan myös kertoa siitä, että digitalisaatiosta on tullut luonteva osa erityisesti lasten ja nuorten arkea. Heille digitaaliset laitteet ja välineet ovat luonnollinen osa arjen toimintaa, ja niihin liittyvä osaaminen ei ole heille tästä näkökulmasta enää pärjäämisen kysymys.

Toisaalta sekä useimpien lasten ja nuorten että aikuisten käsitys ja ymmärrys 2000-luvulla tarvittavista digitaalisista taidoista on usein kapea-alainen. Artikkelin alussa esitetyssä ”Digitaalinen teknologia vuonna 2017” -kuviossa (kuvio 1) ovat mukana sekä lapsille ja nuorille että aikuisille nopeasti arkipäiväistyneet älypuhelimet, sosiaalinen media ja pilvipalvelut. Tuttujen välineiden ja palvelujen lisäksi digitaalisuuteen liittyy myös robotiikka, IoT (Internet of Things), lisätty todellisuus ja big data, joiden olemassaoloa ei välttämättä tiedosteta, eikä niitä osata määrittää mukaan tutkimuksessa kysyttyihin tietotekniikka- ja digitaalisiin taitoihin. Ne ovat kuitenkin jo läsnä jokapäiväisessä arjessa vaikuttaen toimintaamme. Tutkimuksen tuloksiin on voinut vaikuttaa osaltaan myös siis vastaajien kapea-alainen ymmärrys digitaalisesta teknologiasta nyt, sen kehityksen nopeudesta sekä sen käyttöön ja kehitykseen liittyvistä osaamistarpeista. Nämä ihmisten käsityksiin ja digitaaliseen todellisuuteen liittyvät näkökulmat asettavat omalta osaltaan haasteita koulutukselle, koulujen toiminnalle sekä käynnissä oleville kehittämis- ja tukitoiminnoille.

Tutkimuksen tuloksissa nousee esiin merkittävä ero tyttöjen ja poikien välillä erityisesti mediataitojen osalta. Yksi syy erolle saattaa olla se, että tytöt ovat poikia aktiivisempia toimijoita sosiaalisessa mediassa (mm. Kaarakainen & Kivinen & Tervahartiala 2013; Kaarakainen & Kivinen 2015). Käytännön toiminnan ja kokemusten kautta tytöt kohtaavat mediataitoon liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia ja tulevat näin ehkä

arvostaneeksi kyseistä taitoa poikia enemmän. Mediataitojen painottuminen pääkaupunkiseudulle herättää myös mielenkiintoisia kysymyksiä: kuinka paljon nuorilla on omia medialaitteita käytössään, miten media näkyy arjessa, sekä miten ja mitä esimerkiksi kouluissa opetetaan mediasta, digitaalisuudesta ja taidoista?

Myös muun Uudenmaan kuin pääkaupunkiseudun tilastollisesti merkitsevästi alhaisempi näkemys mediataitojen merkittävydestä verrattuna pääkaupunkiseudun ja Etelä-Suomen vastaaviin herättää kysymyksiä. Yksi tulkinta, johon osallistuivat paitsi tämän artikkelin kirjoittajat myös Helsingin yliopiston mediakasvatuksen opiskelijat, on se, että pääkaupunkiseudun ulkopuolisella Uudellamaalla ei ole suuria asutuskeskuskuksia eikä yliopistoja. Tulkinta on hyvin spekulatiivinen ja kaipaa lisätutkimusta, koska tilastollisesti merkitsevä ero voi johtua myös jo pelkästään otoskoon ja käytetyn tilastollisen menetelmän välisestä suhteesta. Alueelliset erot houkuttavat myös pohtimaan asiaa laajempien yhteiskunnassamme vallitsevien ilmiöiden näkökulmasta. Miten tulokset suhteutuvat esimerkiksi heikkenevään lukutaitoon ja erityisesti vaikeuksiin luetun ymmärtämisessä ja muihin osaamisvajeisiin, tai syrjäytymiseen ja koulurajan keskeyttämiseen? Nämä lienevät seuraavan tutkimuksen paikka.

LÄHTEET

- Binkley, Marilyn & Erstad, Ola & Herman, Joan & Raizen, Senta & Ripley, May & Miller-Ricci, Mike & Rumble, Mike (2012) *Defining Twenty-First Century Skills*. Teoksessa Patrick Griffin & Barry McGaw & Esther Care (eds) *Assessment and Teaching of 21st Century Skills*. New York: Springer, 17–66.
- Chui, Michael & Löffler, Markus & Roberts, Roger (2016) *The Internet of Things*. <https://www.mckinsey.com/industries/high-tech/our-insights/the-internet-of-things> (Viitattu 6.12.2016.)

- Deursen, Alexander J. A. M., van & Dijk, Jan A. G. M., van (2010) Inequalities of Digital Skills and How to Overcome Them. Teoksessa Enrico Ferro & Yogesh K. Dwivedi & J. Ramon Gil-Garcia & Michael D. Williams (eds) *Handbook of Research on Overcoming Digital Divides. Constructing an Equitable and Competitive Information Society*. Hershey, PA: IGI Global.
- Deursen, Alexander J. A. M., van & Dijk, Jan A. G. M., van (2014) Modeling Traditional Literacy, Internet Skills and Internet Usage. An Empirical Study. *Interacting with Computers* 28 (1), 13–26.
- European Commission (2014) *Digital Agenda for Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat (2015) *Being Young in Europe Today*. Luxembourg: Publications Office of European Union. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Being_young_in_Europe_today (Viitattu 1.9.2017.)
- Griffin, Patrick & Care, Esther & McGaw, Barry (2012) The Changing Role of Education and Schools. Teoksessa Patrick Griffin & Barry McGaw & Esther Care (eds) *Assessment and Teaching of 21st Century Skills*. Dordrecht: Springer, 17–32. http://dx.doi.org/10.1007/978-94-007-2324-5_2 (Viitattu 6.2.2018.)
- Hanelt, Andre & Piccinini, Everlin & Gregory, Robert W. & Hildebrandt, Björn & Kolbe, Lutz M. (2015) Digital Transformation of Primarily Physical Industries. Exploring the Impact of Digital Trends on Business Models of Automobile Manufacturers. Teoksessa Oliver Thomas & Frank Teuteberg (Hrsg.) *Proceedings der 12. Internationalen Tagung Wirtschaftsinformatik (WI 2015)*. Osnabrück: Universität Osnabrück, 1313–1327.
- Harju, Vilhelmiina (2014) Tulevaisuuden taidot oppimisen lähtökohtana. Teoksessa Hannele Niemi & Jari Multisilta (toim.) *Rajaton luokkabuone*. Jyväskylä: PS-kustannus, 36–49.
- Ilmarinen, Vesa & Koskela, Kai (2015) *Digitalisaatio. Yritysjohdon käsikirja*. Helsinki: Talentum.
- Kaarakainen, Meri-Tuulia & Kivinen, Osmo (2015) Teknologia tulevaisuudessa tarvittavien ICT-taitojen ja muun osaamisen edistäjänä. Teoksessa Marko Kuuskorpi (toim.) *Digitaalinen oppiminen ja oppimisympäristöt*. Julkaisu 2015:1. Kaarina: Kaarinan kaupunki, 46–64.
- Kaarakainen, Meri-Tuulia & Kivinen, Osmo & Tervahartiala, Katja (2013) Kouluikäisten tietoteknologian vapaa-ajan käyttö. *Nuorisotutkimus* 31 (2), 20–33.
- Kaarakainen, Meri-Tuulia & Saikkonen, Loretta (2015) Tiedonhakutaidot testissä. Nuorten osaaminen hakukanavan valinnassa, hakulausekkeen muotoilussa ja hakutulosten arvioinnissa. *Informaatiotutkimus* 34 (4), 1–15.
- Korhonen, Tiina (2017) *Kodin ja koulun digitaalinen kumppanuus*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 10. Helsinki: Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/184723> (Viitattu 13.9.2017.)
- Kupiainen, Reijo & Sintonen, Sara (2009) *Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press.
- Kynäslähti, Heikki & Vesterinen, Olli & Lipponen, Lasse & Vahtivuori-Hänninen, Sanna & Tella, Seppo (2008) Towards Volitional Media Literacy through Web 2.0. *Educational Technology* 48 (5), 3–9.
- Lavonen, Jari & Korhonen, Tiina & Kukkonen, Minna & Sormunen, Kati (2014) Innovaatiivinen koulu ja tulevaisuuden opettajuus. Teoksessa Hannele Niemi & Jari Multisilta (toim.) *Rajaton luokkabuone*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lehtonen, Pauliina (2013) *Itsensä markkinoijat. Nuorten journalistien urapolut ja yksilöllistyvä työelämä*. Tampere: Tampere University Press. http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100721/Lehtonen_Itsensa_markkinoijat.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 2.9.2017.)

- OECD (2009) *21st Century Skills and Competences for New Millenium Learners in OECD Countries*. EDU Working Paper No. 41. [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=EDU/WKP\(2009\)20&doclanguage=en](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=EDU/WKP(2009)20&doclanguage=en) (Viitattu 6.12.2017.)
- OECD (2016) *Stimulating Digital Innovation for Growth and Inclusiveness. The Role of Policies for the Successful Diffusion of ICT*. OECD Digital Economy Papers No. 256. <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5jlwqvhg3l31-en.pdf> (Viitattu 1.9.2017.)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016) *Uusi peruskoulu -ohjelma. Oppijälähtöisyys, osaavat opettajat ja yhteisöllinen toimintakulttuuri*. <http://minedu.fi/documents/1410845/4583171/Uusi+peruskoulu+-ohjelma+%289.9.2016%29> (Viitattu 6.2.2018.)
- Opetushallitus (2014) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (Viitattu 4.9.2017.)
- Salmela-Aro, Katariina & Upadyaya, Katja & Hakkarainen, Kai & Lonka, Kirsti & Alho, Kimmo (2016) The Dark Side of Internet Use. Two Longitudinal Studies of Excessive Internet Use, Depressive Symptoms, School Burnout and Engagement Among Finnish early and Late Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence* 46 (2), 1–15.
- Salo, Markus & Kankaanranta, Marja & Vähähyppä, Kaisa & Viik-Kajander, Maarit (2011) Tulevaisuuden taidot ja osaaminen. Asiantuntijoiden näkemyksiä vuonna 2020 tarvittavasta osaamisesta. Teoksessa Marja Kankaanranta & Sanna Vahtivuori-Hänninen (toim.) *Opetusteknologia koulun arjessa II*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 19–40.
- Tanhua-Piironen, Erika & Viteli, Jarmo & Syvänen, Antti & Vuorio, Jaakko & Hintikka, Kari A. & Sairanen, Heikki (2016) *Perusopetuksen oppimisympäristöjen digitalisaation nykytilanne ja opettajien valmiudet hyödyntää digitaalisia oppimisympäristöjä*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 18/2016. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. http://tietokayttoon.fi/documents/10616/2009122/18_Opeka.pdf/4daec15d-248b-4925-ad41-c0188c41fc92?version=1.0 (Viitattu 6.9.2017.)
- Tilastokeskus (2016) *Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö*. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/sutivi/2016/sutivi_2016_2016-12-09_tie_001_fi.html (Viitattu 6.9.2017.)
- Tilson, David & Lyytinen, Kalle & Sørensen, Carsten (2010) Digital Infrastructures: The Missing IS Research Agenda. *Information Systems Research* 21 (4), 748–759.
- Valtioneuvoston kanslia (2015) *Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juba Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015*. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82 (Viitattu 1.9.2017.)
- Wadbring, Ingela & Pekkala, Leo (2017). Citizens in a Mediated World. Teoksessa Ingela Wadbring & Leo Pekkala (eds) *Citizens in a Mediated World. A Nordic-Baltic Perspective on Media and Information Literacy*. Göteborg: Nordicom. http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/publikationer-hela-pdf/citizens_in_mediated_world.pdf (Viitattu 6.2.2018.)
- Yle Uutiset (2017) Tiedätkö, keitä ovat Mmii-sas ja Lakko? Tubecon selvitti nuorten seuratuimmat idolit. Yle Uutiset 20.4.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9572791> (Viitattu 21.1.2018.)
- Yoo, Youngjin & Boland, Richard & Lyytinen, Kalle & Majchrzak, Ann (2012) Organizing for Innovation in the Digitized World. *Organization Science* 23 (5), 1398–1408.

NÄKÖKULMIA

EMMI PENTIKÄINEN & JUUSO LUOMALA & ALVAR EURO

TOISEN ASTEEN KOULUTUS ON MONELLE LIIAN KALLIS

OPINTOJEN HINTALAPPU

Opiskelu toisella asteella tulee kalliiksi. Peruskoulun jälkeinen koulutus ei ole yhdenvertaisesti kaikkien ulottuvilla, vaikka sekä Suomen perustuslaki (Perustuslaki 731/1999 § 16) että YK:n lapsen oikeuksien sopimus (Suomen Unicef ry n.d.) niin velvoittavat. Perustuslain 16. pykälän mukaan julkisen vallan on Suomessa turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Suomea velvoittavan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 28 artiklan mukaan valtion on puolestaan edistettävä toisen asteen koulutusta ja opinto-ohjausta sekä ehkäistävä koulunkäynnin keskeyttämistä. Lapsen oikeuksien sopimuksen 28 artiklassa, ensimmäisessä kohdassa ohjeistetaan sopimuksen ratifioineita jäsenvaltioita ryhtymään tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin, kuten maksuttoman opetuksen käyttöönottamiseen ja taloudellisen tuen antamiseen sitä tarvitseville.

Opetus toisen asteen koulutuksessa niin ammatillisessa koulutuksessa kuin lukiossa on maksutonta, mutta opiskelijat veloitetaan hankkimaan opiskelussa välttämättömät oppimateriaalit, välineet ja tarvikkeet. Niiden kustannukset nousevat helposti suuriksi. Lukiokoulutuksessa jokaisella kurssilla on oltava omat oppimateriaalinsa, ja kirjojen hinnat ovat korkeat. Lukiolaisten on lisäksi itse hankittava opinnoissa välttämättömät sähköiset laitteet, kuten kannettavat tietokoneet. Ammatillisessa koulutuksessa on hankittava muun oppimateriaalin lisäksi erilaisia työvälineitä ja -asuja.

Yksittäisten opiskelijoiden ja heidän perheidensä näkökulmasta tilannetta vaikeuttaa

entisestään se, että opinnoissa todellisuudessa tarvittavien hankintojen hintalappu on suuruudeltaan varsin tuntematon. Pelastakaa Lapset ry selvitti lokakuussa 2017 toisen asteen opintojen kustannuksia ja niiden vaikutuksia opiskelijoiden ja heidän perheidensä elämään ja toimentuloon. Selvitys oli osa Pelastakaa Lasten ja usean opiskelija- ja kansalaisjärjestön Maksuton 2. aste -kampanjaa, jossa järjestöt vaativat aidosti maksutonta toisen asteen koulutusta. Selvityksen mukaan oppilaitokset eivät tiedota opiskelijoille kokonaiskustannuksista, ja ne tulevatkin monelle opiskelijalle täytenä yllätyksenä: 85 prosenttia vastaajista kertoi, etteivät heidän oppilaitoksensa tiedottaneet opintojen kokonaiskustannuksista. 79 prosenttia vastanneista ilmoitti, että opintojen kustannukset selvisivät heille vasta opintojen aloittamisen jälkeen, usein vasta hankintojen yhteydessä. Tämä voi aiheuttaa niin perheille kuin nuorille itselleen isoja, ennalta suunnittelemattomia ongelmia. Erilaisen arvioiden mukaan ammatillisen koulutuksen kustannukset alasta ja oppilaitoksesta riippuen voivat nousta tuhansiin euroihin, lukiokoulutuksen kokonaiskustannukset puolestaan nousevat jopa 2 600 euroon. (Pelastakaa Lapset 2017.) Toiselle asteelle hakeudutaan usein 15-vuotiaana – iässä, jolloin riippuvuus perheen toimentulosta on väistämätöntä.

RAHAN PUUTE VAIKUTTA OPINTOJEN KESKEYTTÄMISEEN

Ongelma on todellinen, sillä tällä hetkellä ”maksuttoman” koulutuksen kustannukset aiheuttavat jopa opintojen keskeyttämisiä. Rahan puute vaikuttaa opintojen keskeyttämiseen sekä toisen asteen opinnoissa että korkeakouluissa. Tut-

kintoon johtavan koulutuksen joskus keskeyttäneistä Nuorisobarometrin vastaajista lähes neljännes kertoi, että opintojen keskeyttämisen syynä oli ainakin vähäisessä määrin ollut rahan puute. Peräti 11 prosenttia keskeyttäneistä kertoi, että rahan puute oli vaikuttanut keskeyttämiseen erittäin paljon tai melko paljon. Erityisen huolestuttavana tilanne näyttäytyy toisen asteen ammattiin opiskelevien keskuudessa, sillä ammatillisen tutkinnon keskeyttäneistä peräti 16 prosenttia ilmoitti rahan puutteen vaikuttaneen keskeyttämiseen erittäin tai melko paljon.

Myös Pelastakaa Lapset ry:n lokakuinen selvitys kertoo samaa: selvityksen 575:stä vastaajasta lähes 60 prosenttia koki, että toisen asteen kustannukset ovat aiheuttaneet heille tai heidän perheilleen taloudellisia haasteita. (Pelastakaa Lapset 2017.)

KOULUTUS TASA-ARVON EDISTÄJÄNÄ

Nuorisobarometrin tulokset kertovat vanhempien koulutuksen ja lapsuudenkodin taloudellisen tilanteen tiivistä yhteydestä. Tulosten perusteella voi todeta, että mitä korkeammin koulutettuja vanhemmat ovat olleet, sitä paremmaksi lapsuudenkodin taloudellinen tilanne on koettu. Aiemmista tutkimuksista tiedämme valmiiksi, että sekä matala koulutustaso että huono-osaisuus usein periytyvät vanhemmilta lapsille. On myös osoitettu, että pelkän peruskoulun varassa oleville kasautuu muita enemmän sosiaalisia, terveydellisiä ja taloudellisia ongelmia (Witting & Keski-Petäjä 2016.)

Suomessa koulutus on perinteisesti nähty tärkeänä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäjänä. Kuitenkin vuonna 2016 pelkän perusasteen suorittaneita 20–29-vuotiaita oli Suomessa peräti 17 prosenttia ikäluokasta (Suomen virallinen tilasto 2017). Jotta toisen asteen koulutus olisi aidosti kaikkien saavutettavissa oleva mahdollisuus, tarvitaan määrätietoisia toimia tilanteen korjaamiseksi. Ensisijaista on saada koulutuksen järjestäjät tiedottamaan opintojen

edellyttämistä hankinnoista ja niiden kustannuksista sekä niihin saatavissa olevasta taloudellisesta tuesta, jotta yllättäen ja lyhyelläkin varoitusaikalla eteen tulevat kustannukset eivät kurjistaisi opiskelijoiden ja heidän perheiden tilannetta. Digitalisaation hyödyntäminen tarjoaa monia mahdollisuuksia oppikirjoihin ja -materiaaleihin liittyvien kustannusten hillitsemiseksi, ja näitä mahdollisuuksia on alettava täysimittaisesti hyödyntää. Digitaalisten kirjojen 24 prosentin arvonlisävero olisi pikimmiten alennettava 10 prosenttiin, mutta tähän tähtäävä uudistus on jumiutunut Euroopan unionin jäsenmaiden välisen erimielisyyden vuoksi (Yle Uutiset 2017). Digitalisaatio ei kuitenkaan vaikuta ammatilliseen koulutukseen liittyvien työvälineiden, kuten kokkien veisten ja parturikampaajan saksien, hankintaan.

SANOISTA JA SELVITYKSISTÄ ON SIIRRYTTÄVÄ TOIMENPITEISIIN

Opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen ilmaisi syyskuussa 2017 huolensa toisen asteen opiskelun kasvavista kustannuksista ja antoi Opetushallituksen tehtäväksi laatia selvitys ammatillisesta koulutuksesta ja lukioista opiskelijoille ja heidän perheilleen aiheutuvista kustannuksista. Selvitys on askel oikeaan suuntaan ja tuo päätöksentekoon tarvittavaa tietoa toisen asteen opintojen todellisista kustannuksista, kustannusten aiheuttamista haasteista sekä jo olemassa olevien tukijärjestelmien hyödynnettävyydestä. Pelkkä selvitys ei kuitenkaan yksin ole riittävä, vaan nyt tarvitaan käytännön toimenpiteitä aidosti yhtäläisten mahdollisuuksien ja yhdenvertaisuuden varmistamiseksi. Kohdennetulla tuella ja pienillä laastareilla tilanne ei kokonaisuudessaan korjaannu. Siksi on välttämätöntä, että eduskunta ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin ja lakiuudistuksiin lukio- ja ammatillisten opintojen maksullisuuden poistamiseksi. Kaikki ansaitsevat yhdenvertaiset mahdollisuudet opiskella toisella asteella.

LÄHTEET

- Pelastakaa Lapset (2017) *Maksuton koulutus on monelle liian kallis. Selvitys toisen asteen opintojen kustannuksista*. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2017/11/09145729/Pelastakaa_Lapset_Selvitys_toisen_asteen_opintojen_kustannuksista_2017.pdf (Viitattu 3.12.2017.)
- Perustuslaki 731/1999. Annettu Helsingissä 11.6.1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (Viitattu 3.12.2017)
- Suomen Unicef ry (n.d.) Yleissopimus lapsen oikeuksista. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> (Viitattu 3.12.2017)
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2017) Väestön koulutusrakenne. Helsinki: Tilastokeskus <http://www.stat.fi/til/vkour/> (Viitattu 3.12.2017.)
- Witting, Mika & Keski-Petäjä, Miina (2016) Vanhempien koulutus vaikuttaa lasten valintoihin. *Tieto&Trendit* 2/2016. <http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/168/> (Viitattu 3.12.2017.)
- Yle Uutiset (2017) Digilehtien alv:n alenus jumiutui EU-tasolla. Suomen veroalennuksen aikataulu auki. Yle Uutiset 16.6.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9675055> (Viitattu 21.1.2018.)

PASI HAAPAKORVA & TIINA RISTIKARI & TOMI KIILAKOSKI

TOISEN ASTEEN OPINTOJEN KESKEYTTÄMISEN TAUSTATEKIJÖITÄ

JOHDANTO

”Käy koulut ja hanki pätevyys”, laulaa Jukka Poika kappaleessaan Älä tyri nyt. Laulun sanat eivät ole hienovaraisia suosituksia vaan tiiviisti ilmaistuja, suorasanaisia käskyjä. Reggae-laulajan muotoilema jyrkevä imperatiivi on myös yleisempi nuorten elämänsäkuun kohdistuva vaatimus. Toisen asteen koulutuksen tai muun ammattiin pätevöittävän koulutuksen saaminen on tämän päivän nuorille käytännössä välttämätöntä työelämän rakenteisiin kiinnittymiselle. Sujuva siirtyminen peruskoulusta toisen asteen koulutukseen ja sieltä työelämään asettuu nuorisopolitiikkaa ohjaavaksi kulttuuriseksi ihanteeksi sekä muuttuvan työelämän ehdoksi, jota mahdollisimman monen nuoren tulisi noudattaa elämänsäkuunsa. Koulut on käytävä ja tutkinnot tehtävä.

Valitessaan peruskoulun jälkeistä opiskelupaikkaa nuori tekee myös tulevaa koulutus- ja työpolkuaan koskevan valinnan. Kaikille tämä valinta tai sitä seuraava tutkintoon johtava opiskelu ei onnistu. Ammattialan valinta itsessään voi osoittautua nuoren tulevaisuuden tavoitteiden kannalta vääräksi, tai tutkinnon suorittaminen voi jostakin muusta syystä osoittautua hankalaksi. Toisen asteen keskeyttäminen hidastaa nuoren siirtymää työelämään. Se myös tuottaa kuluja yhteiskunnalle. Silti tutkimustietoa nuorten keskeyttämisen syistä tai nuorten taustan vaikutuksesta siihen ei ole tarpeeksi.

Vuoden 2017 Nuorisobarometrin vastaajilta kysyttiin heidän koulutuksen keskeyttämisensä syitä. Tärkeimpänä keskeyttämisen syynä nuorilla oli väärän alan valinta. Seuraavaksi keskeisimmät syyt liittyivät opiskeluun ja yleensä koulunkäyntiin: nuori ei viihtynyt koulussa tai

opiskelu ei vastannut hänen odotuksiaan. (Ks. Myllyniemi & Kiilakoski tässä kirjassa, sivut 45–49.) Keskeyttämisen suurimpia syitä ovat siis alanvalintaan, koulunkäyntiin sekä nuorten odotuksiin ja ehkä myös resursseihin liittyvät kohtaamattomuudet. Täydennämme Nuorisobarometrin tietoaineistoa tutkimalla puheen- vuorossamme vuonna 1987 Suomessa syntyneiden yhteishakutuloksia ja niiden yhteyttä keskeyttämiseen.

Emme oleta suoraviivaisesti, että koulutuksen keskeyttäminen on aina pahasta. Olemme erityisen kiinnostuneita oppipolkujen dynamiikasta eli siitä, miten useamman kerran koulutukseen hakenneet ja siihen hyväksytyt nuoret saavat tutkinnon suoritettua. Erityisesti vertailemme sitä, mikä merkitys on sillä, pääseekö nuori ensisijaisesti haluamaansa kohteeseen vai joutuuko hän vastaanottamaan jonkin toisen hakemistaan paikoista. Lisäksi pureudumme niiden nuorten taustoihin, jotka ovat keskeyttäneet toisen asteen opintonsa eivätkä useista yhteishauista huolimatta ole suorittaneet toisen asteen tutkintoa. Laaja rekisteriaineisto mahdollistaa erilaisten taustatekijöiden tarkastelun. Erittelemme tutkinnon suorittamista tai sen puutetta peruskoulun päättötodistuksen, mielenterveysdiagnoosin ja vanhempien koulutustaustan mukaan.

Tutkimuksemme perustuu yhdestä ikäkohortista tallennettuun rekisteriaineistoon (Kansallinen syntymäkohortti 1987), joka sisältää laajasti eri rekisteriviranomaisilta useiden vuosikymmenten ajalta koottua tietoa vuonna 1987 syntyneiden ja heidän vanhempiensa koulutuksesta ja työssäkäynnistä sekä terveyspalveluiden ja etuuksien käytöstä (Ristikari ym. 2016). Tarkastelemme koulutuksen keskeyttämisen kasautumista sekä sitä, miten peruskoulun

päättötodistuksen arvosanat, mielenterveysdiagnoosit ja vanhempien koulutus ovat yhteydessä tähän kasautumiseen. Osoitamme, että nämä tekijät ovat yhteydessä siihen, miten todennäköisesti nuori suorittaa vähintään toisen asteen tutkinnon.

Analyysimme osoittaa, että koulutuksen keskeyttäminen usein lisää riskiä jäädä ilman toisen asteen tutkintoa. Riski on erityisen suuri sellaisilla nuorilla, joille kertyy useita ensimmäisten opintojen keskeyttämisistä opinnoissa, jotka eivät olleet heidän ensisijaisten hakutoiveittensa mukaisia. Tarkastelumme osoittaa myös aikaisemman tutkimuksen mukaisesti, että nuoren taustatekijät ennustavat myös tutkinnon suorittamista. Johtopäätöksemme on, että nuorisopolitiikassa tulisi kiinnittää huomiota nuorten voimavarojen lisäämiseen erityisesti tilanteissa, joissa nuorella on takanaan yksi tai useampi aiempi koulutusvalinta, joka ei ole johtanut tutkintoon.

NUORISOTUTKIMUKSEN NÄKÖKULMIA TUTKINTOIHIN HAKEUTUMISEEN JA OPINTOJEN KESKEYTTÄMISEEN

Ammatillisesta tutkinnosta on muotoutunut koulutustason yleisen nousun myötä edellytys sille, että nuori voi kiinnittyä työelämän kentille. Tämä taas heijastuu laajemmin nuoren hyvinvointiin. Pelkän peruskoulun päättötodistuksen varassa oleminen kasaa erilaisia hyvinvointiriskejä nuoren elämänsäkaareen (Ristikari ym 2016). Toisen asteen koulutuksen suorittamista pidetäänkin yhtenä keskeisenä nuoria suojaavana tekijänä. Eurooppalaisessa nuorisopolitiikassa koulutuksen tai työvoiman ulkopuolella olemista on ryhdytty pitämään yhteiskunnallisena ongelmana, johon pyritään vaikuttamaan nuorisopolitiikalla. (Kiilakoski 2014; Mertanen 2017.) Rekisteritarkastelun taustalla on monenlaisia yksilöllisiä syitä sille, miksi nuori ei suorita ammattitutkintoa.

Nuorten onnistunutta koulutuspolun tukemista voidaan tarkastella kahden ulottuvuuden

kautta, joista toinen vaikuttaa ennen koulutukseen hakeutumista ja toinen opintojen aikana: voidaan tarkastella sitä tietopohjaa, jonka varassa koulutusvalinta tehdään, ja toisaalta voidaan tarkastella toisen asteen aikaista opiskelupolkua. Molemmissa ulottuvuuksissa on tämän lisäksi kaksi tekijää, joista toinen liittyy kasvuympäristöön ja toinen nuoren voimavaroihin. Tutkintoon johtavassa opiskelussa nuoren voimavarat ja tavoitteet tukevat koulutuksessa viihtymistä ja menestymistä, ja toisaalta opiskeluympäristö tukee nuoren voimavaroja. Tuloksia pohtiessamme nostamme esiin oppilaanohjauksen kyvyn tarjota nuorille riittävästi tietoa toisen asteen opinnoista sekä tukea heidän erilaisia tarpeitaan opintojen aikana. On myös kysyttävä, millaisia voimavaroja, osaamista, kykyjä ja minäpystyvyyttä erilaisilla nuorilla on. Koulutus- tai laajemmin palvelujärjestelmän kyky huomioida erilaisten nuorten erilaiset voimavarat on yksi koulutuksen tukirakenteiden olennaisista ominaisuuksista.

Valtaosa suomalaisista nuorista aloittaa peruskoulun jälkeen opiskelut jossakin toisen asteen oppilaitoksessa. Esimerkiksi vuonna 2015 peruskoulun suorittaneista yli puolet jatkoi lukioon. Ammatillisessa oppilaitoksessa aloitti 42 prosenttia ikäluokasta. Noin kolme prosenttia aloitti joko valmentavassa koulutuksessa tai lisäopetuksessa. Kokonaan ilman koulutusta vuonna 2015 peruskoulun suorittaneista oli 2,7 prosenttia eli 1 590 nuorta. Vuonna 2016 koulutuksen ulkopuolella oli peruskoulunsa kyseisenä vuonna suorittaneista 1 426 nuorta eli 2,5 prosenttia ikäluokasta. (Suomen virallinen tilasto 2016.) Koulutusjärjestelmä ohjaa siis nuoret verrattain kattavasti nivelvaiheen yli. Toisaalta 1 426 tai 1 590 nuorta ikäluokasta koulutuksen ulkopuolella heti peruskoulun jälkeen on paljon. Tilanne muuttuu, kun tarkastellaan, kuinka moni suorittaa vähintään toisen asteen tutkinnon. Esimerkiksi vuonna 1987 syntyneistä nuorista 13,7 prosenttia oli vailla tutkintoa 25. ikävuoteen mennessä (Ristikari ym. 2016). Koulutukseen valituksi tuleminen ei siis takaa tutkinnon suorittamista, vaikka valtaosa

ikäluokasta sen suorittaakin. Olemme tässä tekstissämme kiinnostuneita niistä ongelmatekijöistä, jotka vaikuttavat siihen, ettei nuori saa tutkintoa suoritettua.

Toisen asteen opiskelupaikan valinta on merkittävä päätös, jolla on tuntuja seuraamuksia nuoren tulevaisuudelle. Parhaimmillaan opiskelupaikka vastaa nuoren tavoitteita, voimavaroja ja tarpeita. Onnistunut yhteisvalinnan hakupäätös edellyttää tietoa eri tutkintovaihtoehtoista. Osalle peruskoulunsa päättävistä nuorista yhteisvalintaan liittyvä päätös tulee liian varhain. Omien valmiuksien ja vahvuuksien tunnistaminen ei välttämättä ole kehittynyt, eikä siihen ole kaikin osin tuettu peruskoulun aikana. Osalla nuorista saattaa olla myös hankaluuksia ymmärtää koulutusjärjestelmän käyttämää kieltä. (Meriläinen ym. 2015.) Oppilaanohjauksen aktiivinen hakeminen ja saatavilla olevan tiedon hyödyntäminen ei ole yhtä helppoa kaikille. Nuorten kyky hakea itselleen sopivaan koulutukseen vaihtelee.

Oma, erityinen neuvontatilanteensa on se koulutukseen hakeutumisen tuki, jota tarjotaan koulutuksensa keskeyttäneille nuorille. Erityisen keskeinen kohderyhmä ovat ne nuoret, jotka eivät jatka keskeyttämisen jälkeen muussa koulutuksessa vaan ajautuvat kokonaan tutkintoon johtavan koulutuksen ulkopuolelle. Tarkoituksena on löytää tapa auttaa nuoria koulutuksen ja työelämän raitille. Tähän on kehitetty viimeaikaisessa nuorisopolitiikassa tukirakenteita. Nuorten koulutus- ja työelämäpolkuja tukevat esimerkiksi etsivä nuorisotyö, työpajat, työkokeilut ja opinto-ohjaus. Hyödyllisyydestään huolimatta näistäkin on esitetty kriittisiä huomioita. Ongelmallisimmillaan opintonsa keskeyttäneille nuorille saatetaan tarjota palveluita, joiden myötä nuoret ohjataan opiskelemaan aloille, jotka eivät heitä kiinnosta ja jotka eivät ole heidän ensisijaisia toiveitaan. Tällöin koulutuspolku voi tuottaa uusia epäonnistumisia. (Aaltonen & Lappalainen 2013.) Joillekin nuorille hankaluus voi koulutuksen sijaan olla voimavaroissa ja elämäntilanteessa. Onkin korostettu, että nopeita siirtymiä toisella asteella korostava

koulutuspolitiikka saattaa tuottaa epäonnistumisia. Tällöin koulutus ei ratkaise ensisijaisia ongelmia, joita voivat olla asunnottomuus, mielenterveyden tai jaksamisen ongelmat, päihteet, velkaantuminen tai yksinkertaisesti vaikeudet ammatinvalinnassa. Nuori jää helposti ilman tarvitsemaansa tukea, mikäli hänet ohjataan koulutukseen ilman, että hän saa apua varsinaisiin ongelmiinsa. (Määttä & Asikainen & Saastamoinen 2015.) Nuorisobarometrissa 30 prosenttia nuorista ilmoittaa koulun ulkopuolisten seikkojen vaikuttaneen joko erittäin paljon tai melko paljon opiskelujen keskeyttämiseen (Myllyniemi & Kiilakoski tässä teoksessa, sivu 47). Osin näihin ongelmiin vastaamiseen on kehitetty Ohjaamo-mallin mukaista, kokonaisvaltaista ja moniammatillista toimintaa, joka yhdistää muun muassa TE-palveluita, sosiaalipalveluita, ohjausta ja opintoneuvontaa (ks. Mertanen 2017).

Koulutuksen keskeyttämisen syitä on selvitetty eri tutkimuksissa. Esimerkiksi alueellisessa, oululaisia nuoria koskevassa tutkimuksessa koulutuksen keskeyttämiseen vaikuttavina negatiivisina syinä nousivat esille opiskeluvaikeudet, elämäntilanne sekä koulutusalan sopimattomuus. Vuorovaikutusongelmat tai tuen riittämättömyys olivat vähäisiä syitä. Toisaalta yksilön näkökulmasta keskeyttäminen voi olla myös positiivinen tekijä, sillä keskeyttäminen voi ohjata pois vääralta uravalinnalta ja tukea omien urasuunnitelmien toteutumista. (Honkakoski & Kinnunen & Vuorijärvi 2016, 32–34.) Onkin tärkeää huomata, ettei koulutuksen keskeyttäminen ole vain uhka, vaan se voi olla myös aktiivinen valinta (ks. esim. Lappalainen & Aaltonen 2013; Myllyniemi & Kiilakoski tässä teoksessa). Keskeyttämisen näkeminen vain yksilöllisenä tragediana peittää näkyvistä erilaisia aktiivisia valintoja ja olosuhteita.

Tutkinnon suorittaminen vaatii nuorilta voimavaroja, joita ovat esimerkiksi käytännölliset resurssit, kuten talous ja asuminen, symboliset resurssit, kuten identiteetti ja käsitys omista mahdollisuuksista sekä tapojen ja tekemisen resurssit. Nämä resurssit tai niiden puute rajaavat

ja mahdollistavat nuorten koulutuspolkua. Väähäisetkään resurssit eivät estä valintoja, mutta saattavat rajoittaa vaihtoehtoja. (Aaltonen & Lappalainen 2013.) Käytännönläheisyyttä (Herranen 2014), oma-aloitteisuutta ja itseohjautuvuutta (Souto 2014) korostava ammatillinen koulutus edellyttää nuorilta opiskelutaitoja ja työelämävalmiuksia, joita toisilla on enemmän kuin toisilla. Osa nuorista on jo peruskoulun aikana saattanut tarvita tukea päivittäisestä koulunkäynnistä selviytymiseen. Läksyistä selviäminen ja päivärytmistä huolehtiminen on saattanut vaatia aikuisen tukea. (Muukkonen ym. 2014, 24–25.) Sosiaaliset suhteet vaikuttavat myös opintojen onnistumiseen. Vanhempien, tyttö- tai poikaystävien tai sukulaisten tuki voi lisätä nuorten voimavaroja. Koulutuksen aikana myös nuorten keskinäinen vuorovaikutus ja vertais-suhteet vaikuttavat siihen, minkälaisia jäseniä nuoret ovat kouluyhteisössään (Souto 2014).

Nuorten koulutuspoluilla on monenlaisia mahdollisia reittejä, haaraumia ja etenemisen tapoja. Keskeyttämisen syyt ovat yhtäältä yksilöllisiä ja toisaalta rakenteellisia (Souto 2014). Käytössä olevat voimavarat vaikuttavat onnistumiseen. Koska resurssit jakautuvat epätasaisesti, ovat myös nuorten toimintavalmiudet erilaisia. Onnistunut nuorisopolitiikka voimavaraistaa nuoria ja auttaa heitä pääsemään tilanteeseen, missä omat toiveet ja kyvyt kohtaavat niitä riittävän hyvin vastaavan koulutuksen. Osoitamme seuraavaksi tekstissämme niitä sudenkuoppia, joita nuoren koulutuspolulle voi kertyä.

KOULUTUKSEN KESKEYTTÄMISEN TAUSTOJA

Tarkastelemme toisen asteen koulutusta analysoimalla Opetushallituksen ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishakurekisterin tarjoamaa tietoa nuorten peruskoulumenestyksestä ja toisen asteen valinnoista. Käytössämme on vuonna 1987 syntyneiden yhteishakutulokset vuosilta 2003–2012 eli heidän osaltaan tyypillisestä peruskoulun päätösvuodesta 25. ikävuoteen saakka. Tutkimme heidän yhteisha-

kukierroksiaan ja sitä, onko hakukierros ollut hakijan kannalta onnistunut. Onnistuneeksi valinnaksi luemme valituksi tulemisen ensimmäisen hakutoiveen mukaiseen koulutukseen. Termillä onnistunut viittaamme tällöin siihen, että valinta on toteutunut nuoren toiveen mukaisesti. Epäonnistuneiksi valinnoiksi katsomme valituksi tulemisen muuhun kuin ensimmäisen hakutoiveen mukaiseen koulutukseen sekä sen, että nuori ei tule valituksi mihinkään kouluun. Tarkastelimme epäonnistuneita valintoja, hakutoiveen vastaista valintaa tai paikatta jäämistä, myös erikseen, mutta niiden ero yhteyksissä muihin rekisterimerkintöihin ei ollut merkittävä, joten käsittelemme niitä yhdessä.

Olemme sulkeneet kaikkiaan noin kuusi prosenttia syntymäkohortista pois analyysistä. Suljimme pois vuoden 2015 loppuun mennessä kuolleet, ulkomailla joskus vuosien 1987–2015 aikana asuneet ja ne, jotka ovat saaneet diagnoosin älyllisestä kehitysvammasta, koska näissä ryhmissä todennäköisesti on yhteishaku- ja muissa tiedoissa aukkoja. Lisäksi suljimme pois ne henkilöt, jotka eivät joko esiinny lainkaan yhteishakurekisterissä tai jotka esiintyvät, mutta eivät ole koskaan tulleet valituksi mihinkään opilaitokseen. Tässä ryhmässä keskimäärin joka toinen suorittaa tutkinnon, mutta yhteisvalintatiedon puuttuessa reitti peruskoulun jälkeiseen koulutukseen, tai onko sitä ollenkaan, on epäselvä.

Työkaluina data-analyysissa käytämme R-pakettia ”dplyr” (Wickham & Francois & Henry & Müller 2017) ja visualisoinnissa pakettia ”ggplot2” (Wickham 2009).

Nuorten hakukerrat yhteishaussa vaihtelevat. Enimmillään hakukierroksia henkilöä kohti on toistakymmentä. Kyse on kuitenkin harvinaisista tapauksista, joten olemme yhdistäneet kaikki yli kolme kertaa hakeneet yhdeksi ryhmäksi haun onnistumisen tai epäonnistumisen mukaan. Laskemme jokaiselle henkilölle erikseen onnistuneet ja epäonnistuneet haut, joten molemmilla puolilla kuviota on koko tutkimuspopulaatio.

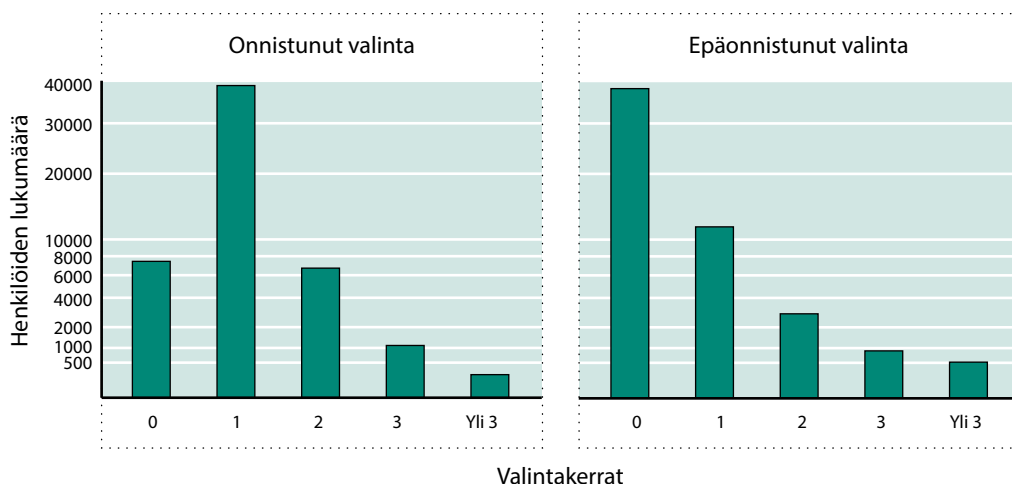
Onnistuneiden ja epäonnistuneiden yhteishakukierrosten lukumäärien jakaumat poikkeavat toisistaan siten, että niitä, joilla ei ole ainuttakaan epäonnistunutta hakua, on paljon enemmän kuin niitä, joilla ei ole ainuttakaan onnistunutta hakua. Epäonnistuneissa hauissa jakauman häntä on paljon pidempi kuin onnistuneissa. On selvästi harvinaisempaa, että haku onnistuu useita kertoja, kuin että haku epäonnistuu useita kertoja. Tutkimuspopulaatiosta

joka viidennellä on joko useampi kuin yksi onnistunut valinta tai useampi kuin yksi epäonnistunut valinta.

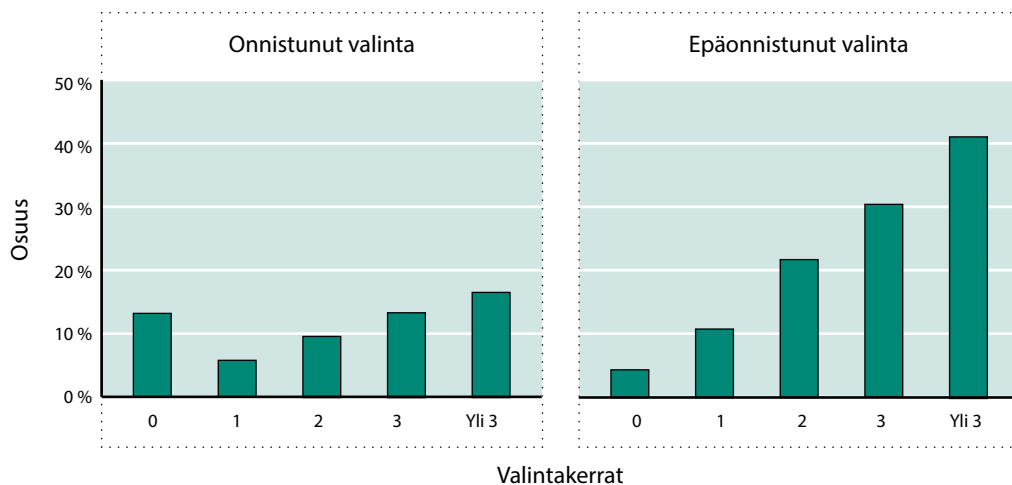
Koulutuksen keskeyttämisen kasautuminen

Mittasimme vuonna 1987 syntyneiden vähintään toisen asteen tutkinnon suorittamista Tilastokeskuksen tutkintorekisteristä vuoteen

KUVIO 1. HENKILÖIDEN MÄÄRÄT VALINTAKERTOJEN JA VALINNAN ONNISTUMISEN MUKAAN LUOKITELTUINA. ASTEIKKO ON NELIÖJUURISKAALATTU.

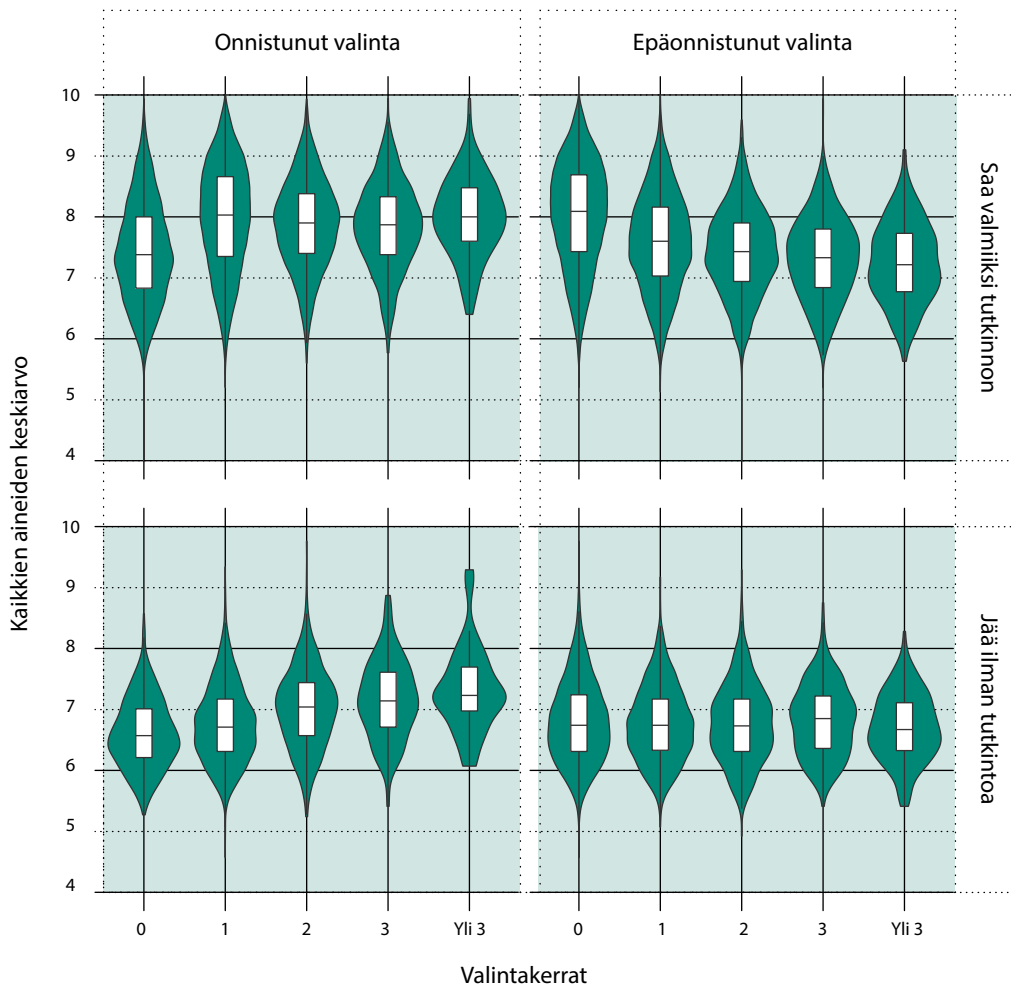
KUVIO 2. ILMAN TOISEN ASTEEN TUTKINTOA JÄÄVIEN OSUUS YHTEISHAKUKIERROSTEN MÄÄRÄN JA VALINNAN ONNISTUMISEN MUKAAN LUOKITELTUNA.

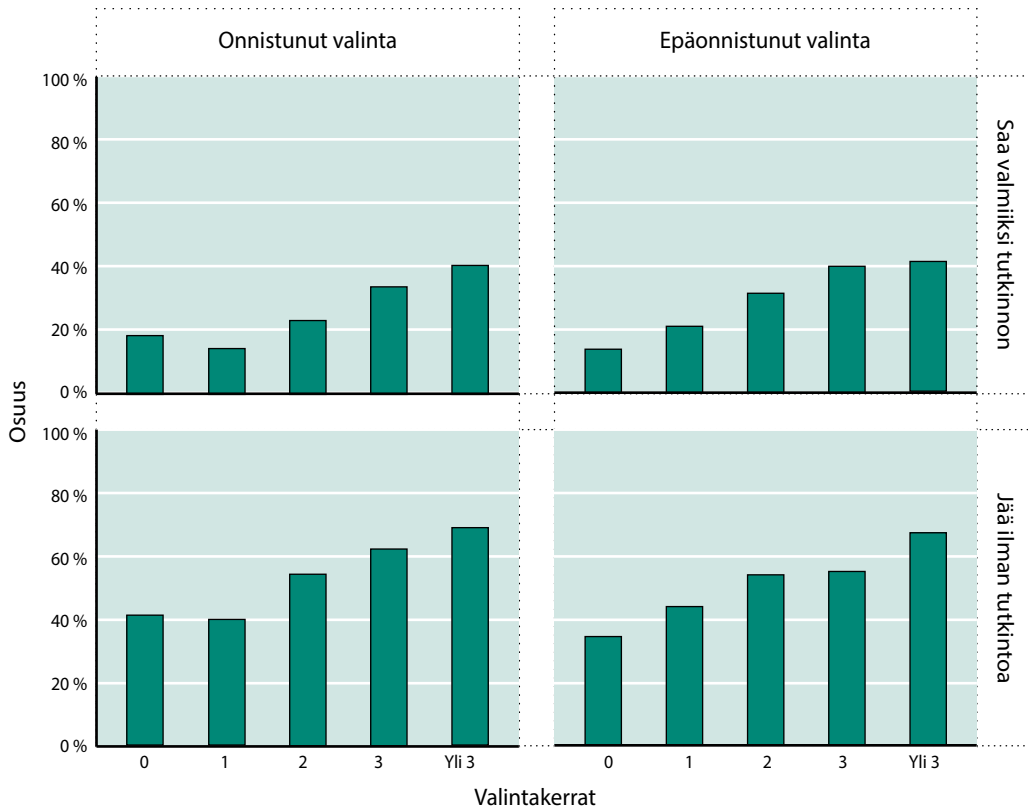
2015 saakka. Pienin osuus ilman tutkintoa olevia on niissä, joilla ei ole ainuttakaan epäonnistunutta valintakertaa. Koko tutkimuspopulaatio on molemmilla puolilla kuvaa, joten yhden onnistuneen valinnan ryhmässä tutkinnotta olevien edellistä korkeampaa osuutta selittää se, että osalla heistä (14 %) on yksi tai useampi epäonnistunut haku.

Kun onnistuneita hakuja kertyy yhden sijaan neljä tai useampi, tutkinnotta olevien osuus kasvaa reilusta viidestä prosentista reiluun viiteentoista. Epäonnistuneiden hakujen kertyessä tutkinnotta jäävien osuus kasvaa selvästi jyrkemmin: Ensimmäisessä kahdessa ryhmässä tutkinnotta jäävien osuus kaksinkertaistuu ensin alle viidestä yli kymmeneen prosenttiin,

KUVIO 3. PERUSKOULUN PÄÄTTÖTODISTUKSEN KESKIARVO YHTEISHAKUJEN JA TUTKINNON SAANNIN MUKAAN. KUVIOSSA ESITETÄÄN JAKAUMA VIULUKUVIONA (VIHREÄLLÄ) JA SEN PÄÄLLÄ LAATIKKOJANAKUVIONA (VALKOISELLA), JOSSA ON KESKELLÄ MEDIAANIVIIVA JA YLÄ- JA ALAPÄÄSSÄ YLÄ- JA ALANELJÄNNEKSET.

KUVIO 4. MIELENTERVEYSDIAGNOOSI TUTKINNON JA YHTEYSHAUN MUKAAN.

ja kolmannessa ryhmässä se nousee yli 20 prosenttiin. Vähintään neljä kertaa yhteishaussa epäonnistuneilla tutkinto puuttuu yli 40 prosentilta.

Peruskoulun päättötodistuksen yhteys toisen asteen opintojen keskeyttämiseen ja useisiin yhteishakukierroksiin

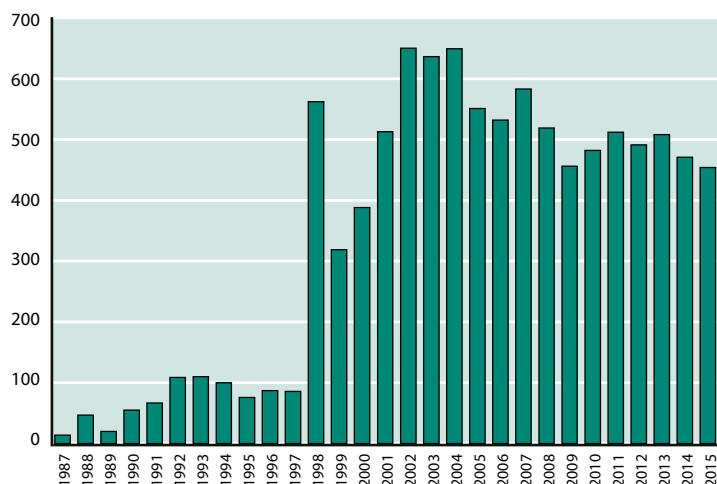
Peruskoulun päättötodistuksen kaikkien aineiden keskiarvon olemme poimineet yhteishakurekisteristä. Mittari on tässä tutkimuksessa kaikille sama, vaikka luku- sekä taito- ja taideaineiden painotus yhteishaussa vaihtelee.

Peruskouluaikaisen koulumenestyksen mukaan tarkasteltuna toisen asteen tutkinnon suorittaneet erottuvat selvästi ilman tutkintoa

olevista. Laatikko-janakuviassa (kuvio 3) näkyvä mediaani on tutkinnon suorittaneilla noin yhtä arvosanayksikköä korkeammalla kuin ilman tutkintoa olevilla. Peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo on korkein niillä tutkinnon suorittaneilla, joilla on yksi tai useampi onnistunut valinta. Niillä tutkinnon suorittaneilla, joille kertyy useita epäonnistuneita hakukertoja, on taustalla heikompi koulumenestys kuin niillä, joilla on useita onnistuneita hakuja.

Tutkinnotta olevien taustalla yhden onnistuneen ja yhden epäonnistuneen hakukerran välillä ei näytä olevan eroa koulumenestyksessä. Toisin kuin epäonnistuneiden hakujen kertyessä, tutkinnotta olevien koulumenestys on sitä parempi, mitä enemmän onnistuneita hakukertoja on. Niissä tutkinnottomien ryhmissä, joissa

KUVIO 5. VUONNA 1987 SYNTYNEIDEN ENSIMMÄISTEN PSYKIATRISTEN DIAGNOOSIEN JAKAUMA VUOSINA 1987–2015.

onnistuneita valintoja ei ole ollenkaan tai epäonnistuneita on yksi tai useampi, on taustalla ryhmistä keskimäärin heikoin koulumenestys.

Mielenterveysongelmien yhteys koulutuksen keskeyttämiseen

Poimimme vuonna 1987 syntyneiden diagnoositiedot hoitoilmoitusrekisteristä (erikoissairaanhoidon osasto- ja polikliiniset hoitajakset). Osastokäynneistä on tieto syntymästä lähtien, mutta polikliinisten käyntien tiedonkeruu on alkanut vasta vuonna 1998. Valtaosa vuonna 1987 syntyneistä diagnoosin saaneista on saanut diagnoosin kuitenkin selvästi myöhemmin.

Mittasimme yhteishakukertoja vuoteen 2012 asti ja diagnoositietoja vuoteen 2015 saakka niiden keskinäistä järjestystä huomioimatta. Mahdollinen kausaalisuhde diagnoosin ja yhteishakujen välillä jää epäselväksi. Ei kuitenkaan ole syytä pitäytyä yhteishakukertaa edeltävissä diagnooseissa, koska oireet tyypillisesti alkavat vuosia ennen diagnoosia ja hoitoa (Kessler ym. 2008). Kuviossa 5 esitämme ensimmäisten psykiatristen diagnoosien jakauman tutkimuspopulaatiossa.

Kuviosta 4 nähdään, että vailla tutkintoa olevien ryhmässä on selvästi suuremmalla osuudella mielenterveysdiagnoosi kuin tutkinnon suorittaneiden ryhmässä riippumatta hakukierrosten lukumäärästä. Diagnosoitujen osuus on alhaisin niiden ryhmässä, joilla ei ole ainuttakaan epäonnistunutta valintaa. Tutkinnon suorittaneilla kuitenkin diagnosoitujen osuus kolminkertaistuu 15 prosentista 40 prosenttiin, kun verrataan vähimpien ja enimpien hakukertojen ryhmiä. Absoluuttinen ero on suuruudeltaan samaa luokkaa tutkinnotta olevien vastaavia ryhmiä verrattaessa, mutta diagnosoitujen osuus on alimmillaan lähes samansuuruinen kuin tutkinnon suorittaneiden ryhmien diagnosoitujen osuus korkeimmillaan.

Diagnosoitujen osuus on 5–10 prosenttiyksikköä korkeampi epäonnistuneiden hakujen ryhmässä, paitsi ryhmässä, jossa haku ei ole epäonnistunut kertaakaan, kun niitä verrataan vastaaviin onnistuneiden hakujen ryhmiin.

Vanhempien koulutustausta

Luokittelimme ja laskimme vanhempien koulutustason poimimalla Tilastokeskuksen tutkinto-

teista korkeimman. Poimimme tiedot vuodelta 2003, jolloin vuonna 1987 syntyneiden peruskoulu päättyi, tai viimeiseltä vuodelta, jolta tieto löytyy (esimerkiksi tilanteessa, jossa vanhempi on kuollut ennen vuotta 2003). Alin korkea-aste on opistoasteen koulutus, joka on vuonna 1987 syntyneiden vanhemmilla yleinen. Korkea-aste puolestaan sisältää kaikki vähintään alemman korkeakouluasteen tutkinnot.

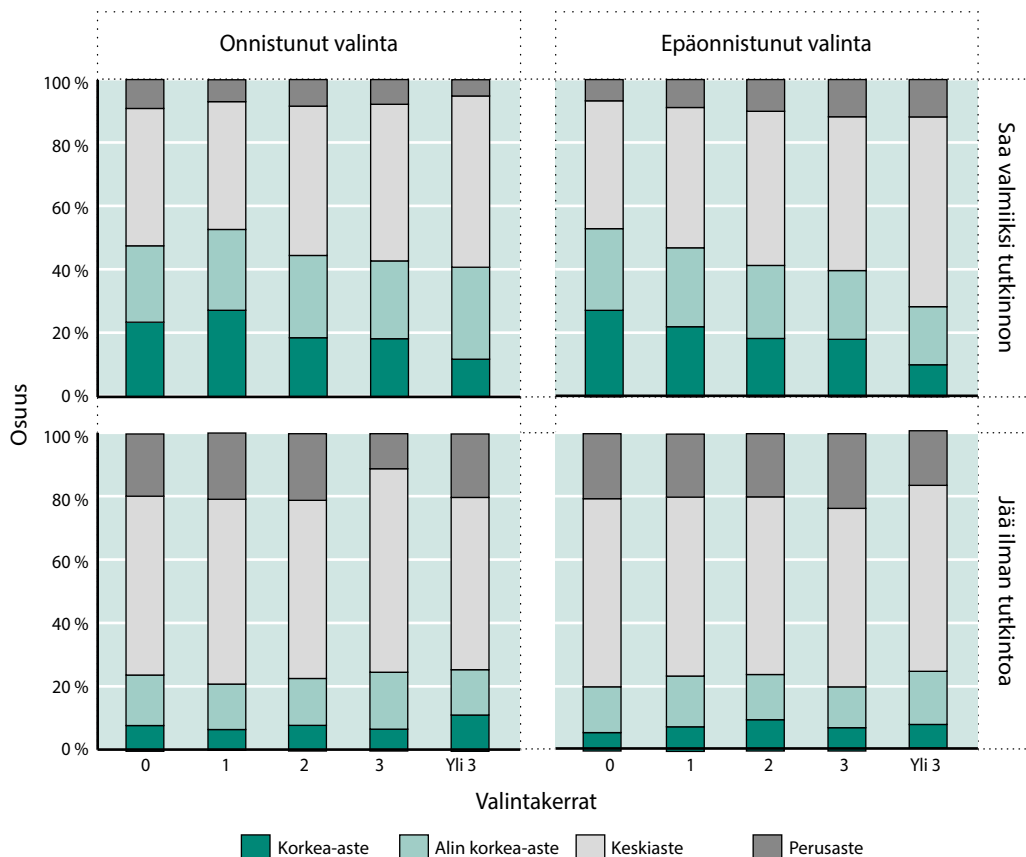
Toisen asteen tutkinnon suorittaneiden vanhemmista on selvästi korkeampi osuus suorittanut alimman korkea-asteen tai korkea-asteen koulutuksen kuin tutkinnotta olevien vanhemmista. Eniten alimman korkea-asteen ja korkea-asteen tutkintoja suorittaneita vanhempia on niiden hakijoiden ryhmässä, joilla ei ole ainutakaan epäonnistunutta hakukertaa. Hakujen

taustalla on sitä alhaisempi vanhempien koulutusaste, mitä enemmän hakukertoja on. Monta kertaa hakeneiden ero vähän hakeneisiin on suurempi epäonnistuneissa kuin onnistuneissa hauissa.

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Toisen asteen koulutuksen merkitys nuorisopolitiikassa on ilmeinen. Opintopolun ongelmien selvittäminen ja nuorten voimavarojen lisääminen on jaettu tavoite. Olemme esitelleet tekstissämme eri rekisteriaineistoihin pohjautuvia tuloksia. Analyysimme osoittavat, että nuoret, joille kasautuu useita opintojen keskeyttämisiiä sekä uudelleenvalintoja, ajautuvat muita todennäköisemmin keskeyttämään koulutuksen ja

KUVIO 6. VANHEMPIEN KOULUTUSASTE TUTKINNON JA YHTEISHAKUJEN MUKAAN.

taas uuteen valintatilanteeseen. Lisäksi toisen asteen opintojen keskeyttämisen kasaantuminen on vahvasti yhteydessä mielenterveyden ongelmiin.

Vanhempien koulutustason ja nuoren aiemman koulumenestyksen merkitys on tuotu esiin myös aiemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Ristikari ym. 2016). Tuloksemme vahvistavat näitä tuloksia. Voikin tulkita, että taustatekijät ja niiden mahdollistamat resurssit vaikuttavat nuoren kykyyn suoriutua koulutuksesta. Vanhempien koulutustaso luultavasti helpottaa nuoren mahdollisuuksia suorittaa toisen asteen tutkinto. Tämän voi tulkita osoitukseksi nuorelle hänen kasvuympäristönsä tuottamien sosiaalisten voimavarojen (Aaltonen & Lappalainen 2013) merkityksestä. Samalla aiempi koulumenestys ja ehkä sen myötä syntyneet myönteiset käsitykset itsestä oppijana sekä tunne pärjäämisestä koulussa helpottavat selviytymistä myös koulutusjärjestelmän seuraavilla portailla.

Tulkitsimme omien tulostemme ja Nuorisobarometrin opintojen keskeyttämistä koskevien tulosten pohjalta olevan tehtävissä kaksi erillistä, mutta toisiinsa liittyvää käytännöllistä johtopäätöstä. Ensimmäinen koskee opintoneuvontaa ja oppilaanohjausta. Tuloksemme osoittavat, että koulumenestys ja vanhempien koulutustaso vaikuttavat siihen, jääkö nuori ilman tutkintoa. Myös se vaikuttaa, saako nuori ensisijaisen hakutoiveensa mukaisen opiskelupaikan. Riittävän oppilaanohjauksen varmistaminen jo ensimmäistä kertaa koulutukseen haettaessa on varmasti tarpeen. Tässä tulisi huomioida nuorten erilaiset resurssit. Erityisen tärkeää on ohjaus siinä vaiheessa, kun nuori on keskeyttänyt opintonsa kerran tai useammin. Tulokset osoittavat, että keskeyttämisen todennäköisyys kasvaa sen mukaan, mitä enemmän aiempia keskeyttämiä nuorella on. Ajattelemme, että myös nuorten saaman ohjauksen pitäisi olla vahvempaa näissä tilanteissa. Ohjauksen pitäisi myös heijastaa nuoren käytössä olevia resursseja ja olla jollakin tavalla niistä tietoinen. Tämä tarkoittaa väistämättä ohjaukseen käytettävän ajan ja vai-
van kohdentamista nuorten tarpeiden mukaan.

Toiset tarvitsevat toisia enemmän tukea, rohkaisua, innostamistakin.

Toinen johtopäätös koskee toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa opiskelua. Pelkkä opintoihin ohjaaminen ei riitä, vaan tulisi myös vahvistaa nuoren kykyä selviytyä koulutuksesta sekä tukea hänen viihtymistä ja osallisuutta kouluyhteisössään. Tässäkin nuorten voimavarat vaihtelevat. Nämä voimavarat näyttäivät vaihtelevan nuorten taustatekijöiden mukaan. Jos tavoitteena on, että mahdollisimman moni nuori menestyisi omalla opintopolullaan, näyttää siltä, että opintonsa useasti aiemmin keskeyttäneet nuoret tarvitsevat tukea opintojensa aikana. Oletamme tämän tarpeen korostuvan entisestään ammatillisen koulutuksen yksilöllisyyttä korostavan reformin myötä.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Lappalainen, Sirpa (2013) Samalla viivalla? Koulutuspolulta poikenneiden nuorten resurssit ja toisen asteen koulutus. Teoksessa Kristiina Brunila & Katariina Hakala & Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus, 89–109.
- Herranen, Jatta (2014) ”Kaikki on iha jees”. Ammatillinen koulutus nuorten silmin. *Nuorisotutkimus* 32 (4), 3–18.
- Honkakoski, Arja & Kinnunen, Petri & Vuorijärvi, Petri (2016) *Nuorten aikuisten sosiaalisen tuen tarpeet ja niihin vastaaminen*. Pohjois-Suomen osaamiskeskuksen julkaisu 41. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Huttunen, Kristiina & Pekkarinen, Tuomas (2016) Koulutuksen nivelvaiheet ja nuorten syrjäytyminen. *Näkökulma* 21. Nuorisotutkimusseura. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokulma21> (Viitattu 7.1.2018.)
- Kiilakoski, Tomi (2014) Kahdenlaisia ja kolmenlaisia ihmisiä. Teoksessa Anu Gretschel & Kari Paakkunainen & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.) *Nuorisotakuun arki ja politiikka*. Julkaisuja 150. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, 24–27.

- Meriläinen, Matti & Puhakka, Helena & Sinkkonen, Hanna-Maija (2015) Tiedon löytäminen internetistä ja sen ymmärtäminen osana nuorten ammatinvalintaa koskevaa päätöksentekoa. *Kasvatus* 46 (1), 36–47.
- Mertanen, Katariina (2017) Poliittiset diskurssit Ohjaamoita ohjaamassa. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Kohtaamo-hanke. Jyväskylä: Keski-Suomen ELY-keskus, 21–26.
- Muukkonen, Tiina & Nevanen, Saira & Ohisalo, Maria & Turunen, Saija (2014) Yksikin aikuinen riittää. Nuoren sosiaalinen vahvistaminen ja voimaantuminen Luotsi-toiminnassa. *Nuorisotutkimus* 32 (3), 17–32.
- Määttä, Mirja & Asikainen, Elina & Saastamoinen, Mikko (2016) Tukeminen ja pakot nuorten vaikeutuneissa koulutussiiirtymissä. *Nuorisotutkimus* 34 (1), 18–34.
- Souto, Anne-Mari (2014) ”Kukaan ei kysy, mitä mulle kuuluu”. Koulutuksen keskeyttäjät ja ammatilliseen koulutukseen kuulumisen ehdot. *Nuorisotutkimus* 32 (4), 19–35.
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2016) Koulutukseen hakeutuminen 2015. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/khak/2015/khak_2015_2016-09-28_tie_001_fi.html (Viitattu 4.1.2018.)
- Wickham, Hadley (2009) *Ggplot2: Elegant Graphics for Data Analysis*. New York: Springer.
- Wickham, Hadley & Romain, Francois & Lionel, Henry & Müller, Kirill (2017) *Dplyr: A Grammar of Data Manipulation*. <https://CRAN.R-project.org/package=dplyr> (Viitattu 6.2.2018.)

LASTENSUOJELUN TARVE KYTKEYTYY KIELTEISIIN OPPIMISKOKEMUKSIIN

3. luku. Suojelutoimenpiteet.

8 §

Huoltolautakunnan tulee ryhtyä tässä luvussa mainittuihin toimenpiteisiin, jos lapsi on yhteiskunnan huollon tarpeessa sen takia, [...]

e) että hän [...] laiminlyö oppivelvollisuuslain mukaisen koulunkäynnin taikka käytöksellään rikkeo koulun järjestystä vastaan eikä ole koulun kurinpitokeinoin ojennettavissa.

(Lastensuojelulaki 1936)

Koulunkäynnin vaikeudet ja tarve lastensuojelun toimenpiteille ovat olleet kytköksissä toisiinsa kautta suomalaisen oppivelvollisuuden ja lastensuojelun historian. Kuten oheisesta lainauksesta ilmenee, koulunkäynnin laiminlyönti ja koulussa tapahtuva häiriköinti olivat jo Suomen ensimmäisen, vuonna 1936 asetetun lastensuojelulain puitteissa yksi toimenpiteiden perusteista. Käytännössä lastensuojelun toimenpiteitä olivat varoitus, sopiva askartelu tai muu toiminta, suojeluvalvonta sekä äärimmäisenä keinona lapsen ottaminen lautakunnan huostaan kodin ulkopuolella kasvatettavaksi. (Lastensuojelulaki 1936.) Vuoden 1983 lastensuojelulaissa muutettiin lievennettiin siten, etteivät koulunkäynnin vaikeudet yksinään olleet enää riittävä peruste huostaanotolle (HE 13/1983), mutta jatkuva koulunkäynnin laiminlyöminen mainitaan nykyisenkin lastensuojelulain esityksessä esimerkiksi tilanteesta, joka velvoittaa ottamaan yhteyttä lastensuojeluviranomaisiin (HE 252/2006). Kouluissa havaitaankin lasten ja nuorten tuen tarve muita instituutioita herkemmin. Kuuden suurimman kaupungin alueella koulut tekivät lastensuojeluilmoituksia neljä kertaa päivähoitoinstituutiota useammin ollen viidenneksi yleisin ilmoituksen tekijä poliisin, terveystoimen,

sosiaalipalveluiden ja muiden viranomaisten jälkeen (Hiekkavuo 2017, taulukko 3C/1).

Vaikka koulunkäynnin ongelmat eivät yksinään ole riittävä syy lapsen huostaanotolle, koulunkäynnin vaikeudet yhdessä muiden ongelmien kanssa voivat johtaa sijaishuollon tarpeeseen. Vuonna 2014 sijoitetuista 401 lapsesta 66 prosentilla oli koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyviä vaikeuksia ja 47 prosentilla vaikeuksia oli paljon. Teini-ikäisistä peräti 88 prosentilla oli koulunkäyntivaikeuksia, heistä 70 prosentilla ongelmia oli paljon, ja 7–12 -vuotiaista jonkin verran vaikeuksia oli kolmanneksella ja paljon vaikeuksia niin ikään kolmanneksella ikäryhmästä. (Heino ym. 2016, 73.) Kouluterveyskyselyssä on havaittu, että lastensuojelusyistä sijoitettuna olleiden 8.- ja 9.-luokkalaisten nuorten koulutilanne poikkesi monella tapaa muista nuorista. Heillä oli muita useammin psyykkisen hyvinvoinnin ja koulunkäynnin ongelmia, ja he kokivat muita useammin koulukiusaamista ja väkivaltaa (Ikonen ym. 2017). Lisäksi lastensuojelun avohuollon toimenpiteitä kohdennetaan sellaisiin lapsiin ja nuoriin, joilla ainoa haaste elämässä liittyy takkuavaan koulunkäyntiin. Kuten Tiina Ristikari, Tomi Kiilakoski ja Pasi Haapakorva tässä teoksessa kirjoittavat, katkeamaton kulku peruskoulusta toisen asteen koulutukseen ja sitä kautta työelämään on vahva kulttuurinen ihanne. Ihanteen lisäksi koulutuksella on suora ja välillinen hyvinvointia lisäävä vaikutus, minkä vuoksi koulutusta pidetään lääkkeenä myös syrjäytymisen ehkäisyyn. Erityisesti niiden lasten, joita erilaiset hyvinvoinnin riskitekijät uhkaavat, on katsottu hyötyvän koulutuksesta ja sen mukanaan tuomasta kulttuurisesta, sosiaalisesta ja taloudellisesta pääomasta. Käsillä olevassa Nuorisobarometrissa erot koulunkäyntikokemuksiin

olivat lastensuojelun kanssa tekemisissä olleiden ja muiden vastaajien välillä kuitenkin huomattavia. Jo väite ”koulunkäynti oli mukavaa” repi vastaajien välille kuilun. Väitteestä täysin eri mieltä tai jokseenkin eri mieltä oli peräti neljännes – 26 prosenttia – lastensuojelun kanssa tekemisistä olleista, kun osuus muiden vastaajien keskuudessa oli 16 prosenttia.¹ Tulos pakottaa katsomaan lukuja hieman tarkemmin.

Tässä näkökulmatekstissä kuvailen, miten lastensuojelun sosiaalityön tarve ja kokemukset koulunkäynnistä esiintyvät Nuorisobarometriaineistossa. Peilaan näitä tuloksia koulukodista aikuistuneiden nuorten haastatteluihin sekä Nuorisobarometrissa esitettyihin luottamusta heijastaviin kysymyksiin. Kautta linjan tulokset osoittavat, että lastensuojelun tarve, kielteiset kokemukset kouluyhteisöstä sekä heikko luottamus toisiin ihmisiin ja heidän tarjoamaansa tukeen ovat kaikki kytköksissä toisiinsa. Tulokset osoittavat, että lastensuojelun piirissä olevien lasten kiinnittymistä lähiyhteisöihin sekä luottamuksen kokemuksia tulee vahvasti tukea paitsi lastensuojelun asiakkuuden aikana myös aikuisutumisen jälkeen.

AINEISTO JA ANALYYSI

Nuorisobarometriin lisättiin vuonna 2015 kysymys lastensuojelusta. Tuolloin kysymys oli niin sanottu filtterikysymys, jossa tiedusteltiin ensin, oliko vastaajan perhe tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa vastaajan ollessa peruskouluikäinen. Mikäli vastaus oli myönteinen, kysymystä jatkettiin tiedustelemalla, oliko vastaaja itse ollut lastensuojelun asiakas, oliko joku toinen perheen lapsista ollut lastensuojelun asiakas ja oliko vastaaja ollut lastensuojeluyhdistä sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Vastaajista 10 prosenttia (n=188) kertoi perheensä olleen tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa, 4 prosenttia (n=83) kertoi itse olleensa lastensuojelun asiakas ja 1,6 prosenttia (n=30) kertoi olleensa sijoitettuna lastensuojeluyhdistä. (Myllyniemi 2016, 245.) Se, että perhe oli ollut tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa, kytkeytyi useisiin

perheen ongelmia kuvaaviin muuttujiin, kuten vanhempien alkoholiongelmiin, vanhempien mielenterveysongelmiin, vanhempien vakaviin sairauksiin, pitkäaikaisiin taloudellisiin vaikeuksiin ja perheen ristiriitoihin (Pekkarinen 2016). Kysymys päätettiin liittää pysyväksi taustakysymykseksi Nuorisobarometriin, sillä vastaukset korreloivat kiinnostavalla tavalla myös nuorten luottamusta ja sosiaalisia suhteita koskeviin kysymyksiin (Myllyniemi 2016). Vastaajamäärien vuoksi kysymyksestä pudotettiin pois filtterikysymykset, sillä esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten määrä oli liian vähäinen, kun tunnistettavuusriski ja tilastollisten analyysien tarpeet otetaan huomioon. Kysymystä tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää huomata, että lastensuojelun sosiaalityö jää vastaajan määriteltäväksi, eikä sitä sen vuoksi määritellä tässä tarkemmin.

Käsillä olevassa barometrissa peräti 13 prosenttia vastaajista (n=249) kertoi lapsuudenperheensä olleen tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa vastaajan ollessa peruskouluikäinen. Heistä 55 prosenttia oli naisia ja 45 prosenttia miehiä, joten naiset olivat jonkin verran yliedustettuina tässä ryhmässä. 1,8 prosenttia (n=34) vastaajista ei osannut vastata kysymykseen, eikä tätä ryhmää otettu mukaan jatkoanalyysiin. Analyysissa hyödynnettiin Nuorisobarometrin kysymyksiä, jotka mittasivat lapsuudenperheen toimeentuloa, vanhempien koulutusta, peruskouluikäisiä koulukokemuksia sekä luottamusta muihin ihmisiin. Menetelmänä käytettiin ristiintaulukointia ja khii-neliötestiä. Saatuja tuloksia peilattiin vuosina 2015 ja 2016 kerättyyn haastatteluaineistoon, jossa lastensuojelun asiakkaina ja koulukodissa sijoitettuna olleet kahdeksan 22–29-vuotiaasta nuorta aikuista – kaksi miestä ja kuusi naista – kertoi kokemuksistaan lastensuojelun interventioista (tutkimuksesta tarkemmin esim. Pekkarinen 2017a ja b). Tätä näkökulmatekstiä varten tarkastelin erityisesti kouluyhteisöön ja osallisuuden liittyviä kokemuksia, joita haastatteluaineistossa oli runsaasti.

”MULLA EI OLLUT MINKÄÄNNÄKÖSTÄ ARVOO” – KOULUYHTEISÖN REUNALLA

Koulu lienee yksi keskeisin lasten ja nuorten sosiaalisen elämän alueista, jonka sosiaalistava tehtävä ei kytkeydy vain aikuisten antamaan opetukseen. Nuorisobarometrissa 76 prosenttia vastaajista kertoi oppineensa peruskoulussa paljon sosiaalisuutta. Sosiaalisuutta opittiin yhtä usein kuin yleissivistystä, jota kertoi omaksuneensa runsaasti peräti 77 prosenttia vastaajista. Koulun sosiaalinen ympäristö ei kuitenkaan ole kaikille avoin tai ystävällinen. Nuorisobarometrissa kouluyhteisön sosiaalista ilmapiiriä mitattiin kysymällä, kokiko vastaaja olleensa kouluyhteisön jäsen, oliko luokassa hyvä työskentelyrauha, saiko vastaaja koulusta helposti ystäviä, oliko koulunkäynti mukavaa, oliko vastaajaa kiusattu tai oliko hän itse kiusannut toisia oppilaita. Samoja tekijöitä mitattiin koulunkäynnin keskeyttämisestä koskevissa väittämässä.

Tässä luvussa tarkastelen niitä sosiaalisuutta mittaavia muuttujia, joiden osalta lastensuojelun sosiaalityön kanssa tekemisissä olleet vastaajat poikkesivat merkittävästi muista vastaajista. Vastaukset poikkesivat yhteisön jäsenyyden, koulunkäynnin mukavuuden sekä kiusaamisen osalta. Sen sijaan työrauhaan ja ystäviin liittyvissä väittämässä ei ollut eroa vastaajajoukkojen välillä. Nuorisobarometrin vastaajista 40 prosenttia (n=747) oli täysin tai jokseenkin eri mieltä väittämästä, että luokassa oli hyvä työrauha, kun 60 prosenttia (n=1118) oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä. Ystävystyminen oli helppoa valtaosalle vastaajia, mutta merkille pantavaa on, että 16 prosenttia (n=295) oli väittämästä jokseenkin tai täysin eri mieltä.

Kokemus yhteisön jäsenyydestä on merkittävä tekijä arvioitaessa yksilön kiinnittymistä johonkin yhteisöön. Kun Nuorisobarometrin osallistujilta kysyttiin, kokivatko he peruskoulu-aikana olevansa kouluyhteisön jäseniä, 15 prosenttia (n=300) vastaajista oli asiasta eri mieltä. Lastensuojelun kanssa tekemisissä olleilla kokemus oli muita yleisempi, sillä heistä peräti

23 prosenttia (n=57) vastasi kysymykseen kouluyhteisön jäsenyydestä kielteisesti. Myönteistä on, että 41 prosenttia (n=103) lastensuojelun kanssa tekemisissä olleista ja 50 prosenttia (n=802) muista vastaajista kertoi olevansa väitteen kanssa täysin samaa mieltä. Ero näiden ryhmien välillä oli kuitenkin tilastollisesti merkitsevä niin kielteisten kokemusten yleisyyden kuin myönteisten kokemusten suhteen.² Kokemus kouluyhteisön jäsenyydestä oli vahvasti yhteydessä kiusatuksi tulemiseen. 27 prosenttia vastaajista, jotka kokivat tulleen kiusatuksi, eivät kokeneet olleensa kouluyhteisön jäseniä. Vastavuoroisesti heistä vain 13 prosenttia koki olleensa kouluyhteisön jäseniä. Sen sijaan niistä oppilaista, joita ei kiusattu, peräti 66 prosenttia oli täysin samaa mieltä siitä, että koki olevansa kouluyhteisön jäseniä, ja vain prosentti kiusaamiselta säästyneistä koki, ettei kuulunut kouluyhteisöönsä.³ Laadullisessa haastatteluai-
neistossa kokemus kouluyhteisön ulkopuolelle jäämisestä yhdistyi usein muuttamiseen ja siitä seuraavaan kiinnittymisen vaikeuteen.

V: [...] Mä en suostunut käymään koulua, koska me muutettiin todella paljon. Mä oon asunut noin 20 eri paikkakunnalla ja siinä sit kouluvaihdot ja kaikki. Ja loppuvaiheessa se rupes olemaan tosi hankalaa tehdä kavereita niin sit tuli semmonen, että monesti joutu silmätikuksi ja sitten, että helpompaa jäädä kotiin kun lähtee kouluun missä sai koko aika kuunnella jotain tosi ilkeätä tai vastenmielist tekstiä. (Ote haastattelusta)

Haastattelun nuorta oli kiusattu koko koulu-uran ajan, eikä kiusaaminen loppunut sijoituksen jälkeenkään. Kiusaaminen oli erityisen vahingoittavaa, sillä se kohdistui vuodesta toiseen nuoren oppimisvaikeuksiin, joiden vuoksi koulunkäynti oli muutenkin haastavaa. Kiusaamisen kokemukset lastensuojeluyksistään sijoitettujen nuorten keskuudessa ovat muita yleisempiä (Ikonen ym. 2017). Nuorisobarometrissa peräti 18 prosenttia (n=44) lastensuojelun kanssa tekemisissä olleista vastaajista oli täysin samaa mieltä

siitä, että toiset oppilaat kiusasivat heitä peruskoulussa, kun osuus muiden vastaajien joukossa oli vain 8 prosenttia (n=131). Täysin eri mieltä väitteestä oli 41 prosenttia (n=101) lastensuojelun kanssa tekemisissä olleista vastaajista ja 52 prosenttia (n=834) muista vastaajista. Ero on tilastollisesti merkitsevä,⁴ muttei rajaudu vain kiusatuksi tulemisen kokemuksiin. Lastensuojelun kanssa tekemisissä olleista nuorista 18 prosenttia (n=44) kertoi itse kiusanneensa toisia oppilaita, kun osuus muiden joukossa oli 12 prosenttia (n=184).⁵ Nuorisobarometrissa kysyttiin kuitenkin vain oppilaiden taholta tulleesta tai toisiin oppilaisiin kohdistuneesta kiusaamisesta, kun haastatteluissa kiusaamista tapahtui myös nuoren ja opettajan välillä. Seuraavassa lainauksessa yksi haastateltu kertoo opettajien taholta tulleesta rajusta kiusaamisesta.

V: [S]e ala-aste missä mä olin, se oli, se on mun elämäni yks helveti. Mun oma luokanopettaja ja meidän rehtori molemmat [...] mollas ja ne alisti ja ne paino ja ne haukku ja mulla ei ollut minkäänlaista arvoa, [...] ja se alko jo kolmannella ja siis sitä vaan jatku ja jatku, aina ne mollas ja mollas ja kukaan ei puuttunut siihen. (Haastattelu)

Edellisessä lainauksessa on ilmeistä, miten vähäiset haastateltavan nuoret mahdollisuudet vaikuttaa omaan asemaansa ja asioidensa käsittelyyn olivat. Seuraavassa alaluvussa tarkasteltiin, millaisia kokemuksia nuorilla oli peruskouluaikaisista vaikuttamisen mahdollisuuksista ja miten nämä kokemukset olivat yhteydessä lastensuojelun tarpeeseen.

OSALLISUUS KOULUSSA

Nuorisobarometrissa vastaajien peruskoulun aikaisia osallisuuden kokemuksia tarkasteltiin väitteillä, joilla mitattiin vastaajien kokemusta oppilaiden mielipiteiden huomioimisesta koulutyön kehittämisessä, opettajien kannustavuudesta ja opettajien oikeudenmukaisuudesta. Väite ”oppilaiden mielipiteet otettiin huomioon

koulutyön kehittämisessä” ei yleisestikään saanut kovin laajaa kannatusta, sillä vain 10 prosenttia (n=192) vastaajista oli väitteestä täysin samaa mieltä. Täysin eri mieltä väitteestä oli 11 prosenttia (n=204), mutta kun lastensuojelun kanssa tekemisissä olleet vastaajat erotellaan muista vastaajista, ero kasvaa suureksi. Lastensuojelun kanssa tekemisissä olleista vastaajista peräti 17 prosenttia (n=43) oli täysin eri mieltä siitä, että oppilaiden mielipiteitä olisi huomioitu koulutyön kehittämisessä.⁶ Vastaukset ovat kaikkien osalta jossain määrin yllättäviä, sillä kouluissa on pyritty edistämään oppilaiden vaikutusvaltaa jo useiden vuosien ajan, joskin lainsäädännössä oppilaiden osallisuutta vahvistettiin perusopetuslainsäädännön tasolla vasta vuonna 2014 (Perusopetuslaki, 47§A).

Kokemukset osattomuudesta eivät rajautuneet vain mielipiteiden huomioimiseen, vaan kysymys oikeudenmukaisesta kohtelusta opettajien taholta oli lastensuojelun kanssa tekemisissä olleiden keskuudessa niin ikään merkitsevästi muita alhaisempaa: peräti 24 prosenttia (n=59) heistä oli väitteestä ”opettajat kohtelivat meitä oppilaita oikeudenmukaisesti” jokseenkin tai täysin eri mieltä, kun osuus muiden vastaajien joukossa oli 14 prosenttia (n=235).⁷ Täysin samaa mieltä opettajien oikeudenmukaisuudesta oli lohdullisesti kuitenkin 31 prosenttia (n=78) lastensuojelun kanssa tekemisissä olleista vastaajista ja 35 prosenttia (n=558) muista. Yleisesti ottaen suomalaisopettajien oikeudenmukaisuus on vastaajien kokemuksen mukaan siis verrattain yleistä. Tämä on merkityksellistä, sillä oikeudenmukaisen kohtelun kokemukset ovat nousseet keskiöön etenkin kriminologisissa tutkimuksissa, joissa on havaittu, että ihmisten valmiudet hyväksyä ankariakin rangaistuksia paranevat, mikäli niin kutsuttu prosessuaalinen oikeudenmukaisuus on vastaajan kokemuksen mukaan toteutunut (esim. Honkatukia & Huh-ta 2016). Koulukodista aikuistuneiden nuorten keskuudessa kokemukset peruskouluikäisten opettajien oikeudenmukaisuudesta olivat harvinaisia – nöyryyttäviä kokemuksia oli sen sijaan

kaikilla haastatelluilla. Epäoikeudenmukaisuuden kokemuksiin palattiin vielä vuosia tapahtumien jälkeen.

[...] sitten se opettaja, niin se rupes oleen mulle silleen, tiäkkö, että se vaan vihas mua (E: Okei). Ne ei osannut sanoo mun nimee, [...] ja sitten, tota, se opettaja oli hirveen rassistinen. Siit oli ihan puhuttelu, mun äitikin oli siellä, niinkun, pitämässä mun puoli. Ja se nolas mut kerran koko sen luokankin edessä ja kaikkee. (Ote haastattelusta)

Edellä haastateltu nuori koki rasismia koulussa niin opettajien kuin toisten oppilaiden taholta, ja opettajan silmätikuksi joutuminen oli haastateltavien keskuudessa tavallista. Osalla peruskoulu keskeytyi koulusta erottamiseen, jonka yhteydessä ei liioin käyty neuvotteluja tai kuultu oppilaan mielipidettä. Näihin epäoikeudenmukaisuuden kokemuksiin haastateltavat toivoivat edelleen selityksiä.

Kun Nuorisobarometrin vastaajilta kysyttiin, kokivatko he opettajien kannustaneen heitä, yhteys oikeudenmukaisuuden kokemuksiin oli vahva. 45 prosenttia vastaajista, jotka olivat kokeneet epäoikeudenmukaisuutta opettajien taholta, oli niin ikään eri mieltä siitä, että opettajat olisivat kannustaneet heitä. Samalla vain 10 prosenttia epäoikeudenmukaisuutta kokeneista piti opettajia kannustavina, kun osuus oikeudenmukaisuutta kokeneiden keskuudessa oli 56 prosenttia.⁸ Kokemus opettajien kannustusta vaille jäämisestä oli erityisen yleinen lastensuojelun kanssa tekemisissä olleiden vastaajien keskuudessa, sillä heistä 9 prosenttia (n=22) oli täysin eri mieltä siitä, että opettajat olisivat kannustaneet heitä. Osuus muiden vastaajien joukossa oli vain 3 prosenttia (n=45). Väitteen kanssa täysin samaa mieltä oli lohdullisesti kolmannes sekä lastensuojelun kanssa tekemisissä olleista että muista vastaajista, mistä voidaan päätellä, että kokemus opettajien kannustavuudesta on vastaajien keskuudessa verrattain yleinen.⁹ Koulukodeista aikuistuneiden nuorten laadullisissa haastatteluissa opettajien kannustuksen

merkitystä korostettiin. Toisille toivottua kannustusta tuli vasta koulukodin koulussa.

Ja ei sit hirveen pitkään ollut mennyt sitä [koulukodin] kouluu, kun yks meidän opettaja juoksi kesken meidän jonkun ihan muun opettajan tunnin sinne ja heilutteli mun koetta siellä ja huus, että tästä kaikki nyt ottaa esimerkkiä, että mä en voinut laittaa tänne enempää plussia, sä sait kymppi plussan tästä kokeesta. Sit se katto mua vähän ja kysy, et mitä sä teet täällä (naurua). (Ote haastattelusta)

Laadullisissa haastatteluissa opettajilta tulleen kannustuksen koettiin olleen erityisen merkityksellistä koulutien jatkumisen kannalta. Seuraavassa luvussa tarkastelenkin, millaiseksi Nuorisobarometrin vastaajat kokivat yleisesti ottaen muilta ihmisiltä saadun tuen. Pystyykö muihin ihmisiin luottamaan? Onko vastaajilla ihmisiä, joihin voi tukeutua silloin, kun on vaikeaa?

”MUT KUN NIITÄ IHMISIÄ EI MONTAA OLLUT” – LUOTTAMUS TOISIIN IHMISIIN

Nuorisobarometrissa sosiaalisen luottamuksen mittaamiseen käytettiin muissa tutkimuksissa käytetyistä mittareista muokattuja väittämiä.¹⁰ Lastensuojelun kanssa tekemisissä olleilla vastaajilla etenkin väittämä ”on parasta olla luottamatta kehenkään” antoi merkitsevästi eroavan tuloksen muihin vastaajiin nähden. Peräti 18 prosenttia (n=44) lastensuojelun kanssa tekemisissä olleista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa, kun osuus muiden vastaajien joukossa oli vain 10 prosenttia (n=157).¹¹ Laadullisissa tutkimushaastatteluissa luottamus toisiin ihmisiin oli haurasta kaikilla haastatteluihin osallistuneilla nuorilla etenkin silloin, kun apua olisi eniten kaivannut. Seuraavassa sitaatissa kysyin haastateltavalta, millainen apu olisi voinut auttaa häntä lapsena.

V: [...] Ehkä siihen koulunkäyntiin tosi paljon olis tarvinnut apua, ja just ehkä se oli ollut hyvä aikanaan käydä se meidän vanhempien ero jonkun kanssa läpi, johon ois pystynyt sillä tavalla luottamaan. Mut kun niitä ihmisiä ei montaa ollut, eikä niitä oikeastaan silloin ollut enää. Niin, se on vähän ongelmallista, kun sitä asiaa ei sitten ikinä päässyt käymään (läpi), et se vaan kyti ja kyti ja kyti ja se suur viha, mikä siellä oli sit taustalla. (Ote haastattelusta)

Sitaatissa nousevat esiin päällekkäiset kuormittavat tekijät: koulunkäynnin vaikeudet, vanhempien ero, luotettavien ihmisten puute ja lopulta sisään kasautuva viha, joka pääsi kasvamaan niin suureksi, että haastateltu kamppaili koko nuoruusikänsä vakavan päihdeongelman kanssa. Lastensuojelun kanssa tekemisissä olleilla oli myös muita useammin ongelmia löytää heitä tukevia ihmisiä. 12 prosenttia (n=29) heistä oli täysin tai jokseenkin eri mieltä siitä, että kykenevät löytämään ihmisen, jonka puoleen kääntyä silloin kun on vaikeaa, kun osuus muiden keskuudessa oli vain 7 prosenttia (n=107).¹² Olen itse nimittänyt tätä ilmiötä lastensuojelua viiltäväksi paradoksiksi, sillä juuri näihin lapsiin ja nuoriin on kohdistettu runsaasti yhteiskunnan eri viranomaisten ja auttajatahojen huomiota (Pekkarinen 2017a). Laadullisissa haastatteluissa nuoret aikuiset ilmaisivat tilanteen omana valintanaan – haluttomuutena tukeutua kehenkään, kun luottamussuhteen rakentuminen oli joka tapauksessa epävarmaa. He pystyivät reflektoimaan tilannetta monelta suunnalta ja myös tunnistivat, että tilanne on ongelmallinen.

[...] kyllä mul on vielä edelleenkin mä tunnistan et, et ne on mun omii käyttäytymismallit. [...] että mulle on tullut sellaset tietynlaiset käyttäytymismallit, et mä aina vaan pärjään yksin. (Ote tutkimushaastattelusta)

Haastatellut nuoret aikuiset tekivät paljon töitä tilanteen muuttamiseksi ja kannustivat

toisiaan puhumaan ryhmässä, joka oli perustettu koulukodeista aikuistuneiden nuorten kokemusasiantuntijatiedon kehittämistä varten. Vaikka Nuorisobarometrissa ei nimenomaisesti kysytty, kuinka moni koki koulussa löytäneensä luotettavia ihmisiä tai tahoja, joilta saada tukea, ovat ensimmäisissä luvuissa kerrotut tulokset yhdessä luottamusta mittaavien vastausten kanssa oireellisia. Lastensuojelun kanssa tekemisissä olevat lapset jäivät muita useammin yksin niin koulu yhteisössä kuin elämässä koulun jälkeen.

LOPUKSI

Koulutusta arvostetaan yhteiskunnassamme laajasti, ja koulutustason nosto on ollut lukuisien hallitusten tavoitteena. Koulutus on kuitenkin jakautunut epätasaisesti. Myös Nuorisobarometrissa oli havaittavissa selviä eroja eri vastaajaryhmien välillä. Niiden vastaajien vanhemmat, jotka olivat olleet tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa, olivat muita useammin vain peruskoulutuksen varassa: vailla tutkintoa oli 15 prosenttia näiden vastaajien äideistä ja 18 prosenttia isistä, kun luvut muiden vastaajien joukossa olivat 6 prosenttia niin äitien kuin isien osalta. Perheen vanhempien matala koulutus on havaittu toistuvasti myös aiemmissa lastensuojelun asiakasperheiden taustoja selvittäneissä tutkimuksissa (esim. Hiitola 2008, Heino ym. 2016, Ristikari ym. 2016). Koulutukseen kiinnittymisen vaikeus siirtyy herkästi sukupolvelta toiselle. Tässä tekstissä olen pyrkinyt luomaan joitain vastauksia kysymykseen siitä, mistä heikko kiinnittyminen koulutukseen oikein johtuu.

Tässä lyhyessä tekstissä olen vain raapaisut sitä yhteyttä, joka lastensuojelun tarpeen ja koulunkäynnin vaikeuksien välillä vallitsee. Kokemukset koulu yhteisön ulossulkevuudesta, kiusaamisesta, opettajien epäoikeudenmukaisuudesta, sekä kannustuksen ja vaikutusmahdollisuuksien puutteesta, kuten myös epäluottamus ja kokemus tukevien ihmisten puutteesta, ovat yleisimpiä juuri niiden nuorten kohdalla, jotka tarvitsisivat ehkä eniten kiinnittymistä

turvalliseen yhteisöön. Vallitsevassa tilanteessa on turha ihmetellä, miksi koulunkäynti takkuu niin monella lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella ja nuorella. Tämä ristiriita muodostaa kehän, joka nopeassa tahdissa syrjäyttää lapset ja nuoret paitsi koulutuksen myös työelämän kentiltä, sillä vailla koulutusta olevien mahdollisuudet työllistyä ovat hyvin heikot. Tilanteeseen on herättävä pian niin kouluissa kuin muissa lasten ja nuorten yhteisöissä.

Aloitin tekstin viittaamalla aikaan, jolloin koulunkäynnin laiminlyönti riitti syyksi ottaa lapsi huoltolautakunnan huostaan. Edelleenkin julkisuudessa väläytellään useita keinoja koulunkäyntiin painostamiseksi alkaen lapsilisän pidättämisestä päättyen oppivelvollisuusiän jatkamiseen. Tässä näkökulmassa esitettyjen tulosten valossa huomiota tulisi entistä enemmän kiinnittää kouluyhteisön ilmapiiriin, opettajien työoloihin ja oppilaiden keskinäisiin suhteisiin. Ehkä niihin panostamalla voidaan löytää se viisasten kivi, joka saa lapset ja nuoret – taustasta riippumatta – viihtymään opintojen parissa.

VIITTEET

- 1 $X^2=24,3$, $df=4$, $p=0,000$
- 2 $X^2=18,8$, $df=4$, $p=0,001$
- 3 $X^2=576$, $df=9$, $p=0,000$
- 4 $X^2=27,6$, $df=4$, $p=0,000$
- 5 $X^2=10,8$, $df=2$, $p=0,004$
- 6 $X^2=20,7$, $df=4$, $p=0,000$
- 7 $X^2=15,7$, $df=4$, $p=0,003$
- 8 $X^2=737,2$, $df=9$, $p=0,000$
- 9 $X^2=23,2$, $df=4$, $p=0,000$
- 10 Nuorisobarometrissa alun perin Cook-Medley Hostility Scale -mittarista (Cook & Medley 1954) muokattu 8-osioinen Cynical Distrust Scale -mittari muokattiin Nuorisobarometrin tarkoituksiin paremmin soveltuvaksi nelikohtaiseksi kysymyspatteriksi Matti Kortteisen ohjeiden mukaan (ks. myös Kortteinen & Elovainio

2003). Vastaaajille esitettiin seuraavat Likert-asteikolliset väittämät: on paras olla luottamatta kehenkään; useimmat ihmiset hankkivat ystäviä siksi, että näistä todennäköisesti on heille hyötyä; useimmat ihmiset eivät oikeastaan haluaisi nähdä vaivaa auttaakseen toisia; kukaan ei välitä paljoakaan siitä, mitä toiselle tapahtuu. Lisäksi vastaaajille esitettiin seuraavat väittämät: tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä; koen elämäni olevan hyvin hallinnassani; tiedän, kenen puoleen kääntyä jos on vaikeaa; menestyminen elämässä on itsestä kiinni.

11 $X^2=19,9$, $df=4$, $p=0,001$

12 $X^2=20,7$, $df=3$, $p=0,000$

LÄHTEET

- Cook, Walter W. & Medley, Donald M. (1954) Proposed hostility and pharisaic-virtue scales for the MMPI. *Journal of Applied Psychology*, 38, 414–418.
- HE 13/1983. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_13+1983.pdf (Viitattu 26.1.2018.)
- HE 252/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252> (Viitattu 26.1.2018.)
- Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf (Viitattu 20.11.2017.)

- Hiekkavuo, Aino (2017) Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2016. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 4/2017. Helsinki: Kuusikko-työryhmä. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/17_06_22_Kuusikko_lastensuojelu_2016.pdf (Viitattu 20.11.2017.)
- Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla -hanke. Työpapereita 21/2008. Helsinki: Stakes. <http://www.stakes.fi/verkojulkaisut/tyopaperit/T21-2008-VERKKO.pdf> (Viitattu 21.11.2017.)
- Huhta, Helena & Honkatukia, Päivi (2016) ”Ratkaisujen Suomi” nuorten ja kriminaalipolitiikan näkökulmasta – huomioita hallitusohjelmasta. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sinikka Aapola-Kari (toim.) *Nuoruus hallitusohjelmassa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokulma9> (Viitattu 26.1.2018.)
- Ikonen, Riikka & Hietämäki, Johanna & Laakso, Riitta & Heino, Tarja & Seppänen, Johanna & Halme, Nina (2017) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 21. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135232/URN_ISBN_978-952-302-903-3.pdf?sequence=1 (Viitattu 15.12.2017.)
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko (2003) Sivistyneesti humalassa – suomalainen viinapää vuonna 2000. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (2), 121–130. <http://www.stakes.fi/yp/2003/2/032kortteinen.pdf> (Viitattu 26.11.2017.)
- Lastensuojelulaki 53/1936. Suomen asetuskokoelma vuodelta 1936.
- Myllyniemi, Sami (2016, toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisosaian neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2016/01/Nuorisobarometri_2015_ISSUU.pdf (Viitattu 21.11.2017.)
- Myllyniemi, Sami (2017, toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf (Viitattu 21.11.2017.)
- Pekkarinen, Elina (2016) Arjen ja elämänhallinnan ongelmat lapsuudenperheessä – lastensuojelun näkökulma. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto, 163–179. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf (Viitattu 26.1.2018.)
- Pekkarinen, Elina (2017a) ”Mä oon ollut tässä asiakirja muitten joukossa”. Koulukodeista aikuistuneiden kokemuksia lastensuojelusta. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.
- Pekkarinen, Elina (2017b) Positions of young people in child welfare. ”TMSA” in research practice. In Monica Kjørstad & May-Britt Solem (eds) *Critical Realism for Professions*. Oxford: Routledge, 118–144.
- Perusopetuslaki 628/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> (Viitattu 26.1.2018.)
- Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski,

Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) *Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/suomi_nuorten_kasvuymparistona.pdf (Viitattu 4.12.2016.)

Suomen virallinen tilasto (SVT, 2016) Lasten-suojelu 2015. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131625/Tr20_16.pdf?sequence=4 (Viitattu 20.11.2017.)

LIITTEET

LIITE 1

NUORISOBAROMETRI 2017, HAASTATELULOMAKE

(Kesken haastattelujen poistetut kysymykset: K5, T31–35, T37, T40, T45–T47)

Hyvää päivää/iltaa, olen Kantar TNS:n haastattelija. Teemme Valtion nuorisoneuvoston toimeksiannosta tutkimusta, joka koskee nuorten näkemyksiä omaan elämäänsä liittyvistä asioista. Kyselyn teemana on oppiminen ja koulutus. Kysymysten läpikäynti vie noin 20 minuuttia. Tavoittelemme vastaajaksi: xxx

(Kun oikea henkilö puhelimessa:) Olisiko sinulla nyt aikaa vastata? Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja analysoidaan tilastollisesti. Tutkimuksen tulokset julkaistaan tavalla, jossa yksittäisiä tutkittavia ei voi tunnistaa.

K1 Mitä mieltä olet seuraavista oppimiseen ja osaamiseen liittyvistä väittämistä? (4=Täysin samaa mieltä / 3=Jokseenkin samaa mieltä / 2 =Jokseenkin eri mieltä / 1 = Täysin eri mieltä / 99 = En osaa sanoa)

1. Uusien asioiden oppiminen on hauskaa
2. Laaja yleissivistys on itsessään arvokasta
3. Tärkeintä on oppia hyödyllisiä käytännön taitoja
4. Olen oppinut monia tärkeitä tietoja ja taitoja koulun ulkopuolella
5. Jokainen on itse vastuussa omasta oppimisestaan
6. Oppimisesta on tärkeää saada palautetta
7. Osaan arvioida löytämäni tiedon luotettavuutta

K2 Entä mitä mieltä olet seuraavista kouluun ja koulutukseen liittyvistä kysymyksistä? (4=Täysin samaa mieltä / 3=Jokseenkin samaa mieltä / 2 =Jokseenkin eri mieltä / 1 = Täysin eri mieltä / 99 = En osaa sanoa)

1. Koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia
2. Peruskoulussa oppilaan osaamista tulisi arvioida numeroarvioinnin sijaan sanallisesti
3. Peruskoulussa pitäisi nykyistä paremmin huomioida erilaisia tapoja oppia
4. Ruotsin ei pitäisi olla pakollinen oppiaine peruskoulussa
5. Toisen asteen koulutuksen eli lukion tai ammatillisen koulutuksen tulisi olla kaikille pakollista
6. Yliopisto-opetuksen pitäisi pysyä maksuttomana
7. Lukiossa ei pitäisi olla pakollisia aineita
8. Korkeakoulujen pääsykokeet pitäisi korvata todistuksiin perustuvilla valinnoilla
9. Korkeakoulutus takaa hyvän toimeentulon
10. Ammattien jakautuminen naisten ja miesten ammatteihin on maassamme ongelma

K3A Kuinka paljon koet oppineesi peruskoulussa ja toisen asteen koulutuksessa (eli lukiossa tai ammattikoulussa) seuraavia asioita? (LUETTELE ASTEIKKO: 4=erittäin paljon, 3=paljon, 2=jonkin verran, 1=ei lainkaan)

K3B Entä kuinka paljon koet oppineesi koulun ulkopuolella (kuten kotona, vapaa-ajalla, harrastuksissa, työssä, vapaaehtoistyössä, nuorisotyössä, muitten nuorten kanssa, tekemällä oppien) seuraavia asioita? (LUETTELE ASTEIKKO: 4=erittäin paljon, 3=paljon, 2=jonkin verran, 1=ei lainkaan)

K3C Entä kuinka tärkeänä pidät seuraavia taitoja elämässä pärjäämisen kannalta (LUETTELE ASTEIKKO: 4=erittäin tärkeänä, 3=tärkeänä, 2=jonkin verran tärkeänä, 1=ei lainkaan tärkeänä)

1. yleissivistys
2. kielitaito
3. luovuus
4. kansainvälisyys
5. suvaitsevaisuus
6. kyky tavoitteelliseen työskentelyyn
7. päätöksentekokyky
8. keskittymiskyky
9. sosiaaliset taidot
10. mediataidot
11. taloustiedot ja -taidot
12. yhteiskunnallisen vaikuttamisen taidot
13. lähiympäristöön vaikuttamisen taidot
14. ympäristötietoisuus
15. kriittinen ajattelu
16. opiskelutaidot (eli oppimaan oppiminen)
17. ongelmanratkaisukyky
18. tietotekniikka- ja digitaaliset taidot

K4 Kun ajattelet omaa peruskouluaikaasi, mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? (Täysin samaa mieltä / Samaa mieltä / Eri mieltä / Täysin eri mieltä / En osaa sanoa) (JOS HAASTATELTAVALLA ON OLLUT MONTA KOULUA, PYYDETÄÄN ARVIOIMAAN SITÄ, JOKA HÄNEN MIELESTÄÄN OLII MERKITYKSELLISIN)

1. Koulunkäynti oli mukavaa
2. Luokassani oli hyvä työrauha
3. Sain helposti ystäviä koulussa
4. Tunsin olevani kouluyhteisön jäsen
5. Oppilaiden mielipiteet otettiin huomioon koulutyön kehittämisessä
6. Opettajat kannustivat minua
7. Opettajat kohtelevat meitä oppilaita oikeudenmukaisesti
8. Toiset oppilaat kiusasivat minua
9. Minä kiusasin muita oppilaita
10. Koulumatkat olivat liian pitkiä
11. Peruskouluaikaiset koulukokemukset ovat vaikuttaneet merkittävästi myöhempään kouluttautumiseeni

K5 Missä määrin olet saanut tai sait tietoa peruskoulun jälkeisistä koulutusvaihtoehtoista seuraavilta tahoilta? (Paljon, jonkin verran, vähän, ei käytännössä lainkaan, eos)

1. Opinto-ohjaajalta
2. Vanhemmilta
3. Sisaruksilta
4. Kavereilta
5. Tiedotusvälineistä
6. Työvoimatoimistosta
7. Opettajilta
8. Harrastuksen ohjaajalta
9. Nuorisotyöntekijältä (myös etsivä nuorisotyö)
10. Kesätöistä tai työharjoittelusta
11. opintopolku.fi
12. muualta internetistä

K6 Kuinka paljon uskot seuraavilla asioilla olevan vaikutusta työnsaantiin? (LUETTELE ASTEIKKO: 4=erittäin paljon, 3=paljon, 2=jonkin verran, 1=ei lainkaan)

1. lahjakkuus
2. sitkeys
3. sattuma
4. perhetausta
5. asuinpaikka
6. suhteet
7. koulutus
8. työkokemus
9. ammattitaito
10. motivaatio
11. asenne

K7 Osallistutko johonkin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävän järjestön tai kansalaisliikkeen toimintaan? (1 Kyllä, aktiivisesti, 2 Kyllä, satunnaisesti, 3 En)

K8a Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi koulu- tai työyhteisöösi?

K8b Entä kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi suomalaiseen yhteiskuntaan (5 erittäin kiinteästi, 4 melko kiinteästi, 3 ei kiinteästi eikä löyhästi, 2 melko löyhästi, 1 erittäin löyhästi tai ei ollenkaan, 99 = en osaa sanoa)

K9 Kuinka hyvin seuraavat väitteet kuvaavat tuntemuksiasi tällä hetkellä? (4 täysin samaa mieltä, 3 jokseenkin samaa mieltä, 2 jokseenkin eri mieltä, 1 täysin eri mieltä, 99 = en osaa sanoa)

1. Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä
2. Koen elämäni olevan hyvin hallinnassani
3. Tiedän, kenen puoleen kääntyä jos on vaikeaa
4. Menestyminen elämässä on itsestä kiinni

K10 Oletko joutunut rahanpuutteen takia... (3 Kyllä usein, 2 Kyllä joskus, 1 Ei, 99 En osaa sanoa)

1. lopettamaan harrastuksen
2. jättämään harrastuksen aloittamatta
3. ollut tapaamatta ystäviäsi
4. jättänyt hankkimatta tarpeellisia asioita
5. tuntemaan ulkopuolisuutta
6. tuntemaan häpeää
7. karsimaan opiskeluvaihtoehtojasi
8. valitsemaan koulutuspaikan taloudellisin perustein
9. viivyttämään valmistumistasi

K11 Mitä mieltä olet seuraavista väitteistä? (5=täysin samaa mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 2= jokseenkin eri mieltä, 1 = täysin eri mieltä, 99 = en osaa sanoa)

1. Kukaan ei välitä paljoakaan siitä, mitä toiselle tapahtuu
2. On paras olla luottamatta keneenkään
3. Useimmat ihmiset hankkivat ystäviä siksi, että näistä on todennäköisesti heille hyötyä
4. Useimmat ihmiset eivät oikeastaan haluaisi nähdä vaivaa auttaakseen toisia

K12 Kuinka tyytyväinen olet ihmissuhteisiisi kouluarvosana-asteikolla 4-10?

K13 Entä kuinka tyytyväinen olet nykyiseen elämäsi kaiken kaikkiaan kouluarvosana-asteikolla 4-10?

TAUSTAKYSYMYKSIÄ

T1 Sukupuoli

Nainen / Mies / Muu / Ei halua tai osaa sanoa

T2 Ikä (vuosina) (KYSYTÄÄN VAIN JOS TÄTÄ TIETOA EI SAA VÄESTÖREKISTERITIEDOISTA)

T3 Missä kunnassa asut tällä hetkellä? (KYSYTÄÄN VAIN JOS TÄTÄ TIETOA EI SAA VÄESTÖREKISTERITIEDOISTA)

T4 Oletko asunut nykyisessä asuinkunnassasi koko ikäsi vai jossain vaiheessa muuttanut sinne? (1 Asunut koko ikäni, 2 Muuttanut)

(T5 JA T6 VAIN JOS T4 = 1, ELI JOS MUUTTANUT)

T5 Kuinka kauan olet asunut nykyisessä asuinkunnassasi? (vuosina)

T6 Kuinka monta kertaa muutit peruskouluvuosiessasi aikana?

T7 Kuinka monta kertaa vaihdoit koulua peruskoulun aikana?

T8 Mikä seuraavista kuvaa parhaiten omaa asuinpaikkaasi:

- Ison kaupungin keskusta
- Ison kaupungin lähiö tai muu laita-alue

- Pikkukylän tai pikkukaupungin keskusta
- Pikkukylän tai pikkukaupungin harvaan asuttu laita-alue
- Maaseutuympäristö

T9 Kuinka suureksi arvioit välimatkan kotoasi lähimpään... (kilometreinä suunnilleen)

1. peruskouluun
2. toisen asteen oppilaitokseen (lukio tai ammatillinen)
3. yliopistoon
4. nuorisotilaan (KYSYTÄÄN VAIN ALLE 20-VUOTIAILTA)
5. ruokakauppaan
6. terveysasemalle
7. elokuvateatteriin
8. kahvilaan tai ravintolaan
9. kylään ystävän luokse

T10 Mikä on äidinkielesi? (TIEDON VOI OTTAA MYÖS REKISTERISTÄ, JOLLOIN EI TARVITSE KYSYÄ)

- Suomi
- Ruotsi
- Muu, mikä?

T11 Mikä on asumis- ja perhemuotosi? Oletko ...? LUETTELE

- Yksin asuva (myös soluasunto)
- Avio- tai avoliitossa, lapseton
- Avio- tai avoliitossa, myös lapsia
- Yksinhuoltaja
- Vanhempien/vanhemman/muun huoltajan luona asuva
- Muu asumis- ja perhemuoto
- Ei vastausta

T12 Missä maassa olet syntynyt? ____ Esikoodeiksi ainakin: Suomi, Ruotsi, Venäjä, Viro

(KYSYTÄÄN JOS SYNTYNYT SUOMEN ULKOPUOLELLA)

T13 Minä vuonna olet muuttanut Suomeen? (tarvittaessa viimeisin muuttovuosi)_____

T14 Missä maassa äitisi on syntynyt? _____

T15 Missä maassa isäsi on syntynyt? _____

T16 Mikä on äitisi koulutustaso? LUETTELE, MERKITSE YLIN

- Ammatillinen tutkinto (LUE TARVITTAESSA TARKENNUS: ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto tai erikoisammattitutkinto)
- Ylioppilastutkinto
- Opistoasteen tutkinto
- Korkeakoulututkinto

- Ei tutkintoa (LUE TARVITTAESSA TARKENNUS: eli pelkästään peruskoulu tai vastaava)
- Ei osaa sanoa

T17 Mikä on isäsi koulutustaso? LUETTELE, MERKITSE YLIN

- Ammatillinen tutkinto (LUE TARVITTAESSA TARKENNUS: ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto tai erikoisammattitutkinto)
- Ylioppilastutkinto
- Opistoasteen tutkinto
- Korkeakoulututkinto (LUE TARVITTAESSA TARKENNUS: yliopisto tai ammattikorkeakoulu)
- Ei tutkintoa (LUE TARVITTAESSA TARKENNUS: eli pelkästään peruskoulu tai vastaava)
- Ei osaa sanoa

T18 Mikä seuraavista kuvaa parhaiten taloutesi taloudellista tilannetta ja käytettävissänne olevaa rahamäärää tällä hetkellä? (Tarvittaessa selitys: tässä tutkimuksessa tarkoitamme kotitaloudella henkilöitä, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä tai jotka muuten käyttävät tulojaan yhdessä.)

- Tulen/tulemme erinomaisesti toimeen
- Tulen/tulemme melko mukavasti toimeen
- Pärjään/pärjäämme, kun teen/teemme ostokset harkiten
- Joudun/joudumme ajoittain tinkimään ostoksista
- Joudun/joudumme tinkimään lähes kaikesta

T19 Kun ajattelet peruskouluikäsi, niin millainen perheesi toimeentulo oli? (Mikäli sinulla oli useampia perheitä, arvioi sitä, joka mielestäsi oli lapsuudessasi merkityksellisin)

- Tulen/tulemme erinomaisesti toimeen
- Tulen/tulemme melko mukavasti toimeen
- Pärjään/pärjäämme, kun teen/teemme ostokset harkiten
- Joudun/joudumme ajoittain tinkimään ostoksista
- Joudun/joudumme tinkimään lähes kaikesta

T20 Kun ajattelet peruskouluikäsi, niin oliko perheesi tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa? (ei / kyllä / eos)

T21A Olitko ennen kouluikää kodin ulkopuolella päivähoitossa? (kyllä / ei / eos)

(T21b ja T21c vain jos T21a = kyllä)

T21B Minkä ikäisenä menit kodin ulkopuolelle päivähoitoon? (ikävuosina, myös vaihtoehto ”en osallistunut”)

T21C Oliko päivähoitopaikkasi

- kunnallinen päiväkot
- yksityinen päiväkot
- perhepäivähoidaja
- sukulainen tai muu yksityinen hoitaja

T22 Osallistuitko esiopetukseen?

- Kyllä,
- Ei
- Ei vastausta / eos

T23 Teetkö tällä hetkellä palkkatyötä?

- Kyllä,
- Ei
- Ei vastausta / eos

(JOS TEKEE PALKKATYÖTÄ)

T24 Miten nykyiset työtehtäväsi vastaavat koulutustasi?

- Täysin
- Melko hyvin
- Jonkin verran
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

T25 Mikä on tällä hetkellä pääasiallinen toimintasi? Oletko ...

- Koululainen tai opiskelija
- Palkkatyössä (haastattelijalle ohjeeksi: myös apuraha kuuluu tähän luokkaan)
- Yrittäjä
- Työtön
- Vanhempainvapaalla
- Työpajassa, ammattistartissa, työharjoittelussa tai työkokeilussa
- Jokin muu, mikä? _____
- Ei vastausta

KYSYTÄÄN, JOS VASTASI KYSYMYKSEEN T25 ”TYÖTÖN”

T26 Kuinka pitkään olet nyt yhtäjaksoisesti ollut työttömänä? Arvioi aika kuukausina.

Noin _____ kk

JOS T25 = PALKKATYÖSSÄ TAI YRITTÄJÄNÄ

T27 Oletko toivomassasi ammatissa?

- Kyllä,
- Ei
- En osaa sanoa

T28 Opiskeletko parhaillaan?

- Kyllä,
- Ei
- En osaa sanoa

JOS OPISKELEE

T29 Oletko parhaillaan...?

LUETTELE

- Peruskoulussa

- Lukiossa
- Toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa
- Ammattikorkeakoulussa
- Yliopistossa
- Jossain muualla, missä?
- Ei osaa sanoa

T30 Mikä oli peruskoulun päättötodistuksesi keskiarvo? (JOS VASTAAJA ON YHÄ PERUSKOULUSSA, KYSYTÄÄN VIIMEISIMMÄN TODISTUKSEN KESKIARVO. VASTAUKSET VOI MERKITÄ TARKKUUDELLA ”6 tai alle; 6,1–7,0; 7,1–8,0; 8,1–9,0; yli 9, Myös vastausvaihtoehto: ”Ei ole keskiarvoja”)

T31, T32 KYSYTÄÄN VAIN JOS T29 = PERUSKOULUSSA

T31 Pelkäätkö tekevsi väärä koulutukseen liittyviä ratkaisuja? (Kyllä paljon / kyllä vähän / en / eos)

T32 Tiedätkö mitä haluat opiskella peruskoulun jälkeen? (Kyllä täysin / kyllä vähän / en / eos)

T34, T35 KYSYTÄÄN VAIN JOS T29 = LUKIOSSA

T33 Pelkäätkö tekevsi väärä koulutukseen liittyviä ratkaisuja? (Kyllä paljon / kyllä vähän / en / eos)

T34 Tiedätkö mitä haluat opiskella lukion jälkeen? (Kyllä täysin / kyllä vähän / en / eos)

JOS OPISKELEE MUUALLA KUIN PERUSKOULUSSA TAI LUKIOSSA

T35a Oletko toivomassasi koulutuksessa? (kyllä / ei / eos)

(JOS T35a = EI) T35b Miksi et ole? (AVOIN KYSYMYS)

(KAIKILTA) T35c Missä iässä päätit mitä haluat opiskella? (MYÖS VAIHTOEHTO: EN OLE PÄÄTTÄNYT)

KYSYTÄÄN VAIN YLI 18-VUOTIAILTA

T36 Mitkä seuraavista tutkinnoista olet suorittanut? (LUETTELE, MERKITSE KAIKKI)

- Ylioppilastutkinnon
- Ammatillisen perustutkinnon
- Ammattitutkinnon
- Erikoisammattitutkinnon
- Ammattikorkeakoulututkinnon
- Yliopistotutkinnon
- Ei mitään mainituista
- Ei vastausta

T37 Oletko tyytyväinen nykyiseen koulutukseesi, jos ajattelet työn saantia ja omaa tulevaisuuttasi? (1=kyllä, 2=e, 3=e ei osaa sanoa)

(JOS T29 = OPISKELEE MUUALLA KUIN PERUSKOULUSSA TAI LUKIOSSA)

T38A Kuinka paljon seuraavat tekijät vaikuttivat siihen mitä lähdit opiskelemaan?

(JOS T29 = PERUSKOULUSSA TAI LUKIOSSA)

T38B Kuinka paljon seuraavat tekijät vaikuttivat siihen minne aiot hakea opiskelemaan?
(Erittäin paljon, Melko paljon, ei kovin paljon, Ei vaikuta lainkaan)

1. Oma koulumenestys
2. Halu päästä nopeasti työelämään
3. Halu saada mahdollisimman korkea ja hyvä koulutus
4. Halu päästä töihin, joista saa hyvää palkkaa
5. Halu päästä johtajaksi
6. Oma kunnianhimo ja menestys halu
7. Ammatti/ala, jolta saa helposti töitä eikä jää työttömäksi opintojen jälkeen
8. Minua kiinnostava ala
9. Koulutusajan pituus
10. Oppilaitoksen sijainti
11. Kaverien mielipiteet tai suositukset
12. Oppilaanohjaajan (OPOn) mielipide
13. Vanhempien mielipide
14. Muiden sukulaisten mielipide
15. Sattuma

T39 Minkä tasoisen koulutuksen odotat suorittavasi?

- Tohtorin tutkinnon
- Yliopistotutkinnon (maisteri, kandidaatti, lisensiaatti)
- Ammattikorkeakoulututkinnon
- Erikoisammattitutkinnon lukion tai ammattikoulun jälkeen
- Lukion tai keskiasteen ammatillisen tutkinnon
- Peruskoulun
- Tuskin käyn peruskoulua loppuun

JOS ON LUKIOSSA TAI AMMATILISESSA TAI KORKEAKOULUTUKSESSA TAI SUORITTANUT LUKION TAI AMMATTI- TAI KORKEAKOULUTUTKINNON

T40A Onko saanut aiemmasta koulutuksesta opintoviikkoja toiseen tutkintoon (Kyllä / ei)

T40B Onko muualla kuin koulutuksessa saatua oppimista tunnustettu (oletko saanut siitä opintoviikkoja) (Kyllä / ei)

T41 Oletko koskaan jäänyt luokalle (alaluokilla, yläluokilla, toisen asteen opinnoissa)? (Kyllä / ei)

T42 Oletko joskus opiskellut jotain tutkintoa varten, mutta jätit sen suorittamisen kesken? (Kyllä / ei)

T43-45 KYSYTÄÄN JOS T41 = KYLLÄ

T43 Oliko kesken jättämäsi tutkinto

- Peruskoulu
- Lukiokoulutus/ylioppilastutkinto
- Ammatillinen tutkinto
- Ammattikorkeakoulututkinto
- Yliopistotutkinto (ylempi tai alempi korkeakoulututkinto, maisteri tai kandidaatti)

- Tohtorin tai lisensiaatin tutkinto
- Muu, mikä?

T44 Kuinka paljon seuraavat syyt vaikuttivat keskeyttämiseesi? (5 = erittäin paljon / 4 = melko paljon / 3 = melko vähän / 2 = erittäin vähän tai 1 = ei ollenkaan / 99 = eos)

1. Halusin mennä heti töihin
2. Koulun ulkopuoliset asiat mietityttivät liikaa
3. Olin jäänyt jälkeen opinnoissa
4. En viihtynyt koulussa
5. Valitsin väärän alan
6. Opintomenestykseni oli heikko
7. Opetus ei vastannut odotuksiani
8. Terveydelliset syyt
9. Minulla ei ollut rahaa opiskella
10. Oppilaitoksessa oli huono ilmapiiri oppilaiden välillä
11. Oppilaitoksessa oli huono ilmapiiri oppilaiden ja opettajien välillä
12. Minulla ei ollut ystäviä
13. Minua kiusattiin
14. En saanut tukea opintoihini
15. Minulle suositeltiin keskeyttämistä
16. Jäin kotiin lapsen kanssa
17. Koulumatka oli liian pitkä
18. Olisin tarvinnut asunnon koulutuspaikkakunnalta

T45 Mitä teit keskeyttämisen jälkeen? (AVOIN KYSYMYS)

T46 Luettelen seuraavaksi oppilaitoksia, jotka tarjoavat sekä ammatillista että harrastuksiin liittyvää opetusta. Oletko opiskellut viimeisen 12 kuukauden aikana... (kyllä/ei)

1. Kansanopistossa
2. Kansalais- tai työväenopistossa
3. Musiikkioppilaitoksessa
4. Urheiluopistossa
5. Kielikoulun tai -opiston koulutuksessa
6. Jonkin järjestön, liiton tai yhdistyksen koulutuksessa (vapaa-aikaan tai työhön liittyen)
7. Tanssikoulussa tai -opistossa
8. Autokoulussa
9. Työnantajan järjestämässä koulutuksessa
10. Koulutusyrityksen järjestämässä koulutuksessa työhön tai vapaa-aikaan liittyen

T47 Entä oletko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana (edellä mainittujen koulutusten lisäksi) opiskellut tai kehittänyt taitojasi omatoimisesti jollain seuraavista tavoista: (kyllä/ei)

1. Opiskellut työtovereiden, perheenjäsenten tai tuttavien avustuksella?
2. Opiskellut kirjojen, lehtien tai muun painetun materiaalin avulla?
3. Opiskellut omatoimisesti tietokoneen tai internetin avulla?
4. Opiskellut television, radion tai videon avulla?

5. Opiskellut osallistumalla opastetuille käynneille museoihin, historiallisiin kohteisiin, luonnon nähtävyyksiin tai muihin vastaaviin?
6. Käynyt kirjastossa tai oppimiskeskuksessa oppimistarkoituksessa?
7. Mikä oli tämän opiskelusi aihealue (sisältö)? (AVOIN KYSYMYS)

LOPPUUN LUETAAN INFOLAUSE SIITÄ, ETTÄ HAASTATTELUTIETOJA YHDISTETTÄÄN TILASTOKESKUKSEN REKISTERIAINEISTOIHIN.

Tutkimusaineistoja käsitteleviä henkilöitä sitoo vaitiolovelvollisuus. Kaikki kerätyt tiedot käsitellään luottamuksellisesti. Kerättyjä tietoja on suunniteltu yhdistettäväksi viranomaisten muussa yhteydessä keräämiin tietoihin, kuten tulotasoon ja sosioekonomiseen asemaan. Yhdistelyn tekee viranomainen ja kaikki yksittäistä vastaajaa koskevat tunnistetiedot poistetaan ennen kuin aineistoa luovutetaan tutkimuskäyttöön. Julkaistavista tutkimustuloksista ja taulukoista ei voi tunnistaa vastaajia.

Annetuista vastauksista muodostettava sähköinen tutkimusaineisto arkistoidaan pysyvästi Tietoarkistoon myöhempään käyttöön. (Tietoa Tietoarkistosta tutkimukseen osallistuvalla: http://www.fsd.uta.fi/shared/resources/2014_esite_tutkittaville_FIN.pdf)

LIITE 2

VASTAAJAT TAUSTAMUUTTUJITTAIN (PAINOTTAMATTOMAT LUVUT)

SUKUPUOLI	n	%
Nainen	970	51
Mies	932	49
Yhteensä	1902	100
IKÄRYHMÄ	n	%
15–19	601	32
20–24	634	33
25–29	667	35
Yhteensä	1902	100
ÄIDINKIELI	n	%
Suomi	1736	91
Ruotsi	108	6
Muu	58	3
Yhteensä	1902	100
SUURALUE	n	%
Pääkaupunkiseutu	441	23
Muu Uusimaa	153	8
Etelä-Suomi	383	20
Länsi-Suomi	480	25
Pohjois- ja Itä-Suomi	445	23
	1902	100
ASUMIS- JA PERHEMUOTO	n	%
Yksin (myös soluasunto)	578	30
Avio- tai avoliitossa, mutta ei lapsia taloudessa	405	21
Avio- tai avoliitossa, taloudessa lapsia	161	9
Yksinhuoltaja	11	1
Vanhempien, vanhemman tai muun huoltajan luona	656	35
Muussa asumis- ja perhemuodossa / ei vastausta	91	5
Total	1902	100
OPISKELU	n	%
Peruskoulussa	148	13
Lukiassa	233	20
Toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa	192	17
Ammattikorkeakoulussa	222	20
Yliopistossa	307	27
Jossain muualla	35	3
Yhteensä	1137	100
PÄÄASIALLINEN TOIMINTA	n	%
Koululainen tai opiskelija	980	52
Palkkatyössä	634	33
Yrittäjä	46	2
Työtön	128	7
Vanhempainvapaalla	39	2
Työpajassa, ammattistartissa, työharjoittelussa tai työkokeilussa	19	1
Jokin muu / ei vastausta	56	3
Yhteensä	1902	100

Reijo Byman, dosentti, FT, toimii yliopistonlehtorina ja vastuullisena tutkijana Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa.

Alvar Euro toimii Suomen Lukiolaisten Liiton puheenjohtajana.

Pasi Haapakorva työskentelee THL:n syntymäkohortti 1987/1997 -ryhmässä ja tekee väitöskirjaa Tampereen yliopistoon pääaineenaan sosiaalipoliittikka.

Tomi Kiilakoski, dosentti, FT, työskentelee erikoistutkijana Nuorisotutkimusverkostossa.

Tiina Korhonen, KT, toimii Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa Innokas-verkoston johtajana. Hänellä on yli kymmenen vuoden työkokemus opettajan ja täydennyskouluttajan tehtävistä sekä koulun johtotehtävistä. Hän on toiminut myös innovatiivisen koulun ja innovaatiokasvatuksen kehittämiseen tähtäävän oppimiskeskuksen johtajana Espoossa. Hän on vetänyt useita kansallisia ja kansainvälisiä tutkimus- ja kehittämishankkeita ja toiminut asiantuntijana digitalisaatioon liittyvissä hankkeissa ja projekteissa. Hänen tutkimuskohteenaan on 2000-luvun oppiminen digitalisoituvan yhteiskunnan ja Innovatiivisen koulun viitekehysessä.

Heikki Kynäslähti on Helsingin yliopiston kasvatustieteiden osaston mediakasvatuksen yliopistonlehtori. Hän on tutkinut muun muassa medialukutaidon muutosta ja nuorten omaehtoista mediatuottamista. Hänen tutkimuskohteitaan ovat myös oppilaan pedagoginen

ajattelu, erityisesti liitettyä median ja tieto- ja viestintätekniikan käyttöön oppilaitoksissa, sekä tutkimuspainotteisen opettajankoulutuksen tutkimus.

Juuso Luomala työskentelee Suomen Opiskelija-Allianssi – OSKU ry:n pääsihteerinä. Koulutukseltaan hän on sosionomi (AMK) ja on aiemmin työskennellyt muun muassa nuorisotyön parissa nuorisjärjestössä ja kunnallisessa nuorisotyössä sekä tehnyt ehkäisevää lastensuojelutyötä järjestökentällä.

Jan Löfström, PhD, dosentti, toimii historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktiikan yliopistonlehtorina Helsingin yliopistossa. Hän on tutkinut nuorten yhteiskunnallista ajattelua ja yhteiskunnallisen kasvatuksen teemoja sekä osallistunut muun muassa uusimpien perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelman perusteiden laatimiseen.

Sami Myllyniemi, VTM, on Nuorisotutkimusverkoston tutkija. Hän on ollut vuodesta 2004 lähtien mukana lukuisten Nuorisotutkimusverkoston tutkimusten tekemisessä ja muiden hankkeiden käytännön toteutuksessa vastaten muun muassa Nuorisobarometreistä sekä Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksista.

Elina Pekkarinen, VTT, toimii Nuorisotutkimusverkostossa tutkimuspäällikkönä. Hänen tutkimuksensa liittyvät lastensuojeluun, nuorisorikollisuuteen, koulukoteihin ja nuorten marginalisaation sekä tutkimusetiikan kysymyksiin. Pekkarinen johtaa Lapsuudentutkimuksen seura ja toimii asiantuntijana useissa verkostoissa.

Emmi Pentikäinen toimii valtakunnallisen ammattiin opiskelevien opiskelijajärjestön Suomen Opiskelija-Allianssi – OSKU ry:n puheenjohtajana. Hän opiskelee tällä hetkellä kokiksi, mutta on aiemmalta koulutukseltaan lähihoitaja.

Jonna Pulkkinen, KM, toimii projektitutkijana Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksessa.

Jukka Rantala on historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen professori Helsingin yliopistossa. Hän on tutkinut yhteiskunnallisten oppiaineiden oppimista yleissivistävässä koulussa, muun muassa nuorten historian tekstitaitoja.

Juhani Rautopuro, dosentti, KT, työskentelee apulaisprofessorina Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksella. Hän on Koulutusjärjestelmät ja yhteiskunta -painoalueen johtaja vastualueenaan kansainväliset arviointitutkimukset kuten PIRLS, PISA ja TIMSS.

Tiina Ristikari, YTT, työskentelee erikoistutkijana THL:n Lapset, nuoret ja perheet -yksikössä. Hän toimii syntymäkohortti 1987/1997 -tutkimusryhmän vastaavana tutkijana.

Sara Sintonen, dosentti, työskentelee yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa.

Anna-Maria Tenojoki, VTM, tekee väitöskirjaa Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksella Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimusryhmässä.

Olli Vesterinen, KT, työskentelee sulautuvan oppimisen ja digitaalisen pedagogiikan yliopettajana Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Vuonna 2016 Vesterinen toimi projektipäällikkönä opetus- ja kulttuuriministeriössä peruskoulun uudistamisen kärkihankkeessa. Hän on aiemmin ollut ollut Helsingin yliopistolla tutkijatohtorina Koulu Kaikkialla -hankkeessa (OKM 2011–2015) ja Mediakasvatuksen tutkimusryhmässä. Hänen väitöskirjansa vuodelta 2011 keskittyi medialukutaitoon ja mediakasvatukseen. Vesterinen on myös toiminut puheenjohtajana Mediakasvatusseura ry:ssä (2013–2015).

Jouni Välijärvi, KT, toimii professorina Jyväskylän yliopistossa. Hänen nykyinen tutkimusalueensa on oppilaitosten yhteistyö, erityisesti nuorten joustavat opintopolut. Aiemmin hän on toiminut Koulutuksen tutkimuslaitoksessa tutkijana ja johtajana lähes neljä vuosikymmentä.

TIIVISTELMÄ

ELINA PEKKARINEN & SAMI MYLLYNIEMI (TOIM.) NUORISOBAROMETRI 2017. OPINPOLUT JA PIENTAREET

Nuorisobarometri on vuodesta 1994 lähtien vuosittain toteutettu 15–29-vuotiaiden Suomessa asuvien nuorten arvoja, hyvinvointia ja arjen kulkua monipuolisesti valaiseva tutkimussarja. Vuoden 2017 Nuorisobarometri perustuu 1902 pubelinhaastatteluun. Sen teemana on oppiminen ja koulutus. Barometrissa selvitetään myös taloudellista tilannetta, luottamusta ja yhteenkuuluvuutta suomalaisen yhteiskuntaa sekä tyytyväisyyttä elämään.

Nuorten enemmistön peruskoulukokemukset ovat varsin myönteisiä: 82 prosenttia on ainakin jokseenkin samaa mieltä siitä, että koulunkäynti oli mukavaa ja että opettajat olivat kannustavia ja oikeudenmukaisia. Vielä useampi kokee saaneensa koulussa helposti ystäviä ja olleensa kouluyhteisön jäsen. Sen sijaan puolet nuorista kokee, ettei peruskoulun oppilaiden mielipiteitä ole otettu hyvin huomioon koulun kehittämisessä. Koulu näyttää siis onnistuneen yhteisöllisyyden ja kuulumisen osalta selvästi paremmin kuin osallisuuden poliittisissa ulottuvuuksissa.

Ne nuoret, jotka kokivat kuuluvansa kouluyhteisöön ja pitivät koulunkäyntiä mukavana, ovat myöhemmin pärjänneet opinnoissaan hyvin. Toimiva peruskouluyhteisö toimii suojaavana tekijänä riskille jäädä vaille tutkintoja. Peruskoulukokemuksilla on vaikutusta paitsi myöhempiin koulupolkuihin, myös elämään laajemmin, sillä myönteiset kokemukset ovat yhteydessä nuorten korkeampaan elämään tyytyväisyyteen.

Selvästi tärkein tietolähde peruskoulun jälkeisistä koulutusvaihtoehdoista on opinto-ohjaaja. Myös muiden opettajien, vanhempien ja median merkitys tiedon lähteenä on merkittävä. Yleisin ikä päättää, mitä haluaa opiskella, on 15 vuotta, joten ammatinvalintaan liittyviä asioita

olisi syytä pitää painokkaasti esillä jo peruskoulussa.

Ulkopuolisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta tärkeä havainto on se, että kokonaan koulutuksen ulkopuolelle jääneet kokevat saaneensa vain vähän tietoa koulutusvaihtoehdoista. Varsinkaan koulutuksen ulkopuolelle päätyneet pojat eivät juuri koe saaneensa tietoa työvoimatoimistoista, oppilaanohjaajilta, opettajilta, harrastusten ohjaajilta tai nuorisotyöntekijöiltä. Tietoa vaille kokevat jääneensä juuri ne, jotka eniten olisivat sen tarpeessa.

Selvästi tärkein koulutusvalinnan peruste on nuorten mukaan oma kiinnostus. Melko tärkeitä valintakriteereitä ovat myös oma kunnianhimo, työllistyminen ja hyvä palkka. Yleisesti ottaen akateemisesti suuntautuneiden päätöksenteossa painottuvat sisällölliset, ammatillisesti suuntautuneilla sen sijaan välineellisemmät seikat.

Nuorisobarometrin haastatteluaineistossa kaikista 15–29-vuotiaista 17 prosenttia sanoo joskus jättäneensä kesken jonkin tutkintoon johtavan koulutuksen. Ylivoimaisesti yleisin keskeyttämisen syy on väärän alan valinta. Oppilaiden keskinäiset välit, kiusaaminen tai yksinäisyys on vaikuttanut verrattain vähän keskeyttämiseen. Keskeyttämisen jälkeen koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten keskeyttämisen syynä korostuu opintoihin saadun tuen puute. Suomalaisen yhteiskunnan mahdollisuuksien tasa-arvon kannalta huolestuttavaa on, että 10 prosenttia katsoo rahanpuutteen ja 7 prosenttia pitkän koulumatkan vaikuttaneen keskeyttämiseen erittäin tai melko paljon.

Kolme neljästä nuoresta on täysin samaa mieltä siitä, että oppimisesta saatu palaute on tärkeää. Lähes yhtä moni pitää laajaa yleissivistystä itsessään arvokkaana. Palautteen saaminen

on tärkeämpää tytöille, pojille tyypillisempää on puolestaan painottaa jokaisen omaa vastuuta oppimisestaan. Lukiolaiset arvostavat enemmän yleissivistystä, ammattikoululaiset pitävät tärkeänä hyödyllisiä käytännön taitoja.

Koulutuksen arvostus on vahva: useampi kuin yhdeksän kymmenestä arvioi koulutuksen parantavan olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia. Yhtä moni haluaisi yliopisto-opetuksen säilyvän maksuttomana, ja useampi kuin kolme neljästä vastustaa korkeakoulujen pääsykokeiden korvaamista todistuksiin perustuvilla valinnoilla. Noin kaksi kolmesta nuoresta kannattaa ajatusta toisen asteen eli lukion tai ammatillisen koulutuksen pakollisuudesta.

Vastaajilta kysyttiin, kuinka paljon he kokevat oppineensa erilaisia asioita peruskoulun

ja toisen asteen koulutuksen aikana sekä koulun ulkopuolella. Koulussa nuoret kokevat oppineensa kaikkein eniten yleissivistystä, sosiaalisia taitoja ja kielitaitoa, vähiten puolestaan vaikuttamisen taitoja sekä taloustaitoja. Koulun ulkopuolella he arvioivat oppineensa eniten sosiaalisia taitoja, suvaitsevaisuutta ja ongelmanratkaisukykyä, vähiten yhteiskuntaan vaikuttamisen taitoja. Vastaajat ilmoittavat oppineensa kysyttyjä taitoja selkeästi enemmän koulun ulkopuolella kuin koulun sisällä. Tyttöjen oppiminen painottuu selvästi poikia enemmän kouluun, poikien puolestaan koulun ulkopuolelle. Tyttöjen suhtautuminen opintoihin vaikuttaa kauttaaltaan laaja-alaisemmalta ja itseisarvoisemmalta, pojilla puolestaan käytännöllisemmältä ja välineellisemmältä.

SAMMANFATTNING

ELINA PEKKARINEN & SAMI MYLLYNIEMI (RED.) *UNGDOMSBAROMETERN 2017. LÄROSTIGAR OCH -VÄGRENAR*

Ungdomsbarometern är en mångsidig årlig undersökningsserie som sedan 1994 har undersökt 15–29 år gamla i Finland bosatta ungdomars värderingar, välbefinnande och vardag. Ungdomsbarometern 2017 baserar sig på 1 902 telefonintervjuer. Dess tema är inlärnin g och utbildning. Barometern utreder också det ekonomiska läget samt förtroendet för och känslan av sambörighet med det finländska samhället och nöjdheten med livet.

Majoriteten av ungdomarna har rätt positiva erfarenheter av grundskolan: 82 procent är åtminstone delvis av samma åsikt om att det är roligt att gå i skola och att lärarna är motiverande och rättvisa. Ännu fler anser att det är lätt att få vänner i skolan och att vara en del av skolgemenskapen. Däremot anser hälften av ungdomarna att grundskoleelevernas åsikter inte beaktas tillräckligt mycket i utvecklingen av skolan. Skolan verkar med andra ord ha lyckats betydligt bättre när det gäller social gemenskap än när det gäller politisk delaktighet.

De ungdomar som upplevde sig höra till skolgemenskapen och ansåg att det var roligt att gå i skola har senare klarat sig väl i studierna. En fungerande gemenskap i grundskolan är en skyddande faktor mot risken för att bli utan examen. Erfarenheterna av grundskolan påverkar inte endast senare studier utan även livet på ett mer allmänt plan, eftersom positiva erfarenheter har ett samband med en större nöjdhet med livet.

Den klart viktigaste informationskällan när det gäller utbildningsalternativen efter grundskolan är studiehandledaren. Även de andra lärarnas, föräldrarnas och mediernas roll som informationskälla är viktig. Den vanligaste åldern när man väljer studieinriktning är 15 år,

och därför borde man fokusera på frågor om yrkesval redan i grundskolan.

Med tanke på alienering och jämställdhet är det en viktig observation att de som helt fallit utanför utbildning anser sig ha fått lite information om utbildningsalternativen. I synnerhet pojkar utan utbildning ansåg att de fått mycket lite information om utbildningsalternativ av Arbetskraftsbyråer, studiehandledare, lärare, handledare i fritidsintressen eller ungdomshandledare. Det är alltså i synnerhet de som har mest behov av information som upplever att de inte fått någon.

Det klart viktigaste kriteriet för valet av utbildning är ungdomarnas egna intressen. Ganska viktiga kriterier är också egna ambitioner, sysselsättning och en bra lön. Generellt sett betonade akademiskt inriktade ungdomar innehållsmässiga omständigheter, medan yrkesinriktade ungdomarna betonade mer instrumentella aspekter.

Enligt Ungdomsbarometern säger 17 procent av alla 15–29 år gamla ungdomar att de någon gång lämnat utbildning som leder till examen på hälft. Den överlägset vanligaste orsaken till att studierna avbryts är att man valt fel bana. Relationerna mellan eleverna, mobbning eller ensamhet har haft relativt liten betydelse för att studier avbryts. De som saknar utbildning ansåg i högre grad än de övriga att orsaken till avbrutna studier var att de inte fått tillräckligt med stöd i studierna. Med tanke på jämlikheten i Finland är det oroväckande att 10 procent anser att penningbrist och 7 procent att skolresans längd påverkat mycket eller rätt mycket beslutet att avbryta studierna.

Tre fjärdedelar av eleverna är helt av samma åsikt om att det är viktigt att få respons på

studieprestationerna. Nästan lika många anser att allmänbildning är värdefull i sig. Respons är viktigare för flickor, medan pojkar betonar mer vars och ens personliga ansvar för studierna. Gymnasieelever uppskattar allmänbildning mer, medan yrkeshögskoleelever prioriterar praktiska färdigheter.

Utbildning uppskattas starkt: fler än var nio tiondedelar anser att utbildning i hög grad förbättrar möjligheterna att få arbete. Lika många vill att universitetsundervisningen ska vara avgiftsfri, och fler än tre fjärdedelar motsätter sig tanken att universitetens inträdesprov ersätts med betygsbaserade val. Cirka två tredjedelar av ungdomarna är för idén om att utbildningen på andra stadiet, dvs. gymnasiet eller yrkesutbildningen, ska vara obligatorisk.

Ungdomarna frågades också i vilken grad de upplever sig ha lärt sig i grundskolan och utbildningen på andra stadiet samt utanför skolan. Ungdomarna anser att de fått mest allmänbildning, social kompetens och språkkunskaper samt minst påverkningskompetens och ekonomisk kompetens. Utanför skolan anser de att de fått mest social kompetens, tolerans och problemlösningsförmåga samt minst samhällspåverkande kompetens. Ungdomarna sade sig ha fått dessa färdigheter i betydligt högre grad utanför än i skolan. Flickornas inlärn timer är klart mer skolbaserad, medan pojkarna lär sig mer utanför skolan. Flickornas inställning till studier verkar överlag vara bred och ha ett större egenvärde, medan pojkarnas inställning är mer praktisk och instrumentell.

ABSTRACT

ELINA PEKKARINEN & SAMI MYLLYNIEMI (EDS) *YOUTH BAROMETER 2017. ROADS TO LEARNING*

The youth barometer, which has been carried out every year since 1994, is a publication series that studies the values, well-being and everyday life of young people aged 15–29 who live in Finland. The Youth Barometer 2017 is based on 1,902 phone interviews. This time the theme is learning and education. The barometer also looks into the young people's financial situation, trust and feeling of belonging in the Finnish society and satisfaction with life.

For the majority of young people, the experiences gained from comprehensive school are quite positive: 82 per cent agree at least to some extent that they liked school and that the teachers were supportive and fair. A higher percentage feel that they easily made friends at school and that they were part of the school community. However, half of the young people feel that the opinions of comprehensive school pupils were not properly taken into account in developing their school. In other words, the schools seem to have been more successful in terms of community spirit and feeling of belonging than in the political aspects of participation.

Those young people who felt they were part of the school community and liked school, have done well in their studies later on. A functioning comprehensive school community acts as a factor protecting against the risk of ending up without qualifications. Experiences from comprehensive schools not only have an impact on subsequent educational paths but also more broadly on young people's lives in general, because positive experiences are linked to young people being more satisfied with life.

Guidance counsellors are clearly the most important source of information on educational options after comprehensive school. The role of other teachers, parents and the media as a

source of information is also significant. The most common age to decide what to study is 15 years, which means that matters related to career choices should already be emphasised at comprehensive school.

From the viewpoint of exclusion and equality, an important observation is that those who remain completely without education feel like they have only received a small amount of information on educational options. In particular boys who have ended up without education feel that they have hardly received any guidance from employment offices, guidance counsellors, teachers, hobby instructors, or from youth workers. Those who feel they have not been given information are precisely the ones who would need it the most.

According to the young people, clearly the most important reason for their choice of education is their interest in the subject. Selection criteria that are somewhat important are also ambition, employment and a good salary. Generally speaking, matters concerning content are emphasised in the decision-making of academically orientated young people, while more instrumental matters prevail among those who are vocationally orientated.

In the Youth Barometer's interview material, 17% of all young people aged 15–29 say that at some point they have quit an educational programme that would have led to a qualification. By far the most common reason for not finishing the studies has been selecting the wrong field. Relationships between students, bullying and loneliness have had a relatively small impact. Among the young people who end up with no education after quitting their studies, lack of support concerning the studies stands

out as a reason. From the viewpoint of equal opportunities in Finnish society, it is alarming that 10 per cent of young people consider lack of money and 7 per cent the long distance to school to have influenced their choice to quit, either to a considerable or reasonable extent.

Three out of four young people fully agree that the feedback received from learning is important. Almost as many consider all-round general education valuable as such. Receiving feedback is considered more important among girls, while among boys it is more typical to emphasise personal responsibility for learning. Upper secondary school students place more value on general education, while vocational school students find useful practical skills important.

There is strong appreciation for education: more than 9 out of 10 are of the opinion that education would considerably improve their chances of employment. Equally many want university education to remain free of charge, and more than three out of four respondents oppose the replacement of entrance exams with student selection based on certificates. Approximately two thirds of the young people

support the idea of compulsory secondary education, i.e. upper secondary and vocational education.

The respondents were asked how much they feel they had learned about various things during comprehensive school and secondary education as well as outside school. The young people felt they had gained the most education on general knowledge and social and language skills at school, while they had gained least education on influence and financial skills. Outside school they felt they had gained the most education on social skills, tolerance and problem solving, while they had gained the least education on skills of influencing society. The respondents explain that they had learned much more about the enquired skills outside school than inside it. Among girls, the emphasis of learning is at school while among boys the emphasis of learning is outside school. Girls seem to have a more all-round and intrinsic relationship with their studies throughout education, while among boys the relationship is more practical and instrumental.

OPIN POLUT JA PIENTAREET

Suomi on maailmankuulu korkeatasoisesta koulutuksestaan ja osaamisestaan. Osoituksena laadusta pidetään muun muassa PISA-tutkimuksen tuloksia, joissa suomalaiset nuoret ovat loistaneet. Suomalaisnuorten osaaminen ei kuitenkaan jakaudu tasaisesti. Tämä Nuorisobarometri kysyy, millaisia ovat sukupuolten väliset erot. Näkyvätkö lapsuudenperheen elintaso ja vanhempien koulutus nuoren oppimisessa ja koulutuspoluissa? Pitääkö paikkansa, että koulutus on kaikkien nuorten ulottuvilla taloudellisesta tilanteesta riippumatta?

Nuorten osaamista ja koulutusta koskevia kokemuksia selvitettiin muun muassa kysymällä, mitä taitoja nuoret kokevat oppineensa koulussa ja sen ulkopuolella, mitä taitoja he itse arvostavat ja mistä he ajattelevat olevan hyötyä tulevaisuudessa. Lisäksi kysyttiin, kokevatko nuoret kuuluvansa kouluyhteisöön ja minkälaiset suhteet heillä on toisiin nuoriin ja opettajiin.

Peruskoulun jälkeen nuorten on valittava, mihin he hakeutuvat opiskelemaan. Suomessa arvostetaan vähintään toisen asteen opintoja, mielellään ilman välivuosia. Toteutuvatko nämä tavoitteet? Entä mitkä tekijät vaikuttavat taustalla, kun koulutus ei jatku ihanteellisen suoraviivaisesti vaan takkuu tai jää ehkä kokonaan aloittamatta?

Nuorisobarometri on vuodesta 1994 lähtien Suomessa asuville 15–29-vuotiaalle nuorille vuosittain toteutettu kyselytutkimus. Osa barometrin kysymyksistä toistuu samoina, osa on vaihtuvien teemojen mukaisia. Vuoden 2017 Nuorisobarometrin teemana on osaaminen ja koulutus.

VALTION NUORISONEUVOSTO
NUORISOTUTKIMUSSEURA
NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO
OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ

KL 38; 32.4; 31.32

